

UNGDOMSSTYRELSEN
www.ungdomsstyrelsen.se

UNGA OCH FÖRENINGSIDROTTE

En studie om föreningsidrottens plats,
betydelser och konsekvenser i ungas liv

UNGDOMSSTYRELSENS
2005:9
SKRIFTER

UNGDOMSSTYRELSEN
www.ungdomsstyrelsen.se

UNGA OCH FÖRENINGSIDROTTE

En studie om föreningsidrottens plats,
betydelser och konsekvenser i ungas liv

UNGDOMSSTYRELSEN

är en statlig myndighet som verkar för att unga ska få verklig tillgång till makt och välfärd. Det gör vi genom att:

- ta fram och förmedla kunskap om ungas levnadsvillkor.
- följa upp riksdagens och regeringens mål för den nationella ungdomspolitiken och stödja kommunerna i deras ungdomspolitiska arbete.
- fördela bidrag till och stödja metodutveckling inom ungas fritid och föreningsliv samt inom internationellt ungdomssamarbete.

© Ungdomsstyrelsens skrifter 2005:9

ISSN 1651-2855

ISBN 91-89050-76-2

text Mats Trondman

projektledare Nils-Olof Zethrin

korrektur Equator AB

grafisk form Christián Serrano

Omslagsbild Piteå kommuns bildarkiv

tryck Elanders Gotab AB

distribution Ungdomsstyrelsen, Box 17801, 118 94 Stockholm

tfn 08-462 53 50, *fax* 08-644 88 13

e-post: info@ungdomsstyrelsen.se

webbplats: www.ungdomsstyrelsen.se

Förord

Ungdomsstyrelsen har på uppdrag av Justitiedepartementet analyserat folkhälso- och folkbrörelseperspektivet i idrottspolitiken utifrån ungas egen upplevelse. Utgångspunkten för uppdraget är *En idrottspolitik för 2000-talet – folkhälsa, folkbrörelse och underhållning* (proposition 1998/99:107).

I propositionen betonas att ”idrottsrörelsen har ett särskilt ansvar med hänsyn till det stora antal barn och ungdomar som är verksamma inom idrotten”. Där betonas välfärdspolitiska frågor som demokrati, delaktighet och folkhälsa, vilka otvetydigt gör idrottspolitiken till en fråga om inkludering och fostran av barn och ungdomar. Föreningsidrotten beskrivs som en mötesplats som kan bidra till ökad förståelse mellan unga i samhället. Respekt och tolerans ska genomsyra verksamheten. Sammantaget läggs stor vikt vid idrottens fostrande roll i frågor om medborgarskap, i sociala, kulturella och etiska frågor samt för hälsa och rekreation. Propositionen antar att idrotten bedriven inom en fri och självständig folkbrörelse är ”ett verkningsfullt medel” för att uppfylla detta syfte.

Resultatet av detta uppdrag redovisas i denna skrift *Unga och föreningsidrotten – en studie om föreningsidrottens plats, betydelser och konsekvenser i ungas liv*. Syftet är att undersöka om de ungas föreningsidrottande, som de själva beskriver och upplever det, kan anses motsvara de idrottspolitiska ambitionerna. Lever den organiserade idrottsverksamheten upp till statens idrottspolitiska mål?

Rapporten har några avgörande avgränsningar. För det första gäller uppdraget åldersgruppen 13–20 år. Det är de åldrar som inom idrottsrörelsen räknas till ungdomsidrotten och inte till barn- eller vuxenidrotten. För det andra studeras endast den av idrottsrörelsen organiserade idrottsverksamheten, föreningsidrotten.

Arbetet med utredningen har ägt rum inom verksamhetsområdet Fritid och föreningsliv på Ungdomsstyrelsen. Som författare och vetenskapligt huvudansvarig för utredningen står professor Mats Trondman. Han har arbetat tillsammans med utredare Nils-Olof Zethrin som har fungerat som projektledare och vetenskaplig medarbetare.

Ungdomsstyrelsen vill tacka de representanter från Justitiedepartementet, Riksidrottsförbundet, Sveriges Kommuner och Landsting samt Gymnastik- och idrottshögskolan som har utgjort referensgrupp. Dessa har varit Lars-Magnus Engström, Fredrik Gunnarsson, Anders Lundin, Johan R. Norberg, Karin Redelius, Ola Stadler samt Kenneth Wising. Vidare tackas Idrottsvetenskap vid Malmö högskola och Aage Radmann för att ha skapat goda förutsättningar för Mats Trondmans arbete med utredningen. Det allra största tacket går till de ungdomar som har medverkat i den intervjuundersökning som genomförts med anledning av uppdraget. Tack för att ni delade med er av era erfarenheter.

Per Nilsson
generaldirektör, Ungdomsstyrelsen

Innehåll

8 • HUVUDRESULTAT

10 • INLEDNING

- 12 Uppdraget
- 15 Teoretiska perspektiv
- 16 Disposition
- 25 Datainsamling
- 26 Läsanvisningar

28 • DEL I UNGAS FÖRENINGSIDROTTANDE

30 KAPITEL 1 IDROTTENS PLATS I DE UNGAS LIV

- 32 Betydelse
- 32 Status
- 33 Omfattning
- 35 Idrottsintressets djup
- 36 Föräldrars engagemang
- 36 Idrott som konsumtion
- 37 Idrottens plats i de ungas liv – empiriska tendenser

38 KAPITEL 2 I IDROTTSFÖRENINGEN

- 40 Att börja föreningsidrotta
- 41 Val av idrotter
- 44 Antal idrotter
- 44 Antal år i föreningsidrotten
- 45 Dagar och timmar i föreningsidrotten
- 46 Ungas mål med föreningsidrotten
- 47 Självuppfattade prestationsnivåer
- 48 I idrottsföreningen – empiriska tendenser

Innehåll

50 KAPITEL 3 FLICKORS OCH POJKARS FÖRENINGSIDROTTANDE

- 52 Idrott i flickors och pojkars liv
- 56 Lagidrott och individuell idrott
- 56 Ålderns betydelse för föreningsidrottande
- 58 Flickors och pojkars föreningsidrottande – empiriska tendenser

60 KAPITEL 4 IDROTTSINTRESSETS GRUNDVALAR

- 62 Individuella indikatorer
- 65 Kontextuella indikatorer
- 67 Familjeindikatorer
- 69 Föräldrars idrottskapital
- 72 Idrottsintressets grundvalar – empiriska tendenser

76 KAPITEL 5 UNGAS DELAKTIGHET I FÖRENINGSIDROTTEN

- 78 Inflytande
- 79 Unga som ledare
- 80 Medlemskap i styrelser och arbetsgrupper
- 80 Ungas delaktighet i föreningsidrotten – empiriska tendenser

82 • DEL II FÖRENINGSIDROTTEN SOM SOCIALISATIONSMILJÖ

84 KAPITEL 6 UNGAS IDROTTSLEDARE

- 86 Kön och ålder
- 87 Manliga och kvinnliga ledare
- 89 Ledarnas ålder
- 91 Ungas idrottsledare – empiriska tendenser

Innehåll

92 KAPITEL 7 FÖRENINGSIDROTTENS INTERNA KULTUR

- 96 Idrottsledarens preferenser
- 99 Socialisationspraktiker
- 103 Domarbemötande
- 104 Idrottsetiska frågor
- 106 Mobbning
- 107 Föreningsidrottens interna kultur – empiriska tendenser

110 KAPITEL 8 IDROTTSLEDARENS BETYDELSE

- 112 Idrottsledarens olika betydelser
- 112 Idrottsledarens preferenser och betydelse
- 115 Idrottsledarens betydelse – empiriska tendenser

116 • DEL III UTANFÖR FÖRENINGSIDROTTEN

118 KAPITEL 9 ATT SLUTA MED FÖRENINGSIDROTT

- 120 Ungas egna förklaringar till att sluta
- 125 Externa bestämningar
- 127 Internidrottsliga bestämningar
- 128 Att sluta som fritt eller omständighetsbestämt val
- 129 Avhoppares återkomst
- 132 Att sluta med föreningsidrott – empiriska tendenser

136 KAPITEL 10 ATT ALDRIG HA FÖRENINGSIDROTTAT

- 138 Att vara utanförstående
- 139 Utanförståendes efterfrågan på föreningsidrott
- 140 Utanförståendes efterfrågan av olika idrotter
- 142 Att aldrig ha föreningsidrottat – empiriska tendenser

Innehåll

144 KAPITEL 11 ATT IDROTTA I EGEN REGI

- 146 Spontanidrottens omfattning i ungas liv
- 152 Tre kategorier spontanidrottare
- 158 Att idrotta i egen regi – empiriska tendenser

160 • DEL IV FÖRENINGSIDROTTENS KONSEKVENSER

162 KAPITEL 12 HÄLSA OCH MEDBORGERLIG ANDA I OCH UTANFÖR FÖRENINGSIDROTTEN

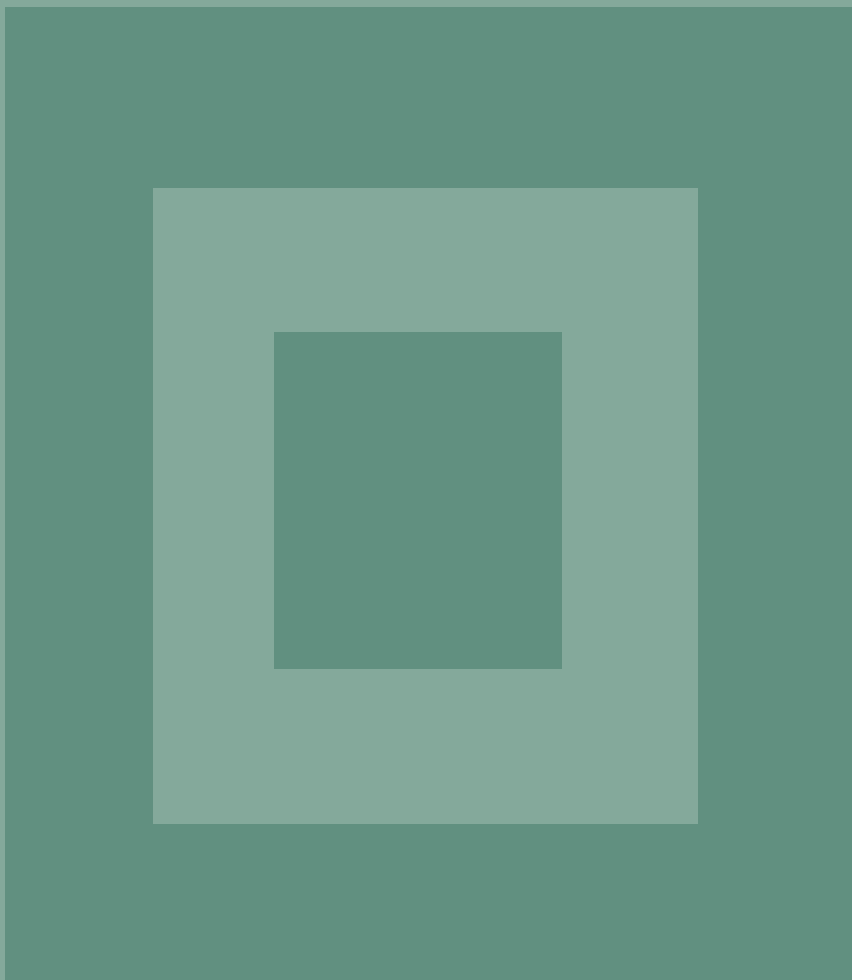
- 167 Fysisk hälsa
- 170 Psykosomatisk hälsa
- 174 Medborgerlig anda
- 185 Konsumtion av alkohol, narkotika, tobak och dopningspreparat
- 188 Ålderns betydelse
- 191 Hälsa och medborgerlig anda i och utanför föreningsidrotten – empiriska tendenser

200 • FÖRENINGSIDROTTENS MERVÄRDEN

- 203 Slutsatser
- 223 Tre idrottspolitiska diskussioner

230 • LITTERATUR

HUVUDRESULTAT

Huvudresultat

- *Föreningsidrotten är otvetydigt en stor och bred folkrörelse för unga i Sverige. Studien visar att idrotten har stor betydelse i många ungas liv. Den har hög status i ungdomskulturen och är en mycket omfattande fritidsaktivitet, både om man ser till antalet deltagare och den mängd tid som läggs ner. Även konsumtion av idrott i medier och vid landets idrottsanläggningar är omfattande.*
 - *De ungas inflytande i föreningsidrotten betecknas som relativt svagt.*
 - *De ungas erfarenheter av att själva vara ledare är förhållandevis starka men inom idrotten ryms också en än större potential av ungt ledarskap.*
 - *Föreningsidrotten når inte fullt ut sina ambitioner för medverkan av olika kategorier unga i föreningsidrotten.*
 - *Stora andelar av de kategorier av unga som av livsvillkorsmässiga och inomidrottsliga skäl vill vara med står utanför föreningsidrotten, antingen för att de aldrig har varit med eller för att de har slutat idrotta. Det är exempelvis kategorier av unga med livsvillkor relaterade till kön, handikapp eller ursprung. Detta är kategorier som efterfrågar idrott men som inte alltid identifierar sitt idrottsintresse med idrottens kärnlogik, att tävla. Dessa ungdomar är i stor utsträckning precis de kategorier av unga som är underrepresenterade i föreningsidrotten och som i enlighet med de idrottspolitiska ambitionerna bör inkluderas.*
 - *Föreningsidrotten som socialisationsmiljö, lever med några få undantag, i stor utsträckning upp till de idrottspolitiska ambitionerna. Det är här särskilt viktigt att betona att flickidrotten på ett särskilt föredömligt sätt lever upp till de idrottspolitiska ambitionerna. Samma påtagligt positiva tendens gäller genomgående kvinnliga idrottsledare. Denna betoning innebär inte att huvudtendenserna i pojkmarnas socialisationsmiljö inte kan anses leva upp till de politiska ambitionerna, det betyder endast att pojkidrottens lagidrotter inte i samma utsträckning och med samma självklarhet som flickidrotten når de idrottspolitiska målen med avseende på idrotten som socialisationsmiljö.*
- Utredningens övergripande slutsats är att föreningsidrotten – med få och relativt små undantag – når de idrottspolitiska målen för alla kategorier av unga som kommer till föreningsidrotten och stannar kvar.
- Den sammantagna bedömningen är att föreningsidrotten har så många mervärden att den förtjänar sitt statliga stöd.

INLEDNING

Inledning

I regeringens proposition *En idrottspolitik för 2000-talet – folkhälsa, folkrorelse och underhållning* betonas att "idrottsrörelsen har ett särskilt ansvar med hänsyn till det stora antal barn och ungdomar som är verksamma inom idrotten" (proposition 1998/99:107, s. 42–43). Just därför "bör" statens stöd till idrotten "följas upp och utvärderas regelbundet" (ibid., s. 52). Detta stöd ska studeras så att idrottens effekter med avseende på idrottspolitikens ambitioner kan utvärderas (ibid.). Härvidlag betonas särskilt välfärdspolitiska frågor som demokrati, delaktighet och folkhälsa, vilka otvetydigt gör idrottspolitiken till en fråga om inkludering och fostern av barn och ungdomar. I propositionen beskrivs teman som dessa på följande vis:

"En fri och självständig idrottsrörelse byggd på ideellt engagemang och som bedriver en bred verksamhet bör även i framtiden ges ett aktivt stöd. Detta bör vara inriktat på sådan verksamhet som främjar bredd- och motionsidrott, värnar om god etik och ger lika förutsättningar för kvinnor och män med olika social bakgrund och ekonomiska förutsättningar. Syftet skall vara att främja demokrati, aktivt eftersträva integration och god tillgänglighet för funktionshindrade samt en god folkhälsa" (proposition 1989/99:107).

Propositionen antar att idrotten som folkrorelse är "ett verkningsfullt medel" för att uppfylla detta syfte (ibid.). Denna rapport, *Unga och föreningsidrotten – en studie om föreningsidrottens plats, betydelse och konsekvenser i ungas liv*, är ett försök till en empirisk analys av huruvida den organiserade idrottsverksamheten kan an-

ses leva upp till statens idrottspolitiska mål med avseende på ungdomar och teman som demokrati, delaktighet och folkhälsa. Fortsättningsvis benämns denna studie Idrottsstudien. Eftersom uppdraget gäller statens mål för idrott berörs inte idrottsrörelsens egna mål. En jämförelse mellan statens mål och Riksidrottsförbundets (RF) riktlinjer *Idrotten vill* (2005) visar dock på slående överensstämmelser. Formuleringarna i *Idrotten vill* och i *En idrottspolitik för 2000-talet* är i stor utsträckning identiska. Inte minst gäller detta frågor om barns och ungdomars idrottande. Denna överensstämmelse mellan RF:s mål och statens mål underlättar studier som rör frågor om huruvida det idrottspolitiska målet förverkligas i de ungas föreningsidrott. Om statens mål uppfylls, uppfylls också RF:s mål och vice versa. Det ligger dock utanför Idrottsstudiens uppdrag att ställa frågan om hur det kommer sig att idrottsrörelsen och staten i stort har identiska mål för de ungas idrott. Inte heller berör Idrottsstudien det offentliga stödets omfattning, källor och kanaler. Det är dock viktigt att påpeka att det ekonomiska stödet till idrotten inte endast kommer från staten. Enligt propositionen *En idrottspolitik för 2000-talet* kom, som ett exempel, en femtedel av idrottsrörelsens totala intäkter 1996 från medlemsintäkter (ibid., s. 15).

Idrottsstudien är disponerad i sex delar. Först denna *Inledning* som introducerar Idrottsstudien. Dess disposition beskrivs i stycket nedan. Därefter följer fyra delar – *Ungas föreningsidrottande*, *Föreningsidrotten som socialisationsmiljö*, *Utanför föreningsidrotten* och *Föreningsidrottens konsekvenser* – i vilka Idrottsstudiens empiri med

bäring på de idrottspolitiska ambitionerna redovisas. Det huvudsakliga innehållet i dessa delar presenteras nedan efter det att studiens uppdrag har klargjorts. Rapporten avslutas med ett försök till en övergripande analys av och en problematiserande diskussion om i vilken utsträckning den organiserade idrottsverksamheten för ungdomar kan anses nå de idrottspolitiska mål som Idrottsstudien fokuserar. Denna del har rubriken *Föreningsidrottens mervärden*.

Denna *Inledning* tar sin början i en introduktion av Idrottsstudiens uppdrag och den idrottspolitik vars utfall ska studeras och bedömas. Därefter antyds det teoretiska perspektiv som finns inbäddat i uppdraget utan att det klart uttalas. Det teoretiska nedslaget följs av en mer omfattande introduktion av studiens disposition – syfte, frågeställningar och empiriska undersökningsområden – och praktiska genomförande. I detta sammanhang presenteras de fyra empiriska delarnas innehåll som ligger till grund för den avslutande delens försök till svar på frågan om huruvida statens idrottspolitiska mål uppfylls. Svårigheterna med att ge ett sådant svar diskuteras nedan. Diskussionen om dessa svårigheter är ett återkommande tema i rapporten. Avslutningsvis ges några korta anvisningar om hur rapporten *Unga och föreningsidrotten* kan läsas. Dessa anvisningar är särskilt intressanta för den som vill ta del av rapportens huvudinnehåll men inte finner anledning att läsa den i sin helhet. Dock kräver, med ett undantag, genvägarna att denna inledning läses. Det torde i stor utsträckning vara möjligt att oberoende av rapporten i sin helhet läsa vart och ett av de tolv empiriska kapitlen för sig.

Uppdraget

Idrottsstudien har sin grund i ett uppdrag som Ungdomsstyrelsen fått av Justitiedepartementets enhet för folkrörelsefrågor. Detta uppdrag har sitt ursprung i den av riksdagen antagna idrottspolitiken som behandlas i propositionen *En idrottspolitik för 2000-talet*: ”att stödet till idrotten bör följas upp och utvärderas regelbundet” (ibid., s. 52). Departementets uppdrag, utformat i samarbete med Ungdomsstyrelsen, är formulerat som ”ett förslag till hur en studie om föreningsidrottens påverkan på unga skulle kunna se ut” och avser, som Ungdomsstyrelsen uppfattar det, fem avgörande bestämmelser eller avgränsningar. För det första gäller uppdraget åldersgruppen 13–20 år. Det är de åldrar som inom idrottsrörelsen avgränsar ungdomsidrotten från barn- och vuxenidrotten. Fortsättningsvis används benämningen *unga*. Uppdraget gäller, för det andra, den av idrottsrörelsen organiserade idrottsverksamheten. Genomgående används benämningen *föreningsidrotten*. Följaktligen har rapporten fått huvudtiteln *Unga och föreningsidrotten*. För det tredje formulerar uppdraget ett syfte: *att analysera föreningsidrottens effekter på ungas liv i förhållande till de politiska ambitionerna med stödet*. Detta syfte kräver tre fördjupande bestämmelser: en politisk, en metodologisk och en empirisk. Också dessa kan utläsas av uppdraget.

Uppdragets *politiska bestämmelse* tar sin utgångspunkt i den nationella idrottspolitikens tre grundstenar som de är formulerade i propositionen *En idrottspolitik för 2000-talet* (ibid., s. 1). Eftersom Idrottsstudien endast avser ungas föreningsidrott introduceras idrottspolitiken endast med avseende på just ungdomar och inte på barn eller vuxna. Den första byggstenen rör *folkhälsan* och betonar vikten av att unga uppmuntras till och ges möjligheter att föreningsidrotta med

avsikten att främja deras hälsa. Den andra byggstenen betonar vikten av ett *folk-rörelseperspektiv*, att stödja en självständig idrottsrörelse som med ideellt engagemang bedriver en bred verksamhet för alla unga som själva vill delta. Här betonas särskilt alla ungas möjlighet att delta liksom betydelsen av demokratisk fostran och att värna god etik. Idrottspolitikens tredje grundsten avser idrott som kommersiell *underhållning* på marknadsmässiga villkor, en idrott som erbjuder de unga förströelse och glädje (ibid.). Idrottsstudiens uppdrag är avgränsat till två byggstenar: folkhälsa och, främst, folkrörelseperspektiv. Idrott som underhållning berörs överhuvudtaget inte, bortsett från något om de ungas mediekonsumtion av idrott. De empiriska konsekvenserna av denna avgränsning berörs nedan.

Uppdragets *metodologiska bestämning* avser undersökningssubjekt och val av metod. De *ungas egna upplevelser av föreningsidrotten* betonas starkt i uppdraget. Följaktligen bygger de empiriska beskrivningar av föreningsidrotten som ligger till grund för analysen av utfallet av de idrottspolitiska ambitionerna uteslutande på de ungas erfarenheter och bedömningar. Det innebär, som ett exempel, att bilden av föreningsidrottens ledare inte kommer från ledarna själva eller från studier av möten mellan ledare och unga utan från just de ungas egna upplevelser av sina ledare. Med andra ord analyseras och bedöms idrottspolitik mot bakgrund av hur idrotten upplevs av de unga. Den andra metodologiska bestämningen rör, som sagt, val av metod. Uppdraget efterfrågar en nationell enkätstudie som möjliggör jämförelser mellan de unga som deltar, som har deltagit *eller* som aldrig har deltagit i föreningsidrotten. Idrottsstudiens uppdrag är följaktligen *att genomföra en riksrepresentativ enkätstudie – en tvärsnittsstudie* – som möjliggör komparation mellan olika kategorier av unga med avseende på graden av deltagande i föreningsidrotten.

Uppdragets *empiriska bestämning* gäller val av undersökningsområden och variabler vilka i överensstämmelse med syftet måste indikera de politiska ambitioner som uppdraget avser att bedöma utfallet av. I uppdraget föreslås att följande områden och variabler inkluderas i de ungas upplevelse av föreningsidrotten:

Uppdragets *empiriska bestämning* gäller val av undersökningsområden och variabler vilka i överensstämmelse med syftet måste indikera de politiska ambitioner som uppdraget avser att bedöma utfallet av. I uppdraget föreslås att följande områden och variabler inkluderas i de ungas upplevelse av föreningsidrotten:

- Ungas delaktighet i och utövande av föreningsidrott.
- Ungas inflytande och ideella engagemang.
- Ungas hälsa.
- Ungas jämställdhet och integration.
- Ungas etik – rent spel och allas rätt att delta om de så vill.

Därtill betonas vikten av att dessa undersökningsområden analyseras med avseende på bakgrundsvariabler – eller analytiska kategorier – såsom kön, ålder, social, bakgrund, funktionshinder och födelseland. Betydelsen av jämförelser mellan unga i och utanför föreningsidrotten betonas också.

Förståelsen av den empiriska bestämningen av uppdraget kan fördjupas med ytterligare några hänvisningar till propositionen *En idrottspolitik för 2000-talet*. Inte minst påpekas vikten av att se den organiserade idrottsverksamheten som en del av en bred välfärdspolitik. Idrotten tilldelas i detta sammanhang en betydelsefull roll i de ungas uppväxt. Särskilt betonas föreningsidrottens roll i utvecklandet av de ungas sociala identiteter, att fostra demo-

kratiska medborgare. Föreningsidrotten beskrivs som en mötesplats som kan bidra till ökad förståelse mellan unga i samhället. Betydelsen av respekt för andra människor betonas starkt. Detta förutsätter allas rätt att delta oavsett kön, social och etnisk bakgrund, funktionshinder och hur den egna sexualiteten definieras. Respekt och tolerans ska genomsyra verksamheten som följaktligen ska arbeta mot våld, främlingsfientlighet och homofobi.

Sammantaget läggs stor vikt vid idrottens fosterande roll vad gäller medborgarskap, sociala, kulturella och etiska frågor samt hälsa och rekreation. Men också ”rena” idrottsaspekter berörs. Idrott ska vara glädje, spontanitet och lek. Idrott är också att försöka vinna genom att prestationsmässigt göra sitt bästa, vilket kräver att de unga även måste lära sig att förlora. Ytterligare en idrottsaspekt rör möjligheten att utveckla ett livslångt idrottsintresse (proposition 1998/99, s. 17–43).

Till statens idrottspolitik hör också det så kallade *Handslaget* – en flerårig statlig satsning på idrottsrörelsen. *Handslaget*s syfte beskrivs i ett faktablad från Justitiedepartementet på följande vis ”att skapa bättre möjligheter för främst barn och ungdomar att i större utsträckning än för närvarande stimuleras till att idrotta” (Ju 04.03 2004). Vidare heter det att ”regeringen fäster stor vikt vid att idrottsrörelsen, i enlighet med sitt eget idéprogram, ska erbjuda alla som vill, oavsett etnisk bakgrund, ålder, kön sexuell läggning eller fysiska och psykiska förutsättningar att vara med i föreningsdriven idrottsverksamhet”. Härvidlag betonas även att idrottsrörelsen ges möjligheter att arbeta med ”att utveckla nya och effektiva åtgärder för att erbjuda barn och ungdomar, som idag inte deltar i idrottsverksamhet, lustfyllda och hälsofrämjande aktiviteter”. Åter betonas just allas rätt och möjlighet

till delaktighet, men också att idrotten bör växa genom att grupper av unga som står utanför idrottsrörelsen ges plats i densamma.

För det fjärde krävs en *problemativering* av möjligheten att bedöma huruvida de idrottspolitiska ambitionerna förverkligas i de ungas föreningsidrott. I uppdraget betonas, vilket ovan berörs, vikten av att ”analysera i vilken utsträckning de politiska ambitionerna med stödet till idrottsrörelsen faktiskt kan utläsas”. Analysen föreslås avse ”skillnader inom målgruppen unga vad avser deras förhållningssätt till variabler som kan indikera i vilken utsträckning de politiska ambitionerna har uppfyllts”. Särskilt betonas jämförelser mellan unga som deltar och inte deltar i föreningsidrotten med avseende på de undersökningsområden och variabler som ovan nämnts. I uppdraget påpekas dock att ”den föreslagna inriktningen inte kan göra anspråk på att vara en regelrätt effektutvärdering av stödet till idrotten vad gäller ungdomar”. ”En verklig effektstudie”, betonas uppdraget, ”skulle kräva möjligheten att följa ett alternativt skede i det fall idrottsverksamheten skulle bedrivas utan statligt stöd, och utifrån detta jämföra utfallet mellan de två händelseförloppen”. Idrottsstudien är därtill en tvärsnittsstudie och har inte studerat de ungas upplevelser av föreningsidrott över tid. Av dessa skäl betonas uppdraget att den föreslagna studien endast kan fungera som ”underlag för att diskutera effekter av det nuvarande stödet till idrotten” (utredarens kursivering). Med hänsyn taget till den gjorda problematiseringen är det dock Idrottsstudiens uppgift att försöka göra, som det formuleras i uppdraget, *en samlad analys av effekter av ungas deltagande i organiserad idrottsverksamhet samt att dra slutsatser om de politiska ambitionerna med stödet till idrotten utifrån en sådan analys*. Det är emellertid viktigt att påpeka att

det i uppdraget inte ingår att lämna förslag till åtgärder.

Den femte bestämningen gäller uppdragets *omfattning*. I uppdraget föreslogs också "en genomgång och sammanställning av existerande data och forskning om ungas livssituation, vanor och attityder till de ovan politiska ambitionerna" och en "analys av förändring över tid med hjälp av Ungdomsstyrelsens kultur- och fritidsvaneundersökning genomförd 1996 och 2002". Dessa båda förslag har inte beaktats, huvudsakligen av tidsskäl. Idrottsstudien har från idé och datainsamling till analys och färdig produkt producerats under sju månader. Därtill har det varit mycket angeläget att prioritera insamlingen av ett sammanhållet empiriskt material med strategiskt valda indikatorer med avgörande betydelse för den efterfrågade analysen och diskussionen av de idrottspolitiska ambitionerna. På så sätt erbjuder Idrottsstudien en empirisk grund för framtida jämförelser med andra såväl kvantitativa som kvalitativa studier som rör olika aspekter av ungas idrottande. Inte minst dem som har påbörjats inom ramen för *Handslaget* men också Riksidrottsförbundets egna studier.

Sammanfattningsvis är Idrottsstudien en riksrepresentativ enkätstudie av ungas egna upplevelser av föreningsidrotten med bäring på idrottspolitiska ambitioner som hälsa och medborgarskap sett ur ett välfärdspolitiskt perspektiv. Idrottsstudien lägger därtill stor vikt vid de idrottspolitiska ambitioner som rör olika kategorier av unga som av olika skäl står utanför föreningsidrotten. Dessa ambitioner uttrycks såväl i statens välfärdsorienterade idrottspolitik som i idrottsrörelsens eget idéprogram om vad föreningsidrotten vill åstadkomma.

Teoretiska perspektiv

Även om någon teoretisk analys inte efterfrågas är uppdraget otvetydigt inbäddat i ett socialteoretiskt perspektiv som utgör en kombination av *funktionalism* och *pluralism* (se till exempel Jarvie & Maguire, 1994, s. 5–23 och s. 77–81). Idrottsstudiens presentation av ett sådant perspektiv kan sammanfattas i följande punkter

- att föreningsidrottens roll i stor utsträckning handlar om socialisation – att unga internaliserar i samhället eftersträvade sociala och kulturella värden, roller och handlingsmönster.
- att föreningsidrotten därmed är en samhällselig institution för överförandet av sådana demokratiska värden och handlingsmönster, till exempel med avseende på medborgarskap, samarbete, etik, bemötande med mera, som möjliggör ett aktivt främjande av ett på goda grunder önskvärt samhällsliv.
- att föreningsidrotten ur ett hälsoperspektiv kan och bör vara fysiskt och psykiskt främjande och ur ett delaktighetsperspektiv socialt tillhörighets- och identitetsskapande.
- att föreningsidrotten, med andra ord, är en del av det som gör livet värt att leva tillsammans med andra människor i nätverk, organisationer och samhälle.
- att föreningsidrotten härvidlag genom sitt uppdrag, eller funktion, ingår i ett samarbete med andra institutioner, främst familj och skola.

- att föreningsidrott i ett öppet och tolerant samhälle byggt på mångfaldens princip också kan vara en del av arbetet för eftersträvnsvärda samhällsmål, till exempel att verka mot våld, marginalisering, underordning, främlingsfientlighet, sexism och homofobi.
- att föreningsidrotten kan vara en mötesplats där individers rätt till olikheter i livsformer samspelar med erfarenheten av tillhörighet till och delaktighet i samhället – på så sätt att ny utveckling i en postindustriell och mångkulturell samtid möjliggörs.

I Idrottsstudien utgår vi från dessa funktionalismens och pluralismens bestämmningar som uppdragets härmed explicitgjorda värdegrund – dess, om man så vill, önskvärda och eftersträvnsvärda *normalitet*.

Disposition

Syfte och ansats

Idrottsstudiens övergripande syfte är att undersöka om de ungas föreningsidrottande, som de själva beskriver och upplever det, kan anses motsvara idrottspolitiska ambitioner ur ett folkrörelse- och folkhälsoperspektiv. Särskilt folkrörelseperspektivet betonas. Idrottsstudiens empiriska operationaliseringar av dessa perspektiv introduceras genom en beskrivning av innehållet i rapportens fyra empiriska delar. Först beskrivs den empiriska redovisningens struktur, därefter dess konkreta innehåll. Det senare rör dels operationaliseringen av just perspektiven, dels analytiska kategorier, så kallade bakgrundsvariabler, med idrottspolitisk relevans. Avsikten är att visa vad det är som studeras när vi lägger den empiriska grunden till den analys och diskussion som avser att tillfredsställa det övergripande syftet. Presentationen av de em-

piriska delarnas innehåll avslutas med en kort metodologisk diskussion. Idrottsstudiens analytiska ambitioner är i huvudsak upptäckande och beskrivande, inte förklarande.

Den empiriska redovisningens struktur

Varje empirisk del är disponerad i ett antal kapitel. Varje kapitel behandlar ett specifikt fenomen och utgör ett svar på en huvudfråga med relevans för Idrottsstudiens övergripande syfte (se ovan). Svaret på varje huvudfråga är strukturerat i ett antal undersökningsområden, vilka i sin tur är vägledade av mer specifikt avgränsade frågor. Varje kapitel, som också har ett specifikt syfte med idrottspolitisk relevans, avslutas med en sammanfattning av de empiriska tendenser som sammantagna utgör svar på kapitlets huvudfråga. Det är denna struktur som gör det möjligt att läsa varje kapitel var för sig. Den som till exempel är intresserad av fenomenet spontanidrott kan gå direkt till kapitel 11. Läsaren påminns då först om kapitlets huvudfråga. Därefter följer en definition av vad fenomenet spontanidrott avser. Efter den empiriska bestämningen följer en redovisning av vilka undersökningsområden som studeras med avseende på spontanidrott. Till dessa områden finns också mer specifikt vägledande frågor formulerade. Dessa synliggör mer exakt vad läsaren får veta om spontanidrott. Introduktionen till kapitlet avslutas med att ett syfte med idrottspolitisk relevans anges. Efter redovisningen av områdena sammanfattas de viktigaste empiriska tendenserna med avseende på just spontanidrott. Dessa utgör i punktform svar på kapitlets frågor. Det är sammanfattningar som denna som i huvudsak ligger till grund för rapportens avslutande analys av och diskussion om i vilken utsträckning idrottspolitiska mål

nås i ungdomsidrotten. Det är viktigt att påpeka att sammanfattningarna också kan läsas som beskrivningar av olika aspekter av unga i och utanför föreningsidrotten utan att idrottspolitiska frågor måste resas. Med andra ord har de olika delarna och deras kapitel en hög grad av autonomi samtidigt som de tillsammans lägger grunden för den avslutande idrottspolitiska analysen.

Den empiriska redovisningens innehåll I den första delen

– *Ungas föreningsidrottande* – beskrivs idrottens plats, betydelse och utbredning i de ungas liv liksom deras erfarenheter av delaktighet i föreningsidrotten. Delen är strukturerad i fem kapitel. Varje kapitel utgör, som ovan beskrivits, ett försök till svar på en vägledande huvudfråga med relevans för det övergripande syftet. I det första kapitlet, *Idrottens plats i de ungas liv*, besvaras frågan om *vilken plats idrotten har i de ungas liv*. Kapitlet beskriver idrottens betydelse i enskilda ungas liv och i ungdomskulturen. Det ger även en översiktsbild av hur omfattande, i termer av tid, idrotten är i de ungas liv. Kapitlet tar även upp idrottsintresset bland de unga som står utanför föreningsidrotten, men endast i avsikt att visa hur omfattande idrottsintresset är bland unga. Dessutom redovisas också översiktligt föräldrars engagemang och närvaro i de ungas idrott liksom de ungas mediekonsumtion av idrott. Syftet är just att synliggöra föreningsidrottens stora plats och betydelse i ungas liv, inte minst för att ge legitimitet åt forskning med idrottspolitisk relevans.

I det andra kapitlet i *Ungas föreningsidrottande*, fördjupas beskrivningen av de unga som föreningsidrottar. Huvudfrågan gäller *hur föreningsidrotten gestaltar sig som fritidsaktivitet*. Kapitlet inleds med en beskrivning av när

och hur de unga börjar föreningsidrotta. Därefter följer beskrivningar av vilka och hur många idrotter de unga är eller har varit aktiva inom, liksom olika bestämmningar av den mängd tid de unga lägger ner på sin föreningsidrott. Beskrivningarna i kapitel 2 berör även vilka mål de unga har med sin föreningsidrott och hur de uppfattar sina egna idrottsprestationer. Syftet är att lägga en bred empirisk grund till en förståelse av de ungas föreningsidrott som aktivitet – som mönster med sin egen logik – med idrottspolitisk relevans.

Det tredje kapitlet, *Flickors och pojkars föreningsidrottande*, tar sin utgångspunkt i förhållandet att föreningsidrotten är uppdelad i pojks- och flickidrott. Huvudfrågan avser *föreningsidrottens betydelse och omfattning i pojkars respektive flickors liv*. Kapitlet inleds med att pojkar och flickor jämförs med avseende på det andra kapitlets undersökningsområden. Därefter jämförs pojkar och flickor i lagidrott och individuell idrott. Åter är det samma aspekter som jämförs. Avslutningsvis berörs betydelsen av pojkars och flickors ålder. Än en gång gäller jämförelserna idrottens betydelse och omfattning i de ungas liv. Också detta kapitel har ett idrottspolitiskt syfte, att beskriva skillnader och likheter i pojkars och flickors föreningsidrottande.

I det fjärde kapitlet, *Idrottsintressets sociala grundvalar*, ställs huvudfrågan om *vilka unga som tilldelar föreningsidrotten stor betydelse och ägnar en stor del av sin fritid åt denna aktivitet*. Fokus ligger på de levda sammanhang som tenderar att göra unga så idrottsintresserade att de kan anses ha ett idrottshabitus (se definition av idrottshabitus i kapitel 4). I detta avseende undersöks en rad olika faktorerens betydelse för att ett sådant habitus ska uppstå. Dessa faktorer sammanfaller med Idrottsstudiens analytiska

kategorier – eller bakgrundsvariabler – vilka redovisas i nästa avsnitt. Uttrycket levda sammanhang är således en samlingsbeteckning på analytiska kategorier som används i den empiriska analysen. Dessa faktorer eller variabler kan också ses som indikatorer på avgörande aspekter av ungas levda sammanhang med bäring på hur idrottsintresse uppstår. Syftet är att visa att idrottsintresserade inte är något som de unga är naturligt, utan något som de blir. Också denna insikt är av stor idrottspolitisk betydelse.

Det femte kapitlet avslutar den första empiriska delen. Under rubriken Ungas delaktighet i föreningsidrotten beskrivs tre undersökningsområden: ungas inflytande, unga som ledare och ungas medlemskap i styrelser och arbetsgrupper. Dessa områden ger svar på huvudfrågan om *de ungas delaktighet i den egna föreningsverksamheten*. Kapitlet intresserar sig inte endast för den upplevda graden av inflytande och hur många som är eller har varit ledare eller medlemmar av styrelser och arbetsgrupper. Intresset gäller även i vilken utsträckning de unga vill ha inflytande och vara ledare. Därtill undersöks om de unga tillfrågats om att bli ledare eller att ingå i styrelser och arbetsgrupper. Syftet är att ge en grundläggande bild av hur de ungas delaktighet i föreningsidrotten ser ut och vilka önskemål om delaktighet de själva har.

Idrottsstudiens andra del

– *Föreningsidrotten som socialisationsmiljö* – riktar fokus mot idrottens interna kultur. I tre kapitel beskrivs de ungas upplevelser av vuxnas och andra ungdomars värderingar och handlingar i idrottens värld. Också de ungas egna värderingar och handlingar berörs.

I kapitel 6, Ungas idrottsledare, försöker vi besvara huvudfrågan om *vilka ledare de unga tillbringar mest tid med i sitt föreningsidrottande*.

Ledarna beskrivs i termer av kön och ålder och om de är verksamma inom lagidrott respektive individuell idrott. Syftet är att synliggöra de ledare som de unga tillbringar mest tid med och tilldelar störst betydelse. På så sätt ges en bild av de ledare som de unga i de två nästföljande kapitlen har upplevelser av och bedömer. Kapitel 7, Föreningsidrottens interna kultur, vägleds av huvudfrågan om *hur idrottens interna kultur – som socialisationsmiljö – ter sig mot bakgrund av hur de unga föreningsidrottarna själva beskriver ledares, föräldrars, andra ungas och egna föreställningar och handlingar*. Kapitlet rymmer fem undersökningsområden. I det första beskrivs ledares preferenser med avseende på flickors idrottande, sexism, främlingsfientlighet, homofobi och alkohol. Det andra området avser olika socialisationspraktiker, nämligen de ungas upplevelser av språkbruket inom idrotten, bemötandet unga emellan i omklädningsrum, uttågningar till tävlingar/matcher, hårda tag och bråk vid tävlingar/matcher och om de fostras till att hantera förluster. I det tredje området bedömer de unga hur ledare, föräldrar och unga bemöter domare. Det fjärde området berör tre idrotts-etiska fenomen. Hur ser de unga på idrottsrörelsens rekommendation att alla unga ska få vara med och tävla i samma utsträckning upp till 13 års ålder? Hur ser de på användningen av fusk för att vinna en viktig tävling/match? Och kan de tänka sig att använda dopningspreparat om de är säkra på att undgå upptäckt? Det avslutande och femte området rör mobbning. Här jämförs de ungas upplevelser av förekomsten av mobbning i idrotten med förekomsten av mobbning i skolan. Kapitlets syfte är att beskriva idrottens interna kultur – dess socialisationsmiljö – med bäring på idrottspolitikens ambitioner och förhoppningar om idrottens fostrande roll.

I kapitel 8, *Idrottsledarens betydelse*, besvaras frågan om *vilken betydelse unga föreningsidrottare tilldelar sina ledare och vilka de unga idrottare är som tilldelar sina ledare störst betydelse*. Kapitlet rymmer två undersökningsområden. Dels beskrivs vilka olika betydelser ledare kan ha i de ungas liv, dels undersöks förhållandet mellan idrottsledares preferenser (se kapitel 7) och den betydelse unga tilldelar sina ledare. Härvidlag jämförs pojk- och flickidrott. Syftet är att beskriva ledarnas möjligheter att verka för idrottspolitiskt eftersträvarvärda mål inom pojk- respektive flickidrott.

Den tredje delen

– *Utanför föreningsidrotten* – fokuserar tre kategorier av unga som vid Idrottsstudiens genomförande står utanför föreningsidrotten. Dessa benämns avhoppare, utanförstående och spontanidrottare och ägnas ett kapitel vardera. De senare kan emellertid även vara föreningsidrottare, eftersom det är möjligt att båda idrotta i en förening och spontanidrotta.

I kapitel 9, *Att sluta med föreningsidrott*, besvaras huvudfrågan om *hur stor andel som hoppar av idrotten, vilka de är och varför de gör det*. Beskrivningen är strukturerad i fem undersökningsområden. I det första området redovisas de ungas egna, subjektivt upplevda förklaringar till sina avhopp. I det andra området beskrivs avhoppare i relation till de levda sammanhang som nämndes ovan i samband med det fjärde kapitlets analys av unga med idrottshabitus. Det tredje undersökningsområdet prövar internidrottsliga förklaringar till avhopp. Finns det skillnader mellan dem som fortsätter att föreningsidrotta och dem som hoppar av, med avseende på vid vilken ålder de börjar tävla, hur mycket tid de lägger/lade ner på föreningsidrotten och vilka mål de har/hade med sin

idrott? I det fjärde området redovisas huruvida avhoppare själva bedömer sina avhopp som fritt valda och önskade eller som bestämda av omständigheter över vilka de inte själva nödvändigtvis råder. Slutligen berörs i det femte undersökningsområdet avhoppares önskemål om att återvända till föreningsidrotten.

I kapitel 10, *Att aldrig ha föreningsidrottat*, besvaras huvudfrågan om *andelen unga som aldrig har varit med i föreningsidrotten, vilka de är och i vilken utsträckning de skulle vilja vara med*. Kapitlet är disponerat i tre undersökningsområden. I det första området beskrivs vilka de utanförstående är. I det andra området undersöks de utanförståendes idrottsintresse. Avslutningsvis riktas intresset mot avhopparnas eventuella efterfrågan på föreningsidrott.

Kapitel 11, *Att idrotta i egen regi*, ger svar på frågan om *spontanidrottens omfattning i de ungas liv och i vilken utsträckning spontanidrottare är och önskar vara med i föreningsidrotten*. I det första området redovisas hur många unga som ägnar sig åt spontanidrott samt hur ofta de ägnar sig åt densamma. Området beskriver också vilka spontanidrottarna är i termer av de levda sammanhang som nämnts ovan och som kommer att specificeras nedan. I det andra området undersöks olika kategorier av spontanidrottare: de som också föreningsidrottat, de som endast spontanidrottat och de som spontanidrottat men som hellre skulle vilja föreningsidrotta. Också här kan således efterfrågan på föreningsidrott hos grupper som står utanför densamma beskrivas. Syftet med den tredje delens samtliga tre kapitel är i stort sett detsamma – att beskriva vilka olika kategorier av unga som står utanför föreningsidrotten, vilka de är, och att ta reda på i vilken utsträckning de efterfrågar föreningsidrott. Den idrottspolitiska relevansen är härvidlag mycket hög. Inte minst mot bakgrund

av att föreningsidrotten, enligt de idrottspolitiska målen, ska vara öppen för alla som vill vara med, och därtill ska arbeta strategiskt för att nå olika kategorier av unga som står utanför föreningsidrotten. Det uppsökande arbetet gäller särskilt den grupp unga som själva vill vara med men som inte är det.

Med den fjärde delen

– *Föreningsidrottens konsekvenser* – avslutas den empiriska redovisningen. Delen består av endast ett kapitel, det tolfte, med rubriken ”Hälsa och medborgerlig anda i och utanför föreningsidrotten”. Huvudfrågan är om *de unga i föreningsidrotten, mot bakgrund av de idrottspolitiska ambitionerna, mår bättre, fysiskt och upplever en frånvaro av psykosomatiska besvär, samt om de har en mer eftersträvnansvärd medborgerlig anda än de unga som inte är med i föreningsidrotten*. Till frågan om hälsa hör även ungas användning av alkohol, narkotika, tobak och dopningspreparat. Kapitlet rymmer fem undersökningsområden. I de tre första jämförs unga i och utanför idrotten med avseende på fysisk hälsa, psykosomatisk hälsa och medborgerlig anda. Fysisk hälsa avser hur de unga själva bedömer hur deras kropp mår. Psykosomatisk hälsa undersöks med hjälp av frågor om huvudvärk, magont och sömnsvarigheter. Medborgerlig anda indikeras med en rad olika variabler som till exempel tillit till andra människor och samhällliga institutioner, hur de unga ser på sig själva och andra som medborgare (olika medborgarkaraktärer) och röstbenägenhet vid ett stipulerat riksdagsval. Det fjärde området rör ungas användning av alkohol, narkotika, tobak och dopningspreparat. Slutligen, i det femte området, undersöks ett begränsat antal aspekter av hälsa och medborgerlig anda med avseende på de ungas ålder. Genomgående

jämförs unga som är med i föreningsidrotten – fortsättare – med ovan beskrivna avhoppare och utanförstående. Därtill jämförs dessa tre kategorier inom en rad andra analytiska kategorier som kön, inrikes och utrikes födda, föräldrars utbildningsnivå och funktionshinder. Det är nämligen genom att se på skillnader mellan fortsättare, avhoppare och utanförstående inom just kategorier som dessa som idrottens konsekvenser kan diskuteras. De metodologiska svårigheterna med detta analytiska tillvägagångssätt utreds i inledningen till det tolfte kapitlet. Genomgående avstås från att i Idrottsstudien förklara empiriska utfall. I huvudsak ägnar vi oss i stället åt att, som tidigare nämnts, beskriva och upptäcka. När vi i Idrottsstudien, till exempel, upptäcker att unga som är fortsättare och som har lågutbildade föräldrar, i betydligt mindre utsträckning röker än avhoppare från familjer med samma utbildningsnivå, nöjer vi oss med att beskriva att så är fallet.

Det finns i huvudsak fyra skäl till att vi med få undantag undviker försök till förklaringar. För det första saknas ofta empiriskt material för att försök till förklaringar ska vara möjliga. Det skulle i de flesta fall kräva mer djuplodande empiriskt material om varje fenomen som studeras. Eftersom vi i Idrottsstudien har försökt att studera, eller indikera, så många olika aspekter som möjligt av unga och föreningsidrott med idrottspolitisk relevans, så har ingen av dessa aspekter varit möjlig att djuploda. Frågan om de unga röker och hur ofta har, som ett exempel, inte följts upp med en mängd fördjupande frågor om just rökning. Med andra ord är Idrottsstudien snarare en bred än en djupgående studie. Möjligheten att följa fenomenen över tid, longitudinellt, hade också varit att föredra. För det andra rör Idrottsstudien så många olika empiriska områden, från fysisk

hälsa och upplevelsen av psykosomatiska besvär till socialisation, homofobi och röstbenägenhet, att det är omöjligt för en forskare att behärska alla dessa undersökningsområden. I många fall krävs sannolikt skilda förklaringar av olika fenomen, som också hör till olika vetenskapliga kunskapsfält och discipliner. För det tredje har vi inte några teoretiska ambitioner med Idrottsstudien. Med andra ord: vi försöker inte att analysera – förklara och förstå – empiriska utfall teoretiskt. Sammantaget, för det fjärde, har också den tid som stått till förfogande varit alltför knapp. Följaktligen upptäcks och beskrivs idrottens konsekvenser, helt i enlighet med uppdraget, i termer av utfall när fortsättare, avhoppare och utanförstående jämförs, dels sinsemellan, dels inom andra kategorier som med exemplet utbildningsnivå och rökning ovan. Men i de allra flesta fall utan att försök till förklaringar görs. Diskussionen om beskrivning och förklaring berörs mer fördjupat i introduktionen till kapitel 12.

Till slut är det således genom att besvara de tolv ovan introducerade kapitlens huvudfrågor som den empiriska grunden läggs till rapportens avslutande del i vilken den av uppdraget efterfrågade mer samlade analysen av idrottens konsekvenser kan diskuteras.

Analytiska kategorier

Som framgått av introduktionen till de tolv kapitlen bestäms Idrottsstudiens empiriska innehåll även av en rad olika analytiska kategorier. Också de har i hög grad idrottspolitisk relevans. En del är efterfrågade i uppdraget, andra inte. Det kan innan Idrottsstudiens empiriska resultat redovisas vara lämpligt att kort beskriva och empiriskt granska dessa kategorier – eller bakgrundsvariabler. Till och från kallas dessa variabler sammantagna för de ungas levda sam-

manhang. Ett exempel på det är kapitel 4, i vilket frågan om hur idrottshabitus blir till besvaras.

Så till beskrivningen och granskningen av de sammanlagt elva analytiska kategorierna. För det första ges *kön* genomgående en stor plats i de empiriska analyserna. Inte minst, som ovan berörts, därför att föreningsidrotten är delad. Den består av en flick- och en pojkidrott. Kategorin *kön* har också betydelse ur jämlikhets- och delaktighetssynpunkt, liksom för hur föreningsidrott upplevs och bedöms. Drygt hälften, 51 procent, av de svarande är flickor och 49 procent är pojkar.

För det andra spelar *ålder* ofta stor roll i flera av Idrottsstudiens empiriska analyser. Studiens urval avser ungdomsidrottens åldersintervall 13–20 år, vilket gör det möjligt att studera ålderns betydelse för en rad olika fenomen. Det är dock viktigt att påpeka att materialet inte kan användas för att studera förändringar över tid. Idrottsstudien är inte en longitudinell studie utan en tvärsnittsstudie. Den följer inte en grupp 13-åringar tills de är 20 år. Den gör nedslag i åldrarna 13–20 år. När vi i studien beskriver skillnader mellan olika åldrar beskriver vi just skillnader mellan dem som vid undersökningstillfället är, som exempel, 13, 16 eller 19 år. Studien beskriver inte vad de studerade 13-åringarna kommer att göra eller tycka när de är 16 eller 19 år. Ålder är särskilt intressant för förståelsen av när de unga börjar och slutar idrotta. Den kan också ha avgörande betydelse för hur unga förhåller sig till en rad andra aspekter med direkt bäring på de idrottspolitiska ambitionerna, till exempel när unga i och utanför föreningsidrotten börjar dricka alkohol. I Idrottsstudiens urval är 27 procent 13–14 år, 28 procent är 15–16 år, 28 procent är 17–18 år och 14 procent är 19–20 år. För 2 procent av de svarande saknas ålders-

uppgift. De allra äldsta ungdomarna i åldersintervallet är således något sämre representerade. För det tredje görs genomgående jämförelser mellan unga som är *inrikes* respektive *utrikes födda*. När denna kategori relateras till kön synliggörs tendenser med påtaglig bäring på idrottspolitiska mål och förhoppningar om integration och delaktighet. Knappt var tionde ung i urvalet är utrikes född (9 procent). Endast 12 procent av dessa har bott i Sverige i mindre än 5 år, 65 procent av dem har bott här i mer än 11 år. Urvalets storlek, se nedan, möjliggör dock ingen empirisk analys av hur medverkan i föreningsidrotten ser ut bland invandrare från olika delar av världen. Än mindre från olika länder, regioner och miljöer. För det fjärde ombads de unga att ange om de har någon form av *funktionshinder*. Också denna fråga ställdes av idrottspolitiska skäl, då målen betonar vikten av att funktionshindrade ges samma möjligheter att föreningsidrotta som de utan funktionshinder. Fyra procent av Idrottsstudiens unga har, enligt egen utsago, någon form av funktionshinder. Det har inte funnits någon möjlighet att jämföra unga med olika typer av funktionshinder, detta främst till följd av urvalets storlek. Det innebär att kategorierna *inrikes* och *utrikes födda* liksom funktionshinder måste betecknas som minst sagt omfattande och mycket "grova". Likväl har de idrottspolitiska betydelse, då förhoppningen är att föreningsidrotten ska vara en öppen mötesplats för alla som vill vara med. Invandrare och funktionshindrade är härvidlag särskilt betonade målgrupper. Detsamma gäller flickor. Också de "äldre" ungdomarna ska, i enlighet med idrottspolitiska ambitioner, ges möjlighet att föreningsidrotta utan att de därför måste elitsatsa. Sammantaget kallas dessa fyra analytiska kategorier – kön, ålder, *inrikes* och *utrikes födda*

och funktionshinder – för *individuella faktorer* eller *indikatorer*. Det betyder inte att dessa faktors empiriska utfall kan reduceras till individnivå – det vill säga till individuella förklaringar. Det betyder endast att beskrivningen av faktorerna tar sin utgångspunkt i individen, att, till exempel, vara en 13-årig flicka med funktionshinder född i Sverige.

Idrottsstudien använde även några *kontextuella* och *familjebaserade* analytiska kategorier – eller bakgrundsvariabler. Först de kontextuella som är tre till antalet. Den första avser *olika typer av kommuner* och bygger på en kommungruppsindelning som Statistiska centralbyrån (SCB) använder sig av sedan januari 2005. SCB:s indelning rymmer nio olika typer av kommuner.

Storstäder

Kommuner med folkmängd som överstiger 200 000 invånare, med andra ord Stockholm, Göteborg och Malmö.

Förortskommuner

Kommuner där mer än 50 procent av befolkning pendlar till arbete i en annan kommun. Det vanligaste pendlingsmålet är någon av storstäderna. Totalt 28 kommuner är förortskommuner.

Större städer

Kommuner med 50 000 till 200 000 invånare samt med en tätortsgrad som överstiger 70 procent, 27 kommuner kategoriseras som större städer.

Pendlingskommuner

Kommuner där mer än 40 procent av dem som bor i kommunen pendlar till arbete i någon annan kommun, 41 kommuner är pendlingskommuner.

Glesbygdskommuner

Kommuner i vilka det bor mindre än 7 invånare per kvadratkilometer och där det därtill bor mindre än 20 000 invånare, 39 kommuner är glesbygdskommuner.

Varuproducerande kommuner

Kommuner där mer än 40 procent av invånarna i åldersintervallet 16–64 år är anställda inom varutillverkning och industriell verksamhet, 40 kommuner är varuproducerande.

Övriga kommuner 1

över 25 000 invånare. Kommuner som inte hör till någon av de tidigare kategorierna och som har mer än 25 000 invånare.

Övriga kommuner 2

12 500–25 000 invånare. Kommuner som inte hör till någon av de tidigare kategorierna och som har 12 500–25 000 invånare.

Övriga kommuner 3

mindre än 12 500 invånare. Kommuner som inte hör till någon av de tidigare kategorierna och som har mindre än 12 500 invånare.

Denna typindelning används endast för att undersöka andelen unga föreningsidrottare i olika typer av kommuner. Frågan är hur väl föreningsidrottande unga är representerade i olika kommuntyper.

Den andra kontextuella variabeln benämns *sociogeografisk förankring* och avser hur lång tid en ung har bott på den plats där han eller hon har bott längst tid av sitt liv, 86 procent av de unga har bott hela eller större delen av livet på samma plats. Nio procent har som längst bott ungefär halva livet på samma plats och 6 procent har som längst bott mindre än halva livet

på en och samma plats. Avsikten med denna variabel är att undersöka graden av sociogeografisk förankring och deltagande i föreningsidrotten.

Den tredje kontextuella variabeln benämns *etnogeografisk miljö*. I Idrottsstudien ombads de unga att bedöma den plats där de bott längst tid av sitt liv i termer av om där bor "i stort sett bara" eller "mest" svenskar, "ungefär lika många svenskar som invandrare" eller "i stort sett bara" eller "mest" invandrare. Variabelns empiriska utfall definieras av de ungas egna subjektiva upplevelser av den egna boendemiljöns sammansättning av (de högst problematiska kategorierna) "svenskar" och "invandrare". Således anspelar variabeln på den samhällseliga debatten om mer eller mindre integrerade och segregerade bostadsområden och konstitueras, som redan påpekats, helt och hållet på de ungas egen upplevelse av förhållandena. Två tredjedelar, 68 procent, av de unga upplever att de bor i områden där det i stort sett bara eller nästan bara bor svenskar – svensktäta områden. Tretton procent anger att de bor i områden med ungefär lika många svenskar som invandrare – integrerade områden. Sex procent av de unga anger att de bor i invandrantäta områden där det mest eller i stort sett bara bor invandrare och 4 procent svarar att de inte vet hur det förhåller sig i det område där de bor.

Idrottsstudien använder sig även av fyra *familjebaserade* kategorier (eller variabler) varav två rör idrott. Den första avser *föräldrarnas utbildningsnivå*. Familjens utbildningsnivå har kategoriserats som *låg* om båda föräldrarna har högst grundskoleutbildning eller om en av föräldrarna har grundskoleutbildning och en har gymnasieutbildning. Utbildningsnivån är *hög* om minst en av föräldrarna har eller genomfört högskoleutbildning. Om båda föräldrarna har

högst gymnasieutbildning kategoriseras utbildningen som hörande till en *mellamnivå*. Var femte ung, 20 procent, hör till familjer med låg utbildningsnivå, 37 procent kommer från familjer med hög utbildningsnivå och 38 procent hör till mellannivån. Resterande 5 procent har inte kunnat kategoriseras därför att uppgifter helt eller delvis saknas. Föräldrarnas utbildningsnivå används för att studera om föräldrarnas utbildningsbakgrund påverkar de ungas idrottsintresse och deltagande i föreningsidrotten. Den används också genom att konstanthållas. På så sätt kan fortsättare, avhoppare och utanförstående med samma utbildningsnivå jämföras med avseende på till exempel fysisk hälsa, rökning, medborgarkaraktär eller röstbenägenhet.

Den andra familjebaserade variabeln benämns *familjestruktur* och avser de vuxna som den unga bor tillsammans med när Idrottsstudiens datainsamling genomförs. I en av enkätens frågor ombads de unga ange om de bor med båda föräldrarna, med mamma eller med pappa, eller med en förälder och en styvförälder. De kunde också svara att de bor ensamma. Få unga i åldersintervallet 13–20 år bor ensamma (3 procent). Den allra största andelen (67 procent) bor med sina båda (biologiska) föräldrar, 14 procent bor med sin mamma och 4 procent med sin pappa. Ytterligare 9 procent bor med en förälder och en styvförälder. Det är 3 procent som anger att de bor med en annan person än de just nämnda.

De två resterande familjebaserade variablerna avser *föräldrarnas idrottskapital*. Detta kapital indikeras dels genom andelen unga med föräldrar som är eller har varit aktiva inom föreningsidrotten, dels genom andelen unga vars föräldrar har erfarenhet av att vara ledare inom föreningsidrotten. En tredjedel, 34 procent, av

de unga har föräldrar som båda är eller har varit idrottsaktiva, 23 procent har en pappa (men inte en mamma) med samma erfarenhet. Motsvarande andel för unga som har en mamma (men inte en pappa) som är eller har varit idrottsaktiv är 10 procent. Det är också en tredjedel, 33 procent, av de unga som har föräldrar som båda saknar erfarenheter av föreningsidrott. Sex procent av de unga kommer från familjer där båda föräldrarna har erfarenheter av att vara ledare inom föreningsidrotten. Var fjärde, 26 procent, av de unga har pappor (men inte mammor) med samma erfarenhet. Det omvända, att mammor (men inte pappor) är eller har varit ledare inom föreningsidrotten, gäller 6 procent. En majoritet, 62 procent, av de unga har två föräldrar som aldrig har varit ledare i en idrottsförening. Vårt intresse för föräldrarnas idrottskapital i studien gäller främst dess betydelse för barnens idrottsintresse och medverkan i föreningsidrotten.

Datainsamling

Datainsamlingen genomfördes av Statistiska centralbyråns (SCB) enkätenhet under perioden maj till juni 2005. Datainsamlingsmetoden utgjordes av en postenkät med två påminnelser. Det första utskicket gjordes den 6 maj och insamlingen avslutades den 15 juni. Enkäten bestod av drygt sjuttio frågor som utarbetats i samarbete mellan SCB och Ungdomsstyrelsens utredare. Det är följaktligen dessa frågor som utgör de ovan presenterade analytiska kategorierna liksom undersökningsområdena i Idrottsstudiens fyra empiriska delar. Populationen utgjordes av Sveriges befolkning i åldrarna 13–20 år. Denna population består av drygt 840 000 individer. Ur denna population drogs ett obundet slumpmässigt urval på drygt 3 000 individer, vilket innebär att alla indivi-

der i populationen har samma sannolikhet att komma med i urvalet. Totalt besvarades enkäten av 1 580 personer, vilket motsvarar 53 procent av urvalet. Det externa bortfallet är således 47 procent. För att reducera de mindre skevheter som har uppkommit till följd av bortfallet har SCB beräknat så kallade vikter som används för att räkna upp resultatet till populationsnivå. Skevheten har i första hand att göra med att flickor svarat i högre grad än pojkar och att unga i mindre kommuner svarat i större utsträckning än unga i större kommuner. SCB:s bedömning är att urvalet av de studerade unga – med den kalibrering av datamaterialet som skett – är representativt för populationen unga 13–20 år. Det interna bortfallet, att vissa frågor inte har besvarats, är med något enstaka undantag under 3 procent för alla frågor. Kalibreringen gäller endast det externa bortfallet, inte det interna.

Men kalibrering och litet intern bortfall till trots kvarstår dock andra problem för den empiriska analysen. Att beskrivningar och upptäckter, för att använda uttryck som introducerats ovan, bygger på endast knappa 1 600 individer gör att vissa kategoriseringar i sin tur bygger på ett litet antal individer. Ta som exempel jämförelserna mellan fortsättare, avhoppare och utanförstående. I absoluta tal rymmer det empiriska materialet 708 fortsättare, 635 avhoppare och 214 utanförstående. Om de tre kategorierna delas upp i pojkar och flickor är det, som ett exempel, endast 82 pojkar som är utanförstående. Om vi vill beskriva andelen utanförstående pojkar i fyra i olika ålderskategorier kommer den empiriska analysen att bygga på runt 20 personer i varje kategori. Med andra ord ligger begränsningen inte i första hand i representerbarheten i hur många som är fortsättare, avhoppare och utanförstående, utan i

möjligheten att fördjupa beskrivningen och analysen av kategorier som fortsättare, avhoppare och, särskilt, utanförstående.

Samma problem gäller vissa dimensioner av några av de analytiska kategorierna (bakgrundsvariabler) som används. Här följer de mest påtagliga exemplen:

- 109 individer är utrikes födda, 61 av dem är flickor och 48 är pojkar.
- 68 individer anger att de har någon form av funktionshinder. Antalet pojkar och flickor är detsamma, 34.
- 48 individer bor i glesbygdskommuner, 60 individer bor i kommuner med mindre än 12 500 invånare.
- 80 individer har som längst bott halva eller mindre än halva livet på samma ställe. Det gäller något fler pojkar än flickor. Endast 15 individer har som längst bott på samma ställe kortare tid än tre år.
- 63 individer svarar att de bor i områden där det i stort sett bara eller nästan bara bor invandrare, 38 av dem är flickor och 25 är pojkar.
- 85 individer har en mamma (men inte en pappa) som är eller har varit idrottsledare, 47 av dem är flickor och 38 är pojkar.

En annan begränsning som följer av urvalets storlek är att det är svårt att studera utfall hos olika idrotter. Förvisso skulle det vara möjligt att fördjupa analysen av vissa idrotter, till exempel fotboll och ridning, men eftersom ett mycket begränsat antal idrotter kan specialstuderas har vi i Idrottsstudien avstått från ana-

lyser av enskilda idrotter. Istället görs till och från jämförelser mellan lagidrott och individuell idrott som har relativt stora antal individer. I urvalet är det 712 individer som ägnar sig åt lagidrott och 601 som ägnar sig åt individuell idrott.

Mot bakgrund av den beskrivning av det empiriska materialet som har gjorts ovan är det rimligt att uppfatta Idrottsstudien som en *explorativ* studie och att dess resultat och analyser bör uppfattas som prövande och undersökande på ett mer antagande än fastställande vis. Trots att materialet är riksrepresentativt för 13–20-åringar vilar en hel del av de analyser som görs på en ganska svag empirisk grund. Just därför är det bättre att läsa de resultat som följer som antagande, på något så när goda grunder, än faktiskt fastställande. Den resultatredovisning som följer har också, vilket påpekats, en betydlig mer upptäckande och *beskrivande* karaktär än en upptäckande och *förklarande* karaktär. Likväl rymmer den beskrivande statistik som redovisas mycket som är av stor betydelse för hur utfallen av de idrottspolitiska ambitionerna kan förstås.

Läsanvisning

Slutligen några förslag på hur Idrottsstudien kan läsas. För det första kan naturligtvis hela rapporten läsas. För det andra kan, som redan påtalats ovan, varje kapitel läsas var för sig. För det tredje föreslås en genväg för den som vill ta del av helheten men likväl ”snabbläsa”. Börja med att läsa hela denna inledning. Läs därefter den inledande delen i varje kapitel. Där introduceras kapitlets kunskapsintresse, huvudfråga, undersökningsområden, vägledande frågor, disposition och syfte. Gå därefter till varje kapitels sammanfattande avsnitt, som alltid har tillägget empiriska tendenser. I detta avsnitt, som

avslutar varje kapitel, sammanfattas de empiriska svaren på respektive kapitels specifikt vägledande frågor och syfte. Avsluta med att läsa rapportens sista del, *Föreningsidrottens mer värden*, i detta får Idrottsstudiens övergripande syfte sitt svar.

Ungas föreningsidrottande

DE

LI

Om idrottens plats i de ungas liv, om de unga som föreningsidrottar och om deras erfarenheter av delaktighet i föreningslivet.

KAPITEL 1

The background of the page is a dark teal color. Overlaid on this are several large, overlapping triangles pointing upwards. These triangles are rendered in lighter shades of teal and green, creating a layered, geometric effect. The triangles are centered and take up most of the vertical space of the page.

Idrottens plats i de ungas liv

Den empiriska redovisningen inleds med att intresset riktas mot svaren på Idrottsstudiens första huvudfråga om *idrottens plats i ungas liv*. Med *unga* avses, som redovisats i rapportens inledning, ett riksrepresentativt urval av 13–20-åringar. *Plats* bestäms empiriskt av sex undersökningsområden. Det första området avser den *betydelse* de unga tilldelar idrotten i sina liv. Det andra området intresserar sig för vilken *status* – i termer av att vara duktig i idrott – idrott har bland unga. Medan det första området gäller varje ung individs *subjektiva* upplevelse av idrottens betydelse i hans eller hennes liv, så intresserar sig det andra området för idrott som *kollektiv representation*: hur att vara duktig i idrott uppfattas som en mer eller mindre delad – sociokulturell snarare än individuell – föreställning bland unga. Det tredje området avser två sidor av idrott som fritidsaktivitet, dels hur stor andel unga som idrottar i föreningsregi, dels ungas deltagande i föreningsidrott i relation till andra fritidsaktiviteter. Detta område benämns *idrottens omfattning*. Det fjärde området, idrottens *intressedjup*, riktar ljuset mot intresset för och efterfrågan på idrott bland olika kategorier av unga som vid Idrottsstudiens genomförande står utanför föreningsidrotten. Således avser det tredje och fjärde området *idrottens plats i* respektive *utanför idrottsföreningars regi*. Det femte området intresserar sig för *föräldrars närvaro* i föreningsidrotten. Med detta avses hur ofta föräldrar närvarar när deras barn tränar och tävlar. Slutligen två aspekter av idrott som *konsumtion*: dels hur ofta de unga i egenskap av publik går på idrottstävlingar, dels hur ofta de ser idrott på tv.

Sammantaget beskriver dessa sex undersökningsområden just *idrottens plats i ungas liv*, och vägleds av följande frågor:

- Vilken betydelse tilldelar de unga som individer idrotten i sina liv?
- Vilken status har idrotten bland de unga?
- Hur omfattande är de ungas föreningsidrottande under deras fritid?
- Vilket intresse för och efterfrågan på idrott finns hos olika kategorier av ungdomar som inte idrottar i föreningsregi?
- Hur omfattande är föräldrarnas närvaro när deras egna barn föreningsidrottar?
- Hur ofta ser de unga idrottstävlingar på plats, "live", respektive idrott på tv?

Syftet med kapitlet är att synliggöra föreningsidrottens plats – i huvudsak i termer av betydelse och omfattning – i de ungas liv.

Betydelse

Tabell 1 visar att 29 procent av de unga tilldelar idrotten mycket stor betydelse i sina liv. Ytterligare 29 procent svarar att den har ganska stor betydelse. Följaktligen anger knappt sex av tio (58 procent) unga att idrotten har mycket stor eller ganska stor betydelse. För var femte ung har idrotten ganska liten (11 procent) eller mycket liten eller ingen betydelse (9 procent). Andelen unga som tilldelar idrotten varken stor eller liten betydelse är ungefär densamma (22 procent). Det är otvetydigt så att idrotten har stor *subjektiv* betydelse för en majoritet av de unga. För relativt stora minoritetsandelar har dock idrotten mindre betydelse. Men endast knappt var tionde ung (9 procent) svarar att idrotten helt eller nästan helt saknar betydelse.

Tabell 1. Idrottens subjektiva betydelse i unga individers liv. Procent

Mycket stor betydelse	29
Ganska stor betydelse	29
Varken stor eller liten betydelse	22
Ganska liten betydelse	11
Mycket liten eller ingen betydelse	9
Totalt	100

Status

Ett annat sätt att beskriva idrottens betydelse är genom den status som den upplevs ha i de ungas mer eller mindre gemensamma föreställningsvärld. Idrottsstudiens fråga löd: "Vad tycker du ger hög status – är *inne* – bland ungdomar?" Frågan gäller alltså vilken betydelse i termer av status som idrotten representerar i "ungdomskulturen", och vilken status den har i förhållande till andra fenomen? I detta sammanhang har idrottens status specificerats till "att vara duktig i idrott". I tabell 2 redovisas de sjutton olika fenomen de unga fick statusbedöma.

Tabell 2 visar "att vara duktig i idrott" tillsammans med "att ha en snygg kropp" hamnar på delad andra plats. "Att ha många vänner" har högst status. Att vara duktig i idrott anses generera högre status i de ungas värld än "att ha en bra mamma och pappa" och "att vara duktig i skolan". Det bör dock påpekas att det finns

Tabell 2. Ungas bedömning av vad som har hög status i ungdomskulturen. Procent

Att ha många vänner	80
Att vara duktig i idrott	68
Att ha en snygg kropp	68
Att ha en bra mamma och pappa	57
Att ha märkeskläder	56
Att vara duktig i skolan	55
Att jobba och tjäna extrapengar	49
Att ha pojk-/flickvän	46
Att ha mycket pengar	46
Att kunna mycket om musik	44
Att suppa på helgen	30
Att vara med i en dokusåpa på tv	27
Att veta vad som händer i dokusåpor på tv	26
Att säga att man har haft sex med många	18
Att vara politiskt intresserad	11
Att gå på dramatisk teater	6
Att ha en bokhylla med många böcker	6

mycket tydliga samband mellan att tilldela idrott hög status och att anse att det ger hög status att vara duktig i skolan. Detsamma gäller idrottsstatus och att ha bra föräldrar. Nästan två tredjedelar (63 procent) av dem som ger idrott hög status ger också bra skolprestationer hög status. En dryg tredjedel (36 procent) ger skolen inte idrottsprestationer hög status. Av dem som tilldelar idrott hög status anser 61 procent också att bra föräldrar ger hög status. Knappt hälften (46 procent) tilldelar inte idrott hög status. Sambandet är också mycket starkt mellan dem som ger idrotten hög status och som anser att många kompisar ger hög status, 85 procent ger både idrott och kompisar hög status. Medan 69 procent ger många kompisar men inte idrott hög status. Det är också intressant att konstatera att fenomen förknippade med investeringar i kulturellt kapital (att gå på dramatisk teater och att ha en bokhylla med många böcker) i mycket liten utsträckning har hög status i ungdomars värld. Härvidlag finns ingen skillnad mellan dem som tilldelar och inte tilldelar idrott hög status.

Idrotten har således inte endast en stor *subjektiv* betydelse i nästan sex av tio ungas liv. Knappt sju av tio unga gör bedömningen att idrott har hög status i ungas värld. Denna status är också påtagligt relaterad till andra fenomenens status, som att ha många vänner, göra bra ifrån sig i skolan och ha bra föräldrar. Att vara duktig i idrott är en *kollektiv representation* som i samspel med andra viktiga och livsvillkorsbestämmande fenomen ger idrotten hög status hos en klar majoritet av de unga.

Omfattning

Idrottens plats i de ungas liv kan även beskrivas i termer av hur omfattande deras deltagande i föreningsidrotten är. Detta görs på två olika sätt. För det första redovisas fem indikatorer vilka mäter just deltagandets omfattning. Därefter jämförs föreningsidrottens popularitet och omfattning med andra fritidsaktiviteter. Nedan redovisas de fem indikatorerna.

Medlemskap i idrottsförening

- 86 procent av de unga har någon gång under sin livstid varit med i en idrottsförening.
- 44 procent av dem är vid undersökningstillfället aktiva i minst en idrottsförening.
- 14 procent har följaktligen aldrig föreningsidrottat.

Ålder när föreningsidrottandet påbörjas

- 67 procent av dem som någon gång föreningsidrottat har börjat före åtta års ålder.

Antal föreningsidrotter

- 66 procent av dem som någon gång under sin livstid föreningsidrottat har varit med i tre eller fler föreningsidrotter.
- 33 procent var vid Idrottsstudiens genomförande med i 2–3 idrottsföreningar.

Antal år i föreningsidrott

- 77 procent har föreningsidrottat i minst fem år.
- 20 procent har gjort detsamma i minst elva år.

Antal timmar i föreningsidrotten

- 53 procent av dem som någon gång föreningsidrottat lägger eller lade minst sju timmar i veckan på att träna och tävla i förening.

Av procentandelarna framgår att idrott – i termer av omfattning av föreningsmedlemskap, den ålder då de unga börjar föreningsidrotta, det antal föreningsidrotter de deltar i och antalet år och timmar de lägger ner – intar en stor plats i många ungas liv.

I tabell 3 redovisas de femton populäraste fritidsaktiviteterna bland Idrottsstudiens unga 13–20-åringar. På så sätt kan föreningsidrottens omfattning och popularitet ses i relation till andra fritidsaktiviteter.

Att lyssna på musik och titta på tv dominerar påtagligt de ungas fritid. Därefter följer att chatta med vänner och bekanta. Att föreningsidrotta intar fjärdeplatsen. Av de femton redovisade fritidsaktiviteterna avser tolv olika former av medieanvändning, 80 procent av de fritidsaktiviteter som dominerar de ungas fritid avser således medier. Merparten av dessa avser medier som medel för kommunikation. Därtill är

konsumtionen av tv-program med fokus på relationer omfattande – och sångtexter besjunger ofta just relationer. En rimlig slutsats är således att ungdomars fritid i mycket stor utsträckning handlar om *relationer* och *idrott*. Också idrott är i stor utsträckning en fråga om relationer, främst mellan olika kategorier av vuxna, barn och ungdomar, liksom unga emellan. Aspekter av just dessa relationer berörs i rapportens andra del.

Tre av de dominerande fritidsaktiviteterna avser idrott, nämligen föreningsidrott, idrott på tv, och motions- och spontanidrott. Även om idrott inte dominerar ungdomars fritid så hör den till en av de vanligaste fritidsaktiviteterna. I en bemärkelse är det dock rimligt att hävda att föreningsidrotten är den dominerande fritidsaktiviteten, nämligen i termer av en organiserad verksamhet i vilken ungdomarna själva utgör *producerande aktörer* snarare än *konsumerande mottagare*. Det bör dock tilläggas att aktiviteter som rör kulturutövande, som att spela ett instrument och sjunga, att skriva dagbok och dikter, att spela teater, att rita och måla, att dansa och så vidare, ofta behandlas på ett orättvisande sätt i fritidsstatistiken. Det viktigaste skälet till att så är fallet är att idrott redovisas som en sammanhållen kategori medan kultur redovisas som olika, separerade aktiviteter. Tabell 3 utgör just ett sådant exempel. Om Idrottsstudiens fritidsfrågor om olika kulturutövande aktiviteter läggs samman till en enda kategori för alla kulturutövande aktiviteter är resultatet att nästan sju av tio unga (68 procent) är kulturaktiva minst en gång i månaden. Bedömningen av denna andel bör därtill göras mot bakgrund av utbudet av möjligheter att ägna sig åt kulturutövande. Hänsyn bör också tas till olika föreställningar och traditioner som finns kring olika fritidsaktiviteter. Det framstår alltför lätt

Tabell 3. De femton vanligaste fritidsaktiviteterna som de unga gör varje dag eller nästan varje dag. Procent

Lyssna på musik	91
Titta på tv	85
Chatta med människor de känner	50
Föreningsidrotta	44
Skicka och ta emot SMS/MMS	42
Spela dataspel eller tv-spel	26
Umgås med pojk-/flickvän	19
Se dokusåpor på tv	19
Se på tv-nyheter	19
Hämta hem musik från nätet	18
Se sportprogram på tv	17
Prata länge i telefon (30 minuter eller mer)	16
Chatta med människor de inte känner	16
Använda dator för skolarbete	16
Idrotta, motionera, träna (ej i föreningsregi)	15

som mer "naturligt" att på sin fritid spela fotboll fem gånger i veckan än att ägna sig åt att spela teater lika ofta.

Idrottsintressets djup

Ytterligare ett sätt att beskriva idrottens plats i de ungas liv är att fokusera idrottsintresset hos två kategorier av unga som inte föreningsidrottar, nämligen de som slutat med att föreningsidrotta respektive de som aldrig har gjort det. Därtill är det vanligt att unga idrottar tillsammans med kompisar i egen regi. Idrottsintressets djup avser således idrottens plats hos tre kategorier av unga, nämligen *avhoppare*, *utanförstående* och *spontanidrottare* – 41 procent av Idrottsstudiens unga är avhoppare, 14 procent är utanförstående och 31 procent spontanidrottare minst en gång i veckan. Det är viktigt att påpeka att en förhållandevis stor andel (34 procent) av de unga som spontanidrottare också föreningsidrottar.

Avhoppare

- Drygt hälften av alla unga som slutat med föreningsidrott svarar att de absolut eller troligen kommer att börja med det igen.
- Endast 7 procent av avhopparna svarar att de absolut inte kan tänka sig att börja föreningsidrotta igen.

Utanförstående

- 22 procent av de unga som aldrig varit med i en idrottsförening svarar att de är väldigt idrottsintresserade.
- 43 procent av dem svarar att de absolut eller troligen kan tänka sig att börja med föreningsidrott.

- 36 procent av de unga som hela sitt liv stått utanför föreningsidrotten svarar att de är så ointresserade av idrott att de aldrig ens övervägt att börja.

Spontanidrottare

- 65 procent av de unga spontanidrottare med kompisar minst en gång i månaden.
- 31 procent gör detsamma minst en gång i veckan.

Andelen avhoppare och utanförstående som säger att de troligen kommer att börja föreningsidrotta, andelen idrottsintresserade bland utanförstående och spontanidrottens omfattning stärker ytterligare bilden av den stora plats idrotten har i de ungas liv. Särskilt intressant är att drygt fyra av tio unga som aldrig föreningsidrottat säger att de kan tänka sig att börja idrotta i en förening. Lika intressant är att drygt var femte ung utanförstående svarar att de är väldigt idrottsintresserade fast de aldrig varit med i en idrottsförening. Att så är fallet indikerar tydligt *idrottsintressets djup*.

Föräldrars engagemang

Ytterligare ett undersökningsområde som indikerar idrottens plats i de ungas liv är föräldrars engagemang i de egna barnens föreningsidrottande. I tabell 4 redovisas hur ofta föräldrar närvarar när deras barn tränar eller tävlar i föreningsregi.

Tabell 4. Föräldrars närvaro när de egna barnen tränar eller tävlar i föreningsregi. Procent

I stort sett vid varje tillfälle	44
Vid de flesta tillfällen	19
Vid ungefär hälften av tillfällena	10
Vid enstaka tillfällen	16
I stort sett aldrig	11
Totalt	100

Drygt sex av tio (63 procent) unga har vuxna som kommer och tittar när de tränar eller tävlar vid i stort sett varje tillfälle (44 procent) eller vid de flesta tillfällen (19 procent). Ytterligare en av tio (10 procent) har föräldrar som kommer vid ungefär hälften av tillfällena. Det gör att sju av tio unga har föräldrar som besöker träningar och tävlingar vid minst hälften av tillfällena, 16 procent har föräldrar som gör det vid enstaka tillfällen. Endast 11 procent har föräldrar som i stort sett aldrig kommer och tittar när de föreningsidrottar. Föräldrars engagemang i de egna barnens föreningsidrottande – i termer av att besöka träningar och tävlingar – är följaktligen omfattande. Detta styrker ytterligare bilden av idrottens stora plats i en majoritet av de ungas liv.

Idrott som konsumtion

Till beskrivningen av idrottens plats i ungas liv hör slutligen även *konsumtion* av idrott, som här indikeras av att se sportprogram på tv respektive att i egenskap av publik besöka idrotts-evenemang, det vill säga att se idrottstävlingar.

Mediekonsumtion av idrott

- 85 procent av de unga har någon gång under de senaste tolv månaderna sett sportprogram på tv.
- 66 procent av dem har gjort det någon gång eller några gånger den senaste månaden.
- 44 procent av dem ser sportprogram på tv minst en gång per vecka.

Idrottspublik

- 92 procent av de unga har någon gång under de senaste tolv månaderna besökt en idrotts-tävling.
- 62 procent av dem har gjort det någon eller några gånger den senaste månaden.
- 34 procent gör det minst en gång i veckan.

De ungas omfattande konsumtion av idrott förstärker således ytterligare bilden av idrottens stora plats i de ungas liv.

Idrottens plats i de ungas liv – empiriska tendenser

Svaren på Idrottsstudiens första huvudfråga, om vilken plats idrotten har i de ungas liv, kan sammanfattas i följande empiriska tendenser:

- En majoritet av de unga anser att idrotten har stor betydelse i deras liv.
- Att vara duktig i idrott har hög status i ungdomskulturen.
- Unga som anser att idrott har hög status i ungdomskulturen tilldelar att ha många kompisar, att ha bra föräldrar och att vara duktig i skolan hög status oftare än unga som inte anser detsamma.
- Idrotten upptar en omfattande del av de ungas fritid.
- Idrott är populärt även bland dem som inte föreningsidrottar.
- Föräldrars närvaro i samband med de egna barnens idrottande är omfattande.
- Konsumtion av idrott – i betydelsen att se sportprogram på tv och att besöka idrottstävlingar – är omfattande.

KAPITEL 2

I idrottsföreningen

Detta andra kapitel intresserar sig för föreningsidrotten i termer av dess innehåll, omfattning, intensitet och mål i de ungas liv. Här berörs Idrottsstudiens andra huvudfråga, om *hur föreningsidrotten gestaltar sig som fritidsaktivitet*. Beskrivningen avser i huvudsak alla unga som har erfarenhet av att föreningsidrotta. Denna kategori benämns *unga föreningsidrottare* och rymmer således både dem som vid Idrottsstudiens genomförande föreningsidrottar (fortsättare) och dem som tidigare gjort det (avhoppare). Av de studerade unga i åldrarna 13–20 år är 86 procent föreningsidrottare. Den enda kategori unga som inte ingår i bestämmningen unga föreningsidrottare är utanförstående (14 procent). Några av kapitlets beskrivningar gäller emellertid endast fortsättare. När så är fallet redovisas detta.

Kapitlet är disponerat i sju undersökningsområden vilka sammantaget beskriver de ungas föreningsidrottande som fritidsaktivitet. Det första området, *Att börja föreningsidrotta*, redovisar i vilka åldrar de unga började träna respektive tävla. Området berör även i vilken utsträckning de unga som nybörjare kände någon som skulle börja eller redan var med i den aktuella föreningen. Det andra området, *Val av idrotter*, intresserar sig för de unga föreningsidrottarnas förstavals- och huvudvals-idrott. Med förstavalsidrott avses den idrott som de unga valde när de började föreningsidrotta. Huvudvals-idrott är den idrott de unga föreningsidrottarna ägnar eller ägnade mest tid åt. Där-

utöver beskrivs även något som benämns flervalssidrott. Eftersom förstavals- och huvudvals-idrott endast kan avse en idrott är det viktigt att komplettera beskrivningen av de ungas val av föreningsidrott genom att redovisa alla de idrotter som de unga var med i vid Idrottsstudiens genomförande. Flervalssidrott avser således alla de idrotter som fortsättarna sammantaget deltog i. Relationen mellan första-, huvud- och flervalssidrott synliggör intressanta mönster. Det tredje området – *Antal idrotter* – redovisar antalet idrotter som de unga deltagit i under sin livstid och antalet idrotter de deltar i vid undersökningstillfället. Det fjärde området, *Antal år i föreningsidrotten*, beskriver, precis som rubriken utlovar, antalet år som de unga föreningsidrottarna under sin livstid varit aktiva i idrottsföreningar. Det femte området rubriceras *Dagar och timmar i föreningsidrotten* och visar hur ofta de unga föreningsidrottarna tränar och tävlar samt hur många timmar de totalt lägger ner på sin föreningsidrott varje vecka. Det sjätte området, *Ungas mål med föreningsidrotten*, intresserar sig för varför de unga enligt sin egen självförståelse föreningsidrottar. Kapitlets avslutande undersökningsområde, *Självuppfattade prestationsnivåer*, berör de unga föreningsidrottarnas egen uppfattning om hur duktiga de är eller var i sin huvudidrott i jämförelse med andra i den egna träningsgruppen. Kapitlet avslutas med en sammanfattning av de viktigaste empiriska tendenserna.

Det andra kapitlets beskrivning av hur föreningsidrotten som aktivitet ser ut i de unga föreningsidrottarnas liv vägleds av följande frågor:

- I vilka åldrar börjar barn och ungdomar föreningsidrotta?
- I vilken utsträckning känner nybörjare i föreningsidrotten de barn som börjar eller redan är med i den aktuella idrottsföreningen?
- Vilka är de största första-, huvud- och flervalsidrotterna?
- Hur vanligt är det att de unga är eller har varit med i flera idrottsföreningar?
- Hur många år har de unga föreningsidrottarna lagt på att idrotta i föreningsregi?
- Hur många dagar och timmar per vecka tillbringar unga föreningsidrottare i föreningarnas regi?
- Vilka personliga mål har de unga med sin föreningsidrott?
- Hur uppfattar de unga föreningsidrottarna själva sin idrottsliga prestationsnivå i relation till andra i den egna huvudidrottens träningsgrupp?

Syftet är att lägga en bred beskrivande grund för de fördjupade empiriska analyser som följer i rapportens kommande kapitel, liksom för den mer idrottspolitiska diskussionen i rapportens avslutande del.

Att börja föreningsidrotta

Tabell 5 visar att nästan sju av tio unga (67 procent) av de unga föreningsidrottarna har börjat *träna* i en idrottsförening före åtta års ålder. Nästan var fjärde (24 procent) var fem år eller yngre, 23 procent var sex år, och 20 procent var sju år. Knappt en av tio (9 procent) började efter elva års ålder.

Tabell 5. Unga föreningsidrottarens ålder när de började träna i en idrottsförening. Procent

5 år eller yngre	24
6 år	23
7 år	20
8 år	9
9 år	8
10 år	7
11 år eller äldre	9
Totalt	100

Av tabell 6 framgår att unga föreningsidrottare börjar *tävla* något senare än de börjar träna, 3 procent har tävlat vid fem års ålder, 13 procent började när de var sex år. Det innebär att 16 procent har börjat tävla innan de börjar i skolans årskurs 1. Nästan hälften (48 procent) av alla unga föreningsidrottare har börjat tävla under årskurs 1–3. Ytterligare 28 procent har börjat i åldersintervallet 10–12 år. Följaktligen har drygt nio av tio (92 procent) börjat tävla före 13 års ålder. Endast 8 procent har börjat efter 13 års ålder. Ingen anger att de har börjat tävla efter det att de har fyllt 18 år.

Tabell 6. Unga föreningsidrottares ålder när de började tävla i en idrottsförening. Procent

5 år eller yngre	3
6 år	13
7 år	19
8 år	16
9 år	13
10 år	12
11 år	8
12 år	8
13 år	4
14–18 år	4
18–20 år	0
Totalt	100

Tabell 7 visar att nästan nio av tio barn (87 procent) kände någon som skulle börja eller som redan var med i den idrottsförening som de först började idrotta i, 34 procent kände i stort sett alla eller de flesta, 30 procent kände några och ytterligare 23 procent kände någon. Endast 13 procent kände inte någon. Följaktligen är det endast en liten minoritet av barn, drygt vart tionde, som börjar idrotta utan att ingå i nätverk av vänner och bekanta inom den valda idrottsaktiviteten.

Tabell 7. Unga föreningsidrottare som i olika utsträckning kände eller inte kände någon i den idrottsförening de först började idrotta i. Procent

Kände i stort sett alla	15
Kände de flesta men inte alla	19
Kände några	30
Kände någon	23
Kände inte någon	13
Totalt	100

Val av idrotter

I en av Idrottsstudiens enkätfrågor ombads de unga föreningsidrottarna att själva skriva ner vilken idrott som var deras första föreningsidrott. Sammantaget nämndes trettiofyra *förstaval sidrotter* och därtill ytterligare några enstaka som kategoriserats som "annat". Inom *Riksidrottsförbundet* finns 68 specialidrottsförbund, vilket innebär att ungefär hälften av alla idrotter som hör RF till nämns av Idrottsstudiens urval av unga. Några av de drygt trettio idrotter som nämns, till exempel kampsport och skidor, rymmer dock flera idrotter.

Av tabell 8 framgår att endast två av förstaval sidrotterna når upp i andelar över 10 procent, nämligen fotboll och gymnastik. Fotbollens stora dominans bland förstaval sidrotterna framgår med all tydlighet. Drygt fyra av tio (43 procent) unga föreningsidrottare började med fotboll. Efter fotboll följer gymnastik (10 procent) och ridning (8 procent). Dessa följs i sin tur av simning (5 procent) och ishockey (4 procent). Dessa fem vanligaste förstaval sidrotter utgör tillsammans 72 procent av alla förstaval sidrotter. Med andra ord, drygt sju av tio nya föreningsidrottare väljer antingen fotboll, gymnastik, ridning, simning eller ishockey. Av samma tabell framgår att endast sjutton idrotter når över enprocentsnivån. Dessa utgör tillsammans 95 procent av förstaval sidrotterna. Resterande sexton förstaval sidrotter utgör tillsammans med kategorin "Annat" de resterande 5 procenten. Å ena sidan är antalet förstaval sidrotter stort. Å andra sidan är det några få idrotter som dominerar stort bland förstaval sidrotterna. Med andra ord finns det en omfattande pluralism i utbudet men en stor koncentration av ett fåtal dominerande förstaval sidrotter.

Tabell 8. Unga föreningsidrottares förstavalsidrotter. Procent

Fotboll	43	
Gymnastik	12	
Ridning	8	
Simning	5	
Ishockey	4	
Tennis	3	
Dans	3	
Handboll	3	
Innebandy	2	
Kampsporter	2	
Friidrott	2	
Basket	2	
Bordtennis	2	
Badminton	1	
Bandy	1	
Golf	1	
Skidor (längd)	1	
Totalt	95	
Resterande 5 procent fördelar sig på följande 17 föreningsidrotter och "annat".		
Konstakning	Motorsport	
Boxning	Skytte	
Cykling	Bowling	
Amerikansk fotboll	Bågskytte	
Kickboxning	Klättring	
Rugby	Segling	
Skidor (utför)	Skridsko	
Snowboard	Styrketräning	
Volleyboll	Annat	
Totalt	100	

I Idrottsstudien ombads de unga föreningsidrottarna även att ange sin *huvudvalsiddrott*, alltså den föreningsiddrott de unga ägnar (om de är fortsättare) eller ägnade (om de är avhoppare) mest tid åt. Tabell 9 visar att de sex vanligaste huvudvalsiddrotterna är fotboll, ridning, innebandy, ishockey, handboll och kampsport.

Dessa utgör tillsammans 65 procent av huvudvalsiddrotterna. Om vi jämför de sex vanligaste huvudvalsiddrotterna (tabell 8) med de sex vanligaste förstavalsiddrotterna (tabell 9) finner vi att tre av dem är desamma, nämligen fotboll, ridning och ishockey. Innebandy, handboll och

Tabell 9. Unga föreningsidrottares huvudvalsiddrott. Procent

Fotboll	33	
Ridning	10	
Innebandy	6	
Ishockey	5	
Handboll	5	
Kampsport	5	
Gymnastik	4	
Simning	4	
Basket	3	
Dans	3	
Tennis	3	
Friidrott	2	
Golf	2	
Badminton	1	
Bordtennis	1	
Boxning	1	
Motorsport	1	
Orientering	1	
Styrketräning	1	
Annat	1	
Totalt	92	
8 procent ligger under enprocentnivån:		
Amerikansk fotboll	Bandy	
Brottning	Bågskytte	
Cykling	Dykning	
Fäktning	Klättring	
Konstakning	Rugby	
Skateboard	Skidor (längd)	
Skidor (utför)	Skytte	
Segling	Squash	
Volleyboll		
Totalt	100	

Tabell 10. Unga fortsättares val av flervalssidrotter. Procent

Fotboll	21
Innebandy	8
Ridning	8
Golf	7
Skidor (utför)	6
Snowboard	5
Ishockey	4
Kampsport	3
Handboll	3
Tennis	3
Gymnastik	3
Fröidrott	3
Cykel	3
Simning	3
Basket	2
Segling	2
Volleyboll	2
Badminton	2
Boxning	1
Skidor (längd)	1
Motorsport	1
Bordtennis	1
Orientering	1
Andra idrotter	16

*Då flera svarsalternativ varit möjliga är den totala summan mer än 100 procent

i minst en idrottsförening. Tabellen tar således hänsyn till att en stor andel unga är med i mer än en föreningsidrott och att alla idrotter inte är första- och huvudvalsidrotter. *Flervalskarak-tären* i de unga forstsättarnas val av idrott synliggör jämnare andelsnivåer mellan fortsättare i olika idrotter.

Även när det gäller flervalssidrotter är fotboll den klart dominerande idrotten. Den är dock mindre dominerande som flervalssidrott (21 procent) än som första- (43 procent) och huvudvalsidrott (33 procent). Innebandy och ridning delar andraplatsen bland flervalsidrotterna. Ridning har mycket likartade andelar i all tre kategorierna av idrott (8–10 procent). Innebandyn däremot är ingen stor förstavalsidrott (2 procent) men ligger placeringsmässigt högt som både huvudidrott (på tredje plats med 6 procent) och flervalssidrott (på andra plats med 8 procent). Särskilt karaktäristiska flervalssidrotter är golf och utförsäkring på skidor och snowboard. Dessa idrotter är i liten utsträckning första- och huvudvalsidrotter. De är snarare en av flera idrotter som fortsättare ägnar sig åt.

kampsporter har tillkommit. Lika många har fallit bort. Dessa är gymnastik, simning och tennis. Gymnastik är den idrott som fallit mest i placering. I båda fallen är fotboll störst och i båda fallen är ridningen bland de tre största. Även när det gäller de ungas val av huvudidrott är utbudet brett samtidigt som få idrotter dominerar. Återigen dominerar fotbollen stort.

Ytterligare ett sätt att beskriva de ungas val av idrott är att intressera sig för alla de föreningsidrotter som de unga deltar i, det vill säga det som i kapitlets inledning benämndes *flervalsidrotter*. Tabell 10 avser således alla *fortsättare* som när Idrottsstudien genomfördes var aktiva

Antal idrotter

Av tabell 11 framgår att de flesta unga under sin livstid har varit med i två (21 procent) eller tre (22 procent) föreningsidrotter. Det är 12 procent som anger en föreningsidrott, 16 procent anger att de har varit med i fyra, 12 procent i fem och 17 procent i sex eller flera föreningsidrotter. Det innebär att nästan nio av tio (88 procent) unga föreningsidrottare har deltagit i mer än en föreningsidrott under sin livstid. Närmare hälften (45 procent) har deltagit i fyra eller fler idrotter.

Tabell 11. Antal föreningsidrotter som de unga deltagit i under sin livstid. Procent

1 idrott	12
2 idrotter	21
3 idrotter	22
4 idrotter	16
5 idrotter	12
6 idrotter eller fler	17
Totalt	100

I tabell 12 redovisas hur många föreningsidrotter de unga deltog i när Idrottsstudien genomfördes. De flesta *fortsättare* var med i en (55 procent) eller två (32 procent) föreningsidrotter. Knappt en av tio (9 procent) var med i tre idrotter. Att vara aktiv i fyra (2 procent) eller fler (2 procent) idrotter var inte vanligt förekommande. Om dessa andelar jämförs med andelarna i tabell 11 är det rimligt att anta att en stor andel av de unga under de tidiga barn- och ungdomsåren prövar en rad olika föreningsidrotter för att sedan under de senare ungdomsåren koncentrera sig på en eller två.

Tabell 12. Antal föreningsidrotter som fortsättare deltog i vid Idrottsstudiens genomförande. Procent

1 idrott	55
2 idrotter	32
3 idrotter	9
4 idrotter	2
5 idrotter eller fler	2
Totalt	100

Antal år i föreningsidrotten

I genomsnitt har de unga föreningsidrottarna under sin barn- och ungdomstid idrottat i förening i sju år. Av tabell 13 framgår dock att spridningen är omfattande. En mycket liten andel (5 procent) har varit med i ett år eller kortare tid och 17 procent har föreningsidrottat i två till fyra år. Följaktligen har nästan nio av tio (88 procent) varit föreningsidrottare i minst fem år. Förhållandevis stora andelar har dock deltagit avsevärt längre tid. Nästan sex av tio (58 procent) har varit med i fem till tio år. Var femte (20 procent) ung föreningsidrottare har föreningsidrottat i elva år eller längre.

Tabell 13. Antal år som de unga föreningsidrottat under sin livstid. Procent

Upp till 1 år	5
2–4 år	17
5–7 år	27
8–10 år	31
11–13 år	14
14 år och längre	6
Totalt	100

Dagar och timmar i föreningsidrotten

Med dagar och timmar i föreningsidrotten avses två indikatorer på föreningsidrottandets intensitet: dels hur ofta de unga föreningsidrottarna tränar och tävlar och dels hur många timmar de lägger ner på föreningsidrott varje vecka. Åter gäller beskrivningen alla de unga som har erfarenhet av föreningsidrott, det vill säga både fortsättare och avhoppare. I redovisningen av den första indikatorn används benämningarna *elitnivå*, *fritidsnivå* och *sporadisk nivå*. Med elitnivå avses att tränings- och tävlingsmängden (inte prestationsnivån) motsvarar elitnivåns omfattning, alltså att träna eller tävla varje dag eller nästan varje dag. Fritidsnivå innebär att träna eller tävla någon gång per vecka medan sporadisk nivå är att träna eller tävla än mer sällan än fritidsnivån. Tabell 14 visar att knappt fyra av tio (38 procent) föreningsidrottare på elitnivå. Drygt hälften (54 procent) gör det på fritidsnivå. En mycket liten andel, färre än var tionde (8 procent), tränar och tävlar sporadiskt. Stora andelar unga föreningsidrottare ägnar således mycket tid åt att regelbundet idrotta i förening.

Tabell 14. Unga föreningsidrottarens tävlings- och träningsnivå. Procent

Elitnivå	38
Fritidsnivå	54
Sporadisk nivå	8
Totalt	100

I Idrottsstudien ombads de unga föreningsidrottarna att ungefärligen ange de antal timmar de lägger (eller lade) på föreningsidrotten per vecka. De instruerades att summera tiden för:

- träningar och tävlingar/matcher.
- resor till och från träningar och tävlingar/matcher.
- samlingar.
- omklädning.
- uppvärmning före tävlingar/matcher.

Medelvärde för de unga föreningsidrottarna är 9 timmar per vecka. Men antalet timmar varierar betydligt. Tabell 15 visar att var fjärde ung föreningsidrottare (25 procent) lägger ner 11 timmar eller mer per vecka. En något större andel (28 procent) lägger ner 7–10 timmar. Drygt hälften (53 procent) lägger ner minst 7 timmar per vecka, 18 procent lägger ner 5–6 timmar och 17 procent 3–4 timmar. Två timmar eller mindre är det minst vanliga. Drygt var tionde ung (12 procent) lägger två timmar i veckan eller mindre på sin föreningsidrott.

Utfallet av tabell 15 kan sammanfattas i termer av tre kategorier av unga föreningsidrottare, nämligen *lågintensiva* (högst fyra timmar per vecka), *mellanintensiva* (5–8 timmar per vecka)

Tabell 15. Antal timmar de unga lägger ner på föreningsidrott per vecka. Procent

11 timmar eller mer	25
9–10 timmar	15
7–8 timmar	13
5–6 timmar	18
3–4 timmar	17
2 timmar eller mindre	12
Totalt	100

och *högintensiva* (minst 9 timmar per vecka) föreningsidrottare. Av tabell 16 framgår att de högintensiva föreningsidrottarna dominerar. Fyra av tio (40 procent) unga föreningsidrottare tränar och tävlar just högintensivt. De mellanintensiva (31 procent) och lågintensiva (29 procent) är andelsmässigt ungefär lika många.

Tabell 16. Andelen hög-, mellan- och lågintensiva föreningsidrottare. Procent

Högintensiva	40
Mellanintensiva	31
Lågintensiva	29
Totalt	100

Ungas mål med föreningsidrotten

Tabell 17 svarar på frågan varför de unga enligt sin egen självförståelse föreningsidrottar. Svarsalternativen kan kategoriseras i tre olika typer av mål. För det första mål som har att göra med olika *prestationsnivåer*, till exempel att bli internationell toppidrottare eller bäst på den egna hemorten. För det andra ett mål som förknip-

par föreningsidrott med att ha *roligt*. Att prestationsmål skiljs från mål som handlar om att idrotta för att det är roligt betyder inte att prestationsmål måste upplevas som tråkiga. Också de kan självklart upplevas som roliga. Poängen är snarare att bestämma andelen unga som idrottar för att det är roligt utan att ha fokus på just den egna prestationsnivån. För det tredje ett mål som uttrycker *frånvaro av alternativ*, att idrotta på grund av brist på andra fritidsaktiviteter. Tabellen synliggör tre påtagliga tendenser. För det första föreningsidrottar drygt hälften (55 procent) av de unga därför att de tycker att det är roligt. För det andra anger drygt fyra av tio (42 procent) prestationsmål på olika framgångsnivåer. De flesta vill bli internationella toppidrottare (14 procent) eller tillhöra de allra bästa i Sverige (11 procent). Betydligt lägre andelar vill bli bäst i regionen (6 procent), bäst på den egna hemorten (4 procent) eller bäst i den egna träningsgruppen eller laget (7 procent). För det tredje deltar en mycket liten andel till följd av *brist på alternativ* (3 procent).

Utfallet i tabell 17 kan även beskrivas i termer av *fyra* olika typer av *mål* som unga föreningsidrottare kan ha med sin föreningsidrott

Tabell 17. De ungas mål med att föreningsidrotta. Procent

Att bli internationell toppidrottare	14
Att tillhöra de allra bästa i Sverige	11
Att tillhöra de bästa i regionen	6
Att tillhöra de bästa på orten	4
Att tillhöra de bästa i träningsgruppen	7
Att idrotta för att det är roligt	55
Att idrotta på grund av att inte ha något annat att göra	3
Totalt	100

Rekreativsmål:

att föreningsidrotta därför att det är roligt.

Toppelitsmål:

att föreningsidrotta därför att man eftersträvar att bli internationell toppidrottare eller tillhöra de bästa i Sverige.

Hemortselitmål:

att föreningsidrotta därför att man eftersträvar att bli bäst i den egna regionen, på den egna orten eller i den egna träningsgruppen.

Brist på alternativ:

att föreningsidrotta till följd av brist på tillgång till alternativa fritidsaktiviteter.

I tabell 18 redovisas hur de unga föreningsidrottarna fördelar sig enligt de fyra typerna av mål.

Av tabellen ovan framgår att rekreativsmålet dominerar (55 procent). Var fjärde ung föreningsidrottare anger att de idrottar för att bli internationell toppidrottare eller för att tillhöra de bästa i Sverige. En lägre andel (17 procent) har som mål att bli bäst i den egna hemmiljön. Som tidigare redovisats idrottar endast 3 procent till följd av brist på alternativ.

Tabell 18. Andelen unga föreningsidrottare som anger rekreativsmål, toppelitsmål, hemortselitmål och brist på alternativ. Procent

Rekreativsmål	55
Toppelitsmål	25
Hemortselitmål	17
Brist på alternativ	3
Totalt	100

Självuppfattade prestationsnivåer

I Idrottsstudiens enkät ombads de unga föreningsidrottarna att göra en självskattning av sin idrottsliga prestationsnivå. Frågan gällde hur duktiga de ansåg sig vara i jämförelse med andra deltagare i den egna träningsgruppen. Svaren redovisas i tabell 19. Fyra procent anser sig vara bäst i sin träningsgrupp. En lika stor andel anser sig tillhöra de sämre i samma grupp. Nästan hälften (48 procent) gör bedömningen att de tillhör de allra bästa. En något mindre andel (44 procent) anser sig vara medelbra. Att 44 procent tillhör en grupp av medelpresterande framstår som rimligt. Det är mindre rimligt att drygt hälften (52 procent) tillhör dem som är bäst eller bland de allra bästa. Att föreningsidrotta innebär otvetydigt en tendens till självöverskattning av den egna idrottsliga prestationsförmågan. Kanske är dessa drömmar om den egna förmågan en viktig ingrediens i ungas idrottande.

Tabell 19. Föreningsidrottarens självskattning av sin prestationsnivå. Procent

Är bäst	4
Tillhör de allra bästa	48
Tillhör ungefär de medelbra	44
Tillhör de sämre	4
Totalt	100

I idrottsföreningen – empiriska tendenser

Svaren på Idrottsstudiens andra huvudfråga, om hur föreningsidrotten gestaltar sig som fritidsaktivitet i de unga föreningsidrottarnas, liv kan sammanfattas i följande empiriska tendenser:

- De unga börjar föreningsidrotta i tidig ålder.
- Få unga börjar träna i en idrottsförening efter 11 års ålder.
- Mycket få unga börjar tävla i en idrottsförening efter 14 års ålder.
- De unga börjar idrotta tillsammans med barn de känner.
- De fem vanligaste förstavalsidrotterna är fotboll, gymnastik, ridning, simning och ishockey.
- De sex vanligaste huvudvalsidrotterna är fotboll, ridning, innebandy, ishockey, handboll och kampsport.
- De fem vanligaste flervalidsidrotterna är fotboll, innebandy, ridning, golf och utförsäkring på skidor.
- Drygt nio av tio unga föreningsidrottare har under sin livstid oftast varit med i mer än en förening.
- Vid undersökningstillfället utövar merparten en eller två föreningsidrotter.
- Att föreningsidrotta i de yngre barn- och ungdomsåren är i stor utsträckning en fråga om att pröva sig fram i flera olika föreningar för att med stigande ålder välja att koncentrera sig på en eller högst två idrotter.
- Unga föreningsidrottare är oftast med i föreningsidrotten under många år. Medelvärdet är sju år. Var femte har varit med i minst elva år.
- De unga föreningsidrottarna tillbringar mycket tid – i termer av dagar och timmar – i föreningsidrotten. Knappt var fjärde ung tränar och tävlar varje dag eller nästan varje dag. I genomsnitt lägger unga föreningsidrottare nio timmar per vecka men var fjärde lägger minst elva timmar per vecka.
- De flesta unga föreningsidrottare därför att det är roligt. Rekreativ mål är följaktligen vanligare än prestationsmål.
- Drygt hälften av alla unga föreningsidrottare anser sig tillhöra de bästa i sin grupp.

KAPITEL 3

Flickors och pojkars föreningsidrottande

I de två föregående kapitlen har idrottens plats och idrottens roll som fritidsaktivitet i de ungas liv beskrivits. I detta tredje kapitel fokuseras samma teman men ur ett könsperspektiv. Kapitlet är således ett svar på Idrottsstudiens tredje huvudfråga om *föreningsidrottens betydelse och omfattning i pojkars respektive flickors liv*. De ungas föreningsidrott är ju ofta organiserad i flick- och pojkidrott.

Kapitlet är disponerat i tre undersökningsområden. Det första området, *Idrott i flickors och pojkars liv*, fokuserar idrottens betydelse, omfattning, intensitet, nätverk, mål och prestationsnivåer. Också pojkars och flickors idrottskonsumtion berörs. I det andra området, *Lagidrott och individuell idrott*, jämförs pojkar och flickor som ägnar sig åt lagidrott respektive individuell idrott. Området visar att bilden av flickors och pojkars idrottande förändras om hänsyn tas till om de ägnar sig åt just lagidrott eller individuell idrott. Med idrott avses här huvudvalsiddrott – den idrott som de unga ägnar mest tid åt. I det tredje och avslutande området, *Ålderns betydelse för föreningsidrottande*, jämförs idrottens betydelse, omfattning och mål i pojkars och flickors liv med avseende på ålder. Frågan är om föreningsidrottande i dessa tre avseenden förändras med stigande ålder. Kapitlet avslutas med en sammanfattning av de viktigaste empiriska tendenserna.

Det tredje kapitlet vägleds av följande frågor:

- Vilken betydelse – i individens liv respektive i ungdomskulturen – har idrotten i unga pojkars respektive flickors liv?
- Hur omfattande och intensivt är föreningsidrottandet hos pojkar respektive flickor?
- I vilken utsträckning känner pojkar och flickor barnen i den idrottsförening där de börjar idrotta? Och hur vanligt är det att familjemedlemmar kommer och tittar när pojkar och flickor tävlar i en idrottsförening?
- Vilka personliga mål har flickor respektive pojkar med sin föreningsidrott?
- Hur uppfattar pojkar respektive flickor sina idrottsliga prestationsnivåer i relation till andra i den egna huvudidrottens träningsgrupp?
- I vilken utsträckning ser flickor och pojkar sportprogram på tv och besöker idrottstävlingar "live"?
- Påverkas pojkars och flickors föreningsidrottande, till exempel vad gäller den ålder då de börjar tävla, av om de ägnar sig åt lagidrott respektive individuell idrott?
- Förändras idrottens betydelse, omfattning och mål i unga flickors och pojkars liv av att de blir äldre?

Kapitlets *syfte* är att beskriva likheter och skillnader i pojkars respektive flickors föreningsidrottande. På så sätt kan pojk- och flickidrottens olika och lika världar beskrivas.

Idrott i flickors och pojkars liv

I tabell 20 jämförs pojkars och flickors föreningsidrottande. Tabellen rymmer 15 indikatorer fördelade på sju teman.

Det första temat

Två aspekter av idrottens betydelse i pojkars respektive flickors liv

Pojkar (35 procent) tilldelar i högre grad än flickor (26 procent) idrotten mycket stor betydelse. Skillnaden mellan könen är mindre när det gäller den betydelse som de unga tilldelar idrotten – i betydelsen att vara duktig i idrott – i ungdomskulturen. Det är 70 procent av pojkarna och 66 procent av flickorna som anser att idrott har hög status – är ”inne” – bland ungdomar.

Det andra temat

Fem indikatorer på föreningsidrottens omfattning

För det första är pojkarna (51 procent) i något högre grad fortsättare än flickorna (41 procent). För det andra är skillnaderna mellan det antal föreningar pojkarna och flickorna är med i vid undersökningstillfället mycket små eller obefintliga. Flickorna (42 procent) är något oftare aktiva i en förening än pojkarna (38 procent). Pojkarna (24 procent) är något oftare med i två föreningar än flickorna (20 procent). Pojkarna (7 procent) och flickorna (6 procent) är i ungefär samma utsträckning med i tre föreningar. Därtill är 2 procent av både pojkarna och flickorna med i fyra föreningar. Det finns, för det tredje, inte heller några påtag-

liga skillnader mellan det antal år pojkarna respektive flickorna tillbringat i föreningsidrotten, 15 procent av pojkarna och 17 procent av flickorna har varit med i 1–3 år, 32 procent av pojkarna och 34 procent av flickorna har varit med i 4–7 år och 39 procent av pojkarna och 37 procent av flickorna har varit med i 8–11 år. Därtill har pojkarna och flickorna i nästan samma utsträckning varit med i 12–15 år (12 respektive 11 procent). För det fjärde är andelen pojkarna och flickorna som börjar träna före sex års ålder densamma (25 procent). Andelen pojkarna och flickorna som börjar träna vid 12 års ålder eller senare är också densamma (6 procent). I åldersintervallen där emellan finns dock skillnader. Fler pojkarna (49 procent) än flickorna (38 procent) börjar träna i intervallet 6–7 år. I de två nästföljande intervallen är förhållanden de omvända, 19 procent av flickorna börjar träna i intervallet 8–9 år. Motsvarande andel för pojkarna är 13 procent. Ungefär samma andelsförhållande gäller intervallet 10–11 år, 12 procent är flickorna och 8 procent är pojkarna. Bortsett från de tidiga och sena åldrarna börjar således flickorna i viss utsträckning träna i idrottsföreningar något senare än pojkarna. För det femte, och här är könsskillnaderna mer påtagliga, börjar pojkarna i jämförelse med flickorna i större utsträckning att tävla i idrottsföreningar i yngre åldrar, 5 procent av pojkarna och 1 procent av flickorna börjar tävla före 6 års ålder. I intervallet 6–7 år börjar 40 procent av pojkarna och 23 procent av flickorna tävla. Det innebär att 45 procent av pojkarna och 24 procent av flickorna har börjat tävla i en idrottsförening när de är 7 år. Eftersom flickorna börjar tävla senare än pojkarna dominerar de förra andelsmässigt de tre följande åldersintervallen. Det är särskilt intressant att konstatera att nästan var fjärde flicka (24 procent) börjar tävla i intervallet 10–11 år

och att nästan var femte flicka (19 procent) börjar när de är 12 år eller äldre. Följaktligen börjar drygt fyra av tio flickor (43 procent) att tävla i en idrottsförening efter det att de fyllt 10 år. Drygt samma andel pojkar har börjat när de är 7 år.

Det tredje temat

Föreningsidrottandets intensitet

Genomgående är skillnaderna mellan hur många dagar respektive timmar pojkar och flickor lägger på sin föreningsidrott varje vecka små eller i stort sett obefintliga, 41 procent av pojkarna och 35 procent av flickorna tränar och tävlar intensitetsmässigt på motsvarande elitnivå (varje dag eller nästan varje dag). En något större andel av flickorna (56 procent) än av pojkarna (52 procent) gör det på fritidsnivå (någon gång i veckan). En fjärdedel av de unga, 24 procent av pojkarna och 23 procent av flickorna, lägger 11 timmar eller mer varje vecka. I intervallet 7–10 timmar finns 29 procent pojkar och 26 procent flickor. Motsvarande andelar i intervallet 3–6 timmar är 36 respektive 34 procent. Bland dem som lägger 2 timmar eller mindre är 11 procent pojkar och 17 procent flickor. Det finns således en mindre skillnad vad gäller andelen flickor och pojkar med låg intensitet.

Det fjärde temat

Föreningsidrott och nätverk

– avser närvaron av vänner och familj i pojkars och flickors idrottande. Pojkar (20 procent) känner betydligt oftare än flickor (11 procent) i stort sett alla som de börjar föreningsidrotta tillsammans med. Flickor (27 procent) känner oftare än pojkar (17 procent) endast någon enskilda när de börjar idrotta i en idrottsförening. Det är dock viktigt att påpeka att både flickor

(21 procent) och pojkar (18 procent) anger att de känner de flesta. Andelarna flickor (14 procent) och pojkar (12 procent) som svarar att de inte kände någon när de började föreningsidrotta är också i stort sett desamma. Sammantaget tenderar dock pojkar att de känna fler barn när de börjar än flickor. När det gäller familjemedlemmars närvaro när de egna barnen tävlar i föreningsregi är dock tendensen, om än svagt, den motsatta. Flickor (47 procent) anger något oftare än pojkar (40 procent) att någon i den egna familjen närvarar varje eller i stort sett varje gång de tävlar.

Det femte temat

Mål med föreningsidrotten

– visar att flickor (62 procent) i större utsträckning än pojkar (40 procent) föreningsidrottar för att det är roligt. Flickor anger således oftare rekreation än prestation som mål för sitt idrottande. Omvänt anger pojkar (32 procent) i större utsträckning än flickor (19 procent) att de idrottar i avsikt att internationellt eller nationellt tillhöra de allra bästa (toppelitmål). Pojkar (16 procent) och flickor (17 procent) anger dock i samma utsträckning hemortselitmål – att bli bäst i den egna regionen, staden, träningsgruppen. Samma tendens gäller den lilla andel unga som föreningsidrottar därför att de inte har något annat att göra. Endast 3 procent av pojkarna och flickorna svarar att de idrottar i brist på alternativ.

Det sjätte temat

Självuppfattade prestationsnivåer

Pojkar (6 procent) anser något oftare än flickor (3 procent) att de är bäst i den egna träningsgruppen. Flickor (47 procent) anser i något större utsträckning än pojkar (42 procent) att de tillhör de medelbra. Men genomgående är

skillnaderna små eller i stort obefintliga, 47 procent av pojkarna och 46 procent av flickorna anser att de tillhör de allra bästa, 5 procent av pojkarna och 4 procent av flickorna gör bedömningen att de tillhör de sämre.

Det sjunde temat

Om idrottskonsumtion

Pojkar (57 procent) ser i betydligt större utsträckning än flickor (32 procent) idrottsprogram på tv varje vecka. Pojkar (68 procent) går också oftare än flickor (56 procent) på idrottstävlingar. Könsskillnaderna är följaktligen mindre när det gäller att se idrott "live" än att se sportprogram på tv.

Jämförelserna mellan pojkar och flickor visar att det inte finns några i alla avseenden genomgående och påtagliga könsskillnader. De tydligaste skillnaderna gäller främst:

Idrottens betydelse

– att pojkar i något större utsträckning än flickor tilldelar idrotten mycket stor betydelse i sina liv.

Fortsättare

– att pojkar i något större utsträckning än flickor är just fortsättare.

Att börja föreningsidrotta

– att flickor i viss utsträckning börjar träna något senare (gäller åldersintervallet 6–7 år) än pojkar och att flickor i betydligt större utsträckning börjar tävla senare än pojkar.

Nätverk

– att pojkar i större utsträckning än flickor känner fler barn som börjar eller redan är med i den idrottsförening som de börjar idrotta i.

Mål

– att flickor oftare än pojkar föreningsidrottar för att det är roligt (rekreationsmål) och att pojkar oftare än flickor föreningsidrottar för att tillhöra de bästa i världen eller i Sverige (topp-elitmål).

Idrottskonsumtion

– att pojkar betydligt oftare än flickor konsumerar idrott på tv och att pojkar något oftare än flickor besöker idrottstävlingar.

Följaktligen finns en rad områden där könsskillnaderna är små eller obefintliga, nämligen:

- idrottens status i ungdomskulturen.
- antal idrottsföreningar unga är med i.
- antal år i föreningsidrott under barn- och ungdomstiden.
- andel unga som börjar träna i idrottsförening före 6 års ålder.
- att börja träna i idrottsförening efter 12 års ålder.
- att träna på elit- respektive fritidsnivå.
- antal timmar som läggs ner på föreningsidrott varje vecka.
- att inte känna något barn i föreningen när de börjar föreningsidrotta.
- att föreningsidrotta med ett hemortselitmål.
- att föreningsidrotta i brist på alternativ.
- uppskattningen av den egna prestationsnivån i den egna träningsgruppen (med undantag för att pojkar, 6 procent, i något större utsträckning än flickor, 3 procent, tycker att de tillhör de bästa).

**Tabell 20. Idrott i pojkars respektive flickors liv
– sju undersökningsområden. Procent**

	Pojkar	Flickor		Pojkar	Flickor
Idrottens betydelse i livet			Föreningsidrott och nätverk		
Idrott har mycket stor betydelse	35	26	<i>Hur många andra barn/ungdomar i föreningen man känner när man börjar föreningsidrotta</i>		
Att vara duktig i idrott ger hög status bland ungdomar	70	66	I stort sett alla	20	11
Föreningsidrottandets omfattning			De flesta	18	21
Fortsättare	51	41	Någon	17	27
<i>Antal föreningar som fortsättare är med i:</i>			Ingen	12	14
En föreningsidrott	38	42	Någon i familjen närvarar varje gång eller i stort sett varje gång vid träning eller tävling	41	47
Två föreningsidrotter	24	20	Mål med föreningsidrotten		
Tre föreningsidrotter	7	6	Rekreativmål	48	62
Fyra föreningsidrotter	2	2	Toppelitmål	32	19
<i>Antal år i föreningsidrotten:</i>			Hemortselitmål	17	16
1–3 år	15	17	Brist på alternativ	3	3
4–7 år	32	34	Självuppfattade prestationsnivåer		
8–11 år	39	37	Bäst i träningsgrupp	6	3
12–15 år	12	11	Tillhör de allra bästa	47	46
<i>Ålder då fortsättarna börjat träna i idrottsförening</i>			Tillhör de medelbra	42	47
Före 6 års ålder	25	25	Tillhör de sämre	5	4
Vid 6–7 år	49	38	Konsumtion av idrott		
Vid 8–9 år	13	19	Sett idrottsprogram på tv minst en gång per vecka	57	32
Vid 10–11 år	8	12	Besökt idrottstävling minst en gång per månad	68	56
Vid 12 år eller senare	6	6	Föreningsidrottandets intensitet		
<i>Ålder då fortsättarna börjat tävla i idrottsförening</i>			Elitnivå	41	35
Före 6 års ålder	5	1	Fritidsnivå	52	56
Vid 6–7 år	40	23	<i>Antal timmar per vecka</i>		
Vid 8–9 år	27	32	11 timmar eller mer	24	23
Vid 10–11 år	16	24	7–10 timmar	29	26
12 år eller senare	12	19	3–6 timmar	36	34
Föreningsidrottandets intensitet			2 timmar eller mindre	11	17
Elitnivå	41	35			
Fritidsnivå	52	56			
<i>Antal timmar per vecka</i>					
11 timmar eller mer	24	23			
7–10 timmar	29	26			
3–6 timmar	36	34			
2 timmar eller mindre	11	17			

Lagidrott och individuell idrott

Beskrivningen av pojkars och flickors föreningsidrottande kan göras mer komplex. Kapitlets andra undersökningsområde rymmer därför fyra jämförelser mellan pojkar och flickor med avseende på om de ägnar sig åt lagidrott eller individuell idrott. För det första ges idrotten större betydelse bland de unga som ägnar sig åt lagidrott än bland dem som ägnar sig åt individuell idrott, 43 procent av de pojkar som idrottar i lag svarar att idrotten har mycket stor betydelse i deras liv. Bland de pojkar som ägnar sig åt individuell idrott är motsvarande andel 26 procent. En dryg tredjedel (36 procent) av de flickor som idrottar i lag svarar att idrott har mycket stor betydelse i deras liv. En fjärdedel (26 procent) av flickorna i individuell idrott gör samma bedömning. Följaktligen tilldelar flickor i lagidrott, i större utsträckning än pojkar i individuell idrott, idrotten mycket stor betydelse i sina liv.

För det andra börjar flickor i lagidrott i samma utsträckning som pojkar i individuell idrott att tävla i föreningsregi under barndomen. Trettio procent av flickor i lagidrott och 29 procent av pojkar i individuell idrott har börjat tävla vid sju års ålder. Motsvarande andel för pojkar i lagidrott är 52 procent. Bland flickor som ägnar sig åt individuell idrott är det 20 procent.

För det tredje tränar 50 procent av de pojkar som ägnar sig åt lagidrott på elitnivå (varje dag eller nästan varje dag). Motsvarande andel för pojkar i individuell idrott är 26 procent. Av flickorna elittränar 44 procent lagidrott och 31 procent av flickor i individuell idrott gör detsamma. Åter är det pojkar i lagidrott följda av flickor i lagidrott som har högst andelar. Skillnaden mellan flickor och pojkar i individuell idrott är dock inte särskilt stor. Det intressanta är att

flickor i individuell idrott i något större utsträckning än pojkar i samma typ av idrott just tränar på elitnivå.

För det fjärde ser en något större andel flickor (46 procent) i lagidrott *idrott på tv* varje vecka än pojkar i individuell idrott (41 procent). Pojkar i lagidrott (69 procent) ser dock sport på tv i störst utsträckning. Motsvarande andel för flickor i individuell idrott är 27 procent.

Det är en vanlig föreställning att pojkar är mer idrottsintresserade än flickor. Sammantaget visar de fyra exemplen att *flickor kan vara mer idrottsintresserade än pojkar om hänsyn tas till om de ägnar sig åt lagidrott respektive individuell idrott*. Förvisso är det pojkar i lagidrott som genomgående har högst procentandelar. De tilldelar föreningsidrottandet störst betydelse, de börjar i störst utsträckning att tävla i unga barnår, de elittränar i högre grad och ser betydligt oftare än andra sport på tv. Att de som ägnar sig åt lagidrott oftare ser sport på tv än de som ägnar sig åt individuell idrott har med all säkerhet också att göra med att utbudet av lagidrott i medierna är större än utbudet av individuell idrott. Det intressanta är dock att flickor i lagidrott avseende alla fyra indikatorerna har högre andelar än pojkar i individuell idrott. Bortsett från träningsmängd är skillnaderna dock inte särskilt stora. Flickor i individuell idrott har genomgående lägst andelar. Ett undantag finns dock. De tränar på elitnivå i något större utsträckning än pojkar i individuell idrott.

Ålderns betydelse för föreningsidrottande

Avslutningsvis riktas intresset mot ålderns betydelse för unga pojkars och flickors föreningsidrottande. I tabell 21 redovisas idrottens betydelse, intensitet och mål i unga föreningsidrottarens liv med avseende på kön och ålder.

Av tabellen framgår att *idrottens betydelse* tenderar att minska i både pojkars och flickors liv bland de äldre. Av pojkarna i åldersintervallet 13–14 år tilldelar 40 procent idrotten mycket stor betydelse i sina liv. I intervallet 19–20 år är det knappt var fjärde (23 procent). Tendensen för flickor är densamma men de börjar och slutar på lägre andelsnivåer, 31 procent av flickorna i åldrarna 13–14 år tilldelar idrotten mycket stor betydelse. Motsvarande andel för flickor i åldrarna 19–20 år är 17 procent. Det innebär dock att minskningen av andelen unga som tilldelar idrotten mycket stor betydelse över tid är något större bland pojkar än bland flickor. Differensen mellan andelen pojkar som tilldelar idrotten mycket stor betydelse i intervallen 13–14 år (40 procent) och 19–20 år (23 procent) är 17 procent. Motsvarande minskning för flickorna är 14 procent.

Andelarna pojkar och flickor som idrottar på *elitnivå* (varje dag eller nästan varje dag) uppvisar ett annorlunda och mer komplext mönster, 35 procent av pojkarna i intervallet 13–14 år elittränar. I de två nästföljande intervallen sti-

ger andelarna successivt, 42 procent av pojkarna elittränar när de är 15–16 år och 46 procent gör det när de är 17–18 år. I intervallet 19–20 år har andelen sjunkit till 39 procent. Även om andelarnas upp- och nedgångar inte är dramatiska synliggörs en tendens som innebär att andelen pojkar som elittränar ökar under årskurs nio och under gymnasieåren för att sedan åter minska efter gymnasiet. Andelarna flickor som elittränar i olika åldersintervall uppvisar inga påtagliga förändringsmönster. De varierar mellan 38 och 32 procent. Sammantaget är könsskillnaderna inte särskilt påtagliga. Ett undantag finns dock. I intervallet 17–18 år elittränar 46 procent av pojkarna och 33 procent av flickorna. När de är 19–20 år har dock differensen mellan pojkar och flickor minskat till 7 procentenheter.

Andelarna pojkar och flickor som föreningsidrottar för att det är roligt – *rekreationsmål* – uppvisar ytterligare ett mönster. Medan pojkar överlag har mycket likartade andelsnivåer ökar andelen flickor med rekreationsmål påtagligt med stigande ålder på de svarande. Pojkarnas

Tabell 21. Idrottens betydelse, intensitet och mål i unga pojkars och flickors liv. Procent

	Pojkar				Flickor			
	13–14 år	15–16 år	17–18 år	19–20 år	13–14 år	15–16 år	17–18 år	19–20 år
Idrotten har mycket stor betydelse	40	30	35	23	31	25	22	17
Tränar på elitnivå	35	42	46	39	36	38	33	32
Rekreativsmål	45	46	51	46	54	63	64	70
Toppelitmål	35	35	25	25	27	16	17	9

nivåer varierar mellan 45 och 51 procent. Flickorna startar på 54 procent i intervallet 13–14 år och slutar på 70 procent i intervallet 19–20 år. Följaktligen ökar skillnaderna mellan andelen pojkar och flickor med rekreativ mål med stigande ålder på de svarande. I de högre åldrarna är det betydligt större andelen flickor än pojkar som föreningsidrottar för att de tycker det är roligt.

Både andelen flickor och andelen pojkar som idrottar för att tillhöra de bästa internationellt eller nationellt – *toppelit* – är lägre bland de äldre men minskningen är betydligt mer påtaglig bland flickor än bland pojkar. I åldersintervallet 13–14 år anger 27 procent av flickorna toppelit. När de är 19–20 år är andelen tre gånger lägre (9 procent). När pojkarna är 13–14 år och 15–16 år idrottar drygt 35 procent i avsikt att tillhöra ett internationellt eller nationellt toppskikt. I de två övre intervallen, 17–18 år och 19–20 år, är motsvarande andel 25 procent. Således idrottar var fjärde pojke (25 procent) och knappt var tionde flicka (9 procent) i åldrarna 19–20 år med toppelit. I jämförelse med pojkar verkar flickor vara mer medvetna om att de inte kommer bli internationella eller nationella toppidrottare redan tidigt och att skillnaden i medvetenhet är större bland äldre.

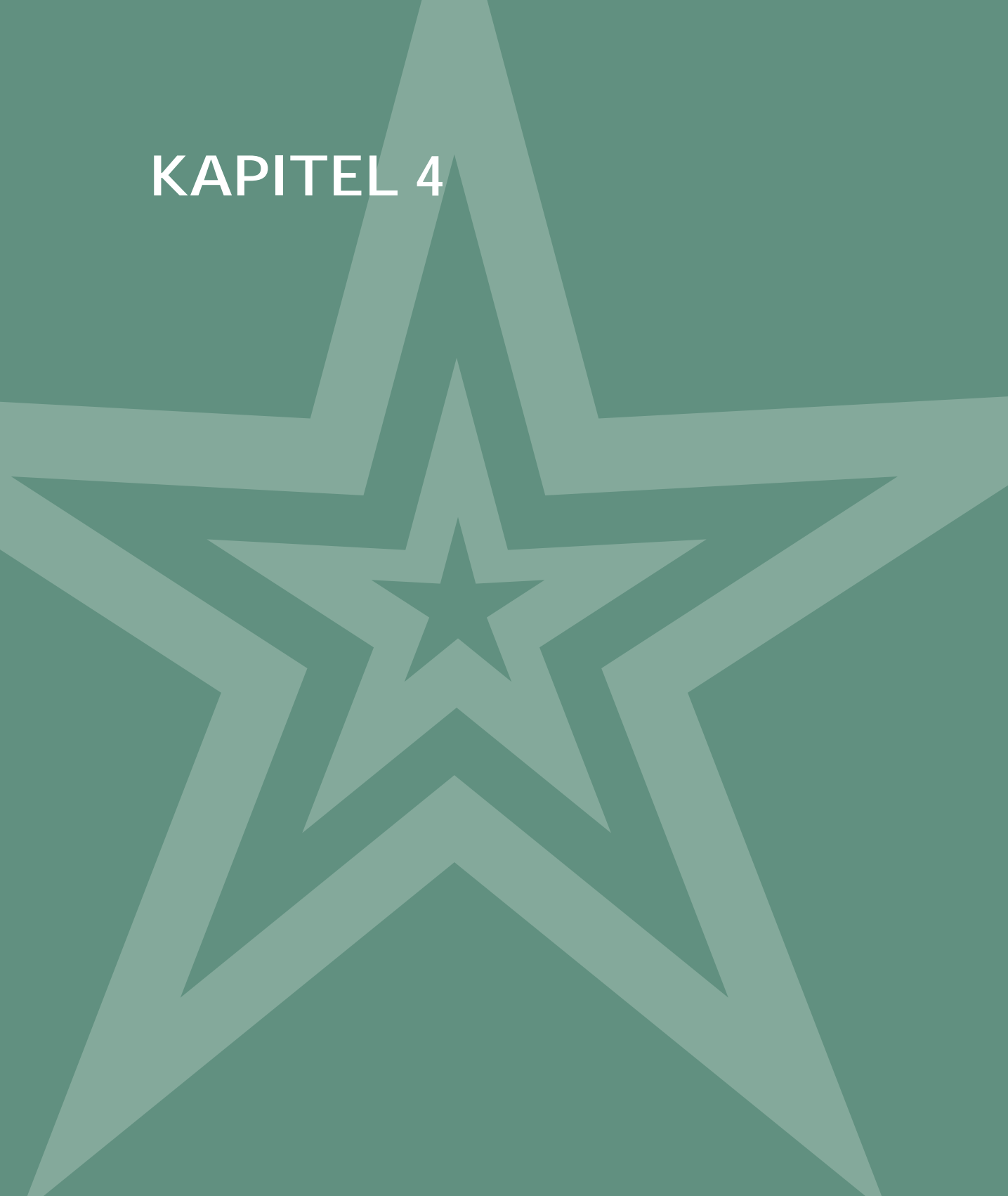
Flickors och pojkars föreningsidrottande – empiriska tendenser

Svaren på Idrottsstudiens tredje huvudfråga om föreningsidrottens betydelse och omfattning i pojkars respektive flickors liv kan sammanfattas i följande empiriska tendenser:

- Pojkar är i något större utsträckning än flickor fortsättare.
- Pojkar är i något större utsträckning med i fler föreningar än flickor men skillnaderna är mycket små.
- Flickor och pojkar har tillbringat ungefär lika många år i föreningsidrotten.
- Andelen pojkar respektive flickor som börjat träna i en idrottsförening före sex års ålder är densamma. Detsamma gäller andelen pojkar och flickor som börjar träna vid 12 års ålder eller senare.
- En något större andel pojkar än flickor börjar dock träna i en idrottsförening i åldrarna 6–7 år.
- Flickor börjar tävla i föreningsregi senare än pojkar.
- Flickor och pojkar lägger i stort ungefär samma antal dagar och timmar på att föreningsidrotta.
- Pojkar känner oftare än flickor ett större antal av de barn som de börjar föreningsidrotta tillsammans med.

- Flickor anger något oftare än pojkar att någon från den egna familjen närvarar varje gång eller i stort sett varje gång de tävlar.
- Flickor idrottar i betydligt större utsträckning än pojkar för att det är roligt.
- Pojkar idrottar i betydligt större utsträckning än flickor för att bli toppelitidrottare.
- Både pojkar och flickor tycker i mycket stor utsträckning att de tillhör de bästa i sin egen träningsgrupp.
- Pojkar tittar betydligt oftare på sportprogram på tv än flickor.
- Pojkar besöker oftare idrottstävlingar än flickor.
- Flickor och pojkar som ägnar sig åt lagidrott tilldelar idrotten större betydelse i sina liv, börjar tävla i tidigare ålder och ser oftare sportprogram på tv än de pojkar och flickor som ägnar sig åt individuell idrott.
- Andelen flickor och pojkar som tilldelar idrotten mycket stor betydelse i sina liv är betydligt mindre bland de äldre ungdomarna.
- Andelen pojkar som elittränar ökar under årskurs nio och gymnasietiden för att sedan minska efter gymnasieåldern. Förändringarna är dock inte särskilt dramatiska.
- Andelen flickor som elittränar varierar endast i mycket liten utsträckning i åldrarna 13–20 år.
- Flickor föreningsidrottar oftare än pojkar för att det är roligt. Denna könsskillnad tilltar med ökad ålder.
- Andelen pojkar och flickor som föreningsidrottar för att tillhöra de bästa internationellt eller nationellt minskar ju äldre de svarande är. Minskningen är mer påtaglig bland flickor än bland pojkar.

KAPITEL 4

Idrottsintressets grundvalar

I detta fjärde kapitel riktas intresset mot de sociala livssammanhang i vilka föreningsidrott tar stor plats och blir till ett omfattande fritidsintresse i de ungas liv. Kapitlet är ett svar på Idrottsstudiens fjärde huvudfråga om *vilka unga som tilldelar föreningsidrotten stor betydelse i sina liv och ägnar en stor del av sin fritid åt denna aktivitet*. Följaktligen fokuserar kapitlet *idrottsintressets sociala grundvalar*, de levda sammanhang som tenderar att göra unga idrottsintresserade. Dessa grundvalar indikeras med hjälp av de individuella, kontextuella och familjebaserade (inklusive idrottskapital) aspekter som introducerades i rapportens inledning. Eftersom idrotten är uppdelad i pojk- och flickidrott blir kön av särskild betydelse och genomsyrar den empiriska analysen av idrottsintressets sociala grundvalar.

Graden av de ungas *idrottsintresse* bestäms av relationen mellan dels vilken betydelse de unga tilldelar idrotten i sina liv och dels hur ofta de föreningsidrottar. Den första aspekten avser mental upplevelse, den andra avser aktivitetsgrad. I avsikt att renodla analysen har *en kategori av unga med idrotts habitus* konstruerats. Begreppet *habitus* är lånat från Pierre Bourdieus kultursociologi och avser dispositioner som gör en individ i en grupp av människor – en orkestrering av habitus – benägen att se, känna, förstå och handla på ett visst sätt snarare än ett annat. Dessa dispositioner måste i sin tur förklaras och förstås mot bakgrund av de verkande livsbetingelser som människor föds in i, hanterar och därmed aktivt präglas av – eftersom vi ju inte

väljer tid, plats, miljö, social tillhörighet, föräldrar och kommunikationsmönster. Det är således en människas dispositioner som bestämmer habitus, förkroppsligade benägenheter att i varje ögonblick strukturera vad man ser, känner och tänker och samtidigt, utan att man tänker så, läcka information om vem man är. Det vill säga hur det liv man levat har präglat en på ett sådant sätt att vissa saker, mer eller mindre omedvetet, framstår som självklara ”för mig” och otänkbara ”för andra”. Därmed tenderar habitus att göra oss övertygade om, tankemässigt och kroppsligt, att det liv vi lever är det som ”är jag”, till exempel ”jag som är *idrottsintresserad*”. Habitus och dess verkande dispositioner är således ett ”praktiskt förnuft” som i varje ögonblick av livet förmedlar relationerna mellan präglingseffekterna av det förflutnas livsvillkor, specifika vardagliga situationer och praktiska utfall i form av att se, känna, förstå och handla, att välja att bli och vara idrottsintresserad för att det ”känns helt rätt” att ”just jag är idrottsintresserad”. Detta sker utan att vi ser de sociohistoriska och relationella förhållanden som gjort oss till dem vi är, i detta fall idrottsintresserade (se Trondman & Bunar, 2001). Med andra ord är vi redan någon som varit med om något när vi väljer. ”Aktörernas handlingar”, skriver Bourdieu, ”är mer harmoniserade än vad den handlande själv ser” eftersom ”kapacitet att konstruera social verklighet i sig själv redan är socialt konstruerad” (ibid. s. 139).

Mot bakgrund av Bourdieus sociologiska förnuft har kategorin idrottshabitus konstruerats på följande vis. De unga som svarat att idrotten har ”mycket stor betydelse” i deras liv och som föreningsidrottar ”varje dag eller nästan varje dag” benämns just *unga med idrottshabitus*. Knappt var femte (18 procent) av de unga har enligt den empiriska bestämningen en idrottshabitus. Kapitlet om idrottsintressets sociala grundvalar innehåller just analyser av hur ett sådant habitus produceras.

Kapitlet vägleds av följande två frågor:

- Hur kan idrottshabitus beskrivas med avseende på de ungas kön, ålder, födelseland, funktionshinder, typ av kommun, etnogeografisk miljö samt familjens utbildningsnivå och idrottskapital?
- Vilka individuella, kontextuella och familjebaserade faktorer tenderar i störst utsträckning känneteckna unga med idrottskapital?

Syftet är att synliggöra *de* sociala grundvalar som tenderar att skapa ett betydelsefullt och omfattande idrottsintresse, att visa att idrottsintresserad inte är något man *är* utan *blir* under specifika sociala förhållanden. Denna kunskap är av avgörande betydelse för rapportens avslutande idrottspolitiska diskussion.

Individuella indikatorer

Kön

22 procent av pojkarna och 15 procent av flickorna har idrottshabitus.

Ålder

Andelen unga med idrottshabitus är högre i de lägre åldrarna och lägre i de högre åldrarna. Av tabell 22 framgår att 22 procent i åldersintervallet 13–14 år har idrottshabitus. I intervallet 19–20 år är det 14 procent. Det tyder på att andelen unga med idrottshabitus minskar med stigande ålder.

Kön och ålder

I tabell 23 redovisas relationen mellan ålder, kön och idrottshabitus. Siffrorna i tabellen tyder på att andelen pojkar med idrottshabitus minskar i mindre grad med stigande ålder på de svarande än andelen flickor med idrottshabitus. I åldersintervallet 13–14 år har var fjärde pojke (25 procent) och knappt var femte flicka (19 procent) idrottshabitus. I intervallet 19–20 år har var femte pojke (20 procent) och mindre än var tionde flicka (8 procent) ett sådant habitus. Medan andelen flickor med idrottshabitus successivt minskar med stigande ålder på de svarande ligger pojkarna efter 14 års ålder kvar på mycket likartade nivåer.

Tabell 22. Andelen unga med idrottshabitus i fyra olika åldersintervall. Procent

	13–14 år	15–16 år	17–18 år	19–20 år
Idrottshabitus	22	19	17	14

Tabell 23. Andelen pojkar och flickor med idrottshabitus i fyra olika åldersintervall. Procent

	13–14 år		15–16 år		17–18 år		19–20 år	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
Idrottshabitus	25	19	20	17	22	13	20	8

Ytterligare ett sätt att beskriva pojkar och flickor med idrottshabitus är att redovisa hur åldersfördelningen ser ut inom respektive kategori. Bland pojkar med idrottshabitus är 60 procent 13–16 år, 27 procent är 17–18 år och 13 procent är 19–20 år. I motsvarande kategori av flickor är 68 procent 13–16 år, 25 procent är 17–18 år och 7 procent 19–20 år. Kategorin flickor med idrottshabitus rymmer således i jämförelse med samma kategori av pojkar en större andel i de lägre åldrarna och en mindre andel i de högre åldrarna. Andelen pojkar i intervallet 19–20 år (13 procent) är nästan dubbla i jämförelsen med andelen flickor (7 procent) i samma intervall.

Tabell 24. Andelen inrikes och utrikes födda med idrottshabitus. Procent

	Inrikes födda	Utrikes födda
Idrottskapital	19	16

Inrikes och utrikes födda. Andelarna unga med idrottshabitus och partiellt idrottshabitus är mycket likartade bland inrikes och utrikes födda. Tabell 24 visar att 19 procent av de inrikes födda och 16 procent av de utrikes födda har idrottshabitus.

Det finns dock påtagliga skillnader mellan inrikes och utrikes födda pojkar och flickor med avseende på idrottshabitus. Särskilt påtagliga är skillnaderna mellan utrikes födda pojkar och flickor. Av tabell 25 framgår att nästan var tredje utrikes född pojke (31 procent) har idrottshabitus. Bland utrikes födda flickor är det en av tjugo (5 procent) som har detta habitus. En jämförelse med inrikes födda pojkar och flickor med idrottshabitus visar också på intressanta skillnader. Andelen utrikes födda pojkar med idrottshabitus (31 procent) är större än andelen inrikes födda pojkar (21 procent) med idrottshabitus. Förhållandet mellan utrikes och inrikes födda flickor är det omvända. En betydligt större andel av de senare (16 procent) har idrottshabitus än de förra (5 procent). Sammantaget är det följaktligen utrikes födda pojkar de som i störst utsträckning har idrottshabitus (31 procent). Därefter följer inrikes födda pojkar

Tabell 25. Andelen inrikes och utrikes födda pojkar och flickor med idrottshabitus. Procent

	Inrikes födda		Utrikes födda	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
Idrottshabitus	21	16	31	5

(21 procent), inrikes födda flickor (16 procent) och utrikes födda flickor (5 procent).

Utfallet av tabell 25 måste dock bedömas med viss försiktighet. Kategorin utrikes födda rymmer endast 55 individer. Med denna varning i minnet är det intressant att konstatera att endast 2 procent av utrikes födda med idrotts-habitus har bott kortare tid än 10 år i Sverige. Resterande 98 procent med idrotts-habitus har bott elva år eller längre tid i Sverige. Det tyder på att det antal år som utrikes födda har bott i Sverige är betydelsefullt i analysen av vilka som har respektive inte har idrotts-habitus.

Funktionshinder

Unga med funktionshinder har i jämförelse med unga utan funktionshinder i betydligt lägre utsträckning idrotts-habitus. Av tabell 26 framgår att 19 procent av de unga utan funktions-hinder har idrotts-habitus. Motsvarande andel

bland unga med funktionshinder är 4 procent.

Tabell 27 visar att könsskillnader även finns bland unga med funktionshinder. 6 procent av pojkarna och 3 procent av flickorna med funktionshinder har idrotts-habitus. Motsvarande andelar för pojkar och flickor utan funktions-hinder är 22 respektive 16 procent.

En beskrivning av andelen unga med funktionshinder inom kategorin unga med idrotts-habitus visar med all tydlighet hur svagt representerade de funktionshindrade är. I kategorin unga flickor med idrotts-habitus har knappt en procent funktionshinder. Andelen är densamma i motsvarande kategori av pojkar.

Tabell 26. Andelen unga med respektive utan funktionshinder som har idrotts-habitus. Procent

	Unga utan funktionshinder	Unga med funktionshinder
Idrotts-habitus	19	4

Tabell 27. Andelen pojkar och flickor med och utan funktionshinder som har idrotts-habitus. Procent

	Unga utan funktionshinder		Unga med funktionshinder	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
Idrotts-habitus	22	16	6	3

Kontextuella indikatorer

Kommuntyp

Andelen unga med idrottshabitus kan variera mellan olika typer av kommuner. Av tabell 28 framgår att högst andel unga med idrottshabitus återfinns i pendlingskommuner (24 procent), storstäder (22 procent) och övriga kommuner av typ 1 (se nedan) (22 procent). Lägst andelar finns i varuproducerande kommuner (16 procent), glesbygdskommuner (10 procent) och övriga kommuner av typ 3 (7 procent). Större städer (19 procent), förortskommuner (17 procent) och övriga kommuner av typ 2 (17 procent) intar andelsmässigt mellanpositioner. En viss tendens kan skönjas i att mindre kommuner (brukskommuner, glesbygdskommuner och övriga kommuner) har lägre andelar unga med idrottshabitus.

Övriga kommuner definieras endast genom antalet invånare. Övriga kommuner 1 har 12 500–25 000 invånare, övriga kommuner 2 har mer än 25 000 invånare och övriga kommuner 3 har mindre än 12 500 invånare.

Sociogeografisk förankring

I tabell 29 redovisas relationen mellan hur stor del av livet unga pojkar och flickor har bott på den plats där de bott längst tid och i vilken utsträckning de har idrottshabitus. Frågan är således om graden av sociogeografisk förankring påverkar idrottsligt habitus. Av tabellen framgår att andelen pojkar och flickor med idrottshabitus är betydligt lägre bland dem som bott mindre än halva sin livstid på en och samma plats, 15 procent av dessa pojkar och 3 procent av dessa flickor har idrottshabitus. Bland pojkar som bott hela eller större delen av sin livstid på samma plats är det 22 procent. Motsvarande andel bland flickor som gjort detsamma är 16 procent. Bland pojkar och flickor som bott ungefär halva sin livstid på ett och samma ställe är motsvarande andelar 28 respektive 17 procent. Den påtagliga skillnaden gäller således pojkar och flickor med svag sociogeografisk förankring. Särskilt flickor tycks i betydligt mindre utsträckning ha idrottshabitus om de har svag sociogeografisk förankring. En tendens är således högst påtaglig, nämligen att svag sociogeografisk förankring ger färre pojkar och flickor med idrottshabitus. Tendensen gäller särskilt påtagligt flickor.

Tabell 28. Andelen unga med idrottshabitus i nio olika kommuntyper. procent

	Storstäder	Förortskommuner	Störrestäder	Pendlingskommuner	Varuprod. kommuner	Glesbygdskommuner	Övr 1	Övr 2	Övr 3
Idrottshabitus	22	17	19	24	16	10	22	17	7

Etnogeografiska miljöer

Graden av segregation och integration av svenskar och invandrare samvarierar högst påtagligt med andelarna pojkar och flickor som har idrotts habitus. Tabell 30 synliggör en rad intressanta empiriska tendenser. För det första är andelen pojkar med idrotts habitus större än andelen flickor med idrotts habitus i samtliga tre miljöer. En fjärdedel (24 procent) av pojkarna i områden där det bor mest eller i stort sett bara invandrare har idrotts habitus. Motsvarande andelar i områden där det bor mest eller i stort sett bara svenskar är 22 procent. I områden där det bor ungefär lika många svenskar som invandrare har 18 procent av pojkarna idrotts habitus. Även om skillnader mellan

dessa kategorier av pojkar finns är de relativt små. Det är dock intressant att notera att andelen pojkar med idrotts habitus är lägst i integrerade områden. För det andra är skillnaden mellan andelen pojkar och flickor i svensktåta områden små, 22 procent av pojkarna och 18 procent av flickorna i dessa områden har idrotts habitus. Däremot är skillnaderna mellan pojkar och flickor i integrerade respektive invandrantåta områden påtagliga, 18 procent av pojkarna och 2 procent av flickorna i integrerade områden har idrotts habitus. Motsvarande andelar för pojkar respektive flickor i invandrantåta områden är 24 respektive 8 procent.

Tabell 29. Andelen pojkar och flickor med olika grad av sociogeografisk förankring som har idrotts habitus. Procent

	Hela eller större delen av livstiden		Ungefär halva livstiden		Mindre än halva livstiden	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
Idrotts habitus	22	16	28	17	15	3

Tabell 30. Andelen pojkar och flickor i tre olika etnogeografiska miljöer som har idrotts habitus. Procent

	Där det bor mest eller i stort sett bara svenskar		Där det bor ungefär lika många svenskar som invandrare		Där det bor mest eller i stort sett bara invandrare	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
Idrotts habitus	22	18	18	2	24	8

Familjeindikatorer

Föräldrars utbildningsnivå

Andelen unga med idrotts habitus är något större bland barn till högutbildade. Av tabell 31 framgår att 22 procent av unga vars föräldrar är högutbildade har idrotts habitus. Bland unga med lågutbildade föräldrar är motsvarande andel 16 procent. Unga med föräldrar vars utbildning är på mellannivå intar en mellanställning (18 procent). Sammantaget bör dock utbildningsskillnaderna betraktas som förhållandevis små.

I tabell 32 jämförs pojkar och flickor vars föräldrar har olika utbildningsnivå. Andelen pojkar med idrotts habitus är i stort sett densamma oavsett föräldrarnas utbildningsnivå, 21 procent av pojkarna med lågutbildade föräldrar, 22 procent av pojkarna med mellanutbildade föräldrar och 23 procent av pojkarna med högutbildade föräldrar har idrotts habitus. Med andra ord spelar inte föräldrarnas utbildningsnivå

någon roll för andelen pojkar med idrotts habitus. För flickor förhåller det sig tvärtom. Flickor med högutbildade föräldrar har i nästan dubbelt så stor omfattning som flickor till lågutbildade idrotts habitus (22 respektive 11 procent). Flickor med mellanutbildade föräldrar intar härvidlag en mellanställning (14 procent). När det gäller idrotts habitus spelar föräldrars utbildningsnivå således roll för flickor men inte för pojkar. Barn till högutbildade, både flickor (20 procent) och pojkar (23 procent), är dock när det gäller idrotts habitus mer jämlika. Med högre utbildning i familjen följer mindre skillnader i andelar mellan pojkar och flickor som har idrotts habitus.

Betydelsen av familjens utbildningsnivå förstärks ytterligare om vi redovisar andelen barn till låg-, mellan- och högutbildade inom kategorin flickor med idrotts habitus. Nästan hälften av alla flickor med idrotts habitus (49 procent) har högutbildade föräldrar, 38 procent av

Tabell 31. Andelen unga med föräldrar med olika utbildningsnivå som har idrotts habitus. Procent

	Lågutbildad familj	Mellanutbildad familj	Högutbildad familj
Idrotts habitus	16	18	22

Tabell 32. Andelen pojkar och flickor med föräldrar med olika utbildningsnivå som har idrotts habitus. Procent

	Lågutbildad familj		Mellanutbildad familj		Högutbildad familj	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
Idrotts habitus	21	11	22	14	23	20

dem har mellanutbildade och 13 procent har lågutbildade föräldrar. Det innebär att endast drygt var tionde flicka med idrotts habitus har lågutbildade föräldrar. Också fördelningen inom kategorin pojkar med idrottskapital visar på samma, om än svagare, tendens, 43 procent av pojkarna med idrotts habitus har högutbildade föräldrar, 36 procent av dem har mellanutbildade och 21 procent av dem har lågutbildade föräldrar. Även här utgör barn till högutbildade den största andelen och barn till lågutbildade den lägsta andelen. Men medan endast drygt en av tio flickor med idrotts habitus har lågutbildade föräldrar har drygt en av fem pojkar det. Att bli en ung människa med idrotts habitus är således mer bestämt av att ha föräldrar med hög utbildningsnivå bland flickor än bland pojkar.

Familjestruktur

Andelen unga med idrotts habitus är något större bland dem som bor tillsammans med båda föräldrarna (20 procent) än bland dem som bor med enbart sin pappa (14 procent), enbart sin mamma (16 procent) eller med en förälder och en styvförälder (14 procent). Skillnaderna är dock, som framgår av tabell 33, små.

En jämförelse mellan pojkar och flickor med avseende på familjestruktur visar att pojkar i alla fyra familjestrukturer oftare har idrotts habitus än flickor. Av tabell 34 framgår också att differenserna mellan pojkar och flickor är mycket likartade när de bor med enbart sin mamma (7 procentenheter), med båda föräldrarna (6 procentenheter) och med pappa (5 procentenheter). Lägst differens finns mellan pojkar och flickor som bor med en förälder och en styvförälder (2 procentenheter). Samtidigt är andelen pojkar (23 procent) och flickor (17

Tabell 33. Andelen unga med idrotts habitus i olika familjestrukturer. Procent

	Bor med båda föräldrarna	Bor med enbart pappa	Bor med enbart mamma	Bor med en förälder och en styvförälder
Idrotts habitus	20	14	16	14

Tabell 34. Andelen pojkar och flickor med idrotts habitus i olika familjestrukturer. Procent

	Bor med båda föräldrarna		Bor med enbart pappa		Bor med enbart mamma		Bor med en förälder och en styvförälder	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
Idrotts habitus	23	17	16	11	20	13	15	13

procent) med idrottskapital högst när de bor med båda föräldrarna. Men, som sagt, differenserna är med få undantag små. Störst är differensen mellan pojkar som bor med båda föräldrarna (23 procent) och flickor som bor med enbart mamma (13 procent) eller med en förälder och en styvförälder (13 procent).

Föräldrarnas idrottskapital

Idrottsaktiva föräldrar

Tabell 35 visar att i familjer där båda föräldrarna är eller har varit idrottsaktiva har 29 procent av barnen idrottskapital. Om ingen av föräldrarna har denna erfarenhet har 10 procent det. Om endast pappan varit idrottsaktiv har 17 procent av barnen idrottskapital. Om endast mamman varit idrottsaktiv är det 14 procent. Att ha två idrottsaktiva föräldrar påverkar således påtagligt andelen unga med idrottskapital.

Om ett barn har två föräldrar med erfarenheter av att föreningsidrotta har det tre gånger så stor chans att utveckla idrottskapital än ett barn vars båda föräldrar saknar sådana erfarenheter. Och chansen är dubbelt så stor om båda föräldrarna är eller har varit idrottsaktiva än om endast mamman är eller har varit det.

Tabell 36 är informationsrik. För det första har pojkar (29 procent) och flickor (29 procent) i samma utsträckning idrottskapital när båda föräldrarna har erfarenhet av att föreningsidrotta. Detsamma gäller när det endast är barnets mamma som har denna erfarenhet, men andelsnivåerna är då halverade (14 procent i båda fallen). För det andra är könsskillnaderna påtagliga när endast pappan är eller har varit idrottsaktiv och när ingen av föräldrarna varit det, 24 procent av pojkarna och 11 procent av flickorna har idrottskapital när enbart pappa

Tabell 35. Andelen unga med idrottskapital som har föräldrar som har eller inte har erfarenhet av att föreningsidrotta. Procent

	Båda föräldrarna idrottsaktiva	Enbart pappa idrottsaktiv	Enbart mamma idrottsaktiv	Ingen av föräldrarna idrottsaktiv
Idrottskapital	29	17	14	10

Tabell 36. Andelen pojkar och flickor med idrottskapital som har föräldrar som har eller inte har erfarenhet av att föreningsidrotta. Procent

	Båda föräldrarna idrottsaktiva		Enbart pappa idrottsaktiv		Enbart mamma idrottsaktiv		Ingen av föräldrarna idrottsaktiv	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
Idrottskapital	29	29	24	11	14	14	15	6

varit aktiv. När ingen av föräldrarna är eller har varit aktiva i en idrottsförening är det 15 procent av pojkarna och 6 procent av flickorna som har idrotts habitus. För det tredje är andelen unga – och det gäller som sagt pojkar och flickor i samma utsträckning – med idrotts habitus störst när båda föräldrarna är idrottsaktiva. Och andelen unga med idrotts habitus är som lägst för flickor som saknar idrottsaktiva föräldrar (6 procent). Det är således fem gånger vanligare att en pojke eller en flicka har idrotts habitus när de växer upp med två idrottsaktiva föräldrar än när en flicka växer upp med föräldrar som saknar sådana erfarenheter.

Även när det gäller idrottsaktiva föräldrar är det intressant att beskriva hur kategorin unga med idrotts habitus fördelar sig *internt* med avseende på föräldrarnas erfarenheter av föreningsidrott. I kategorin *idrottande pojkar med idrotts habitus* kommer 45 procent från hem där båda föräldrarna är eller har varit idrottsaktiva, 27 procent av dem har en pappa och 6 procent en mamma som har samma erfarenheter. Drygt en av fem (22 procent) av pojkarna med idrotts habitus kommer från familjer där inte någon av föräldrarna är eller har varit idrottsaktiva i förening. Således kommer knappt åtta av tio pojkar med idrotts habitus från familjer där minst en förälder har erfarenhet av föreningsidrott. I kategorin *flickor med idrotts habitus* har 61 procent föräldrar som båda är eller har varit idrottsaktiva, 16 procent har pappor och 10 procent har mammor som varit detsamma. Tretton procent har föräldrar som båda saknar erfarenheter av att föreningsidrotta. Det innebär att nästan nio av tio (87 procent) flickor med idrotts habitus kommer från familjer där minst en förälder är eller har varit idrottsaktiv.

Beskrivningen av den interna sammansättningen av kategorierna pojkar och flickor med

idrotts habitus visar således på en mycket stark *reproduktion* av idrottsintresse. Nästan sju av tio pojkar och nästan åtta av tio flickor med idrotts habitus återskapar minst en av föräldrarnas idrottsintresse. Det tyder på att starkt idrottsintresse – ett idrotts habitus – i mycket stor utsträckning kan förklaras av just föräldrarnas idrottsintresse. *Med andra ord kommer idrottsintresse i stor utsträckning ur idrottsintresse.* Särskilt tycks så vara fallet hos flickor med idrotts habitus. Medan en av fem pojkar med idrotts habitus kommer från hem utan idrottskapital, i betydelsen minst en förälder med erfarenhet av föreningsidrott, gör endast drygt en av tio flickor detsamma. Flickor med idrotts habitus är också i större utsträckning än pojkar beroende av en mamma som är eller har varit idrottsaktiv. Omvänt är pojkar – för att bli en ung med idrotts habitus – i större utsträckning beroende av sina pappors idrottande än flickorna. Således hänger reproduktionen av idrottsintresse inte endast ihop med att unga ska ha idrottsaktiva föräldrar. Flickor behöver i större utsträckning idrottsaktiva mammor och pojkar i större utsträckning idrottsaktiva pappor. Mönstret förstärks om vi studerar relationen mellan unga pojkar och flickor med idrotts habitus och föräldrarnas erfarenhet av att vara eller inte vara ledare inom föreningsidrotten.

Av tabell 37 framgår att 35 procent av de unga har idrotts habitus om båda föräldrarna är eller har varit ledare. Om pappa varit ledare är andelen 27 procent, om mamma varit det är andelen 23 procent och om ingen förälder har ledarerfarenheter är andelen 13 procent. Det är otvetydigt så att föräldrar med ledarerfarenheter i större utsträckning har barn med idrotts habitus än föräldrar utan sådana erfarenheter.

I tabell 38 träder en mer komplex bild fram är relationen mellan föräldrars erfarenheter av idrottsledarskap och andelen pojkar och flickor med idrottshabitus. Den högsta andelen med idrottshabitus är flickor med två föräldrar med idrottsledarerfarenheter (38 procent). Därefter följer pojkar med två föräldrar som är eller har varit idrottsledare (32 procent) och pojkar med en pappa som är eller har varit idrottsledare (31 procent). Flickor med föräldrar utan ledarerfarenheter har i minst utsträckning idrottshabitus (9 procent). Motsvarande andel för pojkar är 18 procent. Samma andelsnivå gäller pojkar med en mamma som är eller har varit idrottsledare. Flickor med en mamma som har ledarerfarenheter utgör en större andel av flickorna med idrottshabitus (28 procent). Förhållandena är de omvända med pojkar och flickor

som har en pappa som är eller har varit idrottsledare. När så är fallet har 31 procent av pojkarna och 23 procent av flickorna idrottshabitus. De redovisade andelarna synliggör åtminstone tre intressanta tendenser. För det första, med två föräldrar med erfarenheter av att vara ledare inom idrotten följer de högsta andelsnivåerna av unga med idrottshabitus. När så är fallet är andelen flickor med idrottshabitus något större än andelen pojkar. För det andra är andelen unga med idrottshabitus lägst när ingen av föräldrarna har idrottsledarerfarenheter. Tendensen gäller särskilt flickor. För det tredje så har fler flickor än pojkar idrottshabitus när endast mamman är eller har varit idrottsledare. Och omvänt så har fler pojkar än flickor idrottshabitus när endast pappan har erfarenheter av att vara idrottsledare.

Tabell 37. Andelen unga med idrottshabitus som har föräldrar som har eller inte har erfarenhet av att vara ledare inom föreningsidrotten. Procent

	Båda föräldrarna idrottsledare	Enbart pappa idrottsledare	Enbart mamma idrottsledare	Ingen av föräldrarna idrottsledare
Idrottshabitus	35	27	23	13

Tabell 38. Andelen pojkar och flickor med idrottshabitus som har föräldrar som har eller inte har erfarenhet av att vara ledare inom föreningsidrotten. Procent

	Båda föräldrarna idrottsledare		Enbart pappa idrottsledare		Enbart mamma idrottsledare		Ingen av föräldrarna idrottsledare	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
Idrottshabitus	32	38	31	23	18	28	18	9

Också när det gäller föräldrar med eller utan ledarerfarenheter är det intressant att beskriva hur kategorin med idrottshabitus fördelar sig *internt*. I kategorin *pojkar med idrottshabitus* har 8 procent föräldrar som båda är eller har varit idrottsledare, 39 procent av dem har pappor som har ledarerfarenheter och 4 procent av dem har mammor med samma erfarenhet. Nästan hälften (49 procent) av pojkarna med idrottshabitus kommer från hem där inte någon av föräldrarna är eller varit ledare i en idrottsförening. Det innebär att drygt hälften (51 procent) av pojkar med idrottshabitus är uppväxta i hem där minst en förälder är eller har varit ledare i en idrottsförening.

I kategorin *flickor med idrottshabitus* har 16 procent föräldrar som båda är eller har varit idrottsledare, 37 procent av dem har en pappa med ledarerfarenheter och 10 procent har en mamma med samma erfarenheter. Nästan fyra av tio (37 procent) flickor med idrottshabitus kommer från hem där inte någon av föräldrarna har erfarenheter av att vara ledare inom föreningsidrotten. Det gör att drygt sex av tio unga flickor med idrottshabitus är uppvuxna i hem där minst en av föräldrarna är eller har varit idrottsledare.

En jämförelse mellan pojkar och flickor med idrottshabitus med avseende på föräldrars erfarenheter av att vara idrottsledare visar att:

- flickor med idrottshabitus i större utsträckning än pojkar har två föräldrar med idrottsledarerfarenheter
- flickor med idrottshabitus i större utsträckning än pojkar har en mamma med ledarerfarenheter

- flickor med idrottshabitus i större utsträckning än pojkar kommer från hem med föräldrar med ledarerfarenheter

- pojkar med idrottshabitus i större utsträckning än flickor kommer från hem utan ledarerfarenheter.

Reproduktionen av idrottshabitus är således något mer påtaglig bland flickor än bland pojkar.

Sammantaget visar betydelsen av föräldrarnas idrotts- och ledarerfarenheter – deras idrottskapital – att barnens idrottsintresse i mycket stor utsträckning förklaras av föräldrarnas idrottsintresse och att reproduktionen av dessa intressen är mycket stark. Det visar inte minst sammansättningen av flickor och pojkar med idrottshabitus.

Idrottsintressets grundvalar – empiriska tendenser

Svaren på Idrottsstudiens fjärde huvudfråga om vilka unga som tilldelar föreningsidrotten stor betydelse i sina liv och ägnar en stor del av sin fritid åt denna aktivitet kan sammanfattas i följande empiriska tendenser:

- Pojkar har i något större utsträckning idrottskapital än flickor.
- Andelen unga med idrottshabitus minskar något ju äldre de svarande är.
- Andelen pojkar med idrottshabitus minskar i mindre grad med stigande ålder på de svarande än andelen flickor med idrottshabitus.

- Kategorierna pojkar med idrotts habitus och flickor med idrotts habitus domineras andelsmässigt av unga i åldersintervallet 13–16 år.
- Andelen unga med idrotts habitus är relativt likartade bland inrikes och utrikes födda.
- Utrikes födda pojkar har i störst utsträckning idrotts habitus. De följs i tur och ordning av inrikes födda pojkar och inrikes födda flickor. Utrikes födda flickor har i mycket liten utsträckning idrotts habitus.
- Unga med funktionshinder har i betydligt mindre utsträckning idrotts habitus än unga utan funktionshinder.
- Funktionshindrade pojkar har i något större utsträckning än funktionshindrade flickor idrotts habitus.
- Unga med svag sociogeografisk förankring har i betydligt mindre utsträckning idrotts habitus än unga med stark sociogeografisk förankring.
- Pojkar i olika etnogeografiska miljöer har i relativt likartad utsträckning idrotts habitus.
- Flickor i olika etnogeografiska miljöer kan i mycket olika utsträckning ha idrotts habitus. Idrotts habitus är betydligt vanligare bland flickor i områden som domineras av svenskar än bland flickor i invandrantäta miljöer.
- Unga i högutbildade familjer har i något större utsträckning idrotts habitus än unga i lågutbildade familjer.
- Pojkar har i ungefär samma utsträckning idrotts habitus oavsett familjens utbildningsnivå.
- Flickor från högutbildade familjer har i större utsträckning än flickor från mellan- och lågutbildade familjer idrotts habitus.
- Unga som bor med båda föräldrarna har i något större utsträckning idrotts habitus än de som bor med en förälder och de som bor med en förälder och en styvförälder.
- Pojkar har i större utsträckning idrotts habitus än flickor oavsett vem de bor tillsammans med.
- Unga med föräldrar som har erfarenhet av att vara idrottsaktiva har i betydligt större utsträckning idrotts habitus, särskilt om båda föräldrarna har sådan erfarenhet.
- Pojkar och flickor med två föräldrar som är eller har varit idrottsaktiva har i samma utsträckning idrotts habitus.
- Endast en mycket liten andel flickor från hem där båda föräldrarna saknar erfarenheter av att vara idrottsaktiva har idrotts habitus.
- Nästan åtta av tio pojkar med idrotts habitus kommer från familjer där minst en av föräldrarna är eller har varit aktiva i föreningsidrott.
- Nästan nio av tio flickor med idrotts habitus kommer från familjer där minst en av föräldrarna är eller har varit aktiv i föreningsidrott.
- Unga med föräldrar som har erfarenhet av att vara idrottsledare har i betydligt större utsträckning idrotts habitus, särskilt om båda föräldrarna har sådan erfarenhet.

- Den högsta andelen unga med idrottshabitus är flickor från hem där båda föräldrarna har erfarenhet av att vara idrottsledare.
- En mycket liten andel pojkar och flickor med idrottshabitus kommer från hem där båda föräldrarna saknar erfarenheter av att vara idrottsledare.
- Drygt hälften av alla pojkar med idrottshabitus kommer från hem där minst en förälder är eller har varit ledare.
- Drygt sex av tio flickor med idrottshabitus kommer från hem där minst en förälder är eller har varit ledare.

KAPITEL 5

Ungas delaktighet i föreningsidrotten

Detta femte och sista kapitel i rapportens första del handlar om Idrottsstudiens femte huvudfråga om de *ungas delaktighet i den egna föreningsverksamheten*. Med ett undantag avser beskrivningarna unga föreningsidrottare, alltså de drygt åtta av tio unga som under sin livstid har erfarenheter av att vara med i minst en idrottsförening. Undantaget är de svar som avser ungas ledarskap. Dessa gäller alla studiens unga eftersom frågorna om just ledarskap i idrottsförening besvarades av hela urvalet. I kapitlets första undersökningsområde, *Inflytande*, berörs två aspekter av föreningsidrottarnas inflytande på egen tränings- och tävlingsverksamhet, dels deras egen uppskattning av hur mycket inflytande de har och dels hur nöjda de är med det inflytande som de upplever sig ha. Det andra området, *Unga som ledare*, intresserar sig för tre aspekter av de unga som idrottsledare: andelen unga med ledarerfarenheter, andelen unga som skulle vilja vara ledare och andelen presumtiva ledare, som tillfrågats om att bli ledare. Slutligen berörs *Medlemskap i styrelser och arbetsgrupper*. Även här gäller frågorna i vilken utsträckning de är eller har varit med och om de har blivit tillfrågade. *Delaktighet* är således empiriskt definierat som ett begränsat antal indikatorer på inflytande, ledarerfarenheter och medlemskap i de organ som leder och utvecklar föreningens verksamhet.

Det femte kapitlets beskrivningar av de ungas delaktighet i föreningsidrotten vägleds av följande frågor:

- Vilken grad av inflytande anser unga föreningsidrottare att de har över sin egen tränings- och tävlingsverksamhet?
- Hur bedöms det egna inflytandet? Är de unga nöjda med det inflytande de anser sig ha? Eller vill de ha mer eller mindre inflytande?
- Hur stor andel av de unga föreningsidrottarna är eller har varit ledare i en idrottsförening?
- I vilken utsträckning är de som aldrig varit idrottsledare intresserade av att bli idrottsledare?
- Hur vanligt är det att dessa presumtiva idrottsledare tillfrågats?
- Hur stor andel av de unga föreningsidrottarna är eller har varit medlemmar i en föreningsstyrelse respektive arbetsgrupp?
- I vilken utsträckning tillfrågas unga föreningsidrottare om medlemskap i styrelser och arbetsgrupper?

Syftet är att ge en grundläggande bild av hur de unga föreningsidrottarnas delaktighet i föreningsidrotten ser ut och vilka önskemål de själva har om delaktighet i sin idrottsförening. På så sätt läggs ytterligare en empirisk grund för rapportens avslutande idrottspolitiska diskussion.

Inflytande

I tabell 39 redovisas unga föreningsidrottares bedömning av graden av inflytande i tränings- och tävlingsverksamhet. Med *stort inflytande* avses dem som anser att de ”i stor utsträckning är med och bestämmer om sin egen tränings- och tävlingsverksamhet”. Med *visst inflytande* avses dem som tycker att de ”i viss utsträckning är med och bestämmer”. De som anser att de är med och bestämmer ”i liten utsträckning” eller ”inte alls” har förts till kategorin *litet inflytande*.

Av tabell 39 framgår att knappt en av fem (19 procent) anser att de har stort inflytande över sin tränings- och tävlingsverksamhet. Knappt fyra av tio (37 procent) svarar att de varken har stort eller litet inflytande. Ytterligare 44 procent tycker sig ha litet eller ingen inflytande alls. Detta innebär att åtta av tio (81 procent) unga föreningsidrottare anser att de *inte* har ett stort inflytande. En viktig följdfråga är därför

Tabell 39. Unga föreningsidrottares grad av inflytande över tränings- och tävlingsverksamhet. Procent

Stort inflytande	19
Visst inflytande	37
Litet inflytande	44
Totalt	100

hur de unga föreningsidrottarnas *efterfrågan* på inflytande över den egna tränings- och tävlingsverksamheten ser ut. Av tabell 40 framgår att majoriteten är nöjda med att ha en låg grad av inflytande. Knappt sex av tio (57 procent) är nöjda med den upplevda inflytandenivån. Knappt fyra av tio (37 procent) vill dock ha ett ökat inflytande. Knappt en av sex (15 procent) vill ha ett betydligt större inflytande och drygt en av fem (22 procent) vill ha ett något större inflytande. Sex procent svarar att de föredrar mindre inflytande och vill att ledaren ska bestämma mer. De som är nöjda och de som vill ha ett något större inflytande utgör tillsammans i stort åtta av tio (79 procent) unga föreningsidrottare. Tendensen är således att samtidigt som unga föreningsidrottare upplever en låg grad av inflytande över sin tränings- och tävlingsverksamhet är merparten relativt nöjda med att så är fallet.

Tabell 40. Unga föreningsidrottares bedömning av graden av inflytande över tränings- och tävlingsverksamhet. Procent

Vill ha betydligt större inflytande	15
Vill ha något större inflytande	22
Finner det bra som det är	57
Vill att ledaren ska bestämma mer	6
Totalt	100

Unga som ledare

En annan aspekt av ungas delaktighet i föreningsidrotten rör deras erfarenhet av att vara *idrottsledare*. Tabell 41 visar att 16 procent av de unga har eller har haft uppdrag som ledare i en idrottsförening. Följaktligen har drygt åtta av tio (84 procent) aldrig varit ledare.

I Idrottsstudien tillfrågades även de unga om de "har eller har haft ett uppdrag som ledare i någon verksamhet eller förening som *inte* är en idrottsförening". Det visar sig att en något större andel unga (19 procent) har sådana ledarerfarenheter. Det kan tyckas tyda på att idrottsrörelsen ger de unga möjligheter till ledarerfarenheter i något mindre utsträckning än andra verksamheter och föreningar. Men med en sådan jämförelse relateras idrotten till *alla* andra tänkbara verksamheter i vilka ungdomar kan vara ledare. En rimlig slutsats är således att idrottsrörelsen erbjuder unga människor att vara ledare i nästan samma utsträckning som alla andra verksamheter tillsammans. Idrottsrörelsen torde därmed vara den enskilda verksamhet som erbjuder flest ungdomar möjligheten att vara ledare. Men, vilket kommer att framgå i rapportens andra del, de unga utgör en mycket liten minoritet av idrottsrörelsens ledare.

Tabell 41. Unga föreningsidrottares erfarenheter av att vara eller ha varit ledare i en idrottsförening. Procent

Är eller har varit ledare	16
Har aldrig varit ledare	84
Totalt	100

I vilken utsträckning är då de unga själva intresserade av att bli idrottsledare? 19 procent av dem som aldrig har varit idrottsledare svarar att de är intresserade av att bli ledare. Det innebär att var femte ung utan ledarerfarenheter är en *presumtiv* idrottsledare. Av just detta skäl blir det särskilt intressant att veta i vilken utsträckning de som saknar ledarerfarenheter har tillfrågats om att bli ledare i en idrottsförening. Av tabell 42 framgår att 16 procent har tillfrågats vid minst ett tillfälle. Knappt en av tio (9 procent) har tillfrågats vid ett tillfälle och än mindre andelar har tillfrågats vid ett par tillfällen (6 procent) respektive vid många tillfällen (1 procent). 84 procent har aldrig tillfrågats om att bli ledare.

Ytterligare en intressant följdfråga är i vilken utsträckning de 19 procenten som kan tänka sig att bli idrottsledare har tillfrågats. Det visar sig att drygt sju av tio (72 procent) *presumtiva* ledare aldrig har tillfrågats. Endast 2 procent av dem har tillfrågats vid mer än ett tillfälle.

Såldes har en minoritet av unga erfarenheter av att vara ledare. Än mer påtagligt är att de som är intresserade av att vara ledare i mycket liten utsträckning upplever att de är tillfrågade. Särskilt påtagligt är att sju av tio *presumtiva* ledare aldrig har tillfrågats.

Tabell 42. Unga som aldrig har varit idrottsledare men som har tillfrågats om att bli ledare i en idrottsförening. Procent

Tillfrågats vid många tillfällen	1
Tillfrågats vid ett par tillfällen	6
Tillfrågats vid ett tillfälle	9
Aldrig tillfrågats	84
Totalt	100

Medlemskap i styrelser och arbetsgrupper

Andelarna unga föreningsidrottare som är medlemmar i *styrelser* respektive *arbetsgrupper* (eller kommittéer) är lägre än andelen unga med ledarerfarenheter. Tio procent av de unga är eller har varit invalda i en idrottsförenings styrelse. Elva procent är eller har varit med i en arbetsgrupp. Bland de unga som aldrig varit med i en styrelse har 10 procent tillfrågats om styrelseuppdrag. Motsvarande andel bland dem som aldrig varit med i en arbetsgrupp är 13 procent. Således är endast en liten andel unga delaktiga i arbetet med att mer övergripande utveckla den egna föreningens verksamhet. Få är därtill tillfrågade om att vara med.

Ungas delaktighet i föreningsidrotten – empiriska tendenser

Svaren på Idrottsstudiens femte huvudfråga om de ungas delaktighet i den egna föreningsverksamheten kan sammanfattas i följande empiriska tendenser:

- Merparten av de unga är relativt nöjda med att ha ett relativt litet inflytande över sin tränings- och tävlingsverksamhet.
- Fler unga vill vara ledare.
- Merparten av de unga som är intresserade av att vara ledare har inte tillfrågats.
- En liten andel unga föreningsidrottare sitter i idrottsföreningarnas styrelser eller kommittéer.
- En mycket liten andel av de unga som inte har styrelse- eller kommittéuppdrag har tillfrågats om sådana uppdrag.

Föreningsidrotten
som socialisationsmiljö

DEI

L

III

Om idrottsledaren och dennes betydelse för unga
föreningsidrottare och om föreningsidrottens interna kultur.

KAPITEL 6

Ungas idrottsledare

Ledarna är otvetydigt en viktig aspekt av de unga föreningsidrottarnas idrottsmiljö. Följaktligen berör en stor del av de indikatorer som beskriver föreningsidrottens socialisationsmiljö just de ungas erfarenheter av sina idrottsledare. Av detta skäl inleds Idrottsstudiens andra del med en beskrivning av de ungas idrottsledare. Kapitel 6 handlar om Idrottsstudiens sjätte huvudfråga om *vilka ledare de unga tillbringar mest tid med i sitt föreningsidrottande*. Följaktligen är bestämningen av *idrottsledare* avgränsad till de ledare som de unga har i sin huvudvalsiddrott och som de bedömer vara sin viktigaste ledare. Med *huvudvalsiddrott* avses, för att repetera, den idrott de unga ägnar mest tid åt. Den *viktigaste* ledaren är den ledare som de unga har mest att göra med i samband med träning och tävling. Ordvalet *ledare* avser fortsättningsvis endast den viktigaste ledaren i de ungas huvudvalsiddrotter. Ordvalet *idrott* avser, när inget annat specificeras, just huvudvalsiddrott. Det är således av stor vikt att betona att den bild av de ungas ledare som tonar fram i detta kapitel *endast* avser den viktigaste ledaren i de ungas huvudidrott. Idrottsstudien ger således *inte* någon beskrivning av alla ledare som de unga möter inom föreningsidrotten. Avgränsningen av den viktigaste ledaren i huvudidrotten är dock rimlig med tanke på att fokus ligger på idrottens socialisationsmiljö. Den ledare den unge oftast möter och därtill anser vara sin viktigaste idrottsledare torde ur ett socialisationsperspektiv vara den mest betydelsefulla vuxna för den unge inom föreningsidrotten. Kapitlets beskrivning av denna ledare avser köns- och åldersfördelning, också inom olika idrotter.

Kapitlet vägleds av följande frågor:

- Vilka ledare möter unga föreningsidrottare i termer av kön och ålder?
- Vilka ledare med avseende på kön och ålder möter de unga inom lagidrott respektive individuell idrott?
- Hur är ledare köns- och åldersfördelade inom de största huvudvalsiddrotterna?
- Vilka idrotter har störst respektive minst andelar ledare som är män respektive kvinnor?
- Vilka idrotter har störst respektive minst andelar ledare som är ungdomar, unga vuxna, medelålders eller äldre?

Syftet är att ge en bild av de ledare som de unga i de två nästföljande kapitlen beskriver sina erfarenheter och bedömningar av.

Kön och ålder

De ungas ledare är i mycket stor utsträckning män. Knappt tre av fyra (74 procent) ledare är män och drygt en av fyra (26 procent) är kvinnor.

I tabell 43 redovisas ledarnas, av ungdomarna uppgivna, ålder. Få ledare är 19 år eller yngre (3 procent) och få ledare är äldre än 65 år (1 procent). De största andelarna ledare finns i åldersintervallen 36–45 år (44 procent) och 26–35 år (25 procent). Det innebär att knappt sju av tio (69 procent) ledare är mellan 26 och 45 år. Merparten av ledarna är, i bred bemärkelse, medelålders.

Tabell 43. Idrottsledarnas ålder. Procent

Äldre än 65	1
46–65år	15
36–45	44
26–35	25
20–25	12
16–19	2
13–15 år	1
Totalt	100

Av kapitel 5 framgick att 16 procent av de unga i den studerade populationen (13–20 år) är eller har varit ledare i en idrottsförening. Att andelen unga ledare i tabell 43 är betydligt lägre ska förstås mot bakgrund av att redovisningen avser den viktigaste ledaren i de ungas huvudidrott. Få unga ledare (3 procent i åldrarna 13–19 år) är således ledare i de ungas huvudidrotter.

Av tabell 44 framgår att kvinnor i större utsträckning än män är ledare under ungdomsåren (13–19 år) och som unga vuxna (20–25 år), 29 procent av de kvinnliga idrottsledarna är 25 år eller yngre. Motsvarande andel för män är 10 procent. Av tabellen framgår även att få unga under 19 år är den viktigaste ledaren i huvudidrotter. Skillnaden mellan andelen kvinnor och män som är ledare är särskilt tydlig i åldersintervallet 20–25 år i vilket 23 procent av kvinnorna och 7 procent av männen är ledare. Men även i intervallet 26–35 år är andelen kvinnor (35 procent) betydligt större än andelen män (22 procent). Omvänt är män oftare än kvinnor ledare under medelåldern och senare. I intervallet 36–45 år är andelen män (49 procent) betydligt högre än andelen kvinnor (30 procent). I stort sett hälften av alla manliga ledare är således i åldrarna 36–45 år, 19 procent av de manliga ledarna är 46 år eller äldre. Motsvarande andel bland ledare som är kvinnor är 6 procent. Här är könsskillnaderna mycket påtagliga. Om däremot en bred medelålderskategori bestående av ledare i åldersintervallet 26–45 år betraktas är könsskillnaderna mindre. Av de kvinnliga ledarna är 65 procent i åldrarna 26–45 år. Motsvarande andel för männen är 71 procent. Följaktligen är skillnaden inte så stor under just den medelålder där merparten av ledarna befinner sig. Denna bild av den breda medelåldern motsäger dock inte att de yngre ledarna oftare är kvinnor än män och att de äldre ledarna oftare är män än kvinnor.

Tabell 44. Andelen idrottsledare som är kvinnor respektive män i olika ålderskategorier. Procent

	Kvinnor	Män
13–15 år	2	1
16–19 år	4	2
20–25 år	23	7
26–35 år	35	22
36–45 år	30	49
46–65 år	6	18
Äldre än 65 år	0	1
Totalt	100	100

Tabell 45. Andelen ledare som är män respektive kvinnor inom lagidrott och individuell idrott. Procent

	Lagidrott	Individuell idrott
Manliga ledare	88	56
Kvinnliga ledare	12	44
Totalt	100	100

Tabell 46. Andelen män respektive kvinnor som är ledare inom de tio största barn- och ungdomsidrotterna. Procent

	Manliga ledare	Kvinnliga ledare	Totalt
1. Fotboll	90	10	100
2. Ridning	16	84	100
3. Innebandy	89	11	100
4. Ishockey	99	1	100
5. Handboll	76	24	100
6. Kampsport	92	8	100
7. Gymnastik	25	75	100
8. Simning	51	49	100
9. Basket	71	29	100
10. Tennis	95	5	100

Manliga och kvinnliga ledare

I tabell 45 redovisas andelen ledare som är män respektive kvinnor inom lagidrott och individuell idrott. Nästan nio av tio (88 procent) ledare i lagidrott är män. Motsvarande andel inom individuell idrott är 56 procent. Tolv procent av ledarna i lagidrott och 44 procent av ledarna i individuell idrott är kvinnor. Följaktligen är könsfördelningen mycket olika inom de båda idrottskategorierna. Medan lagidrott i termer av ledarnas kön är mycket mansdominerade är fördelningen betydligt jämnare inom individuell idrott.

Av tabell 46 framgår att olika huvudidrotter uppvisar mycket olika andelar ledare som är män respektive kvinnor. Simning är den enda barn- och ungdomsidrott bland de tio populäraste huvudidrotterna som uppvisar i det närmaste helt jämn könsfördelning, 51 procent av ledarna inom simningen är män och 49 procent är kvinnor. De mest mansdominerade huvudidrotterna är ishockey (99 procent), tennis (95 procent), kampsport (92 procent),

fotboll (90 procent) och innebandy (89 procent). De huvudidrotter som har störst andel ledare som är kvinnor är ridning (84 procent), gymnastik (75 procent) och simning (49 procent). Dessa följs av basket (29 procent) och handboll (24 procent). Endast två av de tio mest populära huvudidrotterna, ridning och gymnastik, har fler ledare som är kvinnor än män. Ingen av idrotterna med stora andelar kvinnliga ledare når över den 90-procentnivå som i stort kännetecknar alla de mansdominerade idrotterna.

Om andelarna män respektive kvinnor som är ledare inom olika huvudidrotter jämförs med hur fördelningen ser ut mellan andelarna utövande flickor och pojkar är vissa idrotter särskilt snedfördelade. De tre mest påtagliga exemplen från tio-i-topplistan ovan är tennis, innebandy och fotboll:

- I tennis är 95 procent av ledarna män. Nästan hälften (48 procent) av utövarna är flickor.
- I innebandy är nästan nio av tio (89 procent) ledare män. Nästan hälften (47 procent) av utövarna är flickor.
- I fotboll är nio av tio (90 procent) ledare män. Drygt fyra av tio (42 procent) av utövarna är flickor.

De tre idrotter från tio-i-topplistan ovan som har störst andel utövande flickor är ridning, gymnastik och simning. Ridning, gymnastik och simning är också de sporter som har högst andel ledare som är kvinnor:

- 96 procent av de unga som rider är flickor, 16 procent av ledarna är män.

- 92 procent av de unga som är gymnaster är flickor, 25 procent av ledarna är män.

- 72 procent av de unga som simmar är flickor, 51 procent av ledarna är män.

Inom ridning (84 procent) och simning (75 procent) är andelen ledare som är kvinnor klart dominerande (se tabell 47). Inom simning är ungefär lika många män som kvinnor ledare. I samtliga dessa tre idrotter är andelen manliga ledare större än andelen pojkar som är utövare. Män är således i betydligt större utsträckning bättre representerade som ledare i idrotter som domineras av utövare som är flickor än vad ledare som är kvinnor är i idrotter som domineras av utövare som är pojkar. I ishockey, till exempel, där nästan var tionde utövare (9 procent) är en flicka är endast en av hundra ledare kvinna.

Nio av dessa tio idrotter har fler flickor än pojkar som utövare. Undantaget är utförsåkning på skidor där 57 procent av utövarna är pojkar och 43 procent är flickor. Skidor (utför) utgör i detta avseende ett undantag i idrottens socialisationsmiljö.

Tabell 47. Andel kvinnliga ledare i de tio huvudidrotter som har störst andel kvinnliga ledare

Konståkning	100
Ridning	84
Gymnastik	75
Skidor, utför	66
Simning	49
Badminton	30
Basket	29
Bowling	26
Rugby	26
Handboll	24

Ledarnas ålder

Tabell 48 visar att ledarnas ålder kan variera beroende på om det rör sig om lagidrott eller individuell idrott. I de yngre respektive äldre åldrarna finns emellertid i stort sett inga ålderskillnader. Skillnaden består i att ledarna inom individuell idrott i större utsträckning befinner sig i intervallen 20–25 år (18 procent) och 26–35 år (32 procent). Motsvarande andelar för ledare inom lagidrott är 7 respektive 18 procent. Förhållandena är de omvända i den övre medelåldern (36–45 år). Drygt hälften (55 procent) av ledarna i lagidrott befinner sig i detta intervall, vilket kan jämföras med 31 procent av ledarna som ägnar sig åt individuell idrott. Skillnaden i ålder mellan ledare i lagidrott respektive individuell idrott är således den att de förra är något äldre i termer av att fler av dem befinner sig i övre medelåldern. Det omvända gäller för ledare inom individuell idrott där en större andel är unga vuxna (20–25 år) och i lägre medelåldern (26–35 år). I just denna bemärkelse är ledare i individuell idrott yngre än ledare i lagidrott.

Av tabell 49 framgår att ledarnas ålder i de tio populäraste huvudidrotterna kan variera betydligt. Idrotter som gymnastik (32 procent) och simning (29 procent) liksom i viss utsträckning även tennis (20 procent) och ridning (19 pro-

cent) har förhållandevis stora andelar ledare som är unga vuxna (20–25 år). Andra idrotter, främst ishockey (70 procent), handboll (60 procent) och fotboll (57 procent), har majoriteten av ledarna i den övre medelåldern (36–45 år). Dessa tre lagsporter har också lägst andelar ledare bland unga vuxna (20–25 år), ishockey och fotboll har 6 procent och handboll 8 procent. Fotboll (19 procent) är den huvudidrott som har störst andel ledare i intervallet 45–65 år. Fotboll följs av kampsport (16 procent), basket (14 procent), ishockey (12 procent) och handboll (12 procent). Om intervallen 36–45 och 46–65 slås ihop har de tre lagsporterna ishockey (82 procent), fotboll (76 procent) och handboll (72 procent) de äldsta ledarna.

Tabell 48. Andelen ledare i olika åldersintervall inom lagidrott respektive individuell idrott. Procent

	13–15 år	16–19 år	20–25 år	26–35 år	36–45 år	46–65 år	Äldre än 65 år	Totalt
Lagidrott	1	2	7	18	55	16	0 (0,3)	100
Individuell idrott	1	2	18	32	31	15	1	100

Tabell 49. Andelen ledare i fyra olika åldersintervall i de tio största barn- och ungdomsidrotterna. Procent

	20–25 år	26–35år	36–45 år	46–65 år
1. Fotboll	6	15	57	19
2. Ridning	19	34	35	9
3. Innebandy	12	25	51	5
4. Ishockey	6	12	70	12
5. Handboll	8	20	60	12
6. Kampsport	15	28	34	16
7. Gymnastik	32	33	17	11
8. Simning	29	40	21	6
9. Basket	11	27	36	14
10. Tennis	20	37	26	11

I tabell 50 listas de tio huvudidrotter som har störst andel äldre ledare (45 år eller äldre). Av dessa tio idrotter hör endast en till de tio största huvudidrotterna, nämligen basket.

Tabell 51 listar de tio huvudidrotter som har högst andel unga ledare (25 år eller yngre). Bland dessa tio hör sex till de tio största huvudidrotterna. Dessa är, i storleksordning, ridning, innebandy, gymnastik, simning, basket och ten-

nis. Tendensen är således den att det är vanligare med unga ledare bland de mest populära idrotterna än bland de mindre populära. Tendensen har dock påtagliga avvikelser. De tre populära lagidrotterna ishockey, fotboll och handboll har som ovan redovisats få unga ledare och högst andel ledare i övre medelåldern. De är därtill kraftigt mansdominerade.

Tabell 50. De tio huvudidrotter som har högst andel ledare som är 45 år eller äldre samt andel som är över 45 år. Procent

Bågskytte	100
Brottning	57
Skidor, längd	43
Bowling	41
Friidrott	35
Orientering	33
Basket	33
Skytte	33
Bordtennis	31
Skidor (utför)	29

Tabell 51. De tio huvudidrotter som har högst andel ledare som är 25 år eller yngre samt andel ledare som är upp till 25 år. Procent

Segling	39
Gymnastik	37
Simning	33
Rugby	26
Amerikansk fotboll	25
Basket	23
Kampsport	22
Ridning	21
Tennis	20
Innebandy	17

Ungas idrottsledare – empiriska tendenser

Svaren på Idrottsstudiens sjätte huvudfråga om vilka ledare (i betydelsen den viktigaste ledaren i de ungas huvudvalsiddrott) som de unga tillbringar mest tid med kan sammanfattas i följande empiriska tendenser:

- De unga föreningsiddrottarnas ledare är i mycket stor utsträckning män.
- De unga föreningsiddrottarnas ledare är i stor utsträckning medelålders och i mycket liten utsträckning ungdomar eller pensionärer.
- Kvinnor är oftare ledare när de är yngre och män är oftare ledare när de är äldre.
- De flesta ledare, både män och kvinnor, hör dock till den breda medelåldern.
- Lagiddrotter är i mycket stor utsträckning ledda av män.
- Inom individuell idrott är andelen ledare som är män respektive kvinnor mer jämnt fördelad.
- Olika huvudvalsiddrotter uppvisar mycket olika fördelning av ledare som är män respektive kvinnor.
- De ledarmässigt mest mansdominerade idrotterna (bland de tio mest populära huvudvalsiddrotterna) är ishockey, tennis, kampsport, fotboll och innebandy.
- De ledarmässigt mest kvinnodominerade idrotterna (bland de tio populäraste huvudvalsiddrotterna) är ridning, gymnastik, simning, basket och handboll.
- Idrotter med stora andelar flickor som utövare och som har stora andelar män som ledare, kan betecknas som särskilt snedfördelade huvudiddrotter ur ett könsperspektiv.
- De huvudvalsiddrotter som har högst andel utövande flickor har också de högsta andelarna ledare som är kvinnor.
- Män är i större utsträckning representerade som ledare i idrotter som i termer av utövare domineras av flickor.
- Ledare inom lagiddrott är oftare äldre än ledare inom individuell idrott.
- Bland de tio populäraste huvudiddrotterna har vissa idrotter, särskilt gymnastik och simning, stora andelar ledare som är unga vuxna eller i lägre medelåldern.
- Andra idrotter, också de bland de tio populäraste huvudiddrotterna, särskilt ishockey, handboll och fotboll, har stora andelar ledare i den övre medelåldern.
- Bågskytte, brottning, längdåkning på skidor, bowling och friidrott är de huvudiddrotter som har störst andel ledare som är 45 år eller äldre.
- Segling, gymnastik, simning, rugby och amerikansk fotboll är de huvudiddrotter som har störst andel ledare som är 25 år eller yngre.

KAPITEL 7

The background features a complex, repeating geometric pattern of overlapping squares and lines in a light teal color. The pattern is centered and fills most of the page, creating a sense of depth and complexity. The lines are of uniform thickness and intersect to form a series of smaller, nested squares and other geometric shapes. The overall effect is a dense, intricate design that serves as a decorative backdrop for the text.

Föreningsidrottens interna kultur

Med kapitel 7 tar Idrottsstudien mer påtagligt än i föregående kapitel steget in i idrottens interna, levda kultur – dess socialisationsmiljö. Begreppet *kultur* används i en mycket enkel och pragmatisk bemärkelse. Det omfattar här människors föreställningar (vad de tycker och tänker) och handlingar (vad de gör). Med bestämningen *levd* kultur betonas vad ledare, föräldrar och unga inom föreningsidrotten tänker och gör när idrott utövas – särskilt med avseende på de politiska mål och förhoppningar för barn- och ungdomsidrotten som ligger till grund för utformningen av Idrottsstudiens empiriska disposition. De politiska målen redovisades i rapportens inledning. Med *intern* kultur betonas att det är just barn- och ungdomsidrottens egen miljö som avses. Med andra ord är den interna kulturen det som levs – tänks, tycks och görs – när barn och ungdomar idrottar i föreningsregi. I huvudsak används endast termen intern kultur.

Bilden av idrottens interna kultur grundar sig endast på de unga föreningsidrottarnas egna upplevelser av denna miljö. *Följaktligen är det mycket viktigt att betona att den bild av idrottens socialisationsmiljö som växer fram i detta kapitel helt och hållet vilar på de unga föreningsidrottarnas egna upplevelser och bedömningar av idrottens interna kultur.* Om ledare och föräldrar hade tillfrågats skulle bilden kanske ha blivit en annan. Det innebär *också* att kapitlets beskrivningar och upptäckter *inte* avser vad som faktiskt tycks, tänks och görs i föreningsidrottens socialisationsmiljö. Läsaren erbjuds endast en

bild av hur idrottens socialisationsmiljö – som intern kultur – upplevs av de unga föreningsidrottarna själva. Ett sådant perspektivval överensstämmer väl med direktiven bakom Idrottsstudien, att låta de unga föreningsidrottarna själva ge sin bild av föreningsidrotten.

För att sammanfatta så långt vägleds detta kapitel av Idrottsstudiens sjunde huvudfråga om *hur idrottens interna kultur – som socialisationsmiljö – ter sig mot bakgrund av hur de unga föreningsidrottarna själva beskriver ledares, föräldrars, andra ungas och sina egna föreställningar och handlingar.* Detta har bäring på idrottspolitikens och idrottsrörelsens mål för barn- och ungdomsidrotten. Mer om vad detta innebär empiriskt nedan.

Undersökningsområdet har avgränsats genom att definitionerna av begreppen har snävats in. Med *unga föreningsidrottare* avses, precis som i föregående kapitel, alla unga som är (fortsättare) eller tidigare i livet har varit (avhoppare) föreningsidrottare. Med *idrott* avses, när inget annat anges, huvudidrott. *Ledare* betyder endast den viktigaste ledaren i de ungas huvudidrott. Även här finns således en klar begränsning i bilden av idrottens levda kultur, men, som sagt, även de ungas uppfattningar om föräldrar och andra unga idrottare i idrottsmiljön berörs.

Idrotten som socialisationsmiljö – i betydelsen föreningsidrottens interna kultur – studeras med hjälp av fem undersökningsområden. Det första området – *Idrottsledarens preferenser* – berör de unga föreningsidrottarnas upplevelse av vilka värderingar deras ledare har avseende

fem fenomen, nämligen flickors idrottande, sexism, främlingsfientlighet, homofobi och alkoholkonsumtion. Varje fenomen indikeras med *ett* påstående som de unga föreningsidrottarna har ombetts att ta ställning till genom att instämna helt, delvis eller inte alls. De har även kunnat välja att svara att de inte vet vad ledaren har för uppfattning. Genom att studera de unga föreningsidrottarnas upplevelse av sin ledares preferenser försöker Idrottsstudien beskriva föreningsidrottens interna kultur med avseende på viktiga idrottspolitiska mål och visioner: flickors lika rätt till idrott, och erbjudandet av icke-sexistiska, öppna och mångkulturella miljöer präglade av sexuellt likabehandling, och som arbetar med att skjuta upp ungas alkoholdebut och minska deras konsumtion av alkohol. Detta metodologiska tillvägagångssätt – att med hjälp av indikatorer formulerade som påståenden få de unga föreningsidrottarna att beskriva idrotten som socialisationsmiljö – gäller även kapitlets resterande fyra undersökningsområden. Påståendena presenteras i samband med den empiriska redovisningen av varje fenomen. Även här ryms påtagliga begränsningar. Kapitlet försöker att med, till innehåll och antal, begränsade påståenden beskriva en mångfacetterad idrottsmiljö som, vilket ska visa sig, endast kan beskrivas i termer av många olika miljöer.

Det andra undersökningsområdet avser *socialisationspraktiker* och bestäms empiriskt av sex fenomen, nämligen språkbruk, omklädningsrumskultur, orättfärdig selektion, ledarpremierat hårt spel, tävlingsbråk och förlustfostran. Dessa berör i vissa fall de unga föreningsidrottarnas praktiker och i andra fall ledares praktiker. Med andra ord beskrivs handlingar i idrottens levda kultur i termer av hur de unga föreningsidrottarna upplever förekomsten av

svordomar och sexistiska ordval, hur de unga bemöter varandra i omklädningsrummen, huruvida vissa ungdomar oftare än andra får vara med och tävla därför att de känner ledaren, i vilken utsträckning ledare premierar hårt spel mot bra motståndare, hur vanligt det är att det blir bråk när unga idrottare möter vissa lag och om ledare ägnar sig åt att fostra unga föreningsidrottare att ta förluster med fattning. Åter är det en fråga om de ungas upplevelser och erfarenheter av idrottens som socialisationsmiljö.

Det tredje undersökningsområdet, *domarbemötande*, avser också praktiker, nämligen hur de unga föreningsidrottarna upplever ledares, föräldrars och ungas uppträdande gentemot domare under tävlingar och matcher. Den första indikatorn söker svar på hur vanligt det är att ledare inte gillar vissa domare, den andra intresserar sig för hur vanligt det är att föräldrar i samband med tävlingar klagar på domare och den tredje fokuserar unga idrottares erfarenheter av att domare under tävlingar drabbats av hot om våld från unga idrottare.

Det fjärde undersökningsområdet som bestämmer idrottens interna kultur fokuserar unga föreningsidrottares uppfattningar om *tre idrottsetiska fenomen*, nämligen medverkan vid tävlingar, idrottsfusk och dopning. Vad anser unga föreningsidrottare om idrottsrörelsens rekommendation att alla barn och ungdomar oavsett prestationsnivå ska få vara med och tävla upp till 13 års ålder? Vad anser de om att fuska sig till en straff i en avgörande match och kan de tänka sig att dopa sig om de är säkra på att inte bli upptäckta?

Det femte och avslutande området avser förekomsten av *mobbning* i idrottens fostringsmiljö. De unga ombads att ta ställning till om mobbning förekommer i föreningsidrotten, i skolan eller i andra sammanhang. Mobbning har de-

finierats empiriskt med tre påståenden. För det första "att anklagas för saker du inte gjort eller sådant du inte kan rå för". För det andra "att andra visar att de inte gillar dig genom att till exempel reta dig, viska eller skämta om dig". Och för det tredje "att någon eller några slår dig eller gör dig illa på annat sätt".

Mot bakgrund av denna introduktion vägleds kapitlet av följande frågor:

- Vilka upplevelser har de unga föreningsidrottarna av sina ledares inställning till flickors idrottande, sexism, homosexuella, invandrare och ungas alkoholkonsumtion?
- Vilka bedömningar gör de unga föreningsidrottarna av hur vanligt det är att ledare eller unga använder svordomar och sexistiskt språkbruk, att det förekommer hårda tag unga emellan i omklädningsrummen, att de som känner ledaren premieras genom att få tävla oftare än andra, att ledare premierar hårt spel mot bra motstånd, att det blir bråk när man tävlar mot vissa lag eller idrottare, och att ledare ofta betonar vikten av att ta förluster med fattning?
- Hur bedömer unga föreningsidrottare att ledare, föräldrar och unga föreningsidrottare bemöter domare?
- Hur ser unga föreningsidrottare på att alla upp till 13 år ska få vara med och tävla i samma utsträckning, att det är acceptabelt att filma sig till en straff i en avgörande match och att det är acceptabelt att dopa sig om man är säker på att inte bli upptäckt?
- I vilken utsträckning förekommer mobbning inom föreningsidrotten i jämförelse med i skolan och i andra sammanhang?

Den empiriska redovisningen av fyra av de fem undersökningsområdena följer samma mönster. Inledningsvis presenteras varje påstående eller indikator. Samtidigt redovisas i vilken utsträckning de unga föreningsidrottarna instämmer i det aktuella påståendet. Därefter följer tre empiriska analyser. Först jämförs unga föreningsidrottare i *lagidrott* och *individuell idrott*. Därefter jämförs de som *elittränar* (tränare eller tävlar varje dag eller nästan varje dag) respektive *fritidstränar* (tränare eller tävlar någon gång i veckan). Slutligen jämförs unga idrottare som har *ledare* som är *män* respektive *kvinnor*. I samtliga dessa tre analyser jämförs även pojkar och flickor. Avsikten med att genomgående jämföra pojkar och flickor är att kunna synliggöra idrottens socialisationsmiljöer i termer av flick- och pojkidrott. Också dessa analytiska redskap rör idrottens interna kultur. Jämförelser görs endast med aspekter hörande till idrottens egen miljö, det vill säga jämförelser mellan pojk- och flickidrott med avseende på lagidrott och individuell idrott, elit- och fritidsträning och ledares kön. Således beskrivs och upptäcks idrottens interna kultur i detta sammanhang endast med interna kategoriseringar. Därav följer ytterligare en begränsning. Kapitlet prövar inte alla tänkbara förklaringar till varför unga beskriver sin idrottsmiljö som de gör. Genom att endast redovisa *interna* (idrottsliga) faktorer kan den empiriska analysen inte uttala sig om i vilken utsträckning ungas egna preferenser, till exempel när det gäller etik, också kan bestämmas av *externa* faktorer, till exempel föräldrars livsvillkor.

Det femte och avslutande undersökningsområdet berör den eventuella förekomsten av mobbning och redovisas endast endimensionellt.

Syftet med detta kapitel är att lägga den empiriska grunden för en kommande diskussion om idrotten som socialisationsmiljö och om idrottspolitikens och idrottsrörelsens mål för barn- och ungdomsidrotten. Genom att beskriva hur idrottens interna, levda kultur ser ut ur de ungas perspektiv kan de ungas erfarenheter jämföras med de mål och förhoppningar som samhället tillskriver idrotten. De ungas bild av idrotten som socialisationsmiljö blir därmed inte endast bilden av hur de unga själva upplever idrottens fostringsmiljö utan också en bild (men bara en av flera) av i vilken utsträckning idrottsrörelsen i praktiken – i sin interna kultur – lever upp till sina egna grundläggande värderingar och mål. Huruvida så kan anses vara fallet berörs först i rapportens avslutande del.

Idrottsledarens preferenser Flickidrott

Idrottsledares inställning till flickors idrottande undersöktes med påståendet "vår ledare är mycket positiv till tjejdrott". Två tredjedelar (65 procent) av de unga föreningsidrottarna instämmer helt (47 procent) eller delvis (18 procent) i påståendet. Fyra procent anger att det inte alls stämmer och 31 procent svarar att de inte känner till vilken uppfattning deras ledare har om flickors idrottande.

En jämförelse mellan flickor och pojkar inom *lagidrott* respektive *individuell idrott* synliggör påtagliga skillnader. Nio av tio (91 procent) av flickorna i lagidrotter instämmer helt eller delvis i påståendet att deras ledare är mycket positiv till flickidrott. Motsvarande andel bland pojkar i lagidrott är 45 procent. Tre av fyra (75 procent) av flickorna som ägnar sig åt individuella idrotter instämmer helt eller delvis i

samma påstående. Bland pojkar i individuell idrott är siffran 59 procent. Ledares stöd för flickidrott är följaktligen starkast i de miljöer där flickor ägnar sig åt lagidrott och svagast i de miljöer där pojkar gör detsamma. Pojkar i individuell idrott befinner sig i miljöer där ledares stöd för flickidrott är starkare än i miljöer där pojkar ägnar sig åt lagidrott. Flickor i individuell idrott upplever däremot ett svagare stöd för flickors idrottande än de flickor som ägnar sig åt lagidrott.

Drygt hälften av de pojkar som *elittränar* (51 procent) respektive *fritidstränar* (52 procent) instämmer helt eller delvis i att deras ledare är mycket positiva till tjejdrott. Således upplever föreningsidrottande pojkar i stort lika stöd för flickidrott bland sina ledare oavsett om de elit- eller fritidstränar. Motsvarande andelar för flickor som elit- respektive fritidstränar är 88 och 78 procent. Precis som i fallet med lagidrott och individuell idrott upplever flickor ett betydligt starkare stöd för flickidrott än pojkar. En jämförelse mellan dem som elit- respektive fritidstränar visar därtill ett något starkare stöd för tjejdrotten, mätt i termer av det stöd flickorna upplever att deras ledare ger tjejdrotten, bland dem som elittränar än bland dem som fritidstränar.

En intressant fråga är om stödet för tjejdrotten varierar beroende på om de föreningsidrottande flickorna och pojkarna har *ledare* som är *män* respektive *kvinnor*. Det visar sig att flickor med manliga ledare (64 procent) och flickor (63 procent) och pojkar (65 procent) med kvinnliga ledare i stort upplever att deras ledare ger samma stöd för tjejdrotten. Pojkar med manliga ledare (49 procent) svarar i mindre utsträckning att deras ledare är mycket positiva till tjejdrott.

Sexism

Drygt var sjunde (15 procent) ung föreningsidrottare instämmer helt (3 procent) eller delvis (12 procent) i att sexism i betydelsen "vår ledare berättar gärna sexskämt" förekommer. En av fyra (23 procent) av föreningsidrottarna instämmer inte alls i påståendet och 61 procent svarar att de inte vet om deras ledare gärna berättar sexskämt.

En jämförelse mellan pojkar och flickor inom *lagidrott* respektive *individuell idrott* visar tydliga skillnader. Var tionde flicka (10 procent) och var fjärde pojke (25 procent) i lagidrotter instämmer helt eller delvis i påståendet att deras ledare gärna berättar sexskämt. Motsvarande andelar för pojkar och flickor inom individuell idrott är 16 respektive 7 procent. Följaktligen har pojkar, särskilt de som ägnar sig åt lagidrott, i större utsträckning ledare som berättar sexskämt än vad flickor har, särskilt tydligt blir det i jämförelse med de flickor som ägnar sig åt individuell idrott.

Det finns också skillnader mellan dem som *elittränar* och dem som *fritidstränar*, men dessa skillnader gäller främst pojkar och inte flickor. Nio procent av flickor som elittränar och 7 procent av flickor som fritidstränar instämmer helt eller delvis i att deras tränare gärna berättar sexskämt. Motsvarande andelar för pojkar som elit- respektive fritidstränar är 30 respektive 17 procent.

Frekvent förekomst av sexskämt är mer en fråga om det rör sig om pojke- eller flickkidrott än om pojkar och flickor har *ledare* som är *män* eller *kvinnor*. Pojkar, oavsett om deras ledare är män eller kvinnor, har betydligt oftare ledare som gärna berättar sexskämt än flickor. Var fjärde (23 procent) av pojkarna som har ledare som är män och var femte (21 procent) av pojkarna som har ledare som är kvinnor instämmer helt eller delvis i att deras ledare gärna be-

rättar sexskämt. Motsvarande andelar för de flickor som har manliga respektive kvinnliga ledare är 9 respektive 7 procent.

Homofobi

Sex procent av de unga föreningsidrottarna instämmer helt (2 procent) eller delvis (4 procent) i påståendet "vår ledare verkar inte gilla homosexuella" och 42 procent svarar att påståendet inte stämmer. En stor andel (51 procent) anger att de inte vet vad ledaren har för uppfattning om homosexuella.

En jämförelse mellan pojkar och flickor i *lagidrott* respektive *individuell idrott* synliggör vissa skillnader. Pojkar, oavsett om de ägnar sig åt lagidrott eller individuell idrott, instämmer oftare än flickor i att deras ledare inte verkar gilla homosexuella. Åtta procent av pojkarna i lagidrott och individuell idrott svarar att deras ledare är homofobiska. Motsvarande andel för flickor i lagidrott är 2 procent. Tre procent av flickorna i individuell idrott har samma uppfattning.

Elva procent av pojkarna som *elittränar* instämmer helt eller delvis i att deras ledare inte verkar gilla homosexuella. Bland pojkar som *fritidstränar* är det 7 procent. Motsvarande andel för både flickor som elit- respektive fritidstränar är 3 procent. Homofobiska ledare, som de unga upplever det, är således något vanligare inom pojkidrott vars omfattning på träning och tävling motsvarar elitnivåns.

Manliga ledare som leder pojkar (9 procent) är enligt de unga föreningsidrottarnas bedömning oftare homofobiska än manliga ledare som leder flickor (3 procent). Motsvarande andelar för *kvinnliga ledare* som leder pojkar respektive flickor är 6 procent och 3 procent. Således upplever pojkar i större utsträckning än flickor att de leds av homofobiska ledare. Det gäller särskilt när de leds av män.

Främlingsfientlighet

Förekomsten av främlingsfientlighet bland de unga föreningsidrottarnas ledare studerades med påståendet ”vår ledare verkar inte gilla vissa invandrarungdomar”. Sex procent instämmer helt (2 procent) eller delvis (4 procent) i detta påstående och 77 procent av föreningsidrottarna tar helt avstånd från påståendets innehåll och svarar att det inte alls stämmer. Sjuttio procent svarar att de inte vet vad deras ledare har för uppfattning.

Också när det gäller främlingsfientlighet finns påtagliga skillnader mellan pojkar och flickor inom *lagidrott* respektive *individuell idrott*. Nio procent av pojkarna inom lagidrotten anser att deras ledare inte verkar gilla vissa invandrarungdomar. Endast 1 procent av flickorna i lagidrotter gör samma bedömning. Bland flickor i individuell idrott är motsvarande andel 3 procent. Åtta procent av pojkar i individuell idrott instämmer helt eller delvis i påståendet. Att ha ledare som ”inte verkar gilla vissa invandrarungdomar”, såsom de unga föreningsidrottarna upplever det, är således vanligast bland pojkar i lagidrott och individuell idrott.

Tio procent av de pojkar som *elittränar* instämmer helt eller delvis i att deras ledare inte gillar vissa invandrarungdomar. Bland de pojkar som *fritidstränar* är det 8 procent. Motsvarande andel för flickor som elit- respektive fritidstränar är 2 procent. Skillnaden mellan de som elittränar och de som fritidstränar är således mycket liten (pojkar) eller obefintlig (flickor) när det gäller främlingsfientlighet hos ledare. Könskillnaden kvarstår dock. Pojkar upplever i betydligt större utsträckning än flickor att deras ledare ger uttryck för främlingsfientlighet.

Kan då förekomsten av främlingsfientlighet variera beroende på om föreningsidrottande flickor och pojkar har *manliga* eller *kvinnliga*

ledare? Två procent av flickor med ledare som är män och 3 procent av flickor med ledare som är kvinnor instämmer helt eller delvis i att deras ledare ”inte verkar gilla vissa invandrarungdomar”. Motsvarande andelar bland pojkar är 9 respektive 6 procent. Det spelar således inte någon större roll för förekomst av främlingsfientlighet om ledarna är män eller kvinnor. Pojkar anger dock oftare än flickor att de har ledare som inte gillar vissa invandrarungdomar. Pojkar med kvinnliga ledare svarar i något mindre utsträckning att deras ledare är främlingsfientliga än pojkar med manliga ledare. Men skillnaderna är små.

Latent alkoholkultur

Förekomsten av en latent alkoholkultur inom föreningsidrotten studerades med hjälp av påståendet ”man får festa för vår ledare om man sköter sig på tävlingar/matcher”. Knappt fyra av tio föreningsidrottare (37 procent) instämmer helt (18 procent) eller delvis (19 procent) i att de har ledare som tycker att det är i sin ordning att festa om de sköter sig när det är tävling eller match. Det innebär att även om drickandet i idrottens regi är mycket ovanligt (Bogarve & Sandberg, 1996), så tycks idrotten som miljö rymma ett förhållandevis omfattande stöd för att det är acceptabelt att festa utanför idrotten. Tjugo procent av de unga föreningsidrottarna svarar att det inte stämmer alls och 44 procent anger att de inte vet hur det förhåller sig.

En jämförelse mellan flickor och pojkar inom *lagidrott* respektive *individuell idrott* visar på stora skillnader. Den största andelen unga föreningsidrottare som upplever att de får festa för sin ledare om de bara sköter sig på tävlingar och matcher är flickor i lagidrotter. Nästan hälften (48 procent) av dem instämmer helt eller delvis i påståendet att man får festa om man

sköter sig i tävlingssammanhang. Motsvarande andel bland pojkar i lagidrott är 39 procent. Andelarna som instämmer i påståendet bland flickor och pojkar som utövar individuella idrotter är betydligt lägre, 29 procent för flickorna och 27 procent för pojkarna.

Pojkar (48 procent) och flickor (44 procent) som *elittränar* anger i betydligt större utsträckning än pojkar (25 procent) och flickor (33 procent) som *fritidstränar* att de får festa för sin ledare om de bara sköter sig på tävlingar och matcher. Det är således pojkar som fritidstränar som i minst utsträckning upplever den latenta alkoholkulturen.

Flickor med manliga ledare skiljer sig markant från både pojkar med manliga och kvinnliga ledare och flickor med kvinnliga ledare, 43 procent av flickor med *manliga ledare* upplever att deras ledare tycker att det är acceptabelt att festa om man sköter sig när det är tävling eller match. Motsvarande andel för pojkar med manliga ledare är 25 procent. Det är 29 procent av flickorna med *kvinnliga ledare* och 23 procent av pojkarna med kvinnliga ledare som upplever en latent alkoholkultur.

Socialisationspraktiker

Språkbruk

Unga föreningsidrottare upplever att ungas språk är mer ovärdat på rasterna i skolan än inom idrotten; 65 procent instämmer helt (45 procent) eller delvis (20 procent) i påståendet ”det är mer svordomar och sexord på rasten i skolan än inom idrotten”; 20 procent föreningsidrottare instämmer inte alls i påståendet; var fjärde ung svarar att de inte vet hur det förhåller sig.

Drygt hälften (52 procent) av både flickor och pojkar i *individuell idrott* instämmer helt i påståendet att det är mer svordomar och sexord på rasten i skolan än inom idrotten. Motsva-

rande värden för flickor och pojkar i *lagidrott* är 47 respektive 39 procent. Det är således främst pojkar i lagidrott som avviker något från den generella trenden genom att i mindre utsträckning instämmer helt i att språkbruket under skolraster rymmer mer svordomar och sexord än inom idrotten.

Det finns vissa mindre skillnader i bedömningen av språkbruket på raster i skolan och inom idrotten med avseende på flickor och pojkar som *elit-* respektive *fritidstränar*. Flickor som elittränar (57 procent) instämmer i något större utsträckning än flickor som fritidstränar (47 procent) i påståendet att det är mer svordomar och sexord på rasten i skolan än i idrotten. Samma tendens, om än i mindre grad, gäller pojkar, 45 procent av pojkarna som elittränar instämmer helt i påståendet. Bland de pojkar som fritidstränar är det 41 procent. Störst skillnad finns mellan flickor som elittränar (57 procent) och pojkar som fritidstränar (41 procent). Den sammantagna tendensen, om än inte särskilt stark, är att elittränande flickor i jämförelse med fritidstränande flickor upplever mer ovärdat språk på skolraster än inom idrotten. Samma tendens gäller pojkar, om än på lägre andelsnivåer. Flickor som fritidstränar gör ungefär samma bedömningar av språkbruket på skolrasterna och inom idrotten som elittränande pojkar.

En intressant aspekt är om språkbruket varierar med om de föreningsidrottande flickorna och pojkarna har *ledare* som är *män* eller *kvinnor*. Hälften (50 procent) av flickorna med manliga idrottsledare och nästan hälften (48 procent) av flickorna med kvinnliga idrottsledare instämmer i att språkbruket är grövre på skolrasterna än inom idrotten. För flickornas del tycks inte ledarens kön spela någon roll för hur de bedömer språkbruket inom idrotten

i förhållande till språkbruket på skolans raster. Också när det gäller pojkar är skillnaderna små. 43 procent av pojkarna med manliga ledare och 48 procent av pojkarna med kvinnliga ledare instämmer helt i påståendet att det är mer svordomar och sexord på rasten i skolan än inom idrotten. Skillnaden mellan pojkar och flickor kvarstår men om pojkar och flickor har män eller kvinnor som ledare spelar således ingen roll för hur de uppfattar språkbruket.

Hård omklädningsrumskultur

Fjorton procent instämmer helt (3 procent) eller delvis (11 procent) i påståendet "det kan vara ganska tuffa tag i vårt omklädningsrum. Man kan få slag av våta handdukar och sådant". Knappt en fjärdedel (24 procent) tar helt avstånd från påståendet och 62 procent svarar att de inte vet om det förekommer.

Jämförelser mellan pojkar och flickor inom *lagidrott* respektive *individuell idrott* synliggör påtagliga skillnader. Hårda tag i omklädningsrummet är mycket ovanligt inom flickidrotten. Om det är *lagidrott* eller *individuell idrott* spelar inte någon roll. Två procent av flickorna i både *lagidrott* och *individuell idrott* instämmer helt eller delvis i påståendet om tuffa tag i omklädningsrummet. Bland pojkar i *lagidrott* är motsvarande andel 30 procent. Bland pojkar i *individuell idrott* är det 14 procent. Hård omklädningsrumskultur är således ett pojkenomen, vanligast inom *lagidrotten*. I *lagidrott* är det femton gånger vanligare bland pojkar än bland flickor. I *individuell idrott* är det sju gånger vanligare bland pojkar än bland flickor.

Drygt var fjärde (28 procent) av de pojkar som *elittränar* instämmer helt eller delvis i påståendet om "tuffa tag" i omklädningsrummen. Bland pojkar som *fritidstränar* är det 20 procent. Således är hård omklädningsrumskultur

något mer vanligt bland pojkar som tränar och tävlar nästan varje dag eller flera gånger i veckan än bland pojkar som gör det någon gång i veckan. Motsvarande andel för flickor som elittränar är 3 procent. Bland flickor som fritidsstränar är det 2 procent.

Huruvida de unga föreningsidrottarna har *ledare* som är *män* eller *kvinnor* tycks inte nämnvärt påverka förekomsten av hård omklädningsrumskultur. Knappt en fjärdedel (24 procent) av pojkarna med manliga ledare och 21 procent av pojkarna med kvinnliga ledare känner igen en omklädningsrumskultur med "hårda tag". Motsvarande andelar för flickor är 2 respektive 3 procent. Åter igen är det de unga idrottarnas kön som är avgörande för utfallet.

Orättfärdig selektion

Med orättfärdig selektion avses att "vissa ungdomar får tävla/spela mycket bara för att de känner ledaren". Knappt en fjärdedel (24 procent) av de unga föreningsidrottarna instämmer helt (6 procent) eller delvis (18 procent) i detta påstående. Knappt en av fyra ger således uttryck för starkare eller svagare erfarenheter av orättfärdig selektion. Tre av tio (31 procent) anser att påståendet inte alls stämmer och 45 procent svarar att de inte vet hur det ligger till.

Det är pojkar och flickor i *lagidrotter* som i störst utsträckning upplever orättfärdig selektion. Tre av tio (30 procent) av dessa pojkar instämmer helt eller delvis i påståendet att vissa ungdomar får tävla eller spela mycket bara för att de känner ledaren. Bland flickor i *lagidrotter* är motsvarande andel 25 procent medan 13 procent av pojkarna och 19 procent av flickorna i individuella idrotter har samma uppfattning. I dessa idrotter upplever således flickor i något större utsträckning än pojkar orättfärdig selektion.

Om unga föreningsidrottare *elit-* eller *fritids-* *tränar* påverkar inte nämnvärt deras upplevelser av orättfärdig selektion. Det är 27 procent av de pojkar som elittränar och 22 procent av de pojkar som fritidstränar som svarar att orättfärdig selektion förekommer. Motsvarande andelar för både elit- och fritidstränande flickor är 21 procent.

Var fjärde (25 procent) av de föreningsidrottande pojkar som har en *manlig ledare* instämmer helt eller delvis i påståendet som mäter förekomsten av orättfärdig selektion. Motsvarande andel för pojkar som har en kvinnlig ledare är 18 procent. Det finns således en viss skillnad i upplevelse av orättfärdig selektion beroende på om ledare för pojkar är män eller kvinnor. Bland föreningsidrottande flickor är motsvarande andelar relativt likartade, 21 procent som har manliga ledare och 18 procent som har kvinnliga ledare upplever orättfärdig selektion. För föreningsidrottande flickors skull spelar det således inte någon större roll om ledaren är man eller kvinna.

Ledarpremierat hårt spel

Ledarpremierat hårt spel har studerats med hjälp av påståendet ”när vi möter ett bra lag eller bra idrottare tycker vår ledare att vi ska ta dem hårt så att de får respekt för oss”. Nästan hälften (49 procent) av de unga föreningsidrottande instämmer helt (18 procent) eller delvis (31 procent) i att ledarpremierat hårt spel förväntas av ledare när de möter bra lag eller idrottare. Var femte (21 procent) svarar att det inte stämmer alls och 30 procent svarar att de inte vet om så brukar vara fallet.

En jämförelse mellan föreningsidrottande pojkar och flickor inom *lagidrott* respektive *individuell idrott* visar på flera, ofta stora, skillnader. För det första är ledarpremierat hårt spel

betydligt vanligare inom lagidrotter. För det andra är det vanligare när pojkar (67 procent) ägnar sig lagidrott än när flickor (57 procent) gör detsamma. I individuell idrott är andelarna betydligt lägre samtidigt som könsskillnaderna består, 37 procent av pojkarna och 23 procent av flickorna upplever krav på ledarpremierat hårt spel vid tävling mot kvalificerat motstånd. Ledarpremierat hårt spel är således inte endast en fråga om att lagidrotter oftare (men långt ifrån alltid!) rymmer mer fysisk direktkontakt mellan utövarna än mellan utövarna av individuell idrott. Det är också en fråga om huruvida det är flickor eller pojkar som är utövarna.

Nästan tre fjärdedelar (73 procent) av de pojkar som *elittränar* instämmer helt eller delvis i att deras ledare tycker att de ska ta bra lag och idrottare hårt för att skapa respekt. Bland pojkar som *fritidstränar* är motsvarande andel 44 procent. Nästan hälften (49 procent) av de flickor som *elittränar* har ledare som premierar hårt spel mot bra motstånd. Motsvarande andel bland de flickor som *fritidstränar* är 29 procent. Det är uppenbart betydligt vanligare med ledarpremierat hårt spel bland unga föreningsidrottare som elittränar. Att så är fallet gäller särskilt pojkar. Bland flickor som fritidstränar är det betydligt ovanligare.

Hårt spel mot bra motstånd premieras i större utsträckning av manliga ledare, särskilt av dem som leder pojkar. Av pojkarna med *ledare* som är *män* anger 59 procent att ledaren premierar hårt spel mot bra motstånd. Bland flickor med ledare som är män är siffran 47 procent. Med kvinnliga ledare följer lägre andelar. Av pojkarna med ledare som är kvinnor får 30 procent rådet att spela hårt mot bra motstånd. Motsvarande andel för flickor med ledare som är kvinnor är 26 procent. I detta sammanhang är det dock viktigt att nämna att det finns be-

tydligt fler manliga än kvinnliga ledare inom lagidrotten (där ledarpremierat hårt spel är betydligt vanligare), se kapitel 6.

Tävlingsbråk

Tjugo procent av de unga föreningsidrottarna instämmer helt (5 procent) eller delvis (15 procent) i påståendet ”att det ofta blir bråk när man tävlar mot vissa lag eller idrottare”. Tjugosju procent instämmer inte alls i påståendet och 53 procent svarar att de inte vet om tävlingsbråk förekommer.

Erfarenheter av bråk i samband med tävlingar mot vissa lag eller idrottare är vanligast bland pojkar i *lagidrott*. Av dem instämmer 34 procent helt eller delvis i att det ofta blir bråk när man tävlar mot vissa lag eller idrottare. Av flickorna i *lagidrott* har 25 procent samma erfarenhet. Bland flickor i *individuell idrott* är det 19 procent och bland pojkar i *individuell idrott* är det 13 procent.

Tävlingsbråk är mer vanligt förekommande bland pojkar som *elittränar*. En tredjedel (33 procent) av dem instämmer helt eller delvis i att det är vanligt med bråk när de tävlar mot vissa lag eller idrottare. Motsvarande andel för pojkar som *fritidstränar* är 20 procent. Femton procent av de flickor som *elittränar* och 10 procent av de flickor som *fritidstränar* har erfarenhet av tävlingsbråk.

Unga föreningsidrottare med *ledare* som är *män* har större erfarenhet av tävlingsbråk än de som har ledare som är kvinnor. Av pojkarna med ledare som är män instämmer 26 procent helt eller delvis i påståendet att det ofta blir bråk när man tävlar mot vissa lag eller idrottare. Motsvarande andel för flickor med manliga ledare är 16 procent. Nio procent av både pojkar och flickor med ledare som är kvinnor har samma erfarenhet av tävlingsbråk.

Förlustfostran

Nära nittio procent av de unga föreningsidrottarna instämmer helt (55 procent) eller delvis (33 procent) i påståendet ”vår ledare pratar ofta om att man måste uppträda på ett bra sätt även när man förlorar”. Sex procent instämmer inte alls i påståendet och 6 procent svarar att de inte vet. Förlustfostran är otvetydigt ett mycket vanligt inslag i idrottens uppfostringsmiljö.

Förlustfostran är mycket vanligt förekommande både i *lagidrotter* och i *individuella idrotter* och både inom flick- och pojkidrotten. Nio av tio (91 procent) av både flickor och pojkar i lagidrotter instämmer helt eller delvis i att deras ledare ofta pratar om att de måste uppträda på ett bra sätt vid förlust. Inom individuella idrotter är motsvarande andelar 84 procent (flickor) och 86 procent (pojkar). Förlustfostran är således något vanligare inom lagidrott än inom individuell idrott.

Förlustfostran är också mycket vanlig både bland dem som elit- och fritidstränar. Den största andelen som instämmer i att deras ledare ofta pratar om att de måste uppträda på ett bra sätt även när de förlorar är dock flickor (93 procent) och pojkar (91 procent) som *elittränar*. Motsvarande andelar för pojkar och flickor som *fritidstränar* är 87 respektive 84 procent.

Pojkar och flickor med *ledare* som är *män* anger oftare att de fostras för att hantera förluster på ett bra sätt. Det är 91 procent av flickorna och 90 procent av pojkarna som instämmer helt eller delvis i påståendet om förlustfostran. Bland pojkar och flickor som har *ledare* som är *kvinnor* är det 68 respektive 83 procent. Förlustfostran förekommer således i minst utsträckning bland pojkar med kvinnliga ledare och i störst utsträckning bland pojkar med manliga ledare. Således ägnar sig ledare som är män i

större utsträckning åt förlustfostran än ledare som är kvinnor. Det är dock viktigt att komplettera denna bild med en annan empirisk iakttagelse. Ledare som premierar hårt spel mot bra motstånd är också i mycket hög grad ledare som ofta talar om att hantera förluster på ett bra sätt. Nästan sju av tio ledare (68 procent) som premierar hårt spel mot bra motstånd ägnar sig också ofta åt förlustfostran. Bland ledare som inte alls tillämpar strategin om hårt spel är det endast 6 procent som ofta talar om att uppträda väl vid förlust.

Domarbemötande

Ledares uppfattning om domare

Av de unga föreningsidrottarna instämmer 44 procent helt (13 procent) eller delvis (31 procent) i påståendet "vår ledare gillar inte vissa domare". Knappt en fjärdedel (24 procent) anger att så inte alls är fallet medan 32 procent svarar att de inte vet om deras ledare har eller inte har antipatier mot vissa domare.

Inom *lagidrott* instämmer 61 procent av pojkarna och 53 procent av flickorna helt eller delvis i att deras ledare inte gillar vissa domare. Motsvarande andelar för pojkar och flickor inom *individuell idrott* är 28 respektive 22 procent. Följaktligen är det, såsom de unga föreningsidrottarna upplever det, betydligt vanligare att ledare inom lagidrott inte gillar vissa domare, än att ledare inom individuell idrott inte gör det. Det är därtill vanligare när pojkar idrottar i lag än när flickor gör detsamma.

Av pojkarna som *elittränar* instämmer 65 procent helt eller delvis i påståendet att deras ledare inte gillar vissa domare. Bland flickor som elittränar är motsvarande andel 45 procent. Ungas erfarenhet av ledare som inte gillar vissa domare är mindre vanlig bland dem som *fritidstränar*, 39 procent av dessa pojkar och 31

procent av dessa flickor instämmer helt eller delvis i att de har sådana ledare.

De unga föreningsidrottarnas erfarenheter av ledare som inte gillar vissa domare varierar även med avseende på om *ledarna* är *män* eller *kvinnor*. Drygt hälften (52 procent) av pojkarna och 42 procent av flickorna med manliga ledare instämmer helt eller delvis i att deras ledare inte gillar vissa domare. Motsvarande andelar för pojkar och flickor med ledare som är kvinnor är 27 respektive 28 procent.

Föräldrars bemötande av domare

Av de unga föreningsidrottarna instämmer 43 procent helt (11 procent) eller delvis (32 procent) i påståendet "det är vanligt att föräldrar klagat på domaren". Drygt var fjärde (28 procent) svarar det inte stämmer alls och 28 procent anger att de inte vet hur det förhåller sig.

Drygt hälften (58 procent) av pojkarna och knappt hälften (46 procent) av flickorna i *lagidrott* instämmer helt eller delvis i att det är vanligt att föräldrar klagat på domaren. Motsvarande andelar för pojkar och flickor i *individuell idrott* är 36 respektive 28 procent. Föräldrar som klagat på domaren är således vanligast i lagidrottens miljö, särskilt om det är pojkar som spelar.

En jämförelse mellan pojkar och flickor som *elit*- respektive *fritidstränar* visar att föräldrar som klagat på domaren är vanligast i miljöer där pojkar elittränar (56 procent) följt av miljöer där pojkar fritidstränar (46 procent). Bland flickor som elittränar är motsvarande andel 39 procent. Minst vanligt med föräldrar som klagat på domaren är det i den miljö där flickor fritidstränar (34 procent). Procentandelarna avser här de som instämmer helt eller delvis i det aktuella påståendet.

I idrottsmiljöer där *män* är *ledare* är det vanligare att föräldrar klagat på domaren. Drygt hälften (51 procent) av pojkarna och 41 procent av flickorna med ledare som är män instämmer helt eller delvis i påståendet. Motsvarande andelar för pojkar och flickor med *ledare* som är *kvinnor* är 35 respektive 28 procent.

Unga idrottares hot om våld mot domare

Av de unga föreningsidrottarna instämmer 14 procent helt (5 procent) eller delvis (9 procent) i påståendet att de "har varit med när någon idrottare under tävling/match hotat domaren, till exempel genom att säga att han eller hon ska få stryk". Arton procent svarar att det inte känner igen sig alls i påståendet och 68 procent svarar att de inte vet om de varit med när något sådant har hänt.

Hot om våld mot domare är enligt de ungas erfarenhet vanligast i *lagidrott*, särskilt i de miljöer där pojkar ägnar sig åt lagidrotter. Var femte pojke i lagidrott (20 procent) instämmer helt eller delvis i att de har varit med när någon spelare under tävling eller match har hotat domaren, till exempel genom att säga att han eller hon ska få stryk. Av de flickor som tränat lagidrott har 13 procent gjort samma erfarenhet. Inom *individuell idrott* är detta mindre vanligt. Åtta procent av pojkarna och 6 procent av flickorna i dessa miljöer instämmer helt eller delvis i att de har varit med om hot om våld mot domare.

Av de pojkar som *elittränar* instämmer 21 procent helt eller delvis i att de erfarit hot om våld mot domare i samband med tävling eller match. Bland flickor som elittränar är det 9 procent. Motsvarande andelar för pojkar och flickor som *fritidstränar* är 14 respektive 9 procent. Hot om

våld mot domare är således vanligare bland pojkar än flickor, och detta oavsett om de elit- eller fritidstränar.

Det är i miljöer där pojkar har *ledare* som är *män* som hot om våld mot domare under tävling eller match är vanligast. Av pojkarna med manliga ledare instämmer 17 procent helt eller delvis i att de har varit med om hot om våld mot domare. Bland flickor med ledare som är män är siffran 11 procent. Med *ledare* som är *kvinnor* är motsvarande andelar lägre, både bland pojkar (9 procent) och flickor (7 procent).

Idrottsetiska frågor Tävlingsmedverkan

Av de unga föreningsidrottarna instämmer 94 procent helt (65 procent) eller delvis (29 procent) i påståendet "alla barn och ungdomar ska få vara med och tävla lika mycket tills de är 13 år". Sex procent instämmer inte alls i att så bör vara fallet.

Stödet för att alla barn och ungdomar ska få vara med och tävla i samma utsträckning upp till 13 års ålder är starkt i alla de sammanhang som här har studerats. Stödet för tävlingsmedverkan är mycket starkt oavsett om det är flickor eller pojkar som svarar, om de ägnar sig åt *lagidrott* eller *individuell idrott*, om de *elit-* eller *fritidstränar* och om de har *ledare* som är *kvinnor* eller *män*. Instämmandenivåerna – att instämman helt eller delvis i det aktuella påståendet – varierar mellan 93 och 95 procent.

Idrottsfusk

Drygt en tredjedel (36 procent) av de unga föreningsidrottarna instämmer helt (10 procent) eller delvis (26 procent) i påståendet ”det är okej att trilla medvetet – att filma – för att försöka få en straff, om det är en avgörande match”. Knappt två tredjedelar (64 procent) instämmer inte alls i, eller tar helt avstånd från, påståendet.

Pojkar i *lagidrott* instämmer i störst utsträckning i att det är acceptabelt med tävlingsfusk under de förutsättningar som påståendet anger, det vill säga i en avgörande match. Hälften av dem (50 procent) tycker att det är acceptabelt att filma sig till en straff i en avgörande match. 40 procent av flickorna i *lagidrott* har samma uppfattning. Inom *individuell idrott* är andelarna lägre och könsskillnaderna är i stort sett obefintliga. Drygt var fjärde (27 procent) av pojkarna och var fjärde (25 procent) av flickorna instämmer helt eller delvis i påståendet att det är okej att trilla medvetet – att filma – för att få en straff i en avgörande match.

Hälften av pojkarna (50 procent) som *elittränar* instämmer helt eller delvis i att det är acceptabelt att filma sig till en straff. Bland flickor som *elittränar* har 39 procent samma uppfattning. Motsvarande andelar för pojkarna respektive flickor som *fritidstränar* är 37 respektive 28 procent. Flickor som *elittränar* (39 procent) har således ungefär samma andelsnivå som pojkarna som *fritidstränar* (37 procent). Den största skillnaden finns mellan pojkarna som *elittränar* (50 procent) och flickor som *fritidstränar* (28 procent).

Pojkar och flickor med *ledare* som är *män* är i störst utsträckning beredda att fuska till sig en straff i en avgörande match, 42 procent av dessa pojkarna och 36 procent av dessa flickor instämmer helt eller delvis i att det är acceptabelt att

göra det. Motsvarande andelar bland pojkarna och flickor med *ledare* som är *kvinnor* är 31 respektive 26 procent. Än en gång är det viktigt att påpeka att det är betydligt fler män som är *ledare* inom *lagidrotten* och att det är inom *lagidrott* som straffar förekommer.

Dopning

Fem procent instämmer helt (1 procent) eller delvis (4 procent) i påståendet ”det är okej att dopa sig om man är säker på att inte bli upptäckt”. Med andra ord instämmer en av tjugo unga föreningsidrottare helt eller delvis i att det är okej att dopa sig om man är säker på att inte upptäckas. Det är dock endast en på hundra som instämmer helt och hållet i påståendet, 95 procent instämmer inte alls i påståendet.

Skillnaden mellan pojkarna och flickor i *lagidrott* respektive *individuell idrott* som instämmer helt eller delvis i påståendet är mycket liten och varierar mellan 4 och 6 procent. Lägst är den bland flickor i *lagidrott* (4 procent) och högst är den bland pojkarna i *individuell idrott* (6 procent).

Samma tendens, men med något större differenser, gäller om pojkarna och flickor som *elit* respektive *fritidstränar* jämförs. Här varierar andelarna mellan 2 och 6 procent. Lägst är andelen bland flickor som *fritidstränar* (2 procent) och högst bland pojkarna som *elittränar* (6 procent). Det innebär att nästan en av sjutton pojkarna som *elittränar* instämmer helt eller delvis i att det är okej att dopa sig om man är säker på att inte upptäckas. Bland flickor som *fritidstränar* är det en av femtio som har samma uppfattning.

En jämförelse mellan pojkarna och flickor med *ledare* som är *män* respektive *kvinnor* visar att den högsta andelen som instämmer helt eller delvis i påståendet att det är okej att dopa sig om man är säker på att inte upptäckas är pojkarna

med manliga ledare (6 procent). Lägst andel har pojkar med kvinnliga ledare. Ingen av dem är beredd att dopa sig under de förutsättningar som påståendet rymmer. Bland flickor med kvinnliga ledare är det 4 procent och bland flickor med manliga ledare är det 3 procent.

Mobbning

Anklagelser på felaktiga grunder

Den första betydelsen av mobbning gäller anklagelser på felaktiga grunder, "att bli anklagad av andra för saker du inte har gjort eller sådant du inte kan rå för". Var fjärde (25 procent) angav att detta hade hänt i skolan. Tre procent svarade att detta hade hänt i en idrottsförening. För 31 procent av de unga hade detta hänt i ett annat sammanhang än i skola och idrott.

Sociala trakasserier

Den andra betydelsen av mobbning avser olika former av sociala trakasserier, "att andra visar att de inte gillar dig på något vis, till exempel genom att reta dig, viska eller skämta om dig". Av de unga föreningsidrottarna svarade 19 procent att detta hade hänt i skolan. En procent angav att det hade hänt i en idrottsförening respektive i ett annat sammanhang än i skola och idrott.

Fysiskt eller psykiskt våld

Den tredje betydelsen av mobbning bestäms av förekomsten av *fysiskt eller psykiskt våld*, "att någon eller några slår dig eller gör dig illa på annat sätt". Fyra procent svarar att det har hänt i skolan, 1 procent att det har hänt inom idrotten och 5 procent att det har skett i andra sammanhang, det vill säga utanför skola och idrott.

Unga föreningsidrottare och mobbning

Procentandelarna för samtliga tre betydelse av mobbning synliggör två påtagliga tendenser. För det första är mobbning enligt unga föreningsidrottarens upplevelser något mycket ovanligt inom idrotten. Ingen av de tre indikatorerna når över tre procent. För det andra är mobbning inom föreningsidrottsmiljön betydligt mindre vanligt förekommande än inom skolan eller samlingskategorin "andra sammanhang". Anklagelser på felaktiga grunder är drygt åtta gånger vanligare i skolan än inom idrotten. Sociala trakasserier är nästan tjugo gånger vanligare inom skolan än inom idrotten. Fysiskt och psykiskt våld är fyra gånger vanligare i skolans värld än i idrottens värld. Det är dock viktigt att påpeka att idrottens miljö jämförs med *skolgården* och inte klassrummet! Dessa empiriska utfall är som sagt goda nyheter för idrotten som socialisationsmiljö men reser dock en svårhanterlig fråga. Hur kan det komma sig att hårda tag i omklädningsrummet är förhållandevis vanligt bland pojkar i lagidrott, där våra största idrotter finns, men att nästan ingen av dem som upplever dessa handduksslag ser dem som uttryck för mobbning? Frågan och dess möjliga svar tas åter upp i rapportens avslutande del.

Föreningsidrottens interna kultur – empiriska tendenser

Svaren på Idrottsstudiens sjunde huvudfråga om hur idrottens interna kultur – som socialisationsmiljö – ter sig mot bakgrund av hur de unga föreningsidrottarna själva beskriver ledare, föräldrars, andra ungas och sina egna föreställningar och handlingar kan sammanfattas i följande empiriska tendenser:

Ledarens preferenser

- Mycket låga andelar unga föreningsidrottare ger uttryck för att deras ledare tar avstånd från flickidrott. Detsamma gäller andelarna som instämmer helt i att deras ledare är sexistiska, homofobiska eller främlingsfientliga.
- En relativt stor minoritetsandel unga föreningsidrottare, knappt var femte, instämmer helt i förekomsten av latent alkoholkultur, att man får festa för sin ledare om man sköter sig på tävlingar och matcher.
- Ledares stöd för flickidrott är starkast bland flickor i lagidrott, bland flickor som elittränar och bland flickor med ledare som är kvinnor. Stödet är svagast bland pojkar i lagidrott och bland pojkar som har ledare som är män.
- Sexism bland ledare är vanligast förekommande bland pojkar i lagidrott och bland pojkar som elittränar. Pojkar med manliga och kvinnliga ledare upplever i ungefär samma utsträckning sexism. Sexism förekommer i mycket liten utsträckning bland flickor i individuell idrott, bland flickor som fritidstränar och bland flickor med kvinnliga ledare.

- Ledare med homofobi är vanligast förekommande bland pojkar som elittränar och bland pojkar i lagidrott och individuell idrott. Detsamma gäller pojkar med ledare som är män. Andelen ledare med homofobi är mycket låg bland flickor i båda kategorierna av idrott och både bland flickor som elittränar och bland de som fritidstränar. Homofobi är därtill mycket ovanligt bland flickor som har kvinnliga ledare.
- Främlingsfientliga ledare är vanligast bland pojkar, oavsett idrottskategori och träningsintensitet och bland pojkar med manliga ledare. Omvänt är främlingsfientligheten i alla kategorier lägst bland flickor.
- Latent alkoholkultur är vanligast bland flickor i lagidrott följt av flickor och pojkar som elittränar. Andelen bland pojkar i lagidrott är också hög, men lägre än bland flickor i lagidrott. Därtill upplever flickor med manliga ledare i betydligt större utsträckning latent alkoholkultur än till exempel pojkar med manliga ledare. Pojkar med kvinnliga ledare upplever härvidlag i minst utsträckning latent alkoholkultur.

Socialisationspraktiker

- De sex olika socialisationspraktikernas mönster är varierande:

– Nio av tio instämmer helt eller delvis i förekomsten av förlustfostran, ”att vår ledare ofta pratar om att man måste uppträda på ett bra sätt även när man förlorar”.

– En majoritet av unga föreningsidrottare, drygt sex av tio, anser att språket i skolan (på rasterna) är mer ovärdat än språket inom föreningsidrotten.

– Nästan hälften instämmer helt eller delvis i att ledaren premierar hårt spel, ”att när vi möter ett bra lag eller bra idrottare tycker vår ledare att vi ska ta dem hårt så att de får respekt för oss”.

– En av fyra instämmer helt eller delvis i att orättfärdig selektion förekommer, ”att vissa ungdomar får tävla/spela mycket bara för att de känner ledaren”.

– En av fem instämmer helt eller delvis i att de har erfarenhet av tävlingsbråk, ”att det ofta blir bråk när man tävlar mot vissa lag eller idrottare”.

– 14 procent instämmer helt eller delvis i att de har upplevt hård omklädningsrumskultur, ”att det kan vara ganska tuffa tag i vårt omklädningsrum. Man kan få slag av våta handdukar och sådant”.

- De som i störst utsträckning instämmer i att språket på rasten i skolan är mer ovärdat än språket inom föreningsidrotten är pojkar och flickor i individuell idrott, flickor som elittränare och flickor oavsett om ledaren är en man eller en kvinna.

- Pojkar i lagidrott och pojkar som elittränare upplever i mycket större utsträckning hård omklädningsrumskultur än flickor som idrottare i lag eller individuellt och elittränare. Det är ingen större skillnad mellan pojkar med manliga respektive kvinnliga ledare.

- Pojkar och flickor i lagidrott upplever i betydligt större utsträckning än pojkar och flickor i individuell idrott orättfärdig selektion. Vanligast är det bland pojkar i lagidrott och ovanligast bland pojkar i individuell idrott. Orättfärdig selektion är därtill vanligare bland pojkar med manliga ledare. Om flickor har en manlig eller kvinnlig ledare spelar ingen större roll.

- Ledarpremierat hårt spel är allra vanligast bland pojkar som elittränare. Därefter följer pojkar inom lagidrotten. Ett av ledare premierat hårt spel är minst vanligt förekommande bland flickor i individuell idrott. Det är också vanligare när pojkar har ledare som är män. Med kvinnliga ledare följer lägre andelar.

- Tävlingsbråk är vanligast bland pojkar i lagidrott, bland pojkar som elittränare och bland pojkar med ledare som är män. Minst vanligt är det när ledaren är kvinna, när flickor fritids-tränare och bland flickor i individuell idrott.

- Förlustfostran är som ovan påpekats mycket vanligt förekommande. Vanligast är det bland pojkar och flickor som elittränare, i lagidrott och bland unga som har manliga ledare. Minst van-

ligt är det bland pojkar och flickor med ledare som är kvinnor. Förlustfostran är dessutom mycket vanlig bland ledare som premierar hårt spel mot bra motståndare.

Domarbemötande

- Drygt fyra av tio unga föreningsidrottare instämmer helt eller delvis i "att ledaren inte gillar vissa domare" respektive "att det är vanligt att föräldrar klagat på domaren". Betydligt färre (14 procent) instämmer i samma omfattning i att de har varit med när någon idrottare under match eller tävling hotat domaren, till exempel genom att säga att han eller hon ska få stryk.
- Att ledare inte gillar vissa domare är betydligt vanligare inom lagidrott än inom individuell idrott. I båda idrottskategorierna gäller det pojkar i något större utsträckning än flickor. Allra vanligast är det bland pojkar som elittränar. Det är också vanligare bland pojkar med ledare som är män. Minst vanligt är det bland flickor i individuell idrott och bland flickor och pojkar med ledare som är kvinnor.
- Att föräldrar klagat på domaren är vanligast när pojkar i lagidrott spelar match, liksom när pojkar som elittränar och pojkar med manliga ledare tävlar. Minst vanligt förekommande är det att föräldrar klagat på domare när flickor ägnar sig åt individuell idrott och när flickor har kvinnliga ledare.
- Att unga idrottare hotar domare med våld är vanligast bland pojkar i lagidrott, bland pojkar som elittränar och bland pojkar med manliga ledare. Minst vanligt förekommande är det bland flickor i individuell idrott, bland flickor som fritidstränar och bland flickor med kvinnliga ledare.

Idrottsetiska frågor

- Drygt nio av tio unga föreningsidrottare instämmer helt eller delvis i påståendet "att alla barn och ungdomar ska få vara med och tävla lika mycket tills de är 13 år". Härvidlag finns inga stora skillnader mellan pojkar och flickor med avseende på lagidrott och individuell idrott, elit- eller fritidsträning, eller manliga eller kvinnliga ledare.
- Närmare fyra av tio unga föreningsidrottare instämmer helt eller delvis i "att det är okej att trilla medvetet – att filma – för att försöka få en straff om det är en avgörande match". Instämmande i att denna typ av idrottsfusk är acceptabelt är vanligast bland pojkar i lagidrott, bland pojkar som elittränar och bland pojkar med ledare som är män. De lägsta instämmandenivåerna finns bland flickor i lagidrott, bland flickor som fritidstränar och bland flickor med ledare som är kvinnor.
- En av tjugo unga föreningsidrottare instämmer helt eller delvis i "att det är okej att dopa sig om man är säker på att inte bli upptäckt". Den största andelen finns bland pojkar i individuell idrott, bland pojkar som elittränar och bland pojkar med manliga ledare. Lägst andel har flickor som fritidstränar.

Mobbning

- Mobbing i betydelsen att anklagas på felaktiga grunder, bli socialt trakasserad och att ha utsatts för fysiskt eller psykiskt våld är enligt unga föreningsidrottare mycket ovanligt inom idrotten. En jämförelse mellan föreningsidrotten och skolan visar att mobbing i de tre just nämnda betydelserna är betydligt vanligare i skolan. Det gäller särskilt anklagelser på felaktiga grunder och sociala trakasserier. Härvidlag är skillnaderna mycket stora.

KAPITEL 8

Idrottsledarens betydelse

Detta kapitel söker ge svar på Idrottsstudiens fråga om *vilken betydelse unga föreningsidrottare tilldelar sina ledare och vilka unga idrottare som tilldelar sina ledare störst betydelse*.

Frågans första del avser om idrottsledaren tilldelas någon betydelse i unga idrottares liv och, om så är fallet, vilken omfattning denna betydelse har. Gäller den endast inom idrotten eller sträcker sig betydelsen även utanför idrottens värld? Den andra delen av frågan bevaras genom att de olika betydelser de unga tillskriver sina ledare relateras till de fem ledarpreferenser som redovisades i föregående kapitel, nämligen flickidrott, sexism, homofobi, främlingsfientlighet och latent alkoholkultur. De empiriska bestämningarna av dessa preferenser repeteras i samband med den redovisning som nedan följer. Frågan är alltså om ledare med preferenser som överensstämmer med idrottspolitikens och idrottsrörelsens mål tilldelas en större eller mindre betydelse av de unga föreningsidrottarna. Härvidlag avses som i tidigare sammanhang den viktigaste ledaren i de ungas huvudidrott. Ytterligare ett sätt att formulera samma fråga är: hur ser relationen ut mellan den betydelse ledarna tillskrivs i de unga föreningsidrottarnas liv och de preferenser som deras idrottsmiljö – deras interna kultur – rymmer? Kapitlets svar på denna fråga tar därtill genomgående hänsyn till skillnader och likheter mellan flick- och pojkidrott.

Kapitlet disponeras i två mindre undersökningsområden. I det första – *Idrottsledarens olika betydelser* – beskrivs ledare i termer av de betydelser de har eller inte har enligt de unga föreningsidrottarna. Här besvaras den vägledande frågans första del. I det andra området –

Idrottsledares preferenser och betydelse – besvaras frågans andra del om förhållandet mellan de betydelser de unga föreningsidrottarna tilldelar sina ledare och ledarnas ovan nämnda och i kapitel 7 behandlade preferenser.

Kapitlets *syfte* är att lägga grunden till en diskussion om ledares betydelse i unga föreningsidrottares liv, och om ledarnas möjligheter att verka för de mål som idrottspolitiken och idrottsrörelsen eftersträvar, med avseende på idrotten som socialisationsmiljö.

Det är avslutningsvis av värde att kort påminna läsaren om de mest påtagliga empiriska tendenserna i kapitel 6. De unga föreningsidrottarnas ledare tenderar i stor utsträckning att vara män i (övre) medelåldern, särskilt inom lagidrotten. Och även om andelen kvinnor och män inom individuell idrott är jämnare fördelad, så är det likväl fler män än kvinnor som är ledare inom individuell idrott. Män är därtill i större utsträckning representerade i idrotter där merparten av deltagarna är flickor än vad kvinnliga ledare är i idrotter där merparten av deltagarna är pojkar. Med andra ord ska de empiriska utfallen av detta kapitelns andra undersökningsområde läsas mot bakgrund av att de ledare som de unga bedömer betydelsen av påtagligt oftare är män än kvinnor. Männerna tenderar också att vara äldre medan kvinnorna är yngre. Yngre kvinnor tenderar därtill i betydligt större utsträckning att ägna sig åt att leda barn – inte minst i förstavalsidrotten (barn) gymnastik.

Idrottsledarens olika betydelser

Ledarnas betydelse har studerats genom att de unga föreningsidrottarna har fått välja ett av följande tre påståenden:

- Min ledare betyder mycket för mig, men bara inom idrotten
- Min ledare betyder mycket för mig även utanför idrotten
- Min ledare betyder *inget* för mig, vare sig inom eller utom idrotten

De två första svarsalternativen benämns här därefter *intern-* respektive *externidrottslig* betydelse. Medan den *internidrottsliga* betydelsen endast avser betydelse inom föreningsidrotten så rymmer den *externidrottsliga* betydelsen såväl intern som extern betydelse. Antagandet är således att extern betydelse förutsätter intern betydelse. Det tredje svarsalternativet benämns *avsaknad av betydelse*. De unga föreningsidrottarnas bedömningar av sina ledares betydelse redovisas i tabell 52.

Av tabell 52 framgår att 84 procent anser att deras ledare betyder mycket för dem. Följaktligen är det endast 16 procent som svarar att

Tabell 52. De unga föreningsidrottarnas bedömning av idrottsledarens betydelse i och utanför föreningsidrotten. Procent

Internidrottslig betydelse	65
Externidrottslig betydelse	19
Avsaknad av betydelse	16
Totalt	100

deras idrottsledare saknar både intern- och externidrottslig betydelse. Den klart största andelen anser att betydelsen är *internidrottslig* (65 procent). Knappt en av fem (19 procent) tilldelar sina ledare *externidrottslig* betydelse.

Idrottsledarens preferenser och betydelse

En omfattande andel unga föreningsidrottare tilldelar sina ledare stor betydelse i sina liv. Just därför är det intressant att närmare undersöka relationen mellan den betydelse de unga tilldelar sina ledare och ledarnas preferenser. Härvidlag är det åter viktigt att hålla i minnet att båda dessa aspekter – såväl ledarnas betydelser som ledarnas preferenser – studeras genom de *ungas upplevelser*. Frågan är om ledarna i större utsträckning får intern- och externidrottslig betydelse i unga föreningsidrottarens liv när deras preferenser svarar mot i idrottspolitiken och idrottsrörelsen eftersträfvade mål, nämligen ett självklart stöd för flickors föreningsidrottande och en frånvaro av sexism, homofobi, främlingsfientlighet och latent alkoholkultur. Tabell 53 erbjuder ett svar på denna fråga. Den möjliggör därtill en jämförelse mellan hur relationen mellan ledarnas betydelse och ledarnas preferenser ser ut inom *flick-* respektive *pojkidrott*. Innan tabellens utfall kommenteras kan en kort repetition av de fem indikatorerna vara på sin plats. Ledares inställning till *flickidrott* studerades med påståendet "vår ledare är mycket positiv till tjejidrott". Den eventuella förekomsten av *sexism* undersöktes med påståendet "vår ledare berättar gärna sexskämt". Påståendet för att få veta huruvida idrottsledare ger uttryck för *homofobi* löd: "vår ledare verkar inte gilla homosexuella". Närvaron av *främlingsfientlighet* studerades med påståendet "vår ledare verkar inte gilla vissa invandringsdomar". Slutligen

undersöktes den empiriska bestämningen av *latent alkoholkultur* med påståendet ”man får festa för vår ledare om man sköter tävlingar/matcher”. Därtill är det viktigt att veta att procentandelarna i tabell 53 avser dem som svarat att de instämmer helt eller delvis i de fem aktuella påståendena.

Nedan följer några av de mest betydelsebärande tendenserna för föreningsidrottande flickor:

- Nästan nio av tio flickor som har idrottsledare som betyder mycket för dem både inom och utom idrotten har ledare som är mycket positiva till *flickidrott*.
- Oavsett vilken betydelse flickorna tilldelar sina ledare anger ungefär en av tio att deras ledare ger uttryck för *sexism*.
- Flickor som tilldelar sina ledare stor betydelse både inom och utom idrotten har ledare som i minst utsträckning är *främlingsfientliga* (2 procent).

- Andelen flickor som upplever att de har ledare som ger uttryck för *homofobi* är ungefär densamma oavsett vad ledaren betyder. Nivåerna är dock mycket låga och varierar mellan 2 och 4 procent.

- Andelen flickor som upplever ett positivt stöd för att ”festa” om det inte stör tävlingar och matcher – *latent alkoholkultur* – är högst bland dem som anser att deras ledare har extern betydelse (45 procent).

Tre av de fem beskrivna tendenserna är positiva med avseende på de för idrottspolitiken och idrottsrörelsen eftersträlvade värdena, alltså att vara för tjejidrott och mot främlingsfientlighet och homofobi. Med andra ord är de ledare som betyder mest i de unga flickornas liv – de med externidrottslig betydelse – i störst utsträckning bärare av de mest eftersträlvade värdena. Två undantag finns dock. För det första är ledare med externidrottslig betydelse också de som enligt de unga flickornas upplevelse i störst utsträckning uttrycker stöd för den latent alkoholkulturen. För det andra råder ingen större skillnad rörande sexism med avseende på ledarens betydelse.

Tabell 53. Fem ledarpreferenser i relation till vilken betydelse pojkar och flickor med erfarenheter av föreningsidrott tilldelar idrottsledare i sina liv. Procent

Bärare av	Internidrottslig betydelse: inom idrotten		Externidrottslig betydelse: också utom idrotten		Ingen betydelse varken inom eller utom idrotten	
	F	P	F	P	F	P
Flickidrott (positiv)*	82	50	90	64	68	33
Sexism*	7	22	10	30	9	13
Främlingsfientlighet*	2	7	2	13	5	9
Homofobi*	2	7	3	13	4	10
Latent alkoholkultur*	38	35	45	45	22	21

*angående definitioner se punkterna ovan

De betydelsebärande tendenserna för unga föreningsidrottande pojkar ser i stor utsträckning annorlunda ut än flickornas:

- Drygt sex av tio (64 procent) av de pojkar som har idrottsledare som betyder mycket för dem både inom och utom idrotten har ledare som de uppfattar som mycket positiva till *flickidrott*. Denna andel är betydligt lägre än för andelen flickor (90 procent) med samma relation. Dock är andelen högre än andelarna för pojkar som anser att deras ledare har betydelse enbart inom idrotten (50 procent) eller ingen betydelse alls (33 procent).

- Bland föreningsidrottande pojkar som svarar att deras idrottsledare betyder mycket för dem både inom och utom idrotten har 30 procent ledare vilka pojkarna uppfattar ägnar sig åt *sexism* i bemärkelsen att de gärna berättar sexskämt. Motsvarande andel för dem som svarar att ledaren betyder mycket för dem endast inom idrotten och att ledaren inget betyder för dem är 22 respektive 13 procent.

- Samma tendens gäller *främlingsfientlighet*. Bland dem som ger idrottsledaren den bredaste betydelsen – betydelse både inom och utom idrotten – ger 13 procent av ledarna enligt pojkarna uttryck för främlingsfientlighet. Andelen för dem som anser att deras ledare betyder mycket inom idrotten är 7 procent. Andelen för dem som inte tilldelar sina idrottsledare någon betydelse är 9 procent.

- Även indikatorn för *homofobi* visar samma tendens. Hos de föreningsidrottande pojkar som tilldelar sin ledare den bredaste betydelsen återfinns den största andelen ledare som pojkarna anser ger uttryck för homofobi (13

procent). Motsvarande andelar för dem som tilldelar sina ledare betydelse inom idrotten eller ingen betydelse alls är 7 respektive 10 procent.

- Precis som bland de unga föreningsidrottande flickorna är *latent alkoholkultur* starkast bland de unga föreningsidrottande pojkar som har ledare med den mest omfattande betydelsen (45 procent). Motsvarande andel hos dem som anser att deras ledare betyder mycket inom idrotten och dem som inte tilldelar sina ledare någon betydelse i sina liv är 35 procent respektive 21 procent.

Fyra av de fem beskrivna tendenserna för föreningsidrottande pojkar är negativa med avseende på för idrottspolitiken och idrottsrörelsen eftersträvade värden, alltså att vara mot sexism, främlingsfientlighet och homofobi och att inte understödja latent alkoholkultur. Med andra ord: ledare som betyder mest i unga föreningsidrottande pojkars liv – de med externidrottslig betydelse – är i minst utsträckning bärare av de mest eftersträvade värdena. Ett undantag finns dock: ledare med externidrottslig betydelse är också de som enligt pojkarnas upplevelser i störst utsträckning uttrycker stöd för flickors idrottande. Här bör emellertid påpekas att andelsnivån inte är högre än 64 procent.

Sammantaget är det dock av avgörande betydelse att påpeka att dessa tendenser bygger på minoritetsandelarnas storlek! *Som framgått av redovisningen i kapitel 7 och tabell 53 är stora majoritetsandelar ledare* (enligt de ungas egna bedömningar) *inte sexistiska, främlingsfientliga eller homofobiska*. Minoritetsstödet för latent alkoholkultur är dock omfattande, särskilt bland unga vars ledare tillskrivs externidrottslig betydelse. Det explicita ledarstödet – andelen unga

som instämmer helt eller delvis i påståendet ”vår ledare är mycket positiv till tjejjidrott” – för flickidrott är med två undantag lågt. Undantagen utgörs av flickor med ledare med externidrottslig betydelse (90 procent) och flickor med ledare med internidrottslig betydelse (82 procent). Bland flickor med ledare som saknar betydelse är siffran 68 procent. Motsvarande andel bland pojkar med ledare med externidrottslig betydelse är 64 procent och bland pojkar med ledare med internidrottslig betydelse är motsvarande andel 50 procent.

Avslutningsvis kan inte nog betonas att Idrottsstudiens andra del, om idrotten som socialisationsmiljö, helt och hållet bygger på de unga föreningsidrottarnas egna upplevelser – inte på studier av faktiska förhållanden. Det innebär att andra aktörer kan ha andra bilder och att det som faktiskt sker kan vara något annat. Här redovisas endast det som upplevs som verkligt av de unga föreningsidrottarna själva.

Idrottsledarens betydelse – empiriska tendenser

Idrottsstudiens svar på den åttonde huvudfrågan, om vilken betydelse de unga tilldelar sina ledare och vilka unga idrottare som tilldelar sina ledare störst betydelse, kan sammanfattas i följande empiriska tendenser:

- En mycket stor majoritet av unga föreningsidrottare anser att deras idrottsledare betyder mycket för dem i deras liv.
- De flesta anser att ledaren har en internidrottslig betydelse, att ledaren betyder mycket för dem, men bara *inom* idrotten.

- Knappt var femte ung föreningsidrottare tilldelar sin ledare externidrottslig betydelse, och anser alltså att ledaren betyder mycket för dem, även *utom* idrotten.

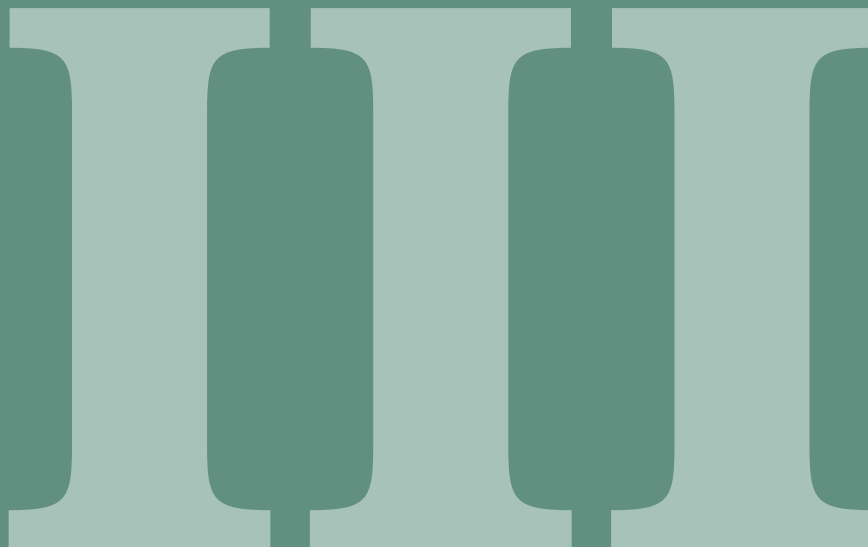
- De ledare som betyder mest i unga föreningsidrottande flickors liv – de med externidrottslig betydelse – är de ledare som mest påtagligt är för flickors idrottande och mot främlingsfientlighet och homofobi. Två undantag från dessa positiva tendenser finns dock. Ledare som tilldelas betydelse även *utom* idrotten representerar i större utsträckning än andra ledare latent alkoholkultur. Vidare har inte ledarens betydelse någon nämnvärd inverkan på hur flickorna uppfattar att ledaren ger uttryck för sexism.

- De ledare som betyder mest i unga föreningsidrottande pojkars liv – de med externidrottslig betydelse – är de ledare som i minst utsträckning är bärare av de mest eftersträlvade värdena, alltså att verka mot sexism, främlingsfientlighet och latent alkoholkultur. För det första ledare med betydelse även *utom* idrotten uttrycker ett något starkare stöd än andra för flickidrotten. Därtill finns inga skillnader avseende homofobi.

- Till sist är det viktigt att konstatera att de flesta ledare (enligt de ungas egna bedömningar) inte är sexistiska, främlingsfientliga och/eller homofobiska. Minoritetsstödet för latent alkoholkultur är dock förhållandevis omfattande. Därtill är ett starkt stöd för flickors idrottande – ”vår ledare är mycket positiv till tjejjidrott” – svagt (enligt de unga), även bland de pojkars ledare som tilldelats externidrottslig betydelse av pojkarna. Dock är dessa pojkars ledare mer positiva till flickidrott enligt de unga än de ledare som tilldelas enbart internidrottslig betydelse eller ingen betydelse alls.

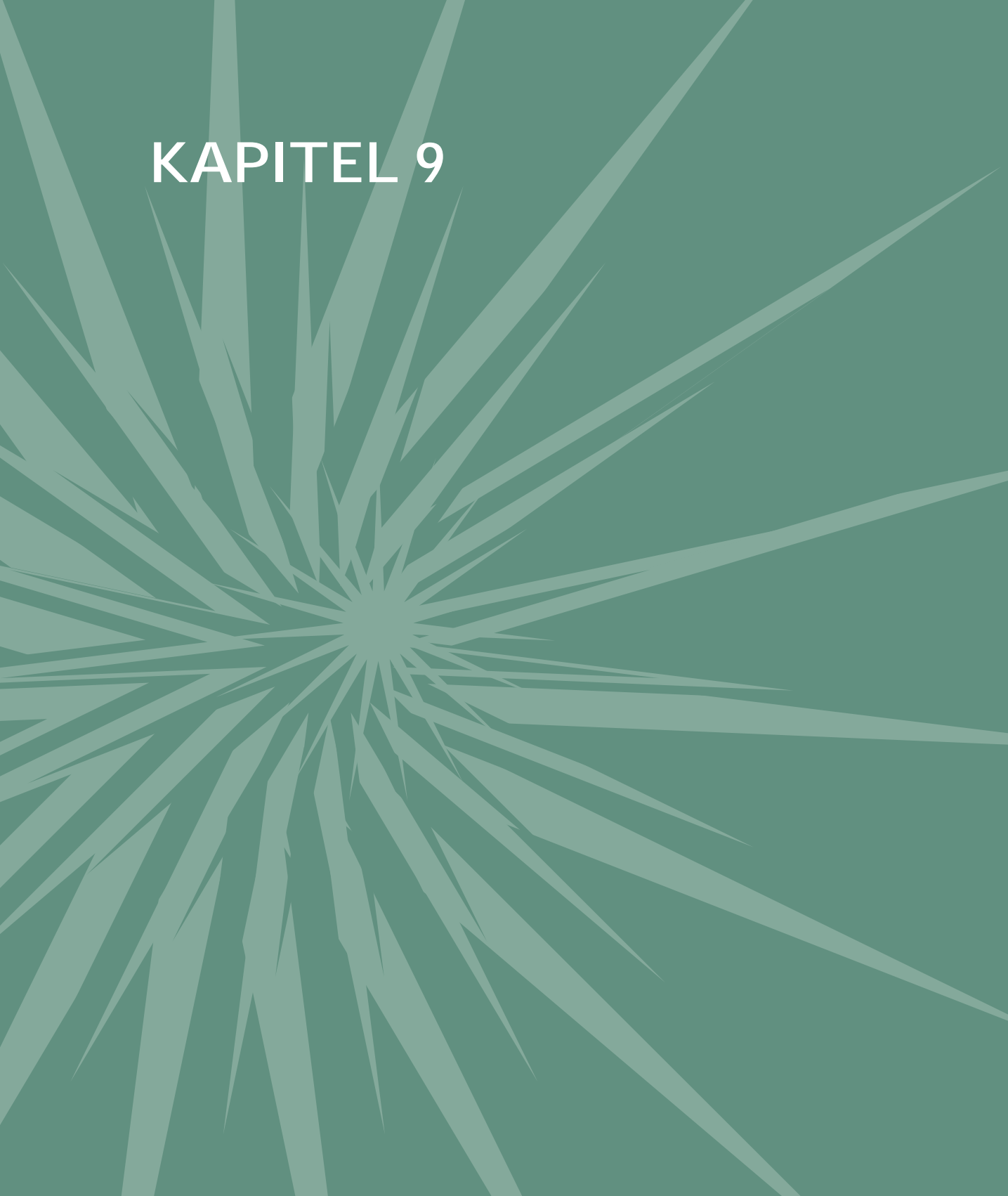
Utanför föreningsidrotten

DELL

Om att sluta med föreningsidrott, om att aldrig ha varit
med i föreningsidrott och om att idrotta på egen hand,
om avhoppare, utanförstående och spontanidrottare.

KAPITEL 9

Att sluta med föreningsidrott

I rapportens föregående två delar, om de ungas föreningsidrottande och om idrotten som socialisationsmiljö, studerades i huvudsak unga föreningsidrottare. I denna kategori ryms alla unga som både är och har varit aktiva i föreningsidrotten. Med andra ord ingår både fortsättare och avhoppare i kategorin. I Idrottsstudiens tredje del riktas fokus mot de kategorier av unga som inte är med i föreningsidrotten, nämligen *avhoppare* (som tidigare har varit med), *utanförstående* (som aldrig har varit med) och *spontanidrottare*.

Detta nionde kapitel berör de unga som har varit men som inte längre är föreningsidrottare. Följaktligen söker det svar på Idrottsstudiens nionde huvudfråga, om *hur stor andel som hoppar av idrotten, vilka de är och varför de gör det*. Frågans första del besvaras omedelbart. Av de unga som besvarade Idrottsstudiens enkät angav 41 procent svarsalternativet ”nej, inte nu men tidigare” på frågan om de ”just nu tränar eller tävlar i en idrottsförening”. Kategorin avhoppare är således omfattande. Drygt var fjärde ung i det studerade åldersintervallet 13–20 år är avhoppare.

Idrottsstudiens beskrivning av avhoppare disponeras i fem undersökningsområden. I det första området, *Ungas egna förklaringar till att sluta*, redovisas hur de unga själva förstår varför de slutade med föreningsidrott. Det andra området, *Externa bestämmingar*, är en, om än mindre omfattande, motsvarighet till det fjärde kapitlets studier av idrottsintresset grundvalar – idrottshabitus. Här beskrivs vilka avhopparna är i termer av individuella, familjebaserade och kontextuella faktorer som till exempel kön, fa-

miljens idrottskapital och bostadsområdets segregationsgrad. Om det andra området intresserar sig för bestämmande faktorer utom idrotten så intresserar sig det tredje för faktorer inom idrotten. I området *Internidrottsliga bestämmingar* jämförs fortsättare och avhoppare med avseende på en rad idrottsfaktorer som till exempel vid vilken ålder de började tävla, hur mycket tid de lägger/lade på föreningsidrotten och vilka mål de har/hade med att föreningsidrotta. Medan det första området tar sin utgångspunkt i avhopparnas egna subjektiva upplevelser av varför de hoppar av tar det andra och tredje området sin utgångspunkt i så kallade objektiva faktorer – externa respektive interna – vilka de unga utifrån sin egen självförståelse inte kan ge uttryck för. I det fjärde området, *Att sluta som fritt eller omständighetsbestämt val*, tar avhopparna ställning till om de upplever sitt avhopp från föreningsidrotten som följd av ett fritt val – att de slutade för att de verkligen ville – eller om de slutade till följd av omständigheter som de inte själva rädde över – att de gärna hade fortsatt med föreningsidrott men att det av något skäl tyvärr inte blev så. Också i detta sammanhang relateras utfallet till objektiva faktorer. Frågan är vilka externa faktorer som i störst utsträckning bestämmer avhopp som fritt respektive omständighetsbestämt val. I det femte och avslutande området, *Avhoppares återkomst*, redovisas i vilken utsträckning de som har slutat med föreningsidrott kan tänka sig att återvända till densamma. Även här görs en snabbskisserad profil av vilka de presumtiva återvändarna bland avhopparna är. Vidare undersöks om de avhoppare som säger sig vilja återkomma till

föreningsidrotten är de som slutade till följd av ett fritt eller omständighetsbestämt val. Avslutningsvis redovisas de föreningsidrotter som återvändande avhoppare i störst utsträckning efterfrågar.

Mot bakgrund av dessa fem undersökningsområden vägleds kapitlet av följande frågor:

- Hur förklarar de unga avhopparna själva sina avhopp?
- Vilka är avhopparna i termer av livsvillkor?
- Vilka är avhopparna i termer av den tid de ägnar åt idrott och de mål de tillskriver den?
- Förstår avhopparna sina avhopp som utfall av fria eller omständighetsbestämda val?
- Hur definitiva är de ungas avhopp? I vilken utsträckning kan avhopparna tänka sig att återvända till den föreningsidrott de har lämnat?

Syftet i detta och de två följande kapitlen är i grund och botten detsamma, att försöka beskriva olika kategorier av unga som står utanför föreningsidrotten och att undersöka i vilken utsträckning de – trots sitt utanförskap – efterfrågar föreningsidrott. Det ska nämligen visa sig att varken avhoppare, utanförstående eller spontanidrottare är evigt förlorade för föreningsidrotten. Härvidlag utgör Idrottsstudiens tredje del ett viktigt underlag för en analys av idrottspolitikens och idrottsrörelsens mål och förhoppningar om en växande idrott som är öppen för alla unga.

Ungas egna förklaringar till att sluta

Nedan följer en redovisning av ett drygt trettio-tal olika tänkbara förklaringar som de unga avhopparna ombads att ta ställning till i Idrottsstudiens enkät. Avsikten var att så brett som möjligt försöka komma åt hur avhopparna, enligt sin egen självförståelse, förklarar varför de kom att lämna föreningsidrotten. Förklaringarna har grupperats i åtta teman, dessa strukturerar den empiriska redovisningen av det första undersökningsområdet:

- Intresseförskjutningar
- Tidsaspekter
- Internidrottslig verksamhet
- Träningsmiljö
- Skador
- Kompisar
- Föräldrapåverkan
- Ekonomiska orsaker

Den empiriska bestämningen av respektive tema redovisas efterhand.

Intresseförskjutningar

Temat intresseförskjutningar avser avhopp som beror på att intresset för idrott på olika sätt förändras. Avhopparen kan tappa intresset för att idrotta, få andra intressen än idrott eller upptäcka att det är roligare att spontanidrotta. Det kan också vara så att avhopparen upptäcker att han eller hon egentligen aldrig har varit idrottsintresserad i djupare bemärkelse. Det kan även förhålla sig så att avhopparen väljer att lägga mer tid på utbildning eller jobb och extrainkomster. I tabell 54 redovisas andelarna unga avhoppare som svarat att olika intresseförskjutningar har gjort att de har slutat att föreningsidrotta.

Tabell 54. Intresseförskjutning som orsak till avhopp. Procent

Jag tappade intresset för idrott	21
Jag fick andra intressen	23
Det är roligare att spontanidrotta	16
Jag var egentligen aldrig riktigt intresserad av idrott	11
Jag satsar på skola/utbildning	12
Jag behövde jobba och tjäna extra pengar	2

Av sammanställningen ovan framgår att 21 respektive 23 procent av avhopparna har slutat med föreningsidrott därför att de tappat intresset för idrott respektive fått nya intressen som ersatt intresset för föreningsidrott. Sexton procent föredrar att spontanidrotta, det vill säga att idrotta på egen hand utanför föreningsidrotten. Drygt var tionde har upptäckt att de aldrig hade något stort idrottsintresse. Ungefär samma andel svarar att intresset för studier har prioriterats på idrottens bekostnad. Att välja bort idrotten för att kunna jobba och tjäna extra pengar är dock mycket ovanligt.

Tidsaspekter

Tidsaspekter avser avhopp från föreningsidrotten till följd av brist på tid och att träningstiderna inte passar.

Knappt var femte avhoppare anger tidsbrist, 13 procent har slutat därför att träningstiderna inte passade.

Tabell 55. Tidsaspekter som orsak till avhopp. Procent

Brist på tid	19
Träningstiderna passade inte	13

Geografiskt avstånd

Temat geografiskt avstånd avser avhopp som förklaras av lång resväg till träningar och tävlingar och avhopp till följd av flytt till annan ort.

Tabell 56. Geografiska avstånd till platsen för idrott som orsak till avhopp. Procent

Lång resväg till träning	8
Lång resväg till matcher/tävlingar	6
Jag flyttade till annan ort	4

Långa resvägar till träning och tävling påverkar i liten utsträckning beslutet att sluta med föreningsidrott. I än mindre utsträckning gäller detta flytt till annan ort. I det senare fallet är det dock viktigt att påpeka att merparten av de unga som studerats går i grund- och gymnasieskola. De har således inte börjat flytta till följd av studier, arbete och utlandsresor.

Internidrottslig verksamhet

Internidrottslig verksamhet avser en rad olika aspekter förknippade med själva den idrottsliga verksamhetens utövande. De fyra första fokuserar idrottsledares betydelse för de ungas avhopp. Men även de två nästföljande är delvis förknippade med ledarskap, nämligen med att inte få tävla eller spela match till följd av att man inte anses vara tillräckligt bra, och att man själv gör bedömningen att man inte är tillräckligt bra. Ytterligare två aspekter hör till den interna verksamheten: att bli avstängd och att tröttna på att hjälpa till i föreningen, till exempel med lottförsäljning.

Tabell 57. Internidrottsliga orsaker till avhopp. Procent

Ledarna behandlade inte alla lika	8
Ledarna ställde för höga krav	5
Jag fick aldrig beröm av ledarna	4
Jag kom inte överens med ledarna	3
Jag platsade inte i laget/fick inte tävla	4
Jag saknar idrottstalang	5
Jag blev avstängd	0
Jag tröttnade på lottförsäljning och att hjälpa till med en massa saker	8

Ingen av de indikatorer som avser att mäta den internidrottsliga verksamheten når över 10 procent. Högst andelar har att "ledarna inte behandlade alla lika" (8 procent) och att "tröttna på lottförsäljning" (8 procent). Särskilt intressant är den låga andel som svarar att de slutar för att "de inte platsade i laget" (4 procent). Lägg därtill till att endast 5 procent anger att de hoppade av därför att de själva ansåg sig sakna talang. Det innebär att det fenomen som debatteras i termer av *utslagningen inom idrotten* – sedd ur de unga avhopparnas egen förståelse och upplevelse – inte är ett omfattande bekymmer. Denna slutsats stärks ytterligare av hur få som anser att "ledaren ställde för höga krav" och "aldrig gav beröm".

Träningsmiljö

Temat träningsmiljö avser det område där träningen äger rum och de träningsmöjligheter som idrottsföreningen där erbjuder. Den första aspekten gäller huruvida avhopparen har upplevt området där idrottsplatsen ligger som säkert att vistas i. Den andra aspekten intresserar sig för bedömningen av kvaliteten på idrottsplatsen och lokalerna där träningen genomförs.

Av procentandelarna framgår att träningsmiljön i mycket liten utsträckning tycks ha åstadkommit avhopp. Det gäller särskilt den unga avhopparens upplevelse av säkerhet i området där träningen sker.

Tabell 58. Träningsmiljön som orsak till avhopp. Procent

Jag kände mig rädd och osäker i området där jag tränade	2
För dåliga träningsmöjligheter	6

Skador

Att hoppa av till följd av skador avser tre aspekter: att sluta på grund av idrottsskada, att sluta på grund av skada utanför idrotten och att sluta på grund av rädsla för att bli idrottsskadad.

Tabell 59. Skador som orsak till avhopp. Procent

Idrottsskada	7
Skador utanför idrotten	5
Rädsla för idrottsskador	3

Att sluta med föreningsidrott av rädsla för skador är mycket ovanligt. 3 procent anger denna orsak. Inte heller idrottsskador utgör någon dominerande orsak till avhopp. Skador som uppkommit utanför idrotten (5 procent) och som orsakat avhopp är en nästan lika vanlig orsak som just idrottsskador (7 procent). När det gäller skador inom idrotten är det dock viktigt att påpeka att andelen unga som anger att de slutar med föreningsidrott ökar något med stigande ålder på de svarande. Vid 13 års ålder anger 4 procent av avhopparna att de slutar till följd av idrottsskada. Vid 16 års ålder är andelen 9 procent och när de är 20 år är det 13 procent. Det innebär att drygt var tionde ung vuxen slutar med idrott till följd av en idrottsskada. Pojkar (8 procent) och flickor (7 procent) anger skador som skäl för avhopp i nästan samma utsträckning.

Kompisar

Temat kompisar avser fyra olika relationsrelaterade förklaringar till avhopp: att den bästa kompisen slutar, att flera bekanta i en träningsgrupp slutar, att man får nya kompisar utanför idrotten och att man känner sig utanför i träningsgruppen.

Tabell 60. Kamratrelaterade orsaker till avhopp. Procent

Min bästa kompis slutade	3
Flera jag kände slutade	7
Jag fick nya kompisar som inte idrottar	7
Jag kände mig utanför	7

Även om kompisar kan antas vara av stor betydelse när unga börjar idrotta i en förening är kompisar inte någon dominerande orsak till att de unga slutar. Drygt nio av tio anger inte att de har slutat till följd av skäl som har att göra med kompisar.

Föräldrapåverkan

Temat föräldrapåverkan avser fyra aspekter som kan leda till avhopp: att föräldrar ställer för höga krav, att föräldrar saknar idrottsintresse, att föräldrar kräver att deras barn ska sluta föreningsidrotta och att föräldrar inte har möjlighet att skjutsa till träning och match.

Av procentandelarna framgår att föräldrar i mycket liten utsträckning är orsak till att de unga slutar med föreningsidrott. Att så är fallet utesluter dock inte att föräldrar, till exempel, kan ställa höga krav. Oavsett hur det ligger till leder det, som avhopparna själva upplever det, inte till avhopp.

Tabell 61. Föräldrapåverkan som orsak till avhopp. Procent

Mina föräldrar ställde för höga krav	2
Mina föräldrar var inte intresserade av idrott	3
Mina föräldrar krävde att jag skulle sluta	0
Mina föräldrar kunde inte skjutsa mig	4

Ekonomiska orsaker

Med ekonomiska orsaker avses att de unga förklarar sina avhopp med de ekonomiska kostnader som är förknippade med att föreningsidrotta.

Inte heller ekonomiska orsaker anges i någon större utsträckning som orsak till avhopp från föreningsidrotten. Men – och till detta återkommer rapporten till i den avslutande delen – sex procent innebär ändå att sex av hundra idrottare hoppar av därför att de tycker att det är för dyrt att idrotta. Det innebär, om de sex procenten vore jämnt fördelade över alla träningsgrupper, att nästan två personer i varje träningsgrupp på 30 individer slutar därför att de finner det för dyrt att idrotta. Men frågan är komplicerad. Att hoppa av idrotten för att det är för dyrt kan bero på att man faktiskt inte har råd att idrotta. Det kan också betyda att man föredrar att lägga de pengar man har, i stora eller små mängder, på annat än idrott, som man finner för dyr.

De vanligaste självupplevda orsakerna till avhopp

Prövningen av de drygt trettio olika förklaringarna ovan visar att avhopp från föreningsidrotten med all säkerhet är ett mycket komplext fenomen med många olika och samvarierande,

både extern- och internrelaterade, förklaringar. Det har i detta sammanhang inte funnits tid till en i dessa avseenden fördjupad analys. Därför fokuseras endast de orsaker till avhopp som avhopparna själva i störst utsträckning har pekat på. Nedan sammanställs de orsaker som minst 10 procent av avhopparna har angett.

De tre dominerande svaren rör således idrottsintresse och tid. Nästan en av fyra avhoppare svarar att de slutade med spontanidrott därför att de fick andra intressen. Drygt en av fem anger att det tappade intresset för idrott och nästan samma andel anger brist på tid. Det är lätt att tro att dessa tre indikatorer är starkt relaterade till varandra, då de handlar om att få nya intressen, tappa idrottsintresset och att ha brist på tid. Men så är inte fallet. Sambanden mellan de tre indikatorerna är svaga, vilket tyder på att de avser förhållandevis skilda och inte samvarierande svar. Den vanligaste orsaken till avhopp är att andra intressen tar över utan att intresset för föreningsidrott försvinner. Tre av fyra som har slutat med föreningsidrott till följd av att andra intressen har tagit över har inte tappat intresset för idrott. Den näst vanligaste orsaken till avhopp är däremot att avhopparen har tappat intresset för idrotten. Den tredje vanligaste orsaken, att ha brist på tid, är inte heller den särskilt starkt relaterad till att få andra intres-

Tabell 62. De vanligaste självupplevda orsakerna till avhopp. Procent

Jag fick andra intressen	23
Jag tappade intresset för idrott	21
Brist på tid	19
Det är roligare att spontanidrotta	16
Träningsiderna passade inte	13
Jag satsar på skola/utbildning	12
Jag var egentligen aldrig riktigt intresserad av idrott	11

sen. Av dem som anger att de fått andra intressen anger 37 procent också att de har slutat med idrotten till följd av brist på tid. Sammanfattningsvis är det rimligt att dra tre slutsatser:

- Att unga föreningsidrottare blir avhoppare därför att de får andra intressen, tappar intresset eller upplever brist på tid.
- Att de tre vanligaste förklaringarna också i hög grad är *olika* och endast i liten utsträckning samvarierande förklaringar.
- Att fem av de sju vanligaste förklaringarna avser temat intresseförskjutningar.

Det kan också vara på sin plats att sammanfatta de förklaringar som de unga avhopparna själva i mycket liten utsträckning anger:

- Geografiskt avstånd (resor till träning och matcher samt flytt till annan ort).
- Den internidrottsliga verksamheten (att inte vara tillräckligt bra för att få tävla, att sakna talang, avstängning och att behöva hjälpa till med lottförsäljning och annat).
- Ledare eller kompisar inom föreningsidrotten.
- Föräldrar.
- Träningsmiljön (negativa upplevelser av området och lokalerna där träningen sker).
- Skador.
- Ekonomi.

Det innebär att avhopparna enligt sin egen självförståelse i mycket liten grad slutar till följd av en rad problem som i samhällsdebatten kan förknippas med idrott och idrottande, till exempel att inte ha råd, att bli skadad, att vara rädd för den miljö där idrotten utövas, föräldrars överkrav och press, ledares beteende och utslagning, att inte få tävla för att man inte är tillräckligt duktig. Ingen av dessa förklaringar når över 8 procent och många uppvisar ännu lägre procentandelar.

Externa bestämmningar

Nedan sammanfattas likheter och skillnader i andelen unga avhoppare med avseende på kön, ålder, födelseland, funktionshinder, familjens utbildningsnivå, familjestrukturen, socio- och etnogeografisk miljö samt föräldrars idrottskapital.

Kön

Flickor (43 procent) är i något större utsträckning avhoppare än pojkar (38 procent), men skillnaden är inte särskilt stor.

Ålder

Andelen avhoppare ökar ju äldre de svarande är. Vid 13 år är 24 procent avhoppare, vid 16 år är 46 procent avhoppare och vid 20 år är 59 procent avhoppare.

Kön och ålder

En större andel flickor än pojkar blir avhoppare i yngre tonåren. Vanligast är det bland flickor (30 procent) och pojkar (18 procent) när de är 13 år.

Inrikes och utrikes födda

Inrikes (41 procent) och utrikes (40 procent) födda är i stort sett avhoppare i samma utsträckning.

Kön och utrikes och inrikes födda

Det är i stort sett ingen skillnad mellan andelen avhoppare bland inrikes (43 procent) och utrikes (44 procent) födda flickor. Detsamma gäller relationen mellan inrikes (37 procent) och utrikes (35 procent) födda pojkar.

Funktionshinder

Andelen avhoppare är betydligt högre bland unga med funktionshinder (53 procent) än bland unga utan funktionshinder (40 procent).

Familjens utbildningsnivå

Andelen avhoppare är ungefär densamma bland familjer med låg (43 procent), medelhög (40 procent) och hög (40 procent) utbildning.

Familjestruktur

Andelen avhoppare är högre bland unga som bor ensamma med sin mamma (49 procent) eller pappa (47 procent) än bland dem som bor med båda föräldrarna (37 procent). I familjer med en förälder och en styvförälder är andelen avhoppare 44 procent.

Sociogeografisk förankring

Andelen avhoppare är något högre bland unga som aldrig har bott en längre tid på en och samma plats, 40 procent av dem som bott i stort sett hela sitt liv på samma plats är avhoppare. Motsvarande andel för dem som bott mindre än halva livet på samma plats är 46 procent. Bland dem som aldrig bott mer än 1–3 år på samma plats är 53 procent avhoppare.

Etnogeografisk miljö

Andelen avhoppare är större i invandrartäta, segregerade områden (57 procent) än vad den är i områden där det i stort sett bara bor svenskar (38 procent). Integrerade områden intar en mellanställning (51 procent).

Kön och etnogeografisk miljö

Flickor i områden där det endast eller mest bor svenskar (42 procent) är i något mindre utsträckning avhoppare än flickor som bor i integrerade områden (52 procent) eller i invandrartäta områden (50 procent). Motsvarande andelar för pojkar är 35, 50 och 53 procent. Således är flickor och pojkar i likartad utsträckning avhoppare när de bor i integrerade eller invandrartäta, segregerade områden.

Föräldrars idrottskapital

Andelen avhoppare är betydligt lägre bland dem som har föräldrar med erfarenheter av att vara eller att ha varit idrottsledare, 23 procent av de unga med två föräldrar med ledarerfarenheter är avhoppare. Om båda föräldrarna saknar sådana erfarenheter är siffran 44 procent. Samma tendens, men mindre påtaglig, finns när föräldrar har erfarenhet av att vara idrottsaktiva, 33 procent av unga med två föräldrar som är eller har varit idrottsaktiva är avhoppare. Om ingen av föräldrarna har erfarenhet av föreningsidrott är andelen avhoppare 42 procent.

Sammantaget träder sju tendenser fram, med avseende på externa faktorer med betydelse för höga andelar avhoppare:

- Andelen avhoppare ökar med stigande ålder på de svarande.
- Andelen avhopp är högre bland flickor än bland pojkar under de tidiga tonåren.

- Andelen avhoppare är högre bland unga med funktionshinder än bland unga utan funktionshinder.
- Andelen avhoppare är högre bland barn till ensamstående.
- Andelen avhoppare är högre bland dem som är svagt sociogeografiskt förankrade.
- Andelen avhoppare är högre i invandrartäta, segregerade områden än i områden som domineras av svenskar.
- Andelen avhoppare är högre i familjer där föräldrarna saknar idrottskapital än i familjer där sådant kapital finns.

Lika intressant är det därmed att påpeka att det inte finns några påtagliga skillnader i andelen avhoppare med avseende på pojkar och flickor, inrikes och utrikes födda och familjens utbildningsnivå.

Internidrottsliga bestämningar

En "objektiv" bestämning av avhoppare kan också göras med hjälp av internidrottsliga bestämningar. Nedan provas betydelsen av åtta sådana bestämningar genom en jämförelse mellan fortsättare och avhoppare.

Tävlingsålder

40 procent av fortsättarna och 28 procent av avhopparna har börjat tävla före sju års ålder.

Föräldranärvaro

48 procent av fortsättarna och 41 procent av avhopparna svarar att någon från deras familj är närvarande i stort sett varje gång när de tävlar. Sju procent av fortsättarna och 14 procent av avhopparna har i stort sett aldrig någon från sin familj närvarande när de tävlar.

Nätverk

38 procent av fortsättarna och 32 procent av avhopparna kände i stort sett alla eller de flesta när de började föreningsidrotta.

År, dagar och timmar i föreningsidrotten

67 procent av fortsättarna och 34 procent av avhopparna har varit med i föreningsidrotten i mer än sju år. Drygt hälften (54 procent) av fortsättarna och 24 procent av avhopparna elittränar, det vill säga tränar eller tävlar vid undersökningstillfället varje dag eller nästan varje dag. Drygt två tredjedelar (67 procent) av avhopparna och 42 procent av fortsättarna fritidstränar, det vill säga tränar och tävlar någon gång per vecka. Det är 61 procent av fortsättarna och 33 procent av avhopparna som lägger ner minst 8 timmar per vecka på sin föreningsidrott.

Ledarens betydelse

71 procent av fortsättarna och 59 procent av avhopparna svarar att "ledaren betyder mycket för mig, men bara inom idrotten". Drygt en av fem (22 procent) av fortsättarna och 15 procent av avhopparna svarar att "ledaren betyder mycket för mig även utanför idrotten". Sju procent av fortsättarna och 25 procent av avhopparna svarar att ledaren inte betyder något för dem, varken inom eller utom idrotten.

Prestationsmål

22 procent av fortsättarna och 6 procent av avhopparna svarar att de idrottar/idrottade i avsikt att bli en internationell toppidrottare. På alla prestationsnivåer – bäst internationellt, nationellt, regionalt och lokalt – har fortsättare högre andelar än avhoppare.

Rekreativmål

40 procent av fortsättarna och 71 procent av avhopparna föreningsidrottar för att det är roligt utan betoning på prestationsmål.

Självuppfattade prestationsnivåer

61 procent av fortsättarna och 40 procent av avhopparna tycker att de tillhör/tillhörde dem som var bäst eller bland de allra bästa i sin tävlingsgrupp. Drygt en tredjedel (36 procent) av fortsättarna och 53 procent av avhopparna bedömer att de tillhör/tillhörde de ungefär medelbra.

Utfallet av de internidrottsliga bestämmelserna med avseende på jämförelsen mellan fortsättare och avhoppare kan sammanfattas i följande sex tendenser:

- Fortsättare börjar tävla i idrottsförening i tidigare åldrar än avhoppare.
- Fortsättare lägger i betydligt större utsträckning fler år, dagar och timmar i föreningsidrotten en avhoppare.

- Fortsättare tilldelar ledare större betydelse, både inom och utom idrotten, än avhoppare.

- Fortsättare har högre prestationsmål än avhoppare.

- Avhoppare idrottar i betydligt större utsträckning än fortsättare enbart för att det är roligt.

- Fortsättare uppfattar i klart större utsträckning sig själva som bättre i idrott än vad avhoppare gör.

Det finns därtill även vissa skillnader med avseende på föräldranärvaro och nätverk, men dessa är mindre. Det kan dock vara viktigt att påpeka att andelen avhoppare som anger att någon från deras familj i stort sett aldrig kommer och tittar när de tävlar är den dubbla (14 procent) jämfört med fortsättarna (7 procent).

Att sluta som fritt eller omständighetsbestämt val

Kapitlet inleddes med en redovisning av de unga avhopparnas egen förståelse av varför de slutade med föreningsidrott. Denna följdes av två undersökningsområden i vilka sådana faktorer, prövades som de unga själva inte nödvändigtvis tänker på och uttrycker, så kallade objektiva faktorer. I detta fjärde undersökningsområde rör sig Idrottsstudien tillbaka till frågan om de ungas egen självförståelse. Nu gäller dock frågan om de själva förstår sina avhopp som fritt

Tabell 63. Andelen unga som hoppat av föreningsidrotten av fri vilja respektive av omständigheter som de beklagar. Procent

Avhopp av egen fri vilja	42
Avhopp till följd av omständigheter som den unga själv beklagar	58
Totalt	100

valda eller som bestämda av villkor över vilka de inte själva råder. I en av frågorna i Idrottsstudiens enkät ombads de unga att ta ställning till huruvida de slutat med föreningsidrott "för att jag verkligen ville sluta med föreningsidrott" eller om "jag gärna hade fortsatt med föreningsidrott, men av ett eller annat skäl blev det inte så – tyvärr". Det första påståendet indikerar avhopp av egen fri vilja. Det andra antyder avhopp av skäl som avhopparen inte fullt ut råder över – eller åtminstone beklagar. Av tabell 63 framgår att nästan sex av tio avhoppare (58 procent) anger att de hoppade av föreningsidrotten av skäl som de själva beklagar, och som de inte bedömer som utfall av den fria viljan. Drygt fyra av tio (42 procent), anger däremot att de slutade föreningsidrotta för att de "verkligen ville sluta".

Fyra externa faktorer bestämmer i störst utsträckning utfallet av tabell 63.

Kön

62 procent av flickorna och 52 procent av pojkarna svarar att det gärna fortsatt men att det tyvärr inte blev så

Ålder

Ju äldre de unga blir, desto fler svarar att de gärna skulle ha fortsatt, 37 procent av 13-åringarna, 52 procent av 15-åringarna, 61 procent av 17-åringarna och 75 procent av 20-åringarna svarar så.

Sociogeografisk förankring

55 procent av de avhoppare som bott större delen av sina liv på en och samma plats svarar att de gärna skulle ha fortsatt. Bland dem som bott mindre än halva livet på en plats är det 64 procent och för dem som aldrig bott längre tid än 1–3 år på samma plats är det 78 procent. Den

sista angivna andelen ska dock läsas med stor försiktighet, då endast ett litet antal unga hör till denna kategori. Den genomgående tendensen tyder dock på att andelen kan vara rimlig.

Etnogeografisk miljö

59 procent av de avhoppare som bor i områden där det i stort sett endast bor svenskar svarar att de gärna hade börjat igen. Motsvarande andelar i områden där det bor mest invandrare och där det i stort sett endast bor invandrare är 68 respektive 88 procent. Även i det senare fallet bygger andelen på få individer.

Sammantaget anger de äldre flickorna i den undersökta gruppen, de sociogeografiskt mindre förankrade och de som bor i invandrartäta och segregerade områden att de slutade till följd av omständigheter över vilka de inte fullt ut rådde, och som de beklagar. Unga som är pojkar, yngre, sociogeografiskt förankrade och boende i områden som domineras av svenskar upplever i större utsträckning att de blev avhoppare därför att de verkligen ville det själva.

Avhoppares återkomst

Avslutningsvis riktas intresset mot andelen unga avhoppare som kan tänka sig att återvända till föreningsidrotten. I Idrottsstudiens enkät tillfrågades avhopparna om de såg det som möjligt att börja med föreningsidrott igen.

Svaren framgår av tabell 64. Var femte (20 procent) anser "absolut" att det är möjligt att återkomma. Var tredje (33 procent) ser det som "troligt". Det innebär att drygt hälften (53 procent) av de unga avhopparna ser en återkomst till föreningsidrotten som en möjlighet. Fyra av tio (40 procent) finner emellertid att en sådan återkomst inte är trolig. Endast 7 procent uppfattar en återkomst som en definitiv omöjlighet.

Tabell 64. Andelen avhoppare som kan eller inte kan tänka sig att börja föreningsidrotta igen. Procent

Ja, absolut	20
Ja, troligen	33
Nej, troligen inte	40
Nej, absolut inte	7
Totalt	100

Vad kännetecknar dem som svarar att det "absolut" eller "troligen" kan bli så att de börjar med föreningsidrott igen? I de följande punkterna används endast bestämmningen att *återkomma*, vilken är en samlingsbeteckning på dem som svarat just "absolut" och "troligen".

Kön

53 procent av flickor och 52 procent av pojkar som hoppat av föreningsidrotten svarar att det kan bli så att de återvänder.

Ålder

68 procent av avhopparna som är 13 år gamla svarar att de kan tänka sig att återkomma. Motsvarande andelar för dem som är 16, 19 och 20 år är 43, 46 och 50 procent.

Kön och ålder

Andelen avhoppade flickor som vill återkomma är mindre bland de äldre flickorna. När de är 13 år svarar 50 procent att de kan tänka sig att återkomma. När de är 17 år är det 31 procent och när de är 20 år är det 15 procent. Andelen avhoppade pojkar som säger att de kan tänka sig att återkomma är något mindre bland äldre, men i betydligt mindre utsträckning. När de är 20 år svarar 36 procent att de kan tänka sig att återkomma.

Utrikes och inrikes födda

62 procent av utrikes födda och 52 procent av inrikes födda svarar att de kan tänka sig att återkomma.

Kön och utrikes och inrikes födda

74 procent av utrikes födda pojkar svarar att de kan tänka sig att återkomma till föreningsidrotten. Av inrikes födda pojkar är det 51 procent som gör samma bedömning. Motsvarande andelar för inrikes och utrikes födda flickor är (i båda fallen) 53 procent.

Funktionshinder

54 procent av avhoppare med funktionshinder och 53 procent av avhoppare utan funktionshinder svarar att de kan tänka sig att återvända till föreningsidrotten.

Sociogeografisk förankring

50 procent av de avhoppare som bott i stort sett hela sitt liv på samma plats svarar att de kan tänka sig att återkomma till föreningsidrotten. Motsvarande andel för de avhoppare som bott ungefär halva sitt liv på samma plats är 55 procent. För dem som har bott mindre än halva livet och högst tre år på samma plats är andelarna 63 procent respektive 69 procent.

Etnogeografisk miljö

50 procent av de avhoppare som bor i områden där det i stort sett endast bor svenskar kan tänka sig att återkomma till föreningsidrotten. I integrerade områden är det 43 procent som kan tänka sig att göra detsamma. Där det bor mest invandrare är motsvarande andel 50 procent och i de mest invandrartäta, segregerade områdena, där i stort sett alla är invandrare är det 51 procent.

Flickor kan således tänka sig att återkomma i samma utsträckning som pojkar. Unga i de yngre åldrarna är mer benägna att vilja återkomma än de äldre, men hälften av de avhoppare som är 20 år gamla kan också tänka sig att börja föreningsidrotta igen. Andelen flickor som vill återkomma är mindre än andelen pojkar som vill återkomma, detta är vanligare ju äldre de är. Utrikes födda är något mer benägna att återvända än inrikes födda. Särskilt gäller det inrikes födda pojkar. Drygt hälften av avhopparna med funktionshinder kan tänka sig att återkomma. Unga avhoppare med svag sociogeografisk förankring är mer benägna att vilja återkomma än de med stark förankring. Skillnaderna mellan andelen avhoppare från olika etnogeografiska miljöer med benägenhet att vilja återkomma är inte särskilt påtagliga. De som bor i integrerade områden är dock i något mindre utsträckning intresserade av att återkomma till föreningslivet. Men även i den kategorin svarar fyra av tio att de kan tänka sig att börja föreningsidrotta igen.

Ytterligare en aspekt av avhoppares eventuella vilja att återvända till föreningsidrotten är hur den självupplevda orsaken till avhoppet – att ha gjort det av fri vilja eller att ha gjort det fast

man gärna fortsatt – påverkar viljan att återkomma till föreningsidrotten. Tabell 65 erbjuder härvidlag ett svar. Tendenserna är högst påtagliga. De unga som slutat fast de gärna hade fortsatt anger i betydligt större utsträckning än de som slutat därför att de verkligen ville det att de kan tänka sig att återkomma. Av dem som slutat fast de inte ville svarar 66 procent att de vill återkomma. Drygt var fjärde (26 procent) av dem svarar att ”det absolut” och 40 procent att ”det troligen” kan bli så att de börjar föreningsidrotta igen. Motsvarande andelar bland dem som slutat av fri vilja är 9 och 27 procent. Därtill svarar endast 2 procent av dem som slutat fast de gärna hade fortsatt att de absolut inte kan tänka sig att börja föreningsidrotta igen. Efterfrågan på en återkomst är följaktligen mycket stor bland de avhoppare som svarat att de gärna fortsatt med föreningsidrott men att det av några skäl tyvärr inte blev så.

I Idrottsstudiens enkät ombads de avhoppare som kunde tänka sig att återkomma till föreningsidrotten att ange vilken eller vilka idrotter de då kunde tänka sig att börja med. Sammanlagt nämndes fyrtio olika typer av idrotter av 353 svaranden. En stor del av de svarande avhopparna anger mer än en idrott.

Tabell 65. Unga avhoppares vilja att återkomma till föreningsidrotten med avseende på om de upplever sig ha slutat av fri vilja eller inte. Procent

	Avhoppare som anger att de slutat av fri vilja	Avhoppare som anger att de inte slutat av fri vilja
Ja, absolut	9	26
Ja, troligen	27	40
Nej, troligen inte	52	32
Nej, absolut inte	12	2
Totalt	100	100

Tabell 66. De mest efterfrågade idrotterna bland avhoppare (i absoluta tal)

Fotboll	97
Kampsporter	42
Innebandy	34
Ridning	33
Dans	30
Handboll	24
Basket	23
Volleyboll	16
Badminton	13
Friidrott	13
Tennis	13
Simning	12
Boxning	11
Styrketräning	11
Äventyrsidrotter	10
Totalt	372

I tabell 66 listas de femton mest efterfrågade idrotterna. Siffrorna är absoluta tal.

Åtta av de tio mest efterfrågade sporterna hör till de tio största huvudvalsidrotterna. De två som inte hör dit är badminton och friidrott. Två idrotter saknas från listan över de tio populäraste huvudvalsidrotterna, nämligen ishockey och gymnastik. Sammantaget är således avhopparnas återkommandevalsidrott i mycket stor utsträckning ett uttryck för en efterfrågan av de idrotter som redan är stora bland de unga.

Att sluta med föreningsidrott

– empiriska tendenser

Svaren på Idrottsstudiens nionde huvudfråga, om hur stor andel unga som hoppar av idrotten, vilka de är och varför de gör det, kan sammanfattas i följande empiriska tendenser:

- När avhopparna själva utifrån sin egen självförståelse ska förklara varför de slutade med föreningsidrott dominerar tre svar: att få andra intressen än idrott, att tappa intresset för idrott och att ha brist på tid. Dessa tre svar ska betraktas som tre separata – till varandra endast svagt relaterade – svar. Det innebär, till exempel, att merparten av dem som slutar därför att andra intressen tar över inte tappar sitt intresse för idrott.
- Fem av de sju vanligaste förklaringarna som avhopparna har till sina avhopp avser förskjutningar av intressen. De två resterande är brist på tid och att träningstiderna inte passade.
- Avhoppare slutar enligt sin egen självförståelse i mycket liten utsträckning till följd av pengabrist, skador, rädsla för den miljö där idrotten utövas, föräldrars överkrav och press, ledares beteende eller utslagning (att inte få tävla för att man inte är tillräckligt duktig).
- En bestämning av avhoppare med objektiva, externa orsaker till avhoppet ger följande utfall:
 - Andelen avhoppare ökar med stigande ålder på de svarande.
 - Andelen avhopp är högre bland flickor än pojkar under tidiga tonåren.

- Andelen avhoppare är större bland unga med funktionshinder än bland unga utan funktionshinder.
- Andelen avhoppare är större bland barn till ensamstående.
- Andelen avhoppare är större bland dem som är svagt sociogeografiskt förankrade.
- Andelen avhoppare är större i invandrar-täta, segregerade områden än i områden som domineras av svenskar.
- Andelen avhoppare är större i familjer där föräldrarna saknar idrottskapital än i familjer där sådant kapital finns.
- Det finns *inte* några påtagliga skillnader i andelen avhoppare med avseende på pojkar och flickor, inrikes och utrikes födda och familjens utbildningsnivå.
- En bestämning av avhoppare genom en jämförelse med fortsättare med avseende på objektiva, internidrottsliga faktorer ger följande utfall:
 - Fortsättare börjar tävla inom föreningsidrotten i tidigare åldrar än avhoppare.
 - Fortsättare lägger i betydligt större utsträckning än avhoppare fler år, dagar och timmar på föreningsidrott.
 - Fortsättare tilldelar ledare större betydelse, både inom och utom idrotten, än avhoppare.
 - Fortsättare har högre prestationsmål än avhoppare.
- Avhoppare idrottar i betydligt större utsträckning än fortsättare enbart för att det är roligt.
- Fortsättare uppfattar i klart större utsträckning sig själva som bättre i idrott än vad avhopparna gör
- Drygt fyra av tio avhoppare anser att det egna avhoppet var ett fritt val. De slutade därför att de verkligen ville sluta med föreningsidrott. Knappt sex av tio avhoppare anser att det egna avhoppet var omständighetsbestämt. De slutade trots att de gärna hade velat fortsätta med föreningsidrott. De förra är oftare pojkar, yngre, sociogeografiskt förankrade och boende i områden som domineras av svenskar. De senare är oftare flickor, äldre, svagt sociogeografiskt förankrade och boende i invandrar-täta, segregerade områden.
- Drygt hälften av avhopparna svarar att de absolut (var femte) eller troligen (var tredje) kan tänka sig att börja föreningsidrotta igen.
- De avhoppare som är benägna att återkomma är oftare:
 - Yngre.
 - Utrikes födda, särskilt pojkar.
 - Svagt sociogeografiskt förankrade.
- Avhoppare som förstår sina avhopp i termer av omständighetsbestämda val svarar i större utsträckning än avhoppare som förstår sina avhopp i termer av fria val att de kan tänka sig att återvända till föreningsidrott igen.

- Avhoppare som kan tänka sig att åter börja föreningsidrotta efterfrågar i störst utsträckning följande tio – i popularitetsordning angivna – idrotter:

- fotboll
- kampsporter
- innebandy
- ridning
- dans
- handboll
- basket
- volleyboll
- badminton
- friidrott

- Åtta av dessa tio populära idrotter hör till de tio mest populära huvudvalsidrotterna. De två saknade huvudvalsidrotterna är ishockey och gymnastik.

- Sammanlagt nämnde avhoppare med tankar om att återvända till föreningsidrotten fyrtio olika idrotter.

KAPITEL 10

Att aldrig ha föreningsidrottat

Detta kapitel söker ge ett svar på Idrottsstudiens tionde huvudfråga, om *andelen unga som aldrig varit med i föreningsidrotten, vilka de är och i vilken utsträckning de skulle vilja vara med*. Den kategori av unga som under sin livstid aldrig har tränat eller tävlat i en idrottsförening benämns, precis som i rapportens första kapitel, som *utanförstående*, 14 procent av de unga är vid undersökningstillfället utanförstående. I absoluta tal motsvarar 14 procent cirka 120 000 individer i Sverige i åldersintervallet 13–20 år.

Kapitlet är disponerat i tre undersökningsområden. I det första området, *Att vara utanförstående*, görs en beskrivning av vilka de utanförstående är med hjälp av de individuella, kontextuella och familjebaserade faktorer som använts i föregående (och flera andra) kapitel. Området inleds med en redovisning av hur stor andel unga som är just utanförstående. I det andra området, *Utanförståendes efterfrågan på föreningsidrott*, undersöks omfattningen av de utanförståendes idrottsintresse liksom deras efterfrågan på föreningsidrott. Till detta andra område hör också en beskrivning av vilka utanförstående som skulle vilja vara med i föreningsidrotten. Det tredje och avslutande området, *Utanförståendes efterfrågan på olika idrotter*, redovisar vilka idrotter som de utanförstående som kan tänka sig att börja föreningsidrotta föredrar.

Idrottsstudiens tionde kapitel vägleds således av följande tre frågor:

- Hur stor andel av de unga har aldrig varit ängnat sig åt föreningsidrott och vilka är dessa unga?
- Är de utanförstående idrottsintresserade och i vilken utsträckning efterfrågar de att delta i föreningsidrotten?
- Vilka idrotter visar de utanförstående som skulle vilja vara föreningsidrottare intresse för?

Syftet är att beskriva vilka de utanförstående är och att synliggöra omfattningen av och innehållet i deras efterfrågan på föreningsidrott. På så sätt kan ytterligare ett empiriskt underlag ges för rapportens avslutande diskussion om de ungas föreningsidrottande ur ett idrottspolitiskt perspektiv.

Att vara utanförstående

Utanförståendes idrottsintresse

Utanförstående ger idrotten en avsevärt mindre betydelse än fortsättare – alltså den kategori av unga som vid Idrottsstudiens genomförande är aktiva i minst en idrottsförening och som oftast föreningsidrottat under en stor del av sin barn- och ungdomstid. Nästan nio av tio fortsättare (88 procent) svarar att idrotten har mycket stor (55 procent) eller ganska stor (33 procent) betydelse i deras liv. Knappt en av fyra (23 procent) utanförstående tilldelar idrotten samma betydelse. Sju procent av de utanförstående upplever att idrotten har stor betydelse i deras liv och 16 procent ger den ganska stor betydelse. Och omvänt svarar var fjärde utanförstående (25 procent) att idrotten betyder mycket lite eller inget alls i deras liv. Mindre än 1 procent av fortsättarna har samma upplevelse. Avhoppare intar vad gäller alla dessa andelar en mellanställning.

De utanförstående gör också en helt annan bedömning av värdet av att vara duktig i idrott i ungdomskulturen – det som i kapitel 1 benämndes *idrott som kollektiv representation*. Av fortsättarna anger 57 procent att det ger hög status – är ”inne” – i ungdomskulturen att vara framgångsrik i idrott. Motsvarande andel bland avhopparna är 25 procent och bland utanförstående 9 procent.

Graden av idrottsintresse kan även indikeras med i vilken utsträckning utanförstående ser idrott på tv respektive besöker idrottstävlingar. Drygt sex av tio (61 procent) av fortsättarna ser sportprogram på tv minst en gång i veckan. Bland avhoppare är det 30 procent och bland utanförstående är det 24 procent. Motsvarande andelar för dem som besöker idrottstävlingar minst en gång i månaden är 61 procent (fortsätt-

are), 30 procent (avhoppare) och 24 procent (utanförstående).

Om idrottsintresse bestäms av den betydelse de unga tilldelar idrotten i sina liv, den betydelse de anser att idrotten har i ungdomskulturen och den utsträckning i vilken de ser sportprogram på tv samt besöker idrottstävlingar, har de utanförstående ett betydligt mindre idrottsintresse än både de som föreningsidrottat och de som tidigare har gjort det. Det är dock av vikt att samtidigt betona:

- att knappt en av fyra utanförstående tilldelar idrotten stor eller ganska stor betydelse i sina liv
- att knappt en av fyra utanförstående ser sportprogram på tv varje vecka
- att knappt en av fyra utanförstående besöker idrottstävlingar varje månad.

Det finns således – trots allt – ett förhållandevis starkt idrottsintresse hos en relativt stor minoritet av de unga som aldrig har varit med i en idrottsförening.

Individuell och kontextuell bestämning

En beskrivning av de utanförstående i termer av *individuella faktorer* ger följande utfall:

- *Flickor* (15 procent) är i något större utsträckning än *pojkar* (11 procent) utanförstående.
- *Utrikes födda* (17 procent) är i något större utsträckning än *inrikes födda* (13 procent) utanförstående.

- *Utrikes födda pojkar* (4 procent) är i minst utsträckning utanförstående och *utrikes födda flickor* (26 procent) är i störst utsträckning utanförstående. Andelarna utanförstående bland *inrikes födda pojkar* och *flickor* är 12 respektive 15 procent.
- *Unga med funktionshinder* (24 procent) är i betydligt större utsträckning utanförstående än unga *utan funktionshinder* (13 procent). Men medan *flickor* med (16 procent) respektive utan funktionshinder (15 procent) i ungefär samma utsträckning är utanförstående så är skillnaderna mellan *pojkar* med och utan funktionshinder påtagliga. Knappt var tredje (32 procent) pojke med och var tionde (10 procent) pojke utan funktionshinder är utanförstående.

Den *kontextuella* indikator som mest påtagligt påverkar andelen unga som är utanförstående är den som benämns *etnogeografisk miljö*. I områden där det i stort sett endast bor svenskar eller där det bor mest svenskar är 13 procent utanförstående. I områden där det bor mest invandrare eller i stort sett endast invandrare är motsvarande andel 24 procent. I områden där det bor ungefär lika många svenskar som invandrare är 19 procent utanförstående. Även i detta sammanhang är kön av avgörande betydelse. I "svenska" områden är andelarna utanförstående pojkar (11 procent) och flickor (12 procent) låga och i stort sett på samma nivå. I integrerade och invandrantäta områden är könsskillnaderna påtagliga. Drygt en fjärdedel (27 procent) av flickorna och 11 procent av pojkarna i integrerade områden är utanförstående. Motsvarande andelar i invandrantäta områden är 16 respektive 29 procent. Med tanke på att endast 4 procent av andelen utrikes födda pojkar är utanförstående är det intressant att

konstatera att 16 procent av pojkar i invandrantäta områden är just utanförstående. Rapporten återkommer till frågor om föreningsidrott och segregation i den avslutande delen.

Utanförstående kommer i större utsträckning från *familjer* med låg (18 procent) eller medelhög utbildningsnivå (15 procent) än från familjer med hög utbildningsnivå (10 procent). Utanförstående bor också i större utsträckning med en ensamstående mamma (20 procent) än med båda föräldrarna (11 procent). Av de utanförstående bor 17 procent med en förälder och en styvförälder och 14 procent bor med enbart sin pappa.

Utanförstående har därtill i betydligt större utsträckning *föräldrar* som *inte* varit *föreningsaktiva*, 64 procent av de utanförstående saknar föräldrar med erfarenhet av att idrotta i förening. Motsvarande andel för avhoppare och fortsättare är 33 respektive 22 procent. Tendensen är likartad när det gäller att ha föräldrar som är eller har varit ledare i idrottsförening, 86 procent av de utanförstående saknar föräldrar med sådan ledarerfarenhet. Bland avhoppare är siffran 68 procent och bland fortsättare 50 procent.

Utanförståendes efterfrågan på föreningsidrott

En vanlig föreställning är att unga som inte är med i någon föreningsidrott saknar intresse för idrott. I kapitlets första undersökningsområde kunde vi konstatera att 14 procent av de unga är utanförstående och att en fjärdedel av dem visade stort eller förhållandevis stort idrottsintresse. Frågan är nu i vilken utsträckning de utanförstående efterfrågar föreningsidrott. Av tabell 67 framgår att hela 47 procent av de utanförstående är öppna för att börja föreningsidrotta. Fyra av tio (40 procent) finner det inte

troligt att de kommer att börja föreningsidrotta och 13 procent tar helt avstånd från möjligheten att börja idrotta i förening. Följaktligen är det en något större andel som absolut finner det möjligt (16 procent) än som finner det absolut otänkbart (13 procent). Än en gång synliggörs det stora idrottsintresse som finns bland de unga. Även bland dem som aldrig har varit med i en idrottsförening är intresset och viljan att vara med förhållandevis stort. Att vara ung och utanförstående är således inte ett givet och entydigt tecken på avsaknad av intresse och ovilja att vara med i idrottsföreningar.

Tabell 67. Utanförståendes intresse för att börja med föreningsidrott. Procent

Ja, absolut	16
Ja, troligen	31
Nej, troligen inte	40
Nej, absolut inte	13
Totalt	100

Vilka är då de utanförstående, som har ett så stort idrottsintresse att de kan tänka sig att börja föreningsidrotta efter en hel barn- och ungdomstid utanför föreningsidrotten? De intressantaste resultaten kan sammanfattas i fyra tendenser:

Kön

Det är en betydligt större andel utanförstående flickor (55 procent) än pojkar (38 procent) som säger att de absolut eller troligen kan tänka sig att börja föreningsidrotta.

Inrikes och utrikes födda

67 procent av de utanförstående som är utrikes födda svarar att de absolut eller troligen kommer att börja föreningsidrotta. Motsvarande andel bland inrikes födda är 45 procent.

Etnogeografisk plats

75 procent av de utanförstående i invandratäta områden svarar att de absolut eller troligen kommer att börja föreningsidrotta. Bland utanförstående i integrerade områden är det 53 procent. Av utanförstående i områden där det bor mest eller i stort sett endast svenskar har 44 procent samma uppfattning.

Funktionshinder

Bland funktionshindrade som är utanförstående är det 19 procent som svarar att de absolut eller troligen kommer att börja föreningsidrotta. Bland utanförstående utan funktionshinder är det 50 procent.

Utanförståendes efterfrågan av olika idrotter

De utanförstående som svarat att de skulle kunna tänka sig att börja med föreningsidrott ombads i en öppen fråga att ange vilken idrott de i så fall var intresserad av, 88 stycken ungdomar (6 procent av hela urvalet) svarade på frågan och 32 angav mer än en idrott. Totalt nämns 33 idrotter, vilket tyder på att de utanförstående har ett mycket varierande intresse för idrott. Åtta av de angivna idrotterna är lagidrotter och 25 är individuella idrotter. Idrotterna redovisas i tabell 68.

Tabell 68. Föreningsidrotter som utanförstående kan tänka sig att välja (i absoluta tal).

Fotboll	19
Kampsporter	14
Badminton	11
Dans	8
Volleyboll	8
Basket	7
Innebandy	7
Styrketräning	6
Bowling	5
Handboll	5
Friidrott	5
Ridning	5
Simning	4
Aerobics/Spinning/Step-up	3
Klättring	3
Motorsport	3
Skidor	3
Tennis	3
Amerikansk fotboll	2
Bandy	2
Golf	2
Bordtennis	1
Bowling	1
Bågskytte	1
Counter strike	1
Cykling	1
Friluftsliv	1
Gymnastik	1
Kanot	1
Rugby	1
Segling	1
Skateboard	1
Skytte	1
Totalt	135

Precis som när det gäller val av förstaidrott, huvudidrott och fleridrott är fotbollen störst. Den följs dock av sporter som inte alla hör till de tio största huvudvalsidrotterna. Hit hör idrotter som badminton, volleyboll, styrketräning och bowling. De idrotter som efterfrågas av de utanförstående finns också med bland de tio populäraste huvudidrotterna. Bortsett från fotboll är dessa kampsporter, dans, basket, innebandy och handboll. Bland dessa sticker kampsport och basket ut. Var sjunde (14 procent) av de utanförstående som svarat på den öppna frågan anger kampsport, vilket kan jämföras med att 5 procent av de unga har kampsport som sin huvudidrott. Sju procent av de utanförstående nämner basket och 3 procent anger basket som huvudidrott. Båda dessa – kampsport och basket – hör till de idrotter som har störst andel utrikes födda bland sina deltagare. Det är också intressant att påpeka att ishockey inte finns på listan över vilka idrotter som de utanförstående skulle kunna tänka sig att börja med.

Att aldrig ha föreningsidrottat – empiriska tendenser

Svaren på den tionde huvudfrågan, om andelen unga som aldrig varit med i föreningsidrotten, vilka de är och i vilken utsträckning de skulle vilja vara med, kan sammanfattas i följande empiriska tendenser:

- 14 procent av de unga är utanförstående har under sin livstid aldrig varit med i en idrottsförening.
- Utanförstående ger idrotten en avsevärt mindre betydelse i sina liv än fortsättare och avhoppare.
- Utanförstående upplever att idrottens status i ungdomskulturen är betydligt lägre än vad fortsättare och avhoppare gör.
- Utanförstående ser i betydligt lägre grad sportprogram på tv och besöker i betydligt lägre grad idrottstävlingar än vad fortsättare och avhoppare gör.
- Knappt var fjärde utanförstående ger dock idrotten stor eller ganska stor betydelse i sina liv, ser sportprogram på tv varje vecka och besöker minst en gång i månaden en idrottstävling.
- Utanförstående är i något större utsträckning flickor än pojkar, och oftare utrikes än inrikes födda, men skillnaderna är härvidlag inte särskilt stora.
- Utanförstående är i betydligt större utsträckning utrikes födda flickor än utrikes födda pojkar, inrikes födda pojkar och inrikes födda flickor. Den minsta andelen utanförstående finns i kategorin utrikes födda pojkar.
- Könsskillnader med avseende på andelen utanförstående är betydligt större mellan utrikes födda pojkar och flickor än mellan inrikes födda pojkar och flickor.
- Andelen utanförstående är betydligt högre i områden där det i stort sett endast bor invandrare eller där det mest bor invandrare. I dessa områden är därtill könsskillnaderna påtagliga. Flickor är i betydligt större utsträckning än pojkar utanförstående i segregerade områden.
- Utanförstående kommer i större utsträckning från familjer med låg utbildning än med hög utbildning.
- Unga som bor med sin mamma är i högre grad utanförstående än unga som bor med båda föräldrarna. Unga som bor med sin pappa eller med en förälder och en styvförälder intar andelsmässigt en mellanställning.
- Utanförstående har betydligt mindre ofta föräldrar som har varit idrottsaktiva eller idrottsledare än fortsättare och avhoppare.
- Unga funktionshindrade är i betydligt större utsträckning utanförstående än unga som inte är funktionshindrade. Detta gäller särskilt funktionshindrade pojkar.

- Närmare hälften av de utanförstående svarar att de absolut eller troligen kommer att börja föreningsidrotta.
- De utanförstående som svarar att de absolut eller troligen kommer att börja föreningsidrotta är oftare flickor än pojkar, oftare utrikes än inrikes födda och bor oftare i invandrantäta, segregerade områden.
- Ungefär var femte utanförstående med funktionshinder svarar att de absolut eller troligen kommer att börja föreningsidrotta.
- De tio mest efterfrågade föreningsidrotterna bland unga utanförstående som kan tänka sig att börja idrotta i en idrottsförening är:
 - fotboll
 - kampsporter
 - badminton
 - dans
 - volleyboll
 - basket
 - innebandy
 - styrketräning
 - bowling
 - handboll
- På samma andelsnivå som handboll finns också friidrott och ridning.

KAPITEL 11

The background of the page is a solid teal color. Overlaid on this background is a complex, abstract geometric pattern. This pattern consists of numerous thin, white lines that radiate from several central points, creating a starburst or web-like effect. The lines are of varying lengths and orientations, creating a dense and intricate visual texture. The overall appearance is that of a modern, minimalist design.

Att idrotta i egen regi

Kapitel 11 söker ge ett svar på Idrottsstudiens elfte huvudfråga, om *spontanidrottens omfattning i ungas liv och i vilken utsträckning spontanidrottare är och önskar vara med i föreningsidrotten*. I studiens enkät tillfrågades samtliga unga om de spontanidrottar på sin fritid. I en enkätfråga definierades att idrotta *spontan* med ”att till exempel spela fotboll eller bowla med kompisar utan att det är i en idrottsförening”. Spontanidrott avser följaktligen en *idrott* som utövas i *egen regi* tillsammans med *kompisar*.

I en följdfråga fick de som spontanidrottare välja ett av tre svarsalternativ:

- a) att de spontanidrottare men också föreningsidrottare
- b) att de endast spontanidrottare och inte vill föreningsidrotta
- c) att de endast spontanidrottare men hellre skulle vilja föreningsidrotta.

Med utgångspunkt i de ungas svar på dessa frågor vägleds detta kapitel av följande frågor:

- Hur vanligt förekommande är spontanidrott bland de unga?
- Vilka unga är det som spontanidrottare?
- I vilken utsträckning är spontanidrottare också föreningsidrottare?
- Skulle de som endast spontanidrottare hellre vilja göra det i en idrottsförening?

Som påpekats i inledningskapitlet ger Idrottsstudien endast en övergripande beskrivning av de ungas idrottande inom olika undersökningssområden. Detta gäller särskilt området spontanidrott. Det finns därför åtskilliga frågor som lämnas obesvarade. Hur omfattande är spontanidrott bland dem som är under 13 år? Vilka idrotter är populära spontanidrotter? Vilka spontanidrottare de unga tillsammans med? I vilken utsträckning deltar vuxna? Hur mycket tid ägnas åt spontanidrott? På vilka platser sker spontanidrottandet? På vilka tider och i vilka sammanhang idrottas det spontan? Hur går spontanidrott – till exempel i termer av organisation, ledarskap, delaktighet och regler – till? Vilken betydelse har spontanidrott i de ungas liv? Rymmer spontanidrottandet sina egna läroprocesser? Hur kan spontanidrott som socialisationsmiljö beskrivas? Intresset för spontanidrott reser också en annan typ av fråga: hur ser spontanidrottens *möjlighetsstrukturer* ut? Med andra ord, vilka är de miljöer som, med eller utan avsikt, inbjuder till spontanidrott? Och vem skapar, utvecklar och underhåller dem? Inte heller spontanidrottens möjlighetsstrukturer berörs i detta sammanhang. Ytterligare en intressant fråga är hur relationen ser ut mellan spontanidrottandets omfattning och idrottsliga elitframgångar.

Spontanidrott är ett på flera sätt svårdefinierat begrepp, därför att det är ett svärfångat fenomen. Fenomenet är svärfångat eftersom det inte är självklart vilka aktiviteter och regiformer som bör föras till begreppet. Eftersom denna studie avser idrott i relation till den svenska idrotts-

rörelsen har just spontana *idrottsaktiviteter* – till exempel att spela fotboll eller bowling – prioriterats. Följaktligen avser begreppet spontanidrott i detta sammanhang inget annat än att idrottandet *inte* sker i en idrottsförenings regi. Också bestämmningen *spontan* kan problematiseras. Frågan är hur spontan – i den lexikaliska betydelsen ”plötslig impuls” och ”utan eftertanke” – spontanidrottandet är. Även om mycket kvarstår att reda ut och studera med avseende på spontanidrottens karaktär, dess aktiviteter och regiformer, erbjuder detta kapitel dock empiriska beskrivningar och upptäckter med bärande betydelse för Idrottsstudiens övergripande syfte.

Kapitlet är disponerat i två undersökningsområden. I det första området redovisas andelen unga som ägnar sig åt spontanidrott. Området fördjupar också beskrivningen av dem som spontanidrottare respektive inte spontanidrottare med hjälp av några av de individuella och kontextuella aspekter som introducerats i rapportens inledningskapitel. Till denna beskrivning hör också tre idrottsaspekter. Först den betydelse som spontanidrottarna tilldelar idrotten i sina liv. Därefter den status idrott har i de ungas liv och, för det tredje, föräldrars idrottskapital, det vill säga deras erfarenheter av att föreningsidrotta respektive vara idrottsledare i föreningsregi. I huvudsak fokuserar det första området hur andelen aktiva spontanidrottare varierar med olika idrottsliga och icke idrottsliga individuella och kontextuella faktorer. På så sätt besvaras de vägledande frågor som berör omfattningen av spontanidrott i de ungas liv och vilka unga det är som spontanidrottare.

I det andra området riktas intresset mot tre olika kategorier av spontanidrottare: de som också föreningsidrottare, de som endast spontanidrottare och de som spontanidrottare men som

hellre skulle vilja idrotta i föreningsregi. Området inleds med en redovisning av hur vanligt förekommande de olika kategorierna är. Därefter fördjupas beskrivningen med hjälp av de individuella och kontextuella aspekter som belyste spontanidrottarna i kapitlets första undersökningsområde. Det andra områdets empiriska redovisning ger följaktligen svar på de två resterande frågorna om i vilken utsträckning spontanidrottare också är föreningsidrottare och om de som spontanidrottare hellre skulle göra det i en idrottsförening.

Syftet är precis som i kapitlet om avhoppare och utanförstående att undersöka hur efterfrågan på föreningsidrott ser ut bland dem som av olika anledningar inte föreningsidrottare. Lika viktigt är det att synliggöra dem som av olika skäl väljer bort föreningsidrotten.

Spontanidrottens omfattning i ungas liv

Av tabell 69 framgår att drygt nio av tio (92 procent) av Idrottsstudiens unga svarar att de spontanidrottare. Knappt en av tio (8 procent) anger att aldrig gör det. Knappt en av tio (9 procent) gör det varje dag eller nästan varje dag. Drygt var femte (22 procent) gör det någon gång i veckan. Det innebär att knappt var tredje (31 procent) ung spontanidrottare en gång i veckan eller mer. En något större andel (34 procent) gör det någon eller några gånger per månad. Ytterligare 27 procent spontanidrottare någon eller några gånger per år.

Beskrivningen av spontanidrottarna fokuserar fortsättningsvis i huvudsak den knappa tredjedel (31 procent) som spontanidrottare minst en gång veckan. Hädanefter benämns de *aktiva spontanidrottare*. Uttrycket att spontanidrottare aktivt används synonymt.

Tabell 69. Andelen unga som spontanidrottare på sin fritid. Procent

Varje dag eller nästan varje dag	9
Någon gång i veckan	22
Någon eller några gånger per månad	34
Någon eller några gånger per år	27
Aldrig	8
Totalt	100

Individuella faktorer

Nästan alla unga i studien, 93 procent av alla *pojkar* och 92 procent av alla *flickor*, anger att de spontanidrottare. De förra gör det dock betydligt oftare än de senare, 40 procent av pojkarna är aktiva spontanidrottare. Motsvarande andel för flickorna är 22 procent.

I samtliga studerade *åldrar* anger minst 90 procent av de unga att de spontanidrottare. I ta-

bell 70 redovisas andelen aktiva spontanidrottare i de åtta studerade åldrarna. Spontanidrottens mest aktiva tid, avseende de åldrar som här studeras, är den tidiga tonårstiden. Drygt hälften (55 procent) av 13-åringarna spontanidrottare aktivt. Bland 14-åringarna är motsvarande andel 41 procent. En jämförelse mellan 13-åringar (55 procent) och 16-åringar (28 procent) visar att andelen aktiva spontanidrottare nästan är halverad. Därefter är andelsnivåerna relativt likartade. Nästan var fjärde 20-åring (23 procent) spontanidrottare minst en gång i veckan.

I tabell 71 redovisas andelen aktiva spontanidrottare bland *pojkar* och *flickor* i olika *åldrar*. Med ökad ålder minskar andelen unga som spontanidrottare aktivt bland både *pojkar* och *flickor*.

Vid 20 års ålder spontanidrottare 33 procent av pojkarna och 12 procent av flickorna, vilket kan jämföras med andelarna 66 respektive 42 procent vid 13 års ålder.

Tabell 70. Andelen unga i åldrarna 13–20 år som är aktiva spontanidrottare. Procent

13 år	55
14 år	41
15 år	37
16 år	28
17 år	25
18 år	25
19 år	20
20 år	23

Tabell 71. Andelen pojkar (P) och flickor (F) som är aktiva spontanidrottare i åldrarna 13–20 år. Procent

13 år		14 år		15 år		16 år		17 år		18 år		19 år		20 år	
P	F	P	F	P	F	P	F	P	F	P	F	P	F	P	F
66	42	50	29	55	21	30	26	35	16	36	18	26	17	33	12

Vid minst något eller några tillfällen varje år spontanidrottar 93 procent av de *inrikes födda* unga och 91 procent av de *utrikes födda* unga. Följaktligen spontanidrottar 7 procent av inrikes födda och 9 procent av utrikes födda aldrig. Trettio procent av de inrikes födda och 33 procent av de utrikes födda är aktiva spontanidrottare. Av tabell 72 framgår dock att det finns påtagliga skillnader mellan inrikes och utrikes födda pojkar och flickor, 56 procent av de utrikes födda pojkarna är aktiva spontanidrottare. Bland inrikes födda pojkar är motsvarande andel 39 procent. Inrikes födda flickor (23 procent) är i betydligt mindre utsträckning aktiva spontanidrottare än utrikes och inrikes födda pojkar. Utrikes födda flickor (13 procent) är i mycket liten utsträckning aktiva spontanidrottare. Således är skillnaden mellan pojkar (56 procent) och flickor (13 procent) födda i ett annat land än Sverige särskilt påtagliga.

En jämförelse mellan utrikes födda från olika delar av världen visar i sin tur på påtagliga skillnader, 58 procent av de unga födda i Sydamerika är aktiva spontanidrottare. Motsvarande andel för unga från Asien och Afrika är 27 respektive 16 procent. Dessa andelar måste dock ses med mycket stor försiktighet. Främst därför att Idrottsstudiens urval är för litet för att med säkerhet uttala sig om andelen aktiva spontanidrottare från olika delar av världen.

Tabell 72. Andelen inrikes och utrikes födda pojkar och flickor som är aktiva spontanidrottare. Procent

Inrikes födda		Utrikes födda	
Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
39	23	56	13

Kontextuella faktorer

I tabell 73 redovisas andelen aktiva spontanidrottare i sju typer av *kommuner*. Utfallet visar att andelarna aktiva spontanidrottare i stora drag är mycket likartade oavsett kommunernas grundkaraktär. Den högsta andelen aktiva spontanidrottare finns i förortskommuner (34 procent) och den lägsta andelen övriga kommuner (typ 2) (27 procent).

I tabell 74 jämförs aktivt spontanidrottande *pojkar* och *flickor* som bor i *bostadsområden* med olika sammansättning av "svenskar" och "invandrare". Tabellen synliggör tre påtagliga tendenser. I områden där det i stort sett enbart bor svenskar är 45 procent av pojkarna och 36 procent av flickorna aktiva spontanidrottare. I de områden där det bor mest svenskar är motsvarande andelar 44 respektive 41 procent. Således skiljer sig andelarna aktiva spontanidrottande pojkar och flickor inte särskilt mycket åt i de två typer av områden där andelen svenskar dominerar. I områden där andelarna svenskar och invandrare är ungefär desamma är 35 procent av pojkarna och 36 procent av flickorna aktiva spontanidrottare. Med andra ord är andelen aktiva spontanidrottare lägre där *integration* (i termer av befolkningsammansättning) råder än i svenskdominerande områden. Dock är andelarna pojkar och flickor som spontanidrottar aktivt i stort desamma i integrerade områden. I invandratäta områden finns både de högsta och lägsta andelarna aktiva spontanidrottare. Sex av tio (60 procent) av pojkarna i båda typerna av invandratäta områden spontanidrottar aktivt. Bland flickorna i dessa respektive områden är motsvarande andelar 25 respektive 16 procent. I de två typerna av områden som domineras av svenskar är det således mer än dubbelt så stora andelar flickor som spontanidrottar än i det mest invandratäta området.

Tabell 73. Andelen unga aktiva spontanidrottare i sju olika typer av kommuner. Procent

Stor städer	Förorts-kommuner	Större städer	Pendlings-kommuner	Varu-kommuner	Övriga 1	Övriga 2
30	34	30	29	30	31	27

Tabell 74. Andelen pojkar och flickor som aktivt spontanidrottar i olika etnografiska miljöer. Procent

Där det bor i stort sett bara svenskar		Där det bor mest svenskar		Där det bor ungefär lika många svenskar som invandrare		Där det bor mest invandrare		Där det bor i stort sett bara invandrare	
Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
45	36	44	41	35	36	60	25	60	16

Tabell 75. Andelen unga pojkar och flickor i fyra olika familjestrukturer som är aktiva spontanidrottare. Procent

Båda föräldrarna		Enbart mamma		Enbart pappa		En förälder och en styvförälder	
Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
41	25	36	15	28	12	36	23

Av tabell 75 framgår att pojkar i jämförelse med flickor oavsett *familjestruktur* i större utsträckning är aktiva spontanidrottare. Andelarna aktivt spontanidrottande pojkar är med avseende på just familjestruktur med ett undantag relativt likartade. Av dem som bor med båda föräldrarna spontanidrottar 41 procent aktivt och av dem som bor med sin mamma respektive en förälder och en styvförälder spontanid-

rottar 36 procent aktivt. Undantaget är de som bor med enbart sin pappa, 28 procent av dessa pojkar är aktiva spontanidrottare. Denna andel måste dock bedömas med mycket stor försiktighet, då en mycket liten andel av de unga enbart bor tillsammans med sin pappa. Flickor uppvisar ett delvis annorlunda mönster. De är oftare aktiva spontanidrottare när de bor tillsammans med två vuxna än med en. Av de

flickor som bor med två vuxna är en fjärdedel aktiva spontanidrottare, 25 procent av dem som bor med båda föräldrarna och 23 procent av dem som bor med en förälder och en styvförälder. För flickor som bor med sin mamma respektive pappa är andelarna 15 och 12 procent. Den största skillnaden finns mellan pojkar som bor med båda föräldrarna (41 procent) och flickor som bor med sin pappa (12 procent).

Unga från hem med olika *utbildningsnivå* är i förhållandevis lika stor omfattning aktiva spontanidrottare, 32 procent av unga från hem med lågutbildade föräldrar spontanidrottar aktivt. Motsvarande andelar från hem med medel- och högutbildade föräldrar är 27 respektive 34 procent. Det finns således en svag tendens till en något mindre andel aktiva spontanidrottare i hem med medelutbildning. Men skillnaderna är som just framgått mycket små.

I tabell 76 jämförs aktivt spontanidrottande *pojkar* och *flickor* från hem med skilda *utbildningsnivå*. Skillnaderna pojkar emellan är inte särskilt stora, 44 procent av pojkarna från hem med lågutbildade föräldrar spontanidrottar aktivt. Motsvarande andelar för pojkar från medel- respektive högutbildade hem är 37 procent respektive 40 procent. Andelen flickor som spontanidrottar aktivt är något högre i hem med hög-

utbildade föräldrar (28 procent). I hem med lågutbildade och medelutbildade föräldrar är andelarna i båda fallen 20 procent.

Idrottens betydelse och föräldrars idrottskapital

Föga förvånande är andelen aktiva spontanidrottare betydligt större bland unga som tilldelar idrotten stor *betydelse* i sina liv än bland dem som inte gör det. Ju större betydelse idrotten tilldelas, desto större andel aktiva spontanidrottare. Tabell 77 visar att drygt hälften (51 procent) av de unga som tilldelar idrotten stor betydelse i sina liv är aktiva spontanidrottare. Bland dem som tilldelar idrotten liten eller ingen betydelse är motsvarande andel 4 procent.

Tilläggs kan att 37 procent av de unga som anser att *idrott* har *hög status* i ungas liv är aktiva spontanidrottare. Motsvarande andel bland dem som inte tycker att så är fallet är 17 procent.

En dimension av en familjs *idrottskapital* avser om föräldrarna är eller har varit aktiva idrottare i en förening. Av tabell 78 framgår att andelen aktiva spontanidrottare är störst bland unga med föräldrar som båda är eller har varit idrottsaktiva, 37 procent av dessa unga är aktiva spontanidrottare. Unga vars föräldrar aldrig har

Tabell 76. Andelen aktivt spontanidrottande flickor och pojkar från hem med tre olika utbildningsnivåer. Procent

Lågutbildade föräldrar		Medelutbildade föräldrar		Högutbildade föräldrar	
Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
44	20	37	20	40	28

Tabell 77. Andelen aktiva spontanidrottare i relation till idrottens betydelse i deras liv. Procent

Mycket stor betydelse	Ganska stor betydelse	Varken stor eller liten betydelse	Ganska liten betydelse	Mycket liten eller ingen betydelse
51	35	19	9	4

varit idrottsaktiva är i minst utsträckning aktiva spontanidrottare (25 procent). Motsvarande andelar för unga med pappor eller mammor som är eller har varit idrottsaktiva är 30 respektive 29 procent.

Tendensen är densamma vad gäller den andra dimensionen av *idrottskapital*, nämligen föräldrars erfarenheter av att vara ledare inom föreningsidrotten. Tabell 79 visar att de unga vars båda föräldrar är eller har varit ledare inom föreningsidrotten i större utsträckning är aktiva spontanidrottare (40 procent) än de vars föräldrar saknar sådana erfarenheter (28 pro-

cent). Precis som ovan intar de unga som har en pappa eller en mamma med ledarerfarenheter inom idrotten en mellanställning. Drygt en tredjedel (36 procent) av unga med en mamma som är eller har varit ledare i en idrottsförening är aktiva spontanidrottare. Motsvarande andel för dem med en pappa som har samma erfarenheter är 34 procent.

Tabell 78. Andelen unga aktiva spontanidrottare med föräldrar som har eller saknar erfarenheter av att vara aktiva idrottsutövare. Procent

Båda föräldrarna	Endast pappa	Endast mamma	Varken mamma eller pappa
37	30	29	25

Tabell 79. Andelen unga aktiva spontanidrottare med föräldrar som har eller saknar erfarenheter av att vara ledare inom föreningsidrotten. Procent

Båda föräldrarna	Endast pappa	Endast mamma	Varken mamma eller pappa
40	34	36	28

Tre kategorier spontanidrottare

Tabell 80 ger svar på tre frågor: Hur stor andel av spontanidrottarna idrottar också i föreningsregi? Hur stor andel av spontanidrottarna som inte är med i en idrottsförening skulle vilja vara det? Hur stor del av spontanidrottarna föredrar att endast ägna sig åt spontanidrott? Till skillnad från i föregående avsnitt som endast fokuserade aktiva spontanidrottare – de som spontanidrottade minst en gång i veckan – riktas intresset här mot *alla* – oavsett omfattning – som spontanidrottare. Huvudsyftet här är upptäcka spontanidrottarnas relation till föreningsidrotten. Det innebär att svaren på de tre ovan formulerade frågorna står i centrum för detta avsnitt.

I stort sett var tredje (34 procent) spontanidrottare är också föreningsidrottare. Drygt hälften (53 procent) av spontanidrottarna är inte intresserade av att idrotta i föreningsregi. Av spontanidrottarna svarar 13 procent att de hellre skulle idrotta i en förening än i egen regi. Den senare kategorin benämns här efter *presumptiva föreningsidrottare*. Den kategori som föredrar att endast ägna sig åt spontanidrott kallas *renodlade spontanidrottare*. De unga som både föreningsidrottare och spontanidrottare utgör kategorin *komplementära idrottare*.

Innan en fördjupad beskrivning görs av de tre kategorierna är det av vikt att påpeka att det finns en större andel *aktiva* spontanidrottare bland komplementära idrottare (45 procent) än bland presumtiva föreningsidrottare (35 procent) och renodlade spontanidrottare (25 procent). Med andra ord spontanidrottare komplementära idrottare med större intensitet än presumtiva föreningsidrottare och renodlade spontanidrottare. Särskilt stor är skillnaden mellan komplementära idrottare och renodlade spontanidrottare. Det är också viktigt att påpeka att den empiriska analysen i detta avsnitt är något mindre omfattande än i det föregående avsnittet.

Tabell 80. Andelen spontanidrottare som föreningsidrottare, som inte vill föreningsidrotta och som inte föreningsidrottare men vill föreningsidrotta. Procent

Jag spontanidrottare men idrottar även i en förening	34
Jag spontanidrottare och vill inte göra det i en förening	53
Jag spontanidrottare men vill hellre idrotta i en förening	13
Totalt	100

Individuella faktorer

Tabell 81 visar att *pojkar* (37 procent) något oftare är komplementära idrottare än *flickor* (31 procent). Flickor (56 procent) är i något större utsträckning renodlade spontanidrottare än pojkar (50 procent). Men som framgår av de redovisade andelarna är könsskillnaderna i dessa båda fall inte särskilt påtagliga. Därtill är pojkar (13 procent) och flickor (13 procent) i samma utsträckning presumtiva föreningsidrottare. Dessa resultat bör dock förstås mot bakgrund av att pojkar i betydligt större utsträckning är aktiva spontanidrottare än flickor. Som just påpekats studeras i detta avsnitt alla unga spontanidrottare utan hänsyn taget till detta idrottandets intensitet.

Av tabell 82 framgår med all tydlighet att andelen komplementära idrottare blir allt mindre med stigande *ålder* på de svarande. Drygt hälften (57 procent) av 13-åringarna är det men endast 17 procent av 20-åringarna. Redan vid 16 års ålder är andelen komplementära i stort sett halverad (30 procent). Med de renodlade spontanidrottarna förhåller det sig på omvänt vis. Knappt var tredje 13-åring (31 procent) är renodlad spontanidrottare. Motsvarande andel bland 20-åringarna är 71 procent. De presumtiva föreningsidrottarna uppvisar inte någon tendens till förändringar till följd av ålder, de varierar från 9 (18-åringar) till 19 procent (17-åringar). I övriga åldrar varierar andelarna mellan 10 och 16 procent. Följaktligen vill mellan var femte och var tionde ung spontanidrottare i varje ålder hellre idrotta i förening än i egen regi.

Tabell 81. Andelen pojkar och flickor som är komplementära idrottare, presumtiva föreningsidrottare och renodlade spontanidrottare. Procent

	Pojkar	Flickor
Komplementära	37	31
Renodlade	50	56
Presumtiva	13	13
Totalt	100	100

Tabell 82. Andelen komplementära idrottare, renodlade spontanidrottare och presumtiva föreningsidrottare i åldrarna 13–20 år. Procent

	13 år	14 år	15 år	16 år	17 år	18 år	19 år	20 år
Komplementära	57	45	42	30	27	25	30	17
Renodlade	31	39	48	57	54	66	58	71
Presumtiva	12	16	10	13	19	9	12	12
Totalt	100	100	100	100	100	100	100	100

Tabell 83. Andelen inrikes och utrikes födda pojkar och flickor som är komplementära idrottare, renodlade spontanidrottare och presumtiva föreningsidrottare. Procent

	Inrikes födda		Utrikes födda	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
Komplementära	37	31	36	25
Renodlade	52	56	24	55
Presumtiva	11	13	40	20
Totalt	100	100	100	100

Tabell 83 visar att andelarna komplementära idrottare bland inrikes (37 procent) och utrikes födda pojkar (36 procent) i stort är identiska. Inrikes födda flickor (31 procent) är i något större utsträckning komplementära idrottare än utrikes födda flickor (25 procent). Men skillnaden är inte särskild stor. Kategorin presumtiva föreningsidrottare uppvisar ett annat andelsmönster. Medan fyra av tio spontanidrottande utrikes födda pojkar är just presumtiva föreningsidrottare är endast drygt en av tio (11 procent) inrikes födda pojkar detsamma. Motsvarande andelar för inrikes födda flickor är 13 procent och för utrikes födda flickor 20 procent.

Kontextuella faktorer

Tabell 84 visar att den största andelen komplementära idrottare finns i områden som domineras av svenskar. I områden där det i stort sett bara bor svenskar är 35 procent av spontanidrottarna komplementära idrottare och i områden där det bor mest svenskar är 37 procent det. Där integration råder är motsvarande andel 23 procent. Lägst andel komplementära idrottare finns i områden där det bor mest invandrare (19 procent) och i stort sett bara invandrare (20 procent). Det finns inga påtagliga skillnader mellan andelen renodlade spontanidrottare i de fem olika typerna av bostadsområden. Andelarna varierar mellan 50 och 60 procent. Den största andelen renodlade spontanidrottare, 60 procent, finns i de mest invandratäta områdena. Drygt var tionde (11 procent) spontanidrottare i de båda svenskdominerande områdena är presumtiva föreningsidrottare. Andelen är nästan den dubbla (20 procent) i områden med ungefär lika många svenskar som invandrare. Andelen är densamma (20 procent) i de mest invandratäta områdena och än högre (31 procent) i områden där det i stort sett bara bor invandrare.

Tabell 84. Andelen komplementära idrottare, renodlade spontanidrottare och presumtiva föreningsidrottare i fem olika typer av etnogeografiska miljöer. Procent

	Där det i stort sett bara bor svenskar	Där det bor mest svenskar	Där det bor ungefär lika många svenskar som invandrare	Där det bor mest invandrare	Där det bor i stort sett bara invandrare
Komplementära	35	37	23	19	20
Renodlade	54	52	57	50	60
Presumtiva	11	11	20	31	20
Totalt	100	100	100	100	100

I tabell 85 redovisas andelen komplementära idrottare, renodlade spontanidrottare och presumtiva föreningsidrottare bland unga spontanidrottare från hem med tre olika utbildningsnivåer. Andelen komplementära idrottare är något högre i hem med hög utbildningsnivå, 37 procent av spontanidrottarna från sådana hem är komplementära idrottare, vilket kan jämföras med 34 procent av dem som kommer från hem med medelnivå och 29 procent av dem från hem med låg nivå. Andelarna renodlade spontanidrottare är mycket likartade i hem med olika utbildningsnivåer. Oavsett utbildningsnivå ligger andelarna på drygt 50 procent. Andelen presumtiva föreningsidrottare är dock något högre hos unga spontanidrottare från

hem med lägre utbildningsnivå (15 procent) och medelnivå (14 procent) än bland dem från hem med hög utbildningsnivå (9 procent). Sammantaget är dock andelsskillnaderna mellan de tre kategorierna av spontanidrottare med avseende på hemmets utbildningsnivå mycket små.

Idrottens betydelse och föräldrarnas idrottskapital

I tabell 86 redovisas relationen mellan den betydelse unga spontanidrottare tilldelar idrotten i sina liv och andelen komplementära idrottare, renodlade spontanidrottare och presumtiva föreningsidrottare. Andelen komplementära idrottare är som förväntat störst bland de

Tabell 85. Andelen komplementära idrottare, renodlade spontanidrottare och presumtiva föreningsidrottare i hem med olika utbildningsnivå. Procent

	Låg utbildning	Medelhög utbildning	Hög utbildning
Komplementära	29	34	37
Renodlade	56	52	54
Presumtiva	15	14	9
Totalt	100	100	100

unga spontanidrottare som svarar att idrotten har mycket stor betydelse i deras liv, 63 procent av dessa är just komplementära idrottare. Ju mindre betydelse spontanidrottarna tilldelar idrotten, desto mindre andel av dem är komplementära idrottare. Bland dem som svarar att idrotten har mycket liten eller ingen betydelse alls är 1 procent komplementära idrottare. Tendensen är den omvända för kategorin renodlade spontanidrottare. Den har betydligt större andelar bland dem som tilldelar idrotten mindre betydelse i sina liv, 28 procent av de spontanidrottare som tilldelar idrotten mycket stor betydelse i sina liv är renodlade spontanidrottare. Bland dem som ger idrotten mycket liten

eller ingen betydelse är det 94 procent. Andelen presumtiva föreningsidrottare är högst bland dem som tilldelar idrotten ganska stor betydelse (16 procent) eller varken stor eller liten betydelse (17 procent).

Av tabell 87 framgår att nästan hälften (47 procent) av de unga spontanidrottare vars båda föräldrar är eller har varit aktiva idrottsutövare i en förening är komplementära idrottare. Om endast pappan har varit föreningsidrottare är det 33 procent och om endast mamman har varit detsamma är det 27 procent. Bland spontanidrottare med föräldrar som aldrig föreningsidrottat är det 22 procent. Tendensen, om än mindre stark, är den omvända med renod-

Tabell 86. Andelen komplementära idrottare, renodlade spontanidrottare och presumtiva föreningsidrottare i relation till idrottens betydelse i deras liv. Procent

	Mycket stor betydelse	Ganska stor betydelse	Varken stor eller liten betydelse	Ganska liten betydelse	Mycket liten eller ingen betydelse
Komplementära	63	37	11	3	1
Renodlade	28	47	72	85	94
Presumtiva	9	16	17	12	5
Totalt	100	100	100	100	100

Tabell 87. Andelen komplementära idrottare, renodlade spontanidrottare och presumtiva föreningsidrottare med föräldrar som har eller saknar erfarenheter av att vara aktiva föreningsidrottsutövare. Procent

	Både mamma och pappa	Endast pappa	Endast mamma	Varken pappa eller mamma
Komplementära	47	33	27	22
Renodlade	42	53	60	63
Presumtiva	11	14	13	15
Totalt	100	100	100	100

lade spontanidrottare. Bland spontanidrottare med föräldrar som helt saknar erfarenheter av att föreningsidrotta är 63 procent renodlade spontanidrottare. Motsvarande andel bland dem med två föräldrar med erfarenhet av föreningsidrott är 42 procent. Bland dem som har en mamma respektive en pappa med samma erfarenheter är andelarna 53 respektive 60 procent. Andelarna presumtiva föreningsidrottare är relativt likartade oavsett föräldrarnas erfarenheter av att vara aktiva idrottsutövare.

Av tabell 88 framgår att andelen komplementära idrottare är betydligt större bland spontanidrottare med föräldrar som är eller har varit idrottsledare. Om båda föräldrarna har erfarenheter av att vara idrottsledare är 54 procent komplementära idrottare. Om endast pappa eller mamma har samma erfarenheter är andelen 46 respektive 43 procent. Om ingen av föräldrarna är eller har varit idrottsledare är andelen komplementära idrottare 26 procent. Andelen renodlade spontanidrottare är omvänt högst bland spontanidrottare med föräldrar utan idrottsledareerfarenheter. Av dem föredrar 59 procent att endast ägna sig åt spontanidrott. Motsvarande andel bland de spontanidrottare med två föräldrar som är eller har varit idrotts-

ledare är 41 procent. Motsvarande andelar bland dem som har en pappa respektive en mamma med idrottsledareerfarenheter är 43 och 50 procent. Endast 5 procent av spontanidrottare med två föräldrar som är eller har varit idrottsledare hör till kategorin presumtiva föreningsidrottare. Den högsta andelen presumtiva spontanidrottare (15 procent) finns bland de spontanidrottare vars föräldrar helt saknar idrottsledareerfarenheter.

Tabell 88. Andelen komplementära idrottare, renodlade spontanidrottare och presumtiva föreningsidrottare med föräldrar som har eller saknar erfarenheter av att vara ledare i en idrottsförening. Procent

	Både mamma och pappa	Endast pappa	Endast mamma	Varken pappa eller mamma
Komplementära	54	46	43	26
Renodlade	41	43	50	59
Presumtiva	5	11	7	15
Totalt	100	100	100	100

Att idrotta i egen regi – empiriska tendenser

Svaren på den elfte huvudfrågan, om spontanidrottens omfattning i unga vuxnas liv och i vilken utsträckning spontanidrottare är och önskar vara med i föreningsidrotten kan sammanfattas i följande empiriska tendenser:

- Spontanidrott är ett mycket vanligt fenomen i ungas liv – och detta oavsett kön, födelseland, ålder och föräldrarnas utbildningsnivå.
- Knappt var tredje ung är aktiv spontanidrottare.
- Pojkar är betydligt oftare aktiva spontanidrottare än flickor.
- Andelen aktiva spontanidrottare minskar med stigande ålder på de svarande.
- Minskningen av andelen aktiva spontanidrottare med stigande ålder på de svarande gäller både pojkar och flickor, men i synnerhet flickor.
- Utrikes födda pojkar är i störst utsträckning aktiva spontanidrottare.
- Utrikes födda flickor är i minst utsträckning aktiva spontanidrottare.
- Det finns inga större skillnader i andelen aktiva spontanidrottare i olika typer av kommuner.
- I invandrantäta – segregerade – områden är andelen pojkar som spontanidrottar hög och andelen flickor som spontanidrottar låg.
- I integrerade områden, där ungefär hälften av befolkningen är svenskar och hälften är invandrare, är färre pojkar aktiva spontanidrottare än i svensk- och invandrantäta områden.
- I integrerade områden är andelen aktiva spontanidrottande flickor ungefär densamma som i områden som andelsmässigt domineras av svenskar och betydligt högre än i invandrantäta områden.
- Pojkar och flickor som bor tillsammans med två vuxna tenderar oftare att vara aktiva spontanidrottare än pojkar och flickor som bor med en förälder.
- Skillnaderna i andelarna aktivt spontanidrottande pojkar och flickor från hem med olika utbildningsnivå är förhållandevis små.
- Unga som tilldelar idrotten stor betydelse i sina liv är i betydligt större utsträckning aktiva spontanidrottare än unga som tilldelar idrotten liten eller ingen betydelse.
- Unga från hem med högt idrottskapital är betydligt oftare spontanidrottare än unga från hem med lågt idrottskapital.
- De flesta som spontanidrottar vill inte idrotta i en idrottsförening.
- En förhållandevis stor andel av dem som spontanidrottar idrottar även i en idrottsförening.
- En mindre andel av dem som enbart spontanidrottar vill hellre göra det i en idrottsförening.

- Den största andelen aktiva spontanidrottare finns i kategorin komplementära idrottare.
- Det finns inga påtagliga könsskillnader bland spontanidrottare som är komplementära idrottare, renodlade spontanidrottare och presumtiva föreningsidrottare.
- Andelen komplementära idrottare minskar påtagligt med åldern på de unga.
- Andelen renodlade spontanidrottare ökar mycket påtagligt med åldern på de unga.
- Andelen presumtiva föreningsidrottare varierar något på lägre andelsnivåer utan att variationerna är relaterade till ålder.
- Andelen komplementära idrottare är störst i områden där det bor mest svenskar eller i stort sett bara svenskar.
- Minst hälften av alla spontanidrottare i alla typer av områden är renodlade spontanidrottare.
- Andelen presumtiva föreningsidrottare är större i integrerade och invandrartäta områden.
- Spontanidrottare som tilldelar idrotten mycket stor betydelse i sina liv är i störst utsträckning komplementära idrottare.
- Ju mindre betydelse idrotten har i unga spontanidrottars liv, desto större andel av dem är renodlade spontanidrottare.
- Andelen spontanidrottare som är komplementära idrottare är större i familjer med stort idrottskapital.

Föreningsidrottens konsekvenser

DELL

I V

Om hälsa och medborgerlig anda i och utanför föreningsidrotten.

KAPITEL 12

The background of the page is a solid teal color. Overlaid on this background is a complex, repeating pattern of overlapping circles. The circles are drawn with a slightly lighter shade of teal, creating a sense of depth and movement. Some circles are larger and more prominent, while others are smaller and partially obscured by larger ones. The overall effect is a dense, organic, and somewhat abstract geometric design.

Hälsa och medborgerlig anda i och utanför föreningsidrotten

Idrottsstudiens fjärde och avslutande empiriska del fokuserar "föreningsidrottens konsekvenser" och består endast av ett kapitel *Hälsa och medborgerlig anda i och utanför föreningsidrotten*. Delen och kapitlet utgör ett försök till svar på Idrottsstudiens fråga om huruvida unga i föreningsidrotten mår bättre, fysiskt och psykosomatiskt, och om de har, sett mot bakgrund av statens idrottspolitiska ambitioner, en mer eftersträvansvärd medborgerlig anda än unga som inte är med i föreningsidrotten. Till frågans hälsodimension hör även de ungas användning av alkohol, narkotika, tobak och dopningspreparat. Således kan det som studeras summeras under två ledord: hälsa och medborgerlig anda. En mer konkret bestämning av vad dessa ledord representerar redovisas nedan.

På ett vis är det tolfte kapitlets rubrik mer rimlig än den fjärde delens huvudrubrik. I kapitelrubriken utlovas ingenting annat än en jämförelse mellan unga *i* och unga *utanför* föreningsidrotten. I huvudrubriken utlovas däremot empiriska resultat med bäring på föreningsidrottens konsekvenser. Vad som antyds i den senare rubriken är svar på frågan om huruvida föreningsidrotten skapar effekter som överensstämmer med vad idrottsrörelsen vill åstadkomma. Med andra ord utlovar kapitlets rubrik inget annat än *beskrivningar* av unga som är respektive inte är med i föreningsidrotten, med avseende på hälsa och medborgerlig anda. Huvudrubriken, däremot, påstår att här ska redovisas konsekvenser av idrott. Den antyder följaktligen *förklarande svar* på frågor som

"mår unga fysiskt och psykosomatiskt bättre därför att de är med i föreningsidrotten?", "genererar just föreningsidrott en mer medborgerlig anda bland unga"? och "använder unga föreningsidrottare, till följd av att de idrottar i en förening, i mindre utsträckning alkohol, narkotika, tobak och dopningspreparat"?

Är det då idrottens konsekvenser – eller effekter – som studeras och förklaras? Eller erbjuds "endast" empiriska beskrivningar? Svaret lyder: I sträng bemärkelse erbjuds inga förklaringar. Det räcker nämligen inte med att visa att fortsättare i mindre utsträckning har huvudvärk, magont och svårt att somna eller har större tillit till andra människor och till samhället än avhoppare, för att hävda att de nämnda fenomenens utfall förklaras av föreningsidrott. En sträng förklaring kräver inte endast understödjande statistiska relationer utan också att den *bästa* (att man gör fysiska hälsoundersökningar för att undersöka fysisk hälsa), *bredaste* (att så många tänkbara förklaringar som möjligt kan prövas) och *djupast möjliga* (att så många tänkbara aspekter av det studerade fenomenet som möjligt kan studeras) *empiri* finns att tillgå och används. Den kräver därtill att *empiriska utfall* och *förändringar* kan studeras *över tid* (longitudinellt) och att en (beprövad) *teori* kan förklara varför orsakssambandet ser ut som det gör. Den idrottsstudie som här föreligger kan inte leva upp till dessa stränga krav. För det första bygger den på de ungas egna upplevelser och bedömningar av, till exempel, sin hälsa. För det andra skulle en ännu bredare och djupare

empiri (fler undersökningsområden med större djup) varit att föredra. Som nu är fallet är Idrottsstudien till sin karaktär mycket *indikatorisk*. Den förlitar sig på ett antal begränsade indikatorer från ett begränsat antal undersökningsområden. Fysisk hälsa, som exempel, studeras endast genom att de unga tillfrågas om hur de upplever sin fysiska hälsa – hur deras kropp mår. För det tredje är Idrottsstudien en tvärsnittsstudie (ett empiriskt nedslag vid ett tillfälle) och inte en longitudinell studie (som bättre möjliggör förklaringar eftersom förändringar över tid inom samma urval av individer kan studeras). Därtill är fysisk och psykisk hälsa och medborgaranda områden som rör olika fenomen och vetenskapliga domäner, vilket kan, men inte nödvändigtvis måste, kräva olika typer av förklaringar. Kan till exempel huvudvärk inte tänkas ha såväl fysiska, psykiska som samhälleliga förklaringar? Och hur kan man slutgiltigt fastställa fördelningen av betydelse och orsaksordning i sådana samband? Kanske går det helt enkelt inte. Även i de bästa av metodologiska världar kvarstår svårigheter. Hur kan man till exempel med säkerhet fastslå en *förklaring* till följd av säkra – i bästa fall förutsägbara – statistiska relationer? Säkra statistiska samband kan förmodligen aldrig fullt ut bli *ett* med säkert förklarade orsakssamband. Åtminstone om man med *säker* förklaring menar att frågan om ”*varför* det är på detta vis?” slutgiltigt kan anses vara besvarad. Men samtidigt som rubriken på kapitel 12 bättre passar innehållet i detta kapitel än rubriken på den fjärde delen antyder den senare att det kanske – trots allt – är så att det på någorlunda legitima grunder går att hävda att föreningsidrotten bidrar till de konsekvenser som den själv vill åstadkomma. Och detta fastän det inte går att fastställa några

oproblematiske förklaringar. Varför kan det vara så? Och hur är kapitlet tänkt?

För det första görs genomgående jämförelser mellan *fortsättare* (de unga som föreningsidrottar när studien genomförs, och som i de allra flesta fall även har gjort den under en stor del av sin barn- och ungdomstid), *avhoppare* (de unga som någon gång under barn- och ungdomsåren slutat med föreningsidrott) och *utanförstående* (de som aldrig har föreningsidrottat). På så sätt kan de ungas hälsa och medborgaranda beskrivas i termer av jämförelser mellan just fortsättare, avhoppare och utanförstående. I vissa fall används även *unga med idrotts habitus* (de unga som tilldelar idrotten den största betydelsen i sina liv och som föreningsidrottar varje dag eller nästan varje dag) som ytterligare en jämförelsepunkt.

För det andra redovisas dessa jämförelser i *fem undersökningsområden* som sammantaget indikerar just hälsa och medborgaranda. I det första området, *Fysisk hälsa*, jämförs fortsättares, avhoppares och utanförståendes egna upplevelser av sin fysiska hälsa. I det andra området, *Psykosomatisk hälsa*, jämförs samma kategorier med avseende på tre besvär: huvudvärk, magont och sömnsvärigheter. Det tredje området intresserar sig för *Medborgerlig anda* hos just fortsättare, avhoppare och utanförstående. Denna anda indikeras med fem olika aspekter, nämligen a) tillit till andra människor, b) tillit till samhälleliga institutioner, c) medborgarkaraktärer (hur unga som medborgare ser på sig själva och andra i samhället), d) fritidens karaktär (hur unga karaktäriserar sin fritidsanvändning) och e) röstbenägenhet (i ett stipulerat riksdagsval). I det fjärde området, *Konsumtion av alkohol, narkotika, tobak och dopningspreparat*, jämförs fortsättare, avhoppare och utanförstå-

ende med avseende på just droganvändning. I det femte och avslutande området, *Ålderns betydelse*, berörs åter olika aspekter av hälsa och medborgaranda, men nu med fokus på ålderns betydelse för dessa fenomen i de ungas liv. Hur ofta, till exempel, konsumerar de unga alkohol i olika åldrar inom det åldersintervall som Idrottsstudien fokuserar, det vill säga 13–20 år?

I varje undersökningsområde redovisas först, som framgått ovan, jämförelser mellan fortsättare, avhoppare och utanförstående. Därefter jämförs dessa tre kategorier genom att hänsyn tas till ytterligare fyra analytiska kategorier med idrottspolitisk relevans, nämligen kön, inrikes och utrikes födda, utbildningsnivå och funktionshinder. Två undantag finns dock. I området som berör medborgerlig anda används inte kategorin funktionshinder och i området om ålderns betydelse görs endast jämförelser mellan fortsättare, avhoppare och utanförstående. Genom att *inom* varje sådan kategori, till exempel barn till lågutbildade, jämföra fortsättare, avhoppare och utanförstående är det möjligt att *beskriva* om det empiriska utfallet av, till exempel, fysisk hälsa, magont, röstbenägenhet eller tobaksanvändning överensstämmer med vad idrottsrörelsen vill. Ty, för att fullfölja exemplet, om barn till lågutbildade som är fortsättare har bättre fysisk hälsa, mindre ofta ont i magen, är mer röstbenägna och i mindre utsträckning röker än barn till lågutbildade som är avhoppare och utanförstående så är det en intressant upptäckt. Det är viktigt, inte minst idrottspolitiskt, att veta att hälsa och medborgerlig anda är bättre *i* än *utanför* föreningsidrotten. Men, för att återvända till de ovan diskuterade metodologiska frågorna, därmed är det inte nödvändigtvis förklarar *varför* unga inom föreningsidrotten – även med hänsyn taget till

utbildningsnivå – mår bättre och har en mer eftersträvansvärd medborgerlig anda. Följaktligen kommer detta tolfte kapitel i huvudsak att uttala sig om skillnader i hälsa och medborgerlig anda bland fortsättare, avhoppare och utanförstående *och* bland fortsättare, avhoppare och utanförstående inom konstanthållna kategorier av unga: pojkar och flickor, inrikes och utrikes födda, unga från familjer med olika utbildningsnivåer och unga med funktionshinder. Det innebär att detta kapitel med hjälp av de fem undersökningsområdena i huvudsak beskriver likheter och skillnader *mellan* och *inom* kategorier, det vill säga skillnader och likheter *mellan* fortsättare, avhoppare och utanförstående *och* skillnader och likheter mellan fortsättare, avhoppare och utanförstående *inom* kategorier som till exempel familjer med låg utbildning eller utrikes födda. Det är därtill viktigt att påpeka att dessa jämförelser i första hand intresserar sig för *fortsättare* i relation till avhoppare och utanförstående. Någon närmare empirisk analys av relationen mellan just avhoppare och utanförstående görs inte.

Men – vilket med få avvikelser ska visa sig – om fortsättare tenderar att ha bättre hälsa och mer eftersträvansvärda medborgerliga dygder än avhoppare och utanförstående, har vi då ändå inte empiriskt bevisat att det är just föreningsidrottens förtjänst – att den är orsaken? Om det i nästan alla jämförelser – såväl *mellan* som *inom* de berörda kategorierna – visar sig att jämförelserna faller ut till föreningsidrottens fördel – med en sådan entydighet i utfallet – har då inte orsaksförhållanden fastställts? Det generella svaret på den frågan är *nej*. Att beskriva utfall av hälsa och medborgerlig anda i olika grupper är inte per automatik det samma som att säga att själva kategoriseringen

i sig själv är den givna förklaringen. Det går inte att utesluta att andra faktorer (helt eller delvis) förklarar varför just föreningsidrottare mår bättre och i större utsträckning ger uttryck för eftersträvansvärda medborgerliga dygder. Det torde förvisso vara lättare att hävda rimligheten i att fysiska aktiviteter leder till bättre fysisk hälsa än det rimliga i att pojkar och flickor som spelar fotboll blir mer röstbenägna. I det senare fallet är det både svårare att komma åt och fastställa alla faktorer som (beroende eller inte beroende av varandra) påverkar röstbenägenheten samt förklara varför de gör det. Exemplet att fysiska aktiviteter på ett entydigt och självklart sett förklarar fysisk hälsa är emellertid inte heller givet, vilket kommer att framgå i redovisningen av det första undersökningsområdet. *Det är i Idrottsstudien endast möjligt att hävda att det finns påtagliga empiriska tendenser som visar att unga i föreningsidrotten i större utsträckning än unga utanför föreningsidrotten – och detta oavsett kön, födelseland, utbildningsnivå och funktionshinder – bedömer sin fysiska och psykiska hälsa och sina medborgerliga dygder på ett för idrottsrörelsens och föreningsidrottens mål eftersträvansvärt sätt.* Det är i alla fall så – också med hänsyn tagen till undantagen – som föreningsidrottens konsekvenser kommer till uttryck i de ungas egen bedömning. I just denna bemärkelse är det möjligt att säga att den fjärde delens rubrik, *Föreningsidrottens konsekvenser*, är lika trovärdig som det tolfte kapitlets rubrik, *Hälsa och medborgerlig anda i och utanför föreningsidrotten*. Och även om föreningsidrottens utfall i sträng bemärkelse inte kan förklaras, så visar det sig, trots allt, att det i nästan alla de avseenden som här studeras är bättre att vara fortsättare än att vara avhoppare eller utanförstående. Det är också bättre, för att ta ett exempel, att vara fortsättare och lågutbildad än att

vara avhoppare och lågutbildad. Varför? Därför att – till exempel – endast 2 procent av lågutbildade fortsättare men 18 procent av avhoppade lågutbildade är rökare. Detta är viktig kunskap även om stränga förklaringar tenderar att utebli. Varför röker avhoppare i betydligt större utsträckning än fortsättare? Och tänk om avhopparen slutar till följd av något i idrotten som avhopparen inte själv kan ge uttryck för och fortsättaren fortsätter därför att dennes idrottsintresse, som tidigt grundlades av idrottsaktiva föräldrar, får honom eller henne att bejaka idrottande. I vilken utsträckning mår fortsättarna bra och känner sig delaktiga i samhället genom bejakandet av att vara den person som självförståelsen säger att de är? I vilken utsträckning har detta att göra med att man rör sig och passar en boll eller rider på en häst i föreningsregi? Och vad kan lagkamrater och hästen betyda i sammanhanget? Många svåra men intressanta frågor kvarstår utan svar. I Idrottsstudien nöjer vi oss med att ge svar på följande frågor:

- I vilken utsträckning bedömer fortsättare, avhoppare och utanförstående – också inom kategorierna kön, födelseland, utbildningsnivå och funktionshinder – sin fysiska hälsa som mycket bra?
- I vilken utsträckning bedömer fortsättare, avhoppare och utanförstående – också inom kategorierna kön, födelseland, utbildningsnivå och funktionshinder – att de har psykosomatiska besvär som huvudvärk, magont och sömnsvärigheter?
- I vilken utsträckning ger fortsättare, avhoppare och utanförstående – också inom kategorierna kön, födelseland och utbildningsnivå –

uttryck för medborgerlig anda i termer av tillit till människor och samhällliga institutioner, identifikation med idrottspolitiskt eftersträvarsvärda sätt att tänka och handla, och benägenhet att rösta i politiska val?

- I vilken utsträckning konsumerar fortsättare, avhoppare och utanförstående – också inom kategorierna kön, födelseland, utbildningsnivå och funktionshinder – alkohol, narkotika, tobak och dopningsmedel?
- Vilken roll spelar fortsättares, avhoppares och utanförståendes ålder för deras bedömning av den egna hälsan och medborgarandan?

Kapitlets, och delens, syfte är att lägga grunden till en diskussion om huruvida det idrottsrörelsen vill med sin verksamhet för unga uppfylls, sett ur perspektivet hur de unga i och utanför föreningsidrotten själva förstår sin hälsa och medborgerliga anda.

Fysisk hälsa

En av Idrottsstudiens enkätfrågor löd: "Hur vill du just nu beskriva din fysiska hälsa – hur din kropp mår?" De unga kunde välja mellan fyra svarsalternativ, nämligen "mycket bra", "ganska bra", "ganska dåligt" och "mycket dåligt".

Det är de ungas svar på denna fråga som används för att indikera fysisk hälsa bland fortsättare, avhoppare och utanförstående. De ungas fysiska hälsa studeras följaktligen mot bakgrund av hur de själva upplever och bedömer den.

Fortsättares, avhoppares och utanförståendes fysiska hälsa

Av tabell 89 framgår att fortsättare (54 procent) i betydligt större utsträckning än avhoppare (25 procent) och utanförstående (26 procent) bedömer sin fysiska hälsa som mycket bra. Omvänt svarar 4 procent av fortsättarna, 13 procent av avhopparna och 14 procent av de utanförstående att de fysiskt mår ganska eller mycket dåligt.

Pojkars och flickors fysiska hälsa

Nedan redovisas pojkars respektive flickors bedömning av sin egen fysiska hälsa inom respektive kategori av fortsättare, avhoppare och utanförstående:

- 62 procent av de pojkar som är fortsättare svarar att deras hälsa är mycket bra. Motsvarande andelar bland avhoppare och utanförstående är 32 och 33 procent.

Tabell 89. Fortsättares, avhoppares och utanförståendes bedömning av sin fysiska hälsa. Procent

	Fortsättare	Avhoppare	Utanförstående
Mycket bra	54	25	26
Ganska bra	42	62	60
Ganska dåligt	4	11	12
Mycket dåligt	0	2	2
Totalt	100	100	100

- 3 procent av de *pojkar* som är fortsättare svarar att deras hälsa är ganska dålig eller mycket dålig. Motsvarande andel bland avhoppare och utanförstående är 9 respektive 15 procent.

Pojkar som är fortsättare tenderar att uppleva sin fysiska hälsa som klart mycket bättre än avhoppare och utanförstående av samma kön. Omvänt är det betydligt större andelar avhoppare och utanförstående än fortsättare som bedömer att deras fysiska hälsa är dålig:

- 44 procent av de *flickor* som är fortsättare svarar att deras fysiska hälsa är mycket bra. Motsvarande andelar för avhoppare och utanförstående är 20 respektive 21 procent.
- 5 procent av de *flickor* som är fortsättare svarar att deras hälsa är ganska dålig eller mycket dålig. Motsvarande andelar för avhoppare och utanförstående är 16 respektive 12 procent.

Även bland flickor är samma tendenser mycket påtagliga. Flickor som är fortsättare upplever följaktligen sin hälsa som klart mycket bättre än flickor som är avhoppare och utanförstående. Därtill är skillnaderna mellan just avhoppare och utanförstående små eller nästan obefintliga.

En jämförelse mellan pojkar och flickor som är fortsättare synliggör påtagliga skillnader. Pojkar (62 procent) anser i betydligt större utsträckning än flickor (44 procent) att deras fysiska hälsa är mycket bra. Fortsättande pojkar upplever sig således må bättre än fortsättande flickor. Samma tendens gäller även avhoppare och utanförstående. Pojkar mår fysiskt bättre som avhoppare och utanförstående än flickor i samma kategorier. Fortsättande pojkar (3 procent) och

flickor (5 procent) som bedömer sin fysiska hälsa som ganska eller mycket dålig är dock andelsmässigt mycket lika.

Inrikes och utrikes födda, utbildningsnivå och funktionshinder

Nedan jämförs fortsättares, avhoppares och utanförståendes fysiska hälsa inom tre olika analytiska kategorier: inrikes och utrikes födda, utbildningsnivå och funktionshinder.

Inrikes och utrikes födda

- Inrikes födda fortsättare (54 procent) svarar i större utsträckning än inrikes födda avhoppare (25 procent) och utanförstående (25 procent) att deras fysiska hälsa är mycket bra.
- Utrikes födda fortsättare (49 procent) svarar i större utsträckning än utrikes födda avhoppare (31 procent) och utanförstående (32 procent) att deras fysiska hälsa är mycket bra.

Både inrikes och utrikes födda fortsättare upplever sin fysiska hälsa som betydligt bättre än inrikes och utrikes födda avhoppare och utanförstående. En viss andelsskillnad finns dock mellan inrikes och utrikes födda. Inrikes födda fortsättare (54 procent) upplever i något större utsträckning än utrikes födda fortsättare (49 procent) sin egen fysiska hälsa som mycket bra. Det omvända förhållandet råder när det gäller avhoppare och utanförstående. Utrikes födda avhoppare och utanförstående anger i något större utsträckning att deras hälsa är mycket bra än inrikes födda avhoppare och utanförstående. Men skillnaderna är genomgående små och tendenserna därmed svaga.

Familjens utbildningsnivå

- Fortsättare i familjer med låg utbildning (61 procent) svarar i större utsträckning att deras fysiska hälsa är mycket bra än avhoppare (27 procent) och utanförstående (30 procent) i familjer med samma utbildningsnivå. Mycket likartade tendenser gäller även för familjer med högre utbildningsnivåer.

Fortsättare i familjer med låg, medelhög och hög utbildning bedömer i betydligt större utsträckning än avhoppare och utanförstående i familjer med motsvarande utbildningsnivåer sin fysiska hälsa som mycket god. Det innebär att fortsättande barn till lågutbildade skattar sin hälsa på i stort sett samma sätt som fortsättande barn till föräldrar med högre utbildning.

Funktionshinder

- Fortsättare med funktionshinder (40 procent) svarar i större utsträckning än avhoppare (12 procent) och utanförstående (12 procent) med samma hinder att deras fysiska hälsa är mycket bra.

Fortsättare med funktionshinder bedömer i betydligt större utsträckning än avhoppare och utanförstående med funktionshinder sin fysiska hälsa som mycket bra.

Fysiskt välmående och fysiska aktiviteter

Den empiriska redovisningen ovan visar att fortsättare inom alla de kategorier som jämförts – kön, inrikes och utrikes födda, utbildningsnivåer och funktionshinder – i betydligt större utsträckning än avhoppare och utanförstående uppskattar att de har en mycket bra fysisk hälsa. Eftersom fortsättare både är och har varit mer fysiskt aktiva än avhoppare och utanförstående är det rimligt att anta att fortsättarnas bättre fy-

siska hälsa kan förklaras av deras mer omfattande fysiska aktivitet. I stor utsträckning är det nog rimligt att anta att just det är fallet. Men en invändning är också nödvändig. Ty om fysisk aktivitet leder till bättre fysisk hälsa, varför tenderar då fortsättare i olika kategorier att uppskatta sin egen fysiska hälsa som mycket bra i olika stor utsträckning? Borde inte alla som i samma utsträckning ägnar sig åt träning och tävling må ungefär lika bra fysiskt? Eller spelar även andra faktorer – icke-fysiska – roll när olika fortsättare bedömer sin egen fysiska hälsa? Kön utgör härvidlag ett bra exempel. Varför upplever fortsättande pojkar (62 procent) och flickor (44 procent) i så olika grad sin fysiska hälsa som mycket bra? Beror det på att det är olika att vara pojke eller flicka? Och om så är fallet är denna (eller dessa) olikhet(er) faktiska eller upplevda? Och gäller fakticiteten eller upplevelsen fysiska eller andra faktorer? Kanske kan fysisk hälsa inte fullt ut förstås som en isolerad (fysisk) företeelse? Om så är fallet – vad är fysisk hälsa i så fall förbunden med? Eller kan den förstås isolerat av en expert på fysisk hälsa men inte av den kännande människan själv? Och i så fall, avseende vad och hur? Denna idrottsstudie kan självklart inte besvara alla dessa frågor. En empirisk prövning är dock möjlig. Den konstaterade skillnaden i fysisk hälsa mellan pojkar och flickor som är fortsättare skulle kunna förklaras av att de förra varit mer idrottsaktiva än de senare, både i tidigare år och vid undersökningstillfället (se kapitel 3). Med andra ord mär fortsättande pojkar i större omfattning fysiskt bättre därför att de är mer fysiskt aktiva. Den fysiska skillnaden skulle alltså ha en fysisk förklaring. Mot bakgrund av denna tänkbara förklaring blir det särskilt intressant att jämföra pojkar och flickor med idrottshabitus (se kapitel 4) eftersom de tillde-

lar idrotten samma betydelse och lägger ungefär samma tid på träning och tävling. Frågan är följaktligen om pojkar och flickor med idrotts-habitus har samma upplevelse av sin fysiska hälsa? Svaret är att 76 procent av pojkarna och 67 procent av flickorna med idrotts-habitus uppskattar sin fysiska hälsa som varande mycket god. Det visar för det första att de som tilldelar idrott mycket stor betydelse i sina liv och tränar och tävlar nästan varje dag är de unga som i störst utsträckning bedömer sin fysiska hälsa som mycket bra. För det andra kvarstår en könsskillnad. Denna skillnad är dock betydligt mindre än den mellan pojkar som är fortsättare och flickor som är fortsättare. Men likväl kvarstår en skillnad i upplevelsen av fysisk hälsa som (förmodligen) inte kan tillskrivas fysisk träningsmängd. Dock säger inte *Idrottsstudien* något om träningens faktiska innehåll och utfall bland pojkar och flickor med idrotts-habitus. Inte heller är det möjligt att veta om de mår bättre för att de tränar mer eller för att de på fritiden kan ägna sig åt något de tilldelar mycket stor betydelse.

Psykosomatisk hälsa

De ungas psykosomatiska hälsa studeras med påståenden om följande tre besvär: att ha huvudvärk, att ha ont i magen och att ha svårt att somna. I tabell 90 redovisas andelen fortsättare, avhoppare och utanförstående som under det senaste halvåret en gång i veckan eller oftare har haft dessa besvär. Av tabellen framgår att fortsättare (23 procent) i mindre utsträckning än avhoppare (35 procent) och utanförstående (36 procent) har huvudvärk. Samma tendens gäller för magont och sömnsvårigheter, 14 procent av fortsättarna har magont. Motsvarande andel för avhoppare och utanförstående är 23 respektive 24 procent. Var fjärde, 24 procent, av fortsättarna har svårt att somna, 36 procent av avhopparna och 31 procent av de utanförstående har samma besvär varje vecka. Fortsättares psykosomatiska hälsa, indikerad med de ungas beskrivningar av de tre besvären, är således bättre än avhoppares och utanförståendes.

Fortsättares, avhoppares och utanförståendes psykosomatiska hälsa

Nedan redovisas pojkars och flickors bedömning av sin egen psykosomatiska hälsa inom respektive kategori av fortsättare, avhoppare och utanförstående. Huvudvärk, magont och sömn-

Tabell 90. Fortsättare, avhoppare och utanförstående som under det senaste halvåret minst en gång i veckan har haft huvudvärk, magont och svårt att somna. Procent

	Fortsättare	Avhoppare	Utanförstående
Huvudvärk	23	35	36
Magont	14	23	24
Svårt att somna	24	36	31

svårigheter avser även här unga som har haft dessa besvär en gång i veckan eller oftare under det senaste halvåret.

Huvudvärk

- 13 procent av de *pojkar* som är fortsättare har huvudvärk minst en gång i veckan. Motsvarande andelar för de *pojkar* som är avhoppare och utanförstående är 21 respektive 28 procent.

Pojkar som föreningsidrottar har i mindre utsträckning huvudvärk än pojkar som har slutat att idrotta eller som aldrig har varit med. Utanförstående är de som i störst utsträckning har huvudvärk. Andelen utanförstående med huvudvärk är mer än dubbelt så hög som andelen fortsättare med samma besvär.

- 34 procent av de *flickor* som är fortsättare har huvudvärk minst en gång i veckan. Motsvarande andelar för de *flickor* som är avhoppare och utanförstående är 46 respektive 41 procent.

Flickor som föreningsidrottar har mindre ofta än flickor som är avhoppare och utanförstående huvudvärk. Flickor som har hoppat av anger i något större utsträckning att de har huvudvärk än flickor som aldrig har varit med. Både bland pojkar och flickor har således fortsättare i mindre utsträckning huvudvärk än avhoppare och utanförstående. Men andelnivåerna är betydligt högre bland flickorna än pojkarna. Andelen fortsättande flickor med huvudvärk (34 procent) är i jämförelse med fortsättande pojkar (13 procent) den dubbla. Tendensen som gäller pojkars och flickors fysiska hälsa gäller således även deras psykosomatiska hälsa. Detta utvecklas nedan avseende magont och sömnsvårigheter.

Magont

- 11 procent av de *pojkar* som är fortsättare har ont i magen minst en gång i veckan. Motsvarande andelar för de *pojkar* som är avhoppare och utanförstående är 15 respektive 20 procent.

Pojkar som är fortsättare har i mindre utsträckning ont i magen en gång i veckan eller oftare än pojkar som är avhoppare och utanförstående. Drygt var tionde fortsättande pojke har ont i magen minst en gång i veckan. Bland pojkar som är utanförstående har en av fem (20 procent) samma besvär. Bland avhoppare, som härvidlag intar en mellanställning, är det 15 procent.

- 18 procent av de *flickor* som är fortsättare har ont i magen minst en gång i veckan. Motsvarande andelar för de *flickor* som är avhoppare och utanförstående är 29 respektive 27 procent.

Flickor som är fortsättare har i mindre utsträckning ont i magen än flickor som är avhoppare och utanförstående. Precis som i fallet med huvudvärk är andelen fortsättande flickor som har ont i magen minst en gång i veckan (18 procent) högre än andelen fortsättande pojkar med samma besvär (11 procent). Således är andelsskillnaden mellan pojkar som är fortsättare (11 procent) och pojkar som är avhoppare (20 procent) nästan detsamma som skillnaden mellan pojkar som är fortsättare (11 procent) och flickor som är fortsättare (18 procent).

Sömnsvårigheter

- 19 procent av de *pojkar* som är fortsättare har svårt att somna minst en gång i veckan. Motsvarande andelar för de *pojkar* som är avhoppare och utanförstående är 29 respektive 28 procent.

Pojkar som är fortsättare har i mindre utsträckning än pojkar som är avhoppare och utanförstående besvär med att somna.

- 29 procent av de *flickor* som är fortsättare har svårt att somna minst en gång i veckan. Motsvarande andelar för de *flickor* som är avhoppare och utanförstående är 42 respektive 32 procent.

Tendensen är densamma för flickor som för pojkar. Flickor som är fortsättare har i mindre utsträckning än flickor som har slutat med idrott eller som aldrig har föreningsidrottat svårt att somna. Men precis som med huvudvärk och magont är andelsnivåerna för fortsättare, avhoppare och utanförstående högre för flickor än för pojkar. En särskilt hög andel har flickor som är avhoppare. Drygt fyra av tio flickor som hoppat av idrotten har en gång i veckan eller oftare svårt att somna på kvällen.

Inrikes och utrikes födda, utbildningsnivå och funktionshinder

Nedan jämförs fortsättares, avhoppares och utanförståendes psykosomatiska hälsa inom tre olika kategorier: inrikes och utrikes födda, familjernas utbildningsnivå och funktionshindrade. Fördjupningen berör endast de unga som har huvudvärk en gång i veckan eller oftare.

Inrikes och utrikes födda

- Inrikes födda fortsättare (23 procent) svarar i mindre utsträckning än inrikes födda avhoppare (35 procent) och inrikes födda utanförstående (35 procent) att de har huvudvärk.

- Utrikes födda fortsättare (22 procent) svarar i mindre utsträckning än utrikes födda avhoppare (37 procent) och utrikes födda utanförstående (42 procent) att de har huvudvärk.

Familjens utbildningsnivå

- Fortsättare i familjer med låg utbildning (20 procent) svarar i mindre utsträckning än avhoppare (29 procent) och utanförstående (43 procent) i familjer med samma utbildningsnivå att de har huvudvärk. Samma tendens gäller i stort också för familjer med högre utbildningsnivåer. Dock har utanförstående i lågutbildade familjer (43 procent) i betydligt större utsträckning huvudvärk än utanförstående i högutbildade familjer (23 procent).

Fortsättare i familjer med låg, medelhög och hög utbildning har i betydligt mindre utsträckning än avhoppare och utanförstående i familjer med samma utbildningsnivåer besvär med huvudvärk. Undantaget från denna påtagliga tendens är de barn som aldrig har föreningsidrottat och som har vuxit upp i högutbildade familjer. Dessa har endast i något större utsträckning besvär med huvudvärk än fortsättare.

Funktionshinder

- Funktionshindrade fortsättare (20 procent) svarar i mindre utsträckning än funktionshindrade avhoppare (40 procent) och funktionshindrade utanförstående (25 procent) att de har huvudvärk.

Fortsättare med funktionshinder har i betydligt mindre utsträckning besvär med huvudvärk än avhoppare med funktionshinder. Utanförestående med funktionshinder anger inte huvudvärk på samma höga andelsnivå som just avhoppare. Idrottsstudien saknar dock empiriskt material att fördjupa analysen av unga funktionshindrade. Det enda som är möjligt att konstatera är att funktionshindrade som är fortsättare i betydligt lägre grad har huvudvärk än funktionshindrade som har hoppat av.

Idrottshabitus och psykosomatisk hälsa

De empiriska utfallen visar att fortsättare inom alla de kategorier som jämförts – kön, inrikes och utrikes födda, familjernas utbildningsnivåer och funktionshinder – i betydligt större utsträckning självskattar sin egen psykosomatiska hälsa som bättre än vad avhoppare och utanförstående gör. I viss utsträckning utgör härvidlag utanförstående i högutbildade familjer och utanförstående med funktionshinder undantag, då dessa endast skiljer sig i viss utsträckning från fortsättare inom respektive kategori. Men precis som i fallet med fysisk hälsa visar det sig att flickor i jämförelse med pojkar i större utsträckning har huvudvärk, magont och svårt att somna. Förvisso mår flickor i föreningsidrotten i dessa avseenden bättre än flickor som inte längre är med eller som alltid har stått utanför densamma *men* de mår sämre än pojkar som föreningsidrottar. Skillnaden mellan pojkars och flickors psykosomatiska besvär kan således inte reduceras till enbart en fråga om att föreningsidrotta eller inte. Precis som i fallet med fysisk hälsa torde också andra faktorer spela roll. En möjlighet att komma en liten bit vidare i den empiriska analysen finns dock. Genom att jämföra pojkar och flickor

med idrottshabitus (se kapitel 4) är det möjligt att pröva om den psykosomatiska hälsan är densamma när idrotten tilldelas lika stor betydelse och när tränings- och tävlingstillfällena i omfattning är lika. När fortsättande pojkar och flickor jämförs tilldelar nämligen de förra idrotten större betydelse, och har högre tränings- och tävlingsintensitet än de senare. De fortsättande pojkarna med idrottshabitus tenderar också att ha föreningsidrottat under längre tid, då de börjar idrotta i tidigare åldrar än fortsättande flickor med idrottshabitus. Frågan är då hur fortsättande pojkar respektive flickor med idrottshabitus självskattar sin psykosomatiska hälsa. Åter avses de som haft besvären en gång i veckan eller oftare under det senaste halvåret.

- Fortsättande pojkar med idrottshabitus: huvudvärk (13 procent), magont (10 procent) och sömnsvärigheter (18 procent).
- Fortsättande flickor med idrottshabitus: huvudvärk (30 procent), magont (13 procent) och sömnsvärigheter (18 procent).

Andelarna ovan visar att fortsättande pojkar med idrottshabitus genomgående bedömer sin psykosomatiska hälsa som bättre än de flesta av de kategorier av pojkar som redovisats ovan. De ligger nära pojkar som är fortsättare – huvudvärk (13 procent), magont (11 procent) och sömnsvärigheter (19 procent) – men i jämförelse med övriga är skillnaderna påtagliga. En jämförelse mellan flickor som är fortsättare och flickor med idrottshabitus visar att de senare i mindre utsträckning har ont i magen och svårt att sova, 29 procent av flickorna som är fortsättare och 18 procent av flickorna med idrottshabitus har magont. Nästan var femte, 18 procent, av flickorna som är fortsättare och 13 pro-

cent av flickorna som har idrottshabitus har svårt att somna. När det gäller besvär med huvudvärk är skillnaden ännu mindre, 34 procent av flickorna som är fortsättare och 30 procent av flickorna som har idrottshabitus har huvudvärk. Således består i hög grad flickornas besvär med huvudvärk. Jämförelsen mellan pojkar och flickor med idrottshabitus visar att andelen som har besvär med magont och sömnsvärigheter är mycket lika (magont) eller detsamma (sömnsvårigheter). Pojkar med idrottshabitus har däremot i betydligt mindre utsträckning huvudvärk. Det är dock slutligen intressant att konstatera att könsskillnader i magont och sömnsvärigheter i stort sett inte (magont) eller inte alls (sömnsvårigheter) existerar bland unga med idrottshabitus.

Medborgerlig anda

Tillit till andra människor

I Idrottsstudiens enkät fick de unga ta ställning till påståendet "jag tycker att man kan lita på de flesta människor i Sverige". De unga som instämmer helt eller delvis i påståendet benämns hädanefter *unga med tillit*. *Unga med misstro* utgörs av de unga som inte alls instämmer i påståendet. Unga som inte vet vilken tillit de har redovisas med svarsalternativet "vet ej". Beskrivningen av fortsättares, avhoppares och utanförståendes tillit till andra människor utgör den första av fem aspekter med avseende på föreningsidrott och medborgerlig anda. Av tabell 91 framgår att fortsättare (69 procent) i något större utsträckning har större tillit till andra människor än avhoppare (63 procent) och utanförstående (58 procent). Drygt var femte (22 procent) fortsättare hyser misstro. Bland utanförstående är det var tredje (33 procent). Motsvarande andel för avhoppare, som andelsmässigt intar en mellanställning, är 28 procent.

Fortsättare hyser således i mindre utsträckning misstro än just avhoppare och, särskilt, utanförstående. Skillnaden mellan fortsättare och avhoppare är dock inte särskilt påtaglig. Det är särskilt de utanförstående som har svagare tilltro och starkare misstro. Merparten av de utanförstående (58 procent) tycker dock att man kan lita på de flesta människor i Sverige.

Fortsättningsvis fokuseras *unga med misstro*: de som inte alls instämmer i påståendet att man kan lita på de flesta människor i Sverige. Nedan redovisas andelen flickor och pojkar med misstro med avseende på om de är fortsättare, avhoppare eller utanförstående:

- 19 procent av de *pojkar* som är fortsättare hyser misstro. Motsvarande andel för avhoppare och utanförstående är 27 respektive 31 procent.
- 26 procent av de *flickor* som är fortsättare hyser misstro. Motsvarande andel för avhoppare och utanförstående är 29 respektive 36 procent.

Andelen pojkar med misstro är lägst bland fortsättare, något högre bland avhoppare och ännu högre bland utanförstående. Tendensen är densamma bland flickor men andelsnivåerna är högre. Knappt var femte fortsättande pojke hyser misstro. Detsamma gäller drygt var fjärde fortsättande flicka. Högst andel unga med misstro finns bland flickor som är utanförstående (36 procent).

Att fortsättare i mindre utsträckning än avhoppare och utanförstående hyser misstro gäller även inom kategorierna inrikes och utrikes födda och familjens utbildningsnivå.

- Inrikes födda fortsättare (23 procent) uttrycker i mindre utsträckning än avhoppare (28 procent) och utanförstående (33 procent) misstro mot andra människor.
- Utrikes födda fortsättare (20 procent) uttrycker i mindre utsträckning än avhoppare (33 procent) och utanförstående (39 procent) misstro mot andra människor.
- Fortsättare i familjer med låg utbildning (26 procent) uttrycker i mindre utsträckning än avhoppare (33 procent) och utanförstående (50 procent) misstro mot andra människor. Tendensen är med ett undantag densamma i familjer med högre utbildningsnivåer. Undantaget utgörs av utanförstående från högutbildade familjer, 20 procent av dessa hyser misstro.

Tillit till samhällliga institutioner

I en annan enkätfråga i Idrottsstudien fick de unga bedöma sitt förtroende för en rad olika samhällliga institutioner. Fortsättares, avhoppares och utanförståendes förtroende för – eller tillit till – samhällliga institutioner utgör den andra aspekten av medborgerlig anda. I tabell 92 redovisas de ungas förtroende för – eller tillit till – fyra institutioner, nämligen sjukvården, grundskolan, polisen och riksdagen. Andelarna i tabellen avser de unga som svarat att de har ”mycket stort” eller ”ganska stort” förtroende för de aktuella institutionerna. Dessa båda svarsalternativ benämns sammantagna för *stort förtroende*.

Av tabell 92 framgår att fortsättare genomgående i högre grad har stort förtroende för de fyra institutionerna än avhoppare och utanförstående. Tilliten till sjukvården, grundskolan, polisen och riksdagen är således större bland

Tabell 91. Andel fortsättare, avhoppare och utanförstående som ger uttryck för tillit eller ingen tillit till människor i Sverige

	Fortsättare	Avhoppare	Utanförstående
Instämmer helt eller delvis	69	63	58
Instämmer inte alls	22	28	33
Vet ej	9	9	9
Totalt	100	100	100

Tabell 92. Fortsättare, avhoppare och utanförstående med stort förtroende för fyra samhällliga institutioner. Procent

	Fortsättare	Avhoppare	Utanförstående
Sjukvården	80	75	73
Grundskolan	73	63	58
Polisen	71	55	57
Riksdagen	38	28	21

fortsättare än bland avhoppare och utanförstående. När det gäller sjukvården, som de unga har störst förtroende för, är dock skillnaderna inte särskilt stora. Riksdagen, som de unga har minst förtroende för, uppvisar påtagliga skillnader mellan fortsättare, avhoppare och, inte minst, utanförstående. Men även polisen ges ett betydligt större förtroende av fortsättare än av avhoppare och utanförstående.

Fortsättningsvis fördjupas intresset för den institution som de unga har eller har haft mest kontakt med i sina liv, nämligen *grundskolan*. Redovisningen börjar med en jämförelse mellan pojkar och flickor som är fortsättare, avhoppare och utanförstående.

- 70 procent av de *pojkar* som är fortsättare har stort förtroende för grundskolan. Motsvarande andelar för avhoppare och utanförstående är 61 respektive 54 procent.

- 76 procent av de *flickor* som är fortsättare har stor förtroende för grundskolan. Motsvarande andelar för avhoppare och utanförstående är 66 respektive 63 procent.

Fortsättande pojkar och flickor har som framgår av andelarna ovan ett större förtroende för grundskolan än avhoppare och utanförstående. Särskilt starkt är förtroendet bland flickor som är fortsättare (76 procent) och särskilt svagt är samma förtroende bland pojkar som är utanförstående (54 procent).

Och så ytterligare en avgränsning – de unga som hyser minst förtroende för grundskolan. I detta fall avses de fortsättare, avhoppare och utanförstående som har svarat att de har "ganska lite" eller "mycket lite" förtroende för grundskolan. Nedan benämns de som unga med *svag tillit* till grundskolan.

- Inrikes födda fortsättare (19 procent) har i mindre utsträckning än inrikes födda avhoppare (26 procent) och inrikes födda utanförstående (30 procent) svag tillit till grundskolan.

- Utrikes födda fortsättare (14 procent) har i mindre utsträckning än utrikes födda avhoppare (36 procent) svag tillit till grundskolan. Bland utrikes födda utanförstående är siffran 11 procent. Dock svarar 28 procent i denna kategori att de inte vet vilken grad av förtroende för grundskolan som de hyser.

- Fortsättare i familjer med låg utbildning (14 procent) har i mindre utsträckning än avhoppare (21 procent) och utanförstående (29 procent) i familjer med samma utbildningsnivå svag tillit till grundskolan. Tendensen är även densamma för fortsättare, avhoppare och utanförstående i familjer med högre utbildningsnivåer.

Fortsättare har genomgående, med ett undantag, i betydligt mindre utsträckning än avhoppare och utanförstående svag tillit till grundskolan. Undantaget är utrikes födda utanförstående. I denna kategori är det en stor andel som svarat att de inte vet vad de har för förtroende för grundskolan.

Slutligen kan bilden av fortsättares mer positiva uppfattning av grundskolan förstärkas med ytterligare några empiriska resultat från Idrottsstudien, nämligen hur de ser tillbaka på sin skoltid och om de gör läxor.

- Fortsättare (81 procent) ser i större utsträckning än avhoppare (69 procent) och utanförstående (69 procent) tillbaka på den tid som de har gått i grundskolan som något mycket positivt eller ganska positivt. Var tionde avhoppare

(10 procent) och drygt var tionde utanförstående (11 procent) svarar att de se tillbaka på sin skoltid som något ganska negativt eller mycket negativt. Motsvarande andel för fortsättare är 3 procent.

- Fortsättare (66 procent) gör i större utsträckning alltid eller nästan alltid sina läxor än avhoppare (49 procent) och utanförstående (55 procent).

Denna tendens – att fortsättare har en mer positiv bild av sin skoltid och att fortsättare oftare gör läxor än avhoppare och utanförstående – är, med ett undantag, i stora drag desamma inom kategorierna kön, inrikes och utrikes födda och familjens utbildningsnivå. Särskilt intressant är att fortsättare i lågutbildade familjer (63 procent) oftare gör läxorna än avhoppare (47 procent) och utanförstående (49 procent) i familjer med samma utbildningsnivå. Undantaget från tendensen är utanförstående som är utrikes födda. Dessa är lika positiva när de ser tillbaka på sin skoltid och gör lika ofta sina läxor som fortsättare. Denna kategori består i stor utsträckning av flickor (se kapitel 10).

Medborgarkaraktärer

Den tredje aspekten av föreningsidrott och medborgerlig anda avser medborgarkaraktärer. I Idrottsstudiens enkät fick de unga att ta ställning till vilket av följande alternativ som bäst stämde in på hans eller hennes åsikter. Endast en åsikt kunde väljas.

Alternativ 1

Det bästa är att *var och en i samhället* sköter sig och sitt. Jag stör inte någon om de inte stör mig. Människor är så olika.

Alternativ 2

Det är viktigt att *ställa upp och hjälpa andra i samhället* fast man inte tjänar något på det. Om alla försöker att hjälpas åt blir det ett bättre samhälle. Man kan faktiskt vara olika och ändå samarbeta.

Alternativ 3

Man ska *hålla sig till sin grupp*. Man ska inte hjälpa andra grupper för mycket. Det finns så många olika grupper av människor i samhället. Det är bäst om de lever så skilda åt som möjligt.

Alternativ 4

Man kan *inte lita på någon i dagens samhälle*. Det är som om alla bara vill förstöra för alla. Jag upplever det som att de flesta människor man möter inte accepterar en och då kan jag inte heller acceptera dem.

Frågorna konstruerades i avsikt att försöka studera olika *medborgarkaraktärer*. Det första alternativet – att det bästa är att var och en i samhället sköter sig och sitt – benämns *individualistisk medborgarkaraktär*. Övertygelsen om att det är viktigt att ställa upp och hjälpa andra i samhället (olikheter till trots och utan ekonomisk vinning) anspelar på den typ av karaktär som ett ideellt föreningsliv ställer sina förhoppningar till och är beroende av. Detta andra alternativ kallas *mångfaldssolidarisk medborgarkaraktär*. Det tredje alternativet har beteckningen *gruppintressets medborgarkaraktär* och avser övertygelsen om att det rätta är hålla sig till sin egen grupp och inte hjälpa andra grupper. Det fjärde alternativet – *anomisk medborgarkaraktär* – avser dem som inte anser sig kunna lita på någon eftersom deras erfarenhet är att alla människor

Tabell 93. Försättares, avhoppares och utanförståendes medborgarkaraktärer. Procent

	Försättare	Avhoppare	Utanförstående
Individualistisk karaktär	18	23	17
Mångfaldssolidarisk karaktär	78	67	72
Gruppintressets karaktär	2	3	1
Anomisk karaktär	2	7	10
Totalt	100	100	100

bara vill förstöra för varandra. I tabell 93 redovisas andelarna försättare, avhoppare och utanförstående som hör till de olika medborgarkaraktärerna. Av tabellen framgår att *mångfaldssolidarisk karaktär* andelsmässigt klart dominerar i alla tre kategorier. Vissa skillnader i procentandelar finns dock mellan försättare (78 procent), avhoppare (67 procent) och utanförstående (72 procent). Näst störst stöd får *individualistisk karaktär*, 18 procent av försättarna, 23 procent av avhopparna och 17 procent av de utanförstående väljer detta alternativ. Svagast stöd får *gruppintressets karaktär*. Stödet varierar mellan 1 och 3 procent. De påtagligaste skillnaderna mellan försättare, avhoppare och utanförstående avser *anomisk karaktär*. En av tio utanförstående (10 procent) identifierar sig med denna karaktär. Bland försättare är det en av femtio. Avhoppare intar en mellanställning, 7 procent av dem känner igen sig själva i beskrivningen av anomisk karaktär.

I vilken utsträckning identifierar sig då flickor och pojkar som är försättare, avhoppare och utanförstående med de fyra olika karaktärerna?

Mångfaldssolidarisk karaktär

- 73 procent av de *pojkar* som är försättare känner igen sig själva i mångfaldssolidarisk karaktär. Motsvarande andelar avhoppare och utanförstående med samma karaktär är 58 och 71 procent.

- 84 procent av de *flickor* som är försättare känner igen sig själva i mångfaldssolidarisk karaktär. Motsvarande andelar avhoppare och utanförstående med samma karaktär är 74 och 71 procent.

Flickor som är försättare identifierar sig i störst utsträckning med mångfaldssolidarisk karaktär (84 procent). Pojkar som är avhoppare identifierar sig i minst utsträckning med samma karaktär (58 procent). Bland både pojkar och flickor är det försättarna som i störst utsträckning känner igen sig i mångfaldssolidarisk karaktär. Bland pojkar är dock skillnaden liten mellan försättare (73 procent) och utanförstående (71 procent).

Individualistisk karaktär

- 23 procent av de *pojkar* som är försättare känner igen sig själva i individualistisk karaktär. Motsvarande andelar avhoppare och utanförstående med samma karaktär är 30 respektive 18 procent.

- 13 procent av de *flickor* som är fortsättare känner igen sig själva i individualistisk karaktär. Motsvarande andelar avhoppare och utanförstående med samma karaktär är 18 respektive 16 procent.

De som i störst utsträckning identifierar sig med individualistisk karaktär är pojkar som är avhoppare (30 procent) och pojkar som är fortsättare (23 procent). Flickor som är fortsättare identifierar sig i mycket liten utsträckning med denna karaktär.

Gruppintressets karaktär

- 2 procent av de *pojkar* som är fortsättare känner igen sig själva i gruppintressets karaktär. Motsvarande andelar avhoppare och utanförstående med samma karaktär är 5 respektive 1 procent.

- 1 procent av de *flickor* som är fortsättare känner igen sig själva i gruppintressets karaktär. Motsvarande andelar avhoppare och utanförstående med samma karaktär är i båda fallen 2 procent.

Som framgått ovan identifierar sig mycket låga andelar med gruppintressets karaktär. Den kategori som i störst utsträckning känner igen sig i denna karaktär är de pojkar som är avhoppare (5 procent).

Anomisk karaktär

- 2 procent av de *pojkar* som är fortsättare känner igen sig själva i anomisk karaktär. Motsvarande andelar för avhoppare och utanförstående är 7 respektive 10 procent.

- 2 procent av de *flickor* som är fortsättare känner igen sig själva i anomisk karaktär. Motsvarande andelar för avhoppare och utanförstående är 6 och 11 procent.

Pojkar och flickor som är fortsättare identifierar sig i betydligt mindre utsträckning med anomisk karaktär än pojkar och flickor som är avhoppare och utanförstående.

Mot bakgrund av det överlag starka stödet för mångfaldssolidarisk karaktär (med undantag för pojkar som är avhoppare) och det förhållandevis tydliga utfallet för anomisk karaktär följer nedan en kortfattad beskrivning av just *anomisk karaktär* med avseende på inrikes och utrikes födda och utbildningsnivå.

- Inrikes födda fortsättare (2 procent) känner i mindre utsträckning än inrikes födda avhoppare (7 procent) och inrikes födda utanförstående (10 procent) igen sig själva i anomisk karaktär

- Utrikes födda fortsättare (2 procent) känner i mindre utsträckning än utrikes födda avhoppare (7 procent) och utrikes födda utanförstående (11 procent) igen sig själva i anomisk karaktär.

- Fortsättare i familjer med låg utbildning (5 procent) känner i samma utsträckning som avhoppare (5 procent) och i mindre utsträckning än utanförstående (13 procent) i familjer med samma utbildningsnivå igen sig själva i anomisk karaktär. Tendenserna är med ett undantag desamma i familjer med högre utbildningsnivåer. Undantaget är att ingen utanförstående i högt utbildade familjer identifierar sig med anomisk karaktär.

Fritidens karaktär

Den fjärde aspekten av undersökningsområdet medborgerlig anda avser hur fortsättare, avhoppare och utanförstående karaktäriserar sin fritidsanvändning. I Idrottsstudiens enkät tog de unga ställning till vilken person de i första hand anser sig vara på sin fritid. De fick välja ett av följande alternativ. De bestämningar, eller namnetiketter, som avslutar varje alternativ, till exempel ”att göra ingenting” eller ”fritidsbaserat lärande”, fanns inte med i enkäten.

Alternativ 1

Den som använder fritiden till *att slappa och slippa göra något* särskilt – fritid som *att göra ingenting*.

Alternativ 2

Den som använder fritiden för *att lära sig saker som han eller hon är intresserad av*, till exempel spela gitarr, fotboll, dansa, rida, träna sin hund, meka med bilar, fotografera, lära sig mer om datorer med mera – fritid som *fritidsbaserat lärande*.

Alternativ 3

Den som använder fritiden för att få mer tid till *skolarbete* – fritid som *utbildningsinvestering*.

Alternativ 4

Den som använder fritiden för *att jobba och tjäna extra pengar* – fritid som *inkomstkälla*.

Alternativ 5

Den som använder fritiden som *ledare i föreningsliv eller kyrka* utan att få betalt för det – fritid som *ideellt engagemang*.

Alternativ 6

Den som använder fritiden för *att vara med kompisar*, till exempel fika, snacka, lyssna på musik och sådant – fritid som *kompisintimitet*.

Alternativ 7

Den som använder fritiden till *att hjälpa till i familjen* med mat, syskon, städa med mera – fritid som *reproduktivt arbete*.

Alternativ 8

Annan karaktär.

Av tabell 94 framgår hur fortsättare, avhoppare och utanförstående karaktäriserar sin fritidsanvändning. För det första utgör fritidsbaserat lärande och kompisintimitet följt av att göra ingenting de klart dominerande karaktäriseringarna. Runt var tionde ung har därtill valt det öppna svarsalternativet *annan karaktär*. Övriga karaktäriseringar har genomgående låga andelar. För det andra är skillnaderna mellan fortsättare, avhoppare och utanförstående påtagliga vad gäller de tre dominerande karaktäriseringarna. Forsättare (47 procent) identifierar sig i betydligt större utsträckning än avhoppare (17 procent) och utanförstående (13 procent) med fritidsbaserat lärande. Det omvända råder när det gäller kompisintimitet och att göra ingenting, 43 procent av avhopparna och 39 procent av de utanförstående identifierar sig med kompisintimitet. Motsvarande andel bland fortsättare är 28 procent. Var femte, 19 procent, av utanförstående och 18 procent av avhoppare karaktäriserar sin fritid i termer av att göra ingenting och 8 procent av fortsättarna har samma uppfattning.

Hur identifierar sig då *pojkar* och *flickor* med de tre dominerande karaktäriseringarna?

Tabell 94. Försättares, avhoppares och utanförståendes karaktärisering av hur de i huvudsak använder sin fritid. Procent

	Försättare	Avhoppare	Utanförstående
Fritidsbaserat lärande	47	17	13
Kompisintimitet	28	43	39
Att göra ingenting	8	18	19
Utbildningsinvestering	3	5	5
Inkomstkälla	2	3	3
Ideellt engagemang	1	1	3
Reproduktivt arbete	1	2	5
Annan karaktär	10	11	13
Totalt	100	100	100

Fritidsbaserat lärande

- 48 procent av de pojkar som är försättare identifierar sig med fritidsbaserat lärande. Motsvarande andelar för de pojkar som är avhoppare och utanförstående är 22 respektive 14 procent.
- 47 procent av de flickor som är försättare identifierar sig med fritidsbaserat lärande. Motsvarande andelar för de flickor som är avhoppare och utanförstående är i båda fallen 13 procent.

Pojkar (48 procent) och flickor (47 procent) som är försättare identifierar sig i stort sett i samma utsträckning med fritidsbaserat lärande, och de gör det i betydligt större utsträckning än avhoppare och utanförstående. Pojkar som är avhoppare tenderar i något större utsträckning att ägna sig åt fritidsbaserat lärande än pojkar som är utanförstående och flickor som är avhoppare och utanförstående.

Kompisintimitet

- 25 procent av de pojkar som är försättare identifierar sig med kompisintimitet. Motsvarande andelar för de pojkar som är avhoppare och utanförstående är 35 respektive 32 procent.
- 32 procent av de flickor som är försättare identifierar sig med kompisintimitet. Motsvarande andelar för de flickor som är avhoppare och utanförstående är 50 respektive 43 procent.

De pojkar som är försättare identifierar sig i mindre utsträckning än de flickor som är försättare med kompisintimitet. De som i allra störst utsträckning ägnar sig åt kompisintimitet är flickor som är avhoppare (50 procent) och utanförstående (43 procent).

Att göra ingenting

- 11 procent av de pojkar som är fortsättare identifierar sig med att göra ingenting. Motsvarande andelar för de pojkar som är avhoppare och utanförstående är 22 respektive 24 procent.
- 4 procent av de flickor som är fortsättare identifierar sig med att göra ingenting. Motsvarande andelar för de flickor som är avhoppare och utanförstående är 14 respektive 16 procent.

De pojkar som är fortsättare ägnar sig i något större utsträckning åt att göra ingenting än de flickor som är fortsättare. De som i störst utsträckning identifierar sin fritid med att göra ingenting är de pojkar som är utanförstående (24 procent) och avhoppare (22 procent).

Denna fjärde aspekt om medborgaranda avslutas med att intresset riktas mot relationen mellan unga som identifierar sig med fritidsbaserat lärande, kompisintimitet respektive att göra ingenting och fysisk och psykisk hälsa (exemplet huvudvärk).

Fysisk hälsa och fritidens karaktär

- 60 procent av de pojkar som identifierar sig med fritidsbaserat lärande upplever sin fysiska hälsa som mycket bra. Motsvarande andel för de pojkar som identifierar sig med kompisintimitet och att göra ingenting är 45 respektive 31 procent.
- 45 procent av de flickor som identifierar sig med fritidsbaserat lärande upplever sin fysiska hälsa som mycket bra. Motsvarande andel för de flickor som identifierar sig med kompisintimitet och att göra ingenting är 27 respektive 15 procent.

Unga vars fritid har karaktären av fritidsbaserat lärande bedömer i betydligt större utsträckning än unga som karaktäriserar sin fritid som kompisintimitet och att göra ingenting att deras fysiska hälsa är mycket god. Att så är fallet gäller både pojkar och flickor men pojkar i ännu större utsträckning än flickor. Särskilt påtagligt är att endast 15 procent av de flickor vars fritid karaktäriseras av att göra ingenting bedömer sin hälsa som mycket god.

Huvudvärk och fritidens karaktär

- 16 procent av de pojkar som identifierar sig med fritidsbaserat lärande har huvudvärk en gång i veckan eller oftare. Motsvarande andel för de pojkar som identifierar sig med kompisintimitet och att göra ingenting är i båda fallen 18 procent.
- 34 procent av de flickor som identifierar sig med fritidsbaserat lärande har huvudvärk en gång i veckan eller oftare. Motsvarande andel för de flickor som identifierar sig med kompisintimitet och att göra ingenting är 42 respektive 59 procent.

Pojkar som identifierar sin egen fritid som fritidsbaserat lärande, kompisintimitet och att göra ingenting anger i ungefär samma utsträckning att de har besvär med huvudvärk. För flickor, däremot, är andelen som har huvudvärk en gång i veckan eller oftare avsevärt högre bland dem som identifierar sin fritid som kompisintimitet (42 procent) och att göra ingenting (59 procent). Åter påvisas flickors sämre fysiska och psykiska hälsa. Åter visar det sig att en större andel flickor mår bättre när deras fritid har en påtagligt aktiv karaktär. Att ha en fritid som innebär att inte göra något – ”att slappa och slippa göra något särskilt” – är för de unga

det sämsta tänkbara valet sett ut ett fysiskt och psykiskt hälsoperspektiv.

Röstbenägenhet i riksdagsval

Den femte och avslutande aspekten av undersökningsområdet medborgerlig anda avser ungas röstbenägenhet i riksdagsval. I Idrottsstudiens enkät ställdes frågan om de unga skulle gå och rösta om de fick möjligheten till det i ett riksdagsval. Av tabell 95 framgår att en större andel fortsättare (53 procent) och avhoppare (52 procent) skulle välja att rösta än utanförstående (44 procent). Följaktligen är utanförstående (27 procent) den kategori som i störst utsträckning skulle avstå från att rösta i riksdagsval. Motsvarande andel bland fortsättare och avhoppare är 17 procent respektive 21 procent. Av tabellen framgår även att stora andelar unga inte vet om de skulle rösta eller inte i det stipulerade riksdagsvalet.

Nedan jämförs fortsättare, avhoppare och utanförstående som svarar att de *inte* skulle rösta i riksdagsval inom kategorierna kön, utrikes och inrikes födda och familjer med olika utbildningsnivå.

- 21 procent av de *pojkar* som är fortsättare skulle inte rösta i riksdagsval. Motsvarande andelar för avhoppare och utanförstående är 25 respektive 34 procent.

- 12 procent av de *flickor* som är fortsättare skulle inte rösta i riksdagsval. Motsvarande andelar för avhoppare och utanförstående är 17 respektive 23 procent.

Pojkar som är fortsättare svarar i mindre utsträckning att de inte skulle rösta i riksdagsval än pojkar som är avhoppare och utanförstående. Detsamma gäller för flickor. Det finns också påtagliga könsskillnader. Pojkar som är fortsättare svarar i större utsträckning att de inte skulle rösta i riksdagsval än flickor som är fortsättare. Samma tendens gäller avhoppare och utanförstående. Utanförstående pojkar (34 procent) är de som i störst utsträckning inte skulle rösta i riksdagsval. Motpolen är flickor som är fortsättare (12 procent).

- Inrikes födda fortsättare (16 procent) skulle i mindre utsträckning än inrikes födda avhoppare (21 procent) och inrikes födda utanförstående (28 procent) välja att inte rösta i riksdagsval.

- Utrikes födda fortsättare (19 procent) skulle i något större utsträckning än utrikes födda avhoppare (17 procent) och i något mindre utsträckning än utrikes födda utanförstående (21 procent) välja att inte rösta i riksdagsval.

Tabell 95. Fortsättares, avhoppares och utanförståendes benägenhet att rösta i riksdagsval. Procent

	Fortsättare	Avhoppare	Utanförstående
Ja	53	52	44
Nej	17	21	27
Vet ej	30	27	28
Totalt	100	100	100

Bland inrikes födda är det utanförstående som i störst utsträckning skulle avstå från att rösta. Fortsättare utgör motpolen och avhoppare intar en mellanställning. Också bland utrikes födda är det utanförstående som i störst utsträckning inte skulle rösta i ett riksdagsval. Men andelsskillnaderna är mindre inom kategorin utrikes födda än inrikes födda. Därtill är andelen fortsättare (19 procent) som svarar att de inte skulle rösta i riksdagsval något högre än andelen avhoppare (17 procent) som svarar detsamma. Men skillnaderna är mycket små. Den samlade bilden är att just utanförstående är mindre benägna att rösta i riksdagsval.

- Fortsättare i familjer med låg utbildning (18 procent) skulle i mindre utsträckning än avhoppare (29 procent) och utanförstående (26 procent) i familjer med samma utbildningsnivå välja att inte rösta i riksdagsval. Tendensen att fortsättare är mer röstbenägna än avhoppare och utanförstående gäller även för familjer med högre utbildningsnivåer.

Fortsättare är mer röstbenägna än avhoppare och utanförstående i familjer med såväl låg och medelhög som hög utbildningsnivå.

Röstbenägenhet och ungas erfarenheter som idrottsledare

I analysen av fysisk hälsa drogs slutsatsen att fysiska aktiviteter i stor utsträckning torde förklara fysiskt välmående. I inledningen till denna fjärde del betonades svårigheten i att fastställa förklaringar till de utfall som redovisas. Kanske är det särskilt svårt när det gäller just de aspekter av medborgerlig anda som avhandlats ovan. Just därför är det av särskilt intresse att avsluta med att redovisa följande: Unga som är eller har varit ledare eller sitter i eller har suttit i styrelser eller arbetsgrupper i en idrottsföre-

ing är betydligt mer röstbenägna än unga som inte har varit ledare och som saknar erfarenheter av styrelse- och arbetsgruppsuppdrag. Nästan två av tre, 62 procent, av de unga som har sådana ledarerfarenheter från idrotten säger att de skulle rösta i ett riksdagsval. Motsvarande andel bland dem som aldrig har varit ledare är 49 procent. Drygt två av tre, 68 procent, av de unga som har erfarenheter från styrelsearbete och 51 procent av dem som inte har detsamma är röstbenägna, 65 procent av de unga som är eller har varit aktiva i en arbetsgrupp (eller kommitté) är röstbenägna. Bland dem som aldrig har varit medlemmar i en sådan grupp är det 51 procent. Det är dock rimligt att anta att utbildningsnivå är en faktor som kan påverka om unga är ledare och sitter i styrelser eller arbetsgrupper. Så visar sig också vara fallet. Barn till högutbildade är något oftare ledare och har styrelseuppdrag än barn till medel- och lågutbildade. Skillnaderna är dock inte särskilt stora. Det mest intressanta är emellertid att unga från familjer med såväl låg, medelhög och hög utbildning i betydligt större utsträckning är benägna att rösta i riksdagsval om de har varit ledare eller suttit i styrelser eller arbetsgrupper. På förhållandevis goda grunder leder Idrottsstudien således till slutsatsen att ungas medverkan som ledare och beslutsfattare inom idrottsrörelsen torde vara av stor betydelse för att utveckla unga med eftersträvansvärd medborgerlig anda. I detta fall representerat genom benägenheten att rösta när det är riksdagsval. Härvidlag torde det empiriska utfallet ligga närmare rubriken om *föreningsidrottens konsekvenser* än rubriken om *medborgerlig anda i och utanför föreningslivet*. Denna slutsats rubbas endast något av det faktum att barn till högutbildade tenderar att bli ännu något mer röstbenägna när de är delaktiga än barn till lågutbildade.

Konsumtion av alkohol, narkotika, tobak och dopningspreparat

Det fjärde undersökningsområdet berör föreningsidrott och konsumtion av alkohol, narkotika, tobak och dopningspreparat i fortsättares, avhoppares och utanförståendes liv. Samtliga procentandelar i tabell 96 och i löptexten avser konsumtion som skett en gång i veckan eller oftare under de senaste tolv månaderna. Av tabellen framgår att andelen unga som har druckit *alkohol* "varje vecka", vilket är det uttryck som hädanefter används, är lägre bland fortsättare än avhoppare och utanförstående, 7 procent av fortsättarna, 14 procent av avhopparna och 13 procent av de utanförstående svarar att de dricker alkohol varje vecka. Samma tendens, men ännu starkare, gäller *rökning*. Tre procent av fortsättarna, 16 procent av avhopparna och 13 procent av de utanförstående röker varje vecka. Även användandet av *snus* uppvisar en mycket likartad tendens, 5 procent av fortsättarna, 12 procent av avhopparna och 6 procent av de utanförstående snusar varje vecka. *Narkotikakonsumtionen* är låg. Bland fortsättarna når andelen användare inte upp i 1 procent. Bland avhoppare och utanförstående

använder 1 procent narkotika varje vecka. Användningen av *dopningspreparat* ligger på ännu lägre nivåer. Den högsta nivån har de som aldrig har varit med i föreningsidrotten (1 procent). Jämförelsen mellan fortsättare, avhoppare och utanförstående visar sammantaget att fortsättare – när det gäller konsumtion av alkohol, tobak, snus, narkotika och dopningspreparat – har lägre nivåer än just avhoppare och utanförstående.

Fortsättningsvis behandlas endast alkohol, rökning och snus, som i störst omfattning konsumeras av de unga. Narkotikakonsumtionen är obefintlig bland fortsättare. Detsamma gäller i princip även dopning, som är vanligast förekommande bland de unga som aldrig har varit med i föreningsidrotten. Det är endast tre individer i hela det empiriska materialet som har svarat att de har dopat sig under det senaste året. Två av dem går på gym, en ägnar sig åt lagidrott. Bland dem som går på gym varje dag eller nästan varje dag instämmer 10 procent helt eller delvis i påståendet "det är okej att dopa sig om man är säker på att inte bli upptäckt". Motsvarande andel bland unga som aldrig har besökt ett gym är 3 procent.

Tabell 96. Fortsättare, avhoppare och utanförstående som under de senaste tolv månaderna minst en gång i veckan har druckit alkohol, rökt, snusat, använt narkotika eller tagit dopningspreparat. Procent

	Fortsättare	Avhoppare	Utanförstående
Druckit alkohol	7	14	13
Rökt	3	16	13
Snusat	5	12	6
Använt narkotika	0	1	1
Använt dopningspreparat	0	0	1

Pojkars och flickors konsumtion inom kategorierna fortsättare, avhoppare och utanförstående

Dricker alkohol

- 8 procent av de *flickor* som är fortsättare svarar att de dricker varje vecka. Motsvarande andelar för avhoppare och utanförstående är 12 respektive 14 procent.
- 6 procent av de *pojkar* som är fortsättare svarar att de dricker alkohol varje vecka. Motsvarande andelar för avhoppare och utanförstående är 18 respektive 11 procent.

Både pojkar och flickor som är fortsättare dricker i mindre utsträckning alkohol varje vecka än avhoppare och utanförstående. Fortsättande flickor har en något högre andel än fortsättande pojkar. Pojkar som är avhoppare är dock den kategori som i störst utsträckning dricker alkohol minst en gång i veckan.

Röker

- 5 procent av de *flickor* som är fortsättare svarar att de röker varje vecka. Motsvarande andelar för avhoppare och utanförstående är 20 respektive 17 procent.
- 2 procent av de *pojkar* som är fortsättare svarar att de röker varje vecka. Motsvarande andelar för avhoppare och utanförstående är 11 respektive 9 procent.

Flickor röker genomgående i större utsträckning än pojkar. Oavsett om fortsättare, avhoppare eller utanförstående jämförs inbördes så röker flickor i större utsträckning än pojkar. Var

femte flicka som har hoppat av föreningsidrotten röker varje vecka. Detsamma gäller endast en av femtio pojkar som är fortsättare. Men skillnaden mellan andelen rökare bland flickor som är fortsättare (5 procent) och flickor som är avhoppare (20 procent) är också mycket påtaglig.

Snusar

- 2 procent av de *flickor* som är fortsättare svarar att de snusar varje vecka. Motsvarande andelar för avhoppare och utanförstående är 5 respektive 3 procent.
- 9 procent av de *pojkar* som är fortsättare svarar att de snusar varje vecka. Motsvarande andelar för avhoppare och utanförstående är 20 respektive 11 procent.

Om flickor i egenskap av fortsättare, avhoppare och utanförstående i större utsträckning än pojkar i samma kategorier röker, så är förhållandena de omvända när det gäller snus. Ungefär var tionde pojke som är fortsättare (9 procent) och utanförstående (11 procent) snusar varje vecka. Var femte avhoppare (20 procent) gör detsamma. Den största andelen snusare bland flickor finns hos avhopparna (5 procent).

Konsumtion efter utbildningsnivå, inrikes och utrikes född samt funktionshinder

Nedan jämförs med hjälp av några korta kommentarer fortsättares, avhoppares och utanförståendes konsumtion av alkohol och tobak (att röka respektive att snusa) inom tre kategorier: inrikes och utrikes födda, utbildningsnivå och funktionshinder.

Dricker alkohol

- Inrikes födda fortsättare (7 procent) svarar i mindre utsträckning än inrikes födda avhoppare (15 procent) och utanförstående (14 procent) att de dricker alkohol varje vecka.

- Utrikes födda fortsättare (0 procent) svarar i samma utsträckning som avhoppare (0 procent) och i mindre utsträckning är utrikes födda utanförstående (5 procent) att de dricker alkohol varje vecka.

- Fortsättare i familjer med låg utbildning (4 procent) svarar i mindre utsträckning än avhoppare (17 procent) och utanförstående (12 procent) att de dricker alkohol varje vecka. Motsvarande andelar för fortsättare, avhoppare och utanförstående i familjer med högre utbildningsnivåer är i stort desamma. Ett undantag dock: Utanförstående från familjer med hög utbildningsnivå dricker mer än avhoppare från samma typ av familj.

- Fortsättare med funktionshinder (7 procent) svarar i mindre utsträckning än avhoppare (18 procent) och i samma utsträckning som utanförstående (7 procent) med funktionshinder att de dricker alkohol varje vecka.

Med två undantag visar det sig att alkoholkonsumtionen är lägre bland fortsättare inom alla tre studerade kategorier. Varken utrikes födda fortsättare eller avhoppare dricker alkohol varje vecka. Och fortsättare med funktionshinder dricker i samma utsträckning som utanförstående med funktionshinder.

Röker

- Inrikes födda fortsättare (3 procent) svarar i mindre utsträckning än inrikes födda avhoppare (16 procent) och utanförstående (14 procent) att de röker varje vecka.

- Utrikes födda fortsättare (2 procent) svarar i betydligt mindre utsträckning än utrikes födda avhoppare (12 procent) och i mindre utsträckning är utrikes födda utanförstående (5 procent) att de röker varje vecka.

- Fortsättare i familjer med låg utbildning (2 procent) svarar i mindre utsträckning än avhoppare (18 procent) och utanförstående med samma utbildningsnivå (16 procent) att de röker varje vecka. Motsvarande andelar för fortsättare, avhoppare och utanförstående i familjer med högre utbildningsnivåer är i stort sett desamma.

- Fortsättare med funktionshinder (7 procent) svarar i mindre utsträckning än avhoppare (33 procent) och i mindre utsträckning än utanförstående (19 procent) med funktionshinder att de röker varje vecka.

I alla ovan redovisade kategorier röker fortsättare mindre ofta än avhoppare och utanförstående. Skillnaderna är i många fall högst påtagliga. En av femtio fortsättare från familjer med låg utbildningsnivå röker varje vecka. Bland avhoppare i familjer med samma utbildningsnivå är det nästan en av fem (18 procent).

Snusar

- Inrikes födda fortsättare (6 procent) svarar i mindre utsträckning än inrikes födda avhoppare (12 procent) och i nästan samma utsträckning som utanförstående (7 procent) att de snusar varje vecka.
- Utrikes födda fortsättare (5 procent) svarar i något större utsträckning som utrikes födda avhoppare (2 procent) och i större utsträckning är utrikes födda utanförstående (0 procent) att de snusar varje vecka.
- Fortsättare i familjer med låg utbildning (4 procent) svarar i mindre utsträckning än avhoppare (20 procent) och utanförstående (19 procent) att de snusar varje vecka. Motsvarande andelar för fortsättare, avhoppare och utanförstående i familjer med högre utbildningsnivåer är i stort mycket likartade. Ett undantag finns dock. Endast 4 procent av utanförstående från familjer med hög utbildning snusar varje vecka.
- Fortsättare med funktionshinder (7 procent) svarar i mindre utsträckning än avhoppare (18 procent) och i större utsträckning än utanförstående (0 procent) med funktionshinder att de snusar varje vecka.

Tendenserna för fortsättare och snus är i stor utsträckning desamma som för fortsättare och alkoholkonsumtion och rökning. Inrikes födda fortsättare snusar i mindre utsträckning än avhoppare och utanförstående. Skillnaden mellan fortsättare och utanförstående är dock så gott som obefintlig. Fortsättare i familjer med låg utbildning snusar i betydligt mindre utsträckning än avhoppare och utanförstående från samma typ av familjer. Här är skillnaderna

mycket påtagliga. Samma tendens, med ett undantag, gäller även fortsättare, avhoppare och utanförstående i familjer med hög utbildningsnivå. Undantaget är utanförstående i familjer med hög utbildning som i mycket liten utsträckning snusar. Slutligen så snusar utrikes födda fortsättare i något större utsträckning än utrikes födda avhoppare och utanförstående. Är det möjligt att tolka detta som ett uttryck för att en mindre andel av Sveriges invandrare lär sig snusa i föreningsidrotten? Snusning är vanligast inom följande huvudvalssporter: tyngdlyftning/styrketräning (31 procent), kampspor (12 procent), basket (10 procent) och fotboll (9 procent).

Ålderns betydelse

Det femte och avslutande undersökningsområdet avser ålderns betydelse för fortsättares, avhoppares och utanförståendes fysiska och psykiska hälsa, medborgaranda och konsumtion av droger. I de fem föregående undersökningsområdena har de redovisade andelarna gällt unga som sammanhållen kategori, det vill säga alla unga mellan 13 och 20 år. Just därför är det rimligt att ställa frågan om ålderns betydelse för fortsättares, avhoppares och utanförståendes hälsa, medborgaranda och konsumtion av droger. Med fysisk hälsa avses dem som har bedömt att deras kropp ”mår mycket bra”. Psykisk ohälsa indikeras med att ha huvudvärk en gång i veckan eller oftare. Medborgaranda avser i detta sammanhang endast de som identifierar sig med mångfaldssolidarisk karaktär: ”att det är viktigt att ställa upp och hjälpa andra i samhället fast man inte tjänar något på det ...”. Slutligen avgränsas konsumtion av droger till att dricka alkohol minst en gång i månaden. Ålder har, med ett undantag, kategoriserats i fyra

intervall: 13–14 år, 15–16 år, 17–18 år och 19–20 år. I redovisningen av de ungas alkoholkonsumtion redovisas alla åldrar och inte åldersintervall.

Ålder och fysisk hälsa

I tabell 97 redovisas fortsättares, avhoppares och utanförståendes fysiska hälsa i de fyra olika åldersintervallen. När fortsättare (59 procent) är 13–14 år beskriver de i betydligt större utsträckning sin fysiska hälsa som mycket bra än avhoppare (37 procent) och utanförstående (33 procent) i samma åldersintervall. Efter en viss nedgång i andelar under intervallen 15–16 år (50 procent) och 17–18 år (50 procent) anger fortsättarna i intervallet 19–20 år (56 procent) en fysisk hälsolivå på nästan samma nivå som de som är 13–14 år (59 procent). Avhoppares och, särskilt, utanförståendes andelar minskar i betydligt högre grad i de äldre åldersgrupperna. Det gör sammantaget att skillnaderna i hur fortsättare, avhoppare och utanförstående skattar sin fysiska hälsa ökar. När utanförstående är 19–20 år gamla är det endast 18 procent av dem som upplever sin fysiska hälsa som mycket bra. Bland avhoppare är det 24 procent. Motsvarande andel bland fortsättare är, som påpekats, 56 procent. Med andra ord – medan gruppen fortsättare behåller den redan från början högre andelen unga med god fysisk hälsa tenderar

grupperna med avhoppare och, särskilt, utanförstående att inte endast börja på en lägre andelsnivå än fortsättare utan också att minska sin andel av unga som skattar sin fysiska hälsa som mycket god. Det finns goda skäl att anta att föreningsidrotten härvidlag är en viktig förklarande faktor, då de som föreningsidrottar är mer fysiskt aktiva än de som har hoppat av eller som aldrig har varit med.

Ålder och besvär med huvudvärk

Ålder och psykisk, eller psykosomatisk, ohälsa indikeras med huvudvärk. Av tabell 98 framgår att fortsättare åldersmässigt både börjar och slutar på lägre nivåer. Var femte, 19 procent, av fortsättarna i åldersintervallet 13–14 år har huvudvärk varje vecka eller oftare. För åldersintervallet 19–20 år är det 17 procent. Däremellan har andelen fortsättare med huvudvärk gått upp för att åter sjunka. Tendenserna för avhoppare och utanförstående är mycket likartade, men på högre nivåer i alla åldersintervall. Skillnaderna mellan fortsättare, avhoppare och utanförstående är till och med något större när de är 19–20 år.

Tabell 97. Fortsättares, avhoppares och utanförståendes fysiska hälsa i olika åldersintervall. Procent

	13–14 år	15–16 år	17–18 år	19–20 år
Fortsättare	59	50	50	56
Avhoppare	37	21	23	24
Utanförstående	33	28	21	18

Tabell 98. Fortsättares, avhoppares och utanförståendes besvär med huvudvärk en gång i veckan eller oftare i olika åldersintervall. Procent

	13–14 år	15–16 år	17–18 år	19–20 år
Fortsättare	19	30	24	17
Avhoppare	30	41	36	34
Utanförstående	39	41	31	39

Tabell 99. Fortsättare, avhoppare och utanförstående med mångsolidarisk medborgarlig karaktär i olika åldersintervall. Procent

	13–14 år	15–16 år	17–18 år	19–20 år
Fortsättare	81	78	74	75
Avhoppare	70	67	60	78
Utanförstående	76	63	72	78

Ålder och mångsolidarisk medborgarlig karaktär

Tendenserna för ålder och mångsolidarisk karaktär ser annorlunda ut än tendenserna för fysisk och psykisk hälsa. Av tabell 99 framgår att en större andel fortsättare (81 procent) än avhoppare (70 procent) och utanförstående (76 procent) i åldersintervallet 13–14 år identifierar sig med mångsolidarisk karaktär. Det intressanta är dock att för de fortsättare, avhoppare och utanförstående som är 19–20 år så är dessa, förvisso inte särskilt omfattande, skillnader borta. Det är till och med så att en något högre andel avhoppare och utanförstående i den åldersgruppen identifierar sig med den mångsolidariska karaktären.

Ålder och konsumtion av alkohol

Av tabell 100 framgår att utanförstående är den kategori som med ett undantag (när de är 19 år) har den lägsta andelen unga som dricker en gång i *månaden* eller oftare. Den har högst påtagligt lägre andelar upp till 15 år och den har också påtagligt lägre andel vid 20 år. Den stora skillnaden mellan fortsättare och avhoppare är den att de senare har en större andel unga som dricker varje månad eller oftare mellan 15 och 19 år. När de är 20 år har fortsättarna en något högre andel. De fortsättare som är 13 och 14 år dricker inte heller mer sällan än avhoppare.

Förutom fortsättare, avhoppare och utanförstående redovisas även andelen unga med idrottshabitus (de unga som tilldelar idrotten störst betydelse och tränar och tävlar varje dag eller nästan varje dag). Av tabellen framgår att de har lägre andelar än alla kategorier utom utanförstående för de som är 13, 14 och 15 år.

Tabell 100. Andelen fortsättare, avhoppare och utanförstående som dricker alkohol en gång i månaden eller oftare i åldern 13–20 år.

	13 år	14 år	15 år	16 år	17 år	18 år	19 år	20 år
Fortsättare	4	12	21	36	40	69	71	89
Avhoppare	2	11	29	49	59	76	81	82
Utanförstående	0	0	12	39	36	62	74	67
Idrottshabitus	3	2	16	43	51	77	68	100

Därefter stiger andelarna kraftigt för att åter minska något för de som är 19 år. Att alla unga med idrottshabitus svarar att de dricker minst en gång i månaden när de är 20 år måste tas med stor försiktighet då endast tre individer har idrottshabitus när de är just 20 år.

Om utfallet av tabell 100 jämförs med tabell 96 är utfallet olika. När fortsättares alkoholkonsumtion beräknas på veckobasis (andelen unga som dricker minst en gång per vecka) utan att hänsyn tas till ålder blev utfallet att fortsättare dricker mindre ofta än avhoppare och utanförstående. Om utfallet däremot beräknas på månadsbasis (andelen unga som dricker minst en gång i månaden) och hänsyn tas till ålder träder en annan bild fram. Fortsättare har inte längre en lägre alkoholkonsumtion än avhoppare och utanförstående. Det är snarare så att de börjar tidigare än utanförstående och ungefär lika tidigt som avhopparna. När fortsättarna är unga vuxna är deras konsumtion, i bemärkelsen hur ofta de dricker på månadsbasis, något högre än både avhopparnas och de utanförståendes. Unga med idrottshabitus snarare bekräftar än motsäger tendensen.

Hälsa och medborgerliga anda i och utanför föreningsidrotten – empiriska tendenser

Svaren på Idrottsstudiens tolfte huvudfråga om föreningsidrottens konsekvenser – *eller* om hälsa och medborgerliga anda i och utanför föreningsidrotten – kan sammanfattas med följande empiriska tendenser i fem undersökningsområden. Tendenserna berör endast fortsättare i relation till avhoppare och utanförstående – *inte* inbördes relationer mellan avhoppare och utanförstående.

Fysisk hälsa

- Fortsättare bedömer i betydligt större utsträckning än avhoppare och utanförstående att deras fysiska hälsa är mycket bra. Och omvänt bedömer avhoppare och utanförstående i betydligt större utsträckning än fortsättare att deras fysiska hälsa är dålig.
- Både bland pojkar och flickor självskattar fortsättare i större utsträckning än avhoppare och utanförstående sin fysiska hälsa som mycket bra *men* pojkar som är fortsättare svarar i större utsträckning än flickor som är fortsättare att deras fysiska hälsa är mycket bra och i mindre utsträckning att deras fysiska hälsa är dålig.

- Inrikes och utrikes födda fortsättare bedömer i betydligt större utsträckning sin fysiska hälsa som mycket god än inrikes och utrikes födda avhoppare och utanförstående. Inrikes födda fortsättare självskattar dock sin fysiska hälsa som mycket bra i något högre grad än utrikes födda fortsättare.
- Fortsättare i familjer med låg utbildning bedömer i betydligt större utsträckning än avhoppare och utanförstående i familjer med samma utbildningsnivå sin fysiska hälsa som mycket bra. Samma tendens gäller även för fortsättare i relation till avhoppare och utanförstående i familjer med högre utbildningsnivåer.
- Fortsättare med funktionshinder bedömer i betydligt större utsträckning sin fysiska hälsa som mycket god än avhoppare och utanförstående med funktionshinder.
- Således bedömer fortsättare inom alla de kategorier som jämförts – kön, inrikes och utrikes födda, utbildningsnivå och funktionshinder – i betydligt större utsträckning än avhoppare och utanförstående sin fysiska hälsa som mycket bra. Det torde just därför vara rimligt att konstatera att fortsättare i större utsträckning än avhoppare och utanförstående mår bättre fysiskt därför att de är mer fysiskt aktiva. Men om så är fallet borde pojkar och flickor med idrottshabitus – som tilldelar idrotten samma stora betydelse i sina liv och tränar och tävlar i samma utsträckning – bedöma sin fysiska hälsa som lika god. Att så inte är fallet tyder kanske på att fysisk hälsa inte helt och hållet kan reduceras till en fråga om fysisk aktivitet.

Psykosomatisk hälsa

- Fortsättare har i mindre utsträckning än avhoppare och utanförstående besvär med huvudvärk, magont och sömnsvarigheter. Fortsättarens psykosomatiska hälsa är således genomgående bättre än avhoppares och utanförståendes.
- Pojkar som är fortsättare har i mindre utsträckning än pojkar som är avhoppare och utanförstående huvudvärk, magont och sömnsvarigheter. Samma tendens gäller för flickor. Men flickor som är fortsättare svarar i större utsträckning än pojkar som är fortsättare att de har huvudvärk, magont och svårt att somna. Skillnaderna är genomgående högst påtagliga men skillnaderna för huvudvärk är störst.
- Inrikes och utrikes födda fortsättare svarar i betydligt mindre utsträckning än inrikes och utrikes födda avhoppare och utanförstående att de har besvär med huvudvärk (som är det enda psykosomatiska symptom som fördjupas med avseende på inrikes och utrikes födda, utbildningsnivå och funktionshinder).
- Fortsättare i familjer med låg utbildning svarar i mindre utsträckning än avhoppare och utanförstående i familjer med samma utbildningsnivå att de har huvudvärk. Samma tendens gäller även i familjer med högre utbildningsnivåer.
- Fortsättare med funktionshinder har i betydligt mindre utsträckning besvär med huvudvärk än avhoppare med funktionshinder. Samma tendens gäller relationen mellan fortsättare och utanförstående med funktionshinder, men i detta fall är andelsskillnaden mindre.

- Således bedömer fortsättare *inom* alla de kategorier som har jämförts – kön, inrikes och utrikes födda, utbildningsnivå och funktionshinder – i betydligt större utsträckning sin psykiska hälsa – studerat i termer av frånvaro av psykosomatiska besvär med huvudvärk, magont och sömnsvärigheter – som bättre än avhoppare och utanförstående. Ett mindre undantag finns dock. Andelsskillnaden mellan fortsättare och utanförstående med funktionshinder är inte så påtaglig. Men sammantaget mår unga *inom* föreningsidrotten påtagligt bättre psykosomatiskt än de unga som står utanför densamma.

- Flickor med idrottshabitus har i betydligt mindre utsträckning ont i magen och svårt att somna än flickor som är fortsättare. Däremot har de i likartad utsträckning besvär med huvudvärk. Skillnaderna mellan pojkar med idrottshabitus och pojkar som är fortsättare är med avseende på just huvudvärk, magont och sömnsvärigheter mycket små. Pojkar och flickor med idrottshabitus har i ungefär samma utsträckning ont i magen och svårt att somna. Flickor med idrottshabitus har däremot betydligt större besvär med huvudvärk än pojkar med idrottshabitus.

Medborgerlig anda

Tillit till andra människor

- Fortsättare hyser i något större utsträckning än avhoppare och utanförstående tillit till andra människor i samhället. De tycker att de kan lita på de flesta människor i Sverige. Fortsättare hyser i jämförelse med avhoppare och utanförstående i högre grad tillit och i lägre grad misstro till andra människor. Drygt var femte fortsättare och var tredje utanförstående hyser misstro.

- Bland pojkar som är fortsättare är andelen unga som hyser misstro lägre än bland pojkar som är avhoppare och utanförstående. Samma tendens gäller för flickor *men* flickor som är fortsättare svarar i större utsträckning än pojkar som är fortsättare att de hyser misstro.

- Inrikes och utrikes födda fortsättare hyser i mindre utsträckning misstro än inrikes och utrikes födda avhoppare och utanförstående. Misstron är mest omfattande bland utrikes födda utanförstående.

- Fortsättare i familjer med låg utbildning hyser i mindre utsträckning misstro än avhoppare och utanförstående i familjer med samma utbildningsnivå. Med ett undantag är tendensen densamma i familjer med hög utbildningsnivå. Utanförstående i högutbildade familjer hyser i något lägre utsträckning misstro än fortsättare i familjer med låg utbildning.

Tillit till samhälleliga institutioner

- Fortsättare har i större utsträckning än avhoppare och utanförstående stort förtroende för – eller tillit till – sjukvården, grundskolan, polisen och riksdagen. När det gäller sjukvården, som de unga har störst tillit till, är dock skillnaderna förhållandevis små. Tilliten till riksdagen, som de unga har minst förtroende för, uppvisar de påtagligaste skillnaderna mellan fortsättare, avhoppare och utanförstående.

- Pojkar som är fortsättare har i större utsträckning än pojkar som är avhoppare och utanförstående förtroende för grundskolan. Tendensen är densamma för flickor. Förtroendet för, eller tilliten till – grundskolan är allra starkast bland flickor som är fortsättare. Svagast är tilliten hos pojkar som är utanförstående.

- Inrikes födda fortsättare har i mindre utsträckning än inrikes födda avhoppare och utanförstående svag tillit till skolan. Tendensen är ännu starkare i förhållandet mellan utrikes födda fortsättare och utrikes födda avhoppare.
- Fortsättare i familjer med låg utbildning har i mindre utsträckning än avhoppare och utanförstående i familjer med samma utbildningsnivå svag tillit till skolan. Samma tendens gäller för familjer med högre utbildningsnivåer.
- Fortsättare ser i större utsträckning tillbaka på den tid som de har gått i grundskolan som något positivt, och gör oftare sina läxor än avhoppare och utanförstående. Ungefär var tionde avhoppare och utanförstående ser tillbaka på sin skoltid som något negativt. Bland fortsättare är det endast drygt en av trettio. Dessa tendenser gäller i stora drag även inom kategorierna kön, inrikes och utrikes födda och familjens utbildningsnivåer.

Medborgarkaraktärer

- Både fortsättare, avhoppare och utanförstående identifierar sig i allra störst utsträckning med den mångfaldssolidariska medborgarkaraktären, alltså med personer som finner det viktigt att ställa upp och hjälpa andra i samhället fastän de inte tjänar något på det. Näst störst stöd får den individualistiska medborgarkaraktären, alltså personer som finner det bäst att var och en i samhället sköter sig och sitt. Svagast stöd får gruppintressets medborgarkaraktär, alltså personer som finner att det är bäst att var och håller sig till sin grupp. Stödet för den fjärde medborgarkaraktären – anomisk karaktär, alltså personer som finner att man inte kan lita på någon i dagens samhälle och som inte själva känner sig accepterade av andra – varierar.
- Fortsättare identifierar sig i större utsträckning än avhoppare och utanförstående med mångfaldssolidarisk karaktär. Stödet för individualistisk karaktär och gruppintressets karaktär är förhållandevis likartat och rymmer inga markanta skillnader mellan fortsättare, avhoppare och utanförstående. Den individualistiska karaktären är dock något starkare bland avhoppare.
- Den anomiska karaktären uppvisar dock påtagliga skillnader. Avhoppare och, särskilt, utanförstående identifierar sig med den i betydligt större utsträckning än fortsättare. Var tionde utanförstående känner igen sig i den men endast en av femtio fortsättare gör detsamma.
- Pojkar och flickor som är fortsättare identifierar sig i större utsträckning med mångfaldssolidarisk karaktär än pojkar och flickor som är avhoppare och utanförstående. Fortsättande flickor identifierar sig i större utsträckning än fortsättande pojkar med samma karaktär.
- Pojkar och flickor som är fortsättare identifierar sig i mindre utsträckning med individualistisk karaktär än pojkar och flickor som är avhoppare och utanförstående. Ett undantag finns dock. Fortsättande pojkar identifierar sig i något högre grad med individualistisk karaktär än utanförstående pojkar. Därtill känner pojkar som är fortsättare i större utsträckning än flickor som är fortsättare igen sig i just individualistisk karaktär.
- Gruppintressets karaktär får genomgående litet stöd bland de unga. De som i störst utsträckning identifierar sig med denna karaktär är avhoppare. Identifikationen gäller dock endast var tjugonde avhoppare.

- Pojkar och flickor som är fortsättare identifierar sig i betydligt mindre utsträckning med anomisk karaktär än pojkar och flickor som är avhoppare och utanförstående. Härvidlag är könsskillnaderna obefintliga eller mycket små. Ungefär var tionde pojke respektive flicka som är utanförstående känner igen sig i anomisk karaktär.

- Inrikes födda fortsättare känner i betydligt mindre utsträckning igen sig i anomisk karaktär än inrikes födda avhoppare och utanförstående. Tendensen är i det närmaste densamma för utrikes födda.

- Fortsättare i familjer med låg utbildning känner i betydligt lägre utsträckning igen sig i anomisk karaktär än utanförstående i familjer med samma utbildningsnivå. Avhoppare i familjer med låg utbildning identifierar sig dock med anomisk karaktär i samma utsträckning som fortsättare. Tendensen är i stort sett mycket likartad i familjer med högre utbildningsnivåer. Ett undantag finns dock. Inga utanförstående i högutbildade familjer identifierar sig med anomisk karaktär. Den högsta andelen unga med anomisk karaktär finns bland utanförstående i lågutbildade familjer.

Fritidens karaktär

- De unga karaktäriserar i huvudsak sin fritidsanvändning i termer av fritidsbaserat lärande (att lära sig saker som de är intresserade av), kompisintimitet (att vara med kompisar) och att göra ingenting (att slappa och slippa göra något särskilt). Det fritidsbaserade lärandet och kompisintimitet är de fritidskaraktärer som de unga i störst utsträckning identifierar sig med. Få andelar unga anger att fritiden i huvudsak karaktäriseras i termer av att få mer tid till skol-

arbete, tjäna pengar, ideellt engagemang som ledare och reproduktivt arbete i hemmet.

- Fortsättare identifierar sig i påtagligt större utsträckning med fritidsbaserat lärande än avhoppare och utanförstående.

- Avhoppare och utanförstående identifierar sig i påtagligt större utsträckning med kompisintimitet respektive att göra ingenting än fortsättare.

- Pojkar som är fortsättare identifierar sig i betydligt större utsträckning med fritidsbaserat lärande än pojkar som är avhoppare och utanförstående. Samma tendens gäller för flickor, som i egenskap av fortsättare i stort känner igen sig i fritidsbaserat lärande i samma utsträckning som pojkar som är fortsättare.

- Pojkar som är avhoppare och utanförstående identifierar sig i större utsträckning än pojkar som är fortsättare med kompisintimitet. Tendensen är densamma för flickor med den skillnaden att flickor som är fortsättare i större utsträckning än fortsättande pojkar känner igen sig i kompisintimitet. Hälften av alla flickor som är avhoppare identifierar sig med just kompisintimitet.

- Pojkar som är avhoppare och utanförstående identifierar sig i betydligt större utsträckning med att göra ingenting än pojkar som är fortsättare. Samma tendens gäller flickor men på en genomgående lägre andelsnivå. Med andra ord känner pojkar som är fortsättare i större utsträckning igen sig i att göra ingenting än flickor som är fortsättare.

- Unga som kännetecknas av fritidsbaserat lärande bedömer i betydligt större utsträckning sin fysiska hälsa som mycket bra än unga som i huvudsak ägnar fritiden åt kompisintimitet och att göra ingenting. Att så är fallet gäller både pojkar och flickor men i större utsträckning de förra än de senare.
- Pojkar som identifierar sin fritid som fritidsbaserat lärande har i stort sett lika ofta huvudvärk som pojkar som känner igen den egna fritidens karaktär som kompisintimitet och att göra ingenting. Flickor som identifierar sig med fritidsbaserat lärande har dock i betydligt mindre utsträckning huvudvärk än flickor som identifierar sig med kompisintimitet och att göra ingenting. Nästan sex av tio flickor vars fritid i huvudsak innebär att göra ingenting har huvudvärk en gång i veckan eller oftare. Bland flickor som känner igen sig i fritidsbaserat lärande är andelen drygt en av tre. Bland pojkar som identifierar sig med samma fritidskaraktär är andelen dock endast hälften (16 procent).
- Fortsättare som är inrikes födda är mer röstbenägna än inrikes födda avhoppare och, särskilt, inrikes födda utanförstående. För utrikes födda är tendenserna annorlunda. Också i denna kategori är det förvisso de utanförstående som är minst röstbenägna, men fortsättarna är något mindre röstbenägna än avhopparna. Men andelsskillnaderna är härvidlag mycket små.
- Fortsättare är mer röstbenägna än avhoppare och utanförstående i familjer med såväl låg som medelhög och hög utbildning.
- Unga som är eller har varit ledare eller som sitter eller har suttit i en styrelse eller arbetsgrupp är mer röstbenägna än unga som saknar sådana erfarenheter. Bland unga från såväl lågutbildade, medelutbildade och högutbildade familjer är de som har ledar- eller styrelseerfarenheter mer benägna att rösta än de som saknar sådana erfarenheter.

Konsumtion av alkohol, narkotika, tobak och dopningspreparat

- Fortsättare konsumerar i mindre utsträckning alkohol och tobak (rökning och snus) varje vecka än avhoppare och utanförstående. (Konsumtionen av alkohol kan dock beskrivas med annat utfall om den beräknas per månad och hänsyn tas till de ungas ålder – se nedan.)
 - Narkotikaanvändningen existerar inte bland fortsättare. Nivåerna bland avhoppare och utanförstående är låga och gäller en på hundra individer.
- Röstbenägenhet**
- Fortsättare och avhoppare är mer röstbenägna – benägna att rösta i riskdagsval – än utanförstående.
 - Pojkar som är fortsättare skulle i mindre utsträckning än avhoppare och, särskilt, utanförstående avstå från att rösta i ett riksdagsval. Samma tendens gäller flickor, som dock är mer röstbenägna än pojkar. Bland fortsättande flickor svarar drygt var tionde att de inte skulle rösta i riskdagsval. Bland pojkar som är utanförstående gäller detsamma drygt var tredje.

- Inte heller dopning är vanligt bland de unga. Den största andelen som dopar sig (1 procent) finns bland dem som aldrig varit med i föreningsidrotten, det vill säga bland utanförstående. Bland fortsättarna anger tre individer (0,1 procent) att de använder dopning en gång i veckan eller oftare. Var tionde ung som varje vecka besöker ett gym instämmer helt eller delvis i påståendet "det är okej att dopa sig om man är säker på att inte bli upptäckt".
- Både pojkar och flickor som är fortsättare dricker i mindre utsträckning alkohol varje vecka än avhoppare och utanförstående. (Angående konsumtion av alkohol, se även nedan under rubriken Ålderns betydelse.) Fortsättande flickor dricker i något större utsträckning alkohol varje vecka än fortsättande pojkar. Men skillnaden är mycket liten.
- Pojkar och flickor som är fortsättare röker i mindre utsträckning varje vecka än pojkar och flickor som är avhoppare och utanförstående. Fortsättande flickor röker dock i något större utsträckning varje vecka än fortsättande pojkar. Var tjugonde flicka som är fortsättare röker varje vecka. Flickor som är avhoppare röker i störst utsträckning. Bland dem är det var femte som röker varje vecka.
- Pojkar och flickor som är fortsättare snusar i mindre utsträckning än pojkar och flickor som är avhoppare och utanförstående. Fortsättande pojkar snusar dock i större utsträckning än fortsättande flickor. Knappt var tionde pojke som är fortsättare snusar varje vecka. Den största andelen snusare finns bland pojkar som hoppat av föreningsidrotten.
- Med två undantag sker konsumtion av alkohol varje vecka i mindre utsträckning bland fortsättare än bland avhoppare och utanförstående inom kategorierna inrikes och utrikes födda, familjens utbildningsnivå och funktionshinder. Varken utrikes födda fortsättare eller avhoppare dricker alkohol varje vecka och funktionshindrade utanförstående dricker varje vecka i samma utsträckning som funktionshindrade fortsättare.
- Samma tendens som ovan, utan undantag, gäller rökning. Fortsättare röker mindre i alla studerade kategorier än avhoppare och utanförstående. I flera fall (inrikes födda, familjer med låg utbildning och funktionshindrade) är skillnaderna mycket påtagliga.
- Även snusandet följer i många avseenden samma mönster. Inrikes födda fortsättare snusar i mindre utsträckning varje vecka än inrikes födda avhoppare och utanförstående. Samma tendens men med större andelsskillnader gäller fortsättare, avhoppare och utanförstående från familjer med låg, medelhög och hög utbildning. Ett undantag finns dock. Utanförstående från familjer med hög utbildning snusar inte i större utsträckning än fortsättare i familjer med samma utbildningsnivå. Fortsättare med funktionshinder snusar i mindre utsträckning varje vecka än avhoppare med funktionshinder. Utanförstående med funktionshinder snusar dock inte alls. Slutligen ytterligare ett undantag – andelen fortsättare som är utrikes födda och som snusar varje vecka är högre än andelen utrikes födda avhoppare som gör det samma. Utanförstående som är utrikes födda snusar inte alls.

- Att snusa varje vecka eller oftare är vanligast förekommande inom följande huvudvalssporter: tyngdlyftning/styrketräning (31 procent), kampsporter (12 procent), basket (10 procent) och fotboll (9 procent).

Ålderns betydelse

- Skillnaderna mellan hur fortsättare, avhoppare och utanförstående skattar sin egen fysiska hälsa ökar i de äldre åldersgrupperna. Fortsättare bedömer sin fysiska hälsa som mycket god i ungefär samma utsträckning i åldrarna 13–14 år som i åldrarna 19–20 år. I intervallen däremellan är dock andelen fortsättare som bedömer sin fysiska hälsa som mycket bra något lägre. Avhoppare och utanförstående börjar på betydligt lägre nivåer än fortsättare i åldrarna 13–14 år och har ännu lägre nivåer i åldrarna 19–20 år. Denna tendens gäller utanförstående i ännu högre grad än avhoppare.

- Tendensen för huvudvärk – att ha ont i huvudet en gång i veckan eller oftare – ser annorlunda ut. Fortsättare börjar på en betydligt lägre nivå än avhoppare och utanförstående i de lägsta åldersgrupperna, men alla kategorierna har ungefär samma nivå i åldrarna 19–20 år.

- När fortsättare är 13–14 år identifierar de sig i större utsträckning med mångsolidarisk karaktär än avhoppare och utanförstående. När kategorierna befinner sig i intervallet 19–20 år är dessa skillnader borta och fortsättare, avhoppare och utanförstående känner i mycket likartad grad igen sig i just mångsolidarisk karaktär, alltså att det är viktigt att ställa upp och hjälpa andra i samhället fast man inte tjänar något på det.

- Om andelen fortsättare, avhoppare och utanförstående som minst en gång månaden dricker alkohol jämförs och hänsyn även tas till ålder visar det sig att fortsättare sammantaget inte dricker mindre än avhoppare och utanförstående. Bilden är snarare den att utanförstående dricker mindre än både fortsättare och avhoppare. Med månadsbasis och hänsyn taget till ålder visar det sig också att fortsättare inte dricker mindre än avhoppare i de yngsta åldrarna. Även här är utanförstående ett föredöme. Också unga med idrotts habitus har med månadsbasis som jämförelsegrund och hänsyn tagen till ålder en konsumtion som ligger fortsättare närmare, dock med två skillnader, de dricker mindre i yngre åldrar men mer när de blir äldre.

- Om ungas alkoholkonsumtion studeras på veckobasis dricker fortsättare mindre ofta än avhoppare och utanförstående. Om istället konsumtionen beräknas på månadsbasis och hänsyn tas till ålder så är fortsättarna inte längre ett idrottspolitiskt föredöme. De dricker oftare i yngre åldrar än utanförstående och något mer än både avhoppare och utanförstående när de är unga vuxna.

FÖRENINGSIDROTTENS MERVÄRDEN

Föreningsidrottens mervärden

De unga och föreningsidrotten inleddes med en formulering från den nationella idrottspolitiken att "idrottsrörelsen har ett särskilt ansvar med hänsyn till det stora antal barn och ungdomar som är verksamma inom idrotten" (proposition 1998/99, s. 42–43). Statens stöd till idrotten bör därför "följas upp och utvärderas regelbundet" (ibid., s. 52). Dessa citat följdes av konstaterandet att denna rapport "utgör ett försök till en empirisk analys av huruvida den organiserade idrottsverksamheten kan anses leva upp till statens idrottspolitiska mål med avseende på ungdomar och teman som demokrati, delaktighet och folkhälsa". Formuleringen har sin grund i det syfte som Justitiedepartementets enhet för folkrörelsefrågor formulerade i samarbete med Ungdomsstyrelsen, nämligen "att analysera föreningsidrottens effekter på ungas liv i förhållande till de politiska ambitionerna med stödet". Detta är också Idrottsstudiens övergripande syfte, "att undersöka om de ungas föreningsidrottande, som de själva upplever och beskriver det, kan anses motsvara idrottspolitiska ambitioner med avseende på folkrörelse- och folkhälsoperspektivet".

I denna avslutande del, *Föreningsidrottens mervärden*, genomförs den "samlade analys av effekter av de ungas deltagande i organiserad idrottsverksamhet" som efterfrågas i uppdraget. Till denna analys hör också, i enlighet med uppdraget, att formulera "slutsatser om de politiska ambitionerna med stödet". Det bör dock åter påpekas att det inte ingår i uppdraget att lämna förslag till åtgärder. Till grund för den

samlade analysen och slutsatserna ligger *dels* utfallet av rapportens fyra empiriska delar, i huvudsak innehållet i de sammanfattningar som avslutar varje enskilt kapitel, *dels* den problematisering av uppdraget som gjordes i inledningskapitlet. Denna problematisering har med skilda betoningar återkommit på olika ställen i den empiriska redovisningen, till exempel i inledningarna till kapitel 7 (om vikten av att läsa det empiriska utfallet om de ungas upplevelser av idrottens interna kultur) och 12 (om svårigheten att studera effekter och förklara desamma). Det är följaktligen av avgörande betydelse att den analys och de slutsatser som följer läses och förstås mot bakgrund av ett antal *om*. Med andra ord, analysen och slutsatserna är rimliga:

- *om* unga mellan 13 och 20 år avses.
- *om* idrott avser föreningsidrott.
- *om* hänsyn tas till att de ungas "idrottsverklighet" beskrivs och bedöms mot bakgrund av de ungas egna upplevelser av denna verklighet.
- *om* föreningsidrotten beskrivs utifrån ett folkrörelse- och folkhälsoperspektiv.
- *om* dessa båda perspektiv bestäms och studeras utifrån de undersökningsområden som strukturerar de tolv kapitel som utgör Idrottsstudiens fyra empiriska delar.

- om de politiska ambitionerna med stödet kan utläsas i en riksrepresentativ tvärsnittsstudie i termer av fyra jämförelser:

- a) mellan fortsättare, avhoppare och utanförstående,
- b) mellan olika analytiska kategorier av individuell (till exempel kön), kontextuell (till exempel sociogeografisk förankring) och familjebaserad (till exempel föräldrarnas idrottskapital) art,
- c) mellan unga som i sin huvudvalsiddrott ägnar sig åt lagidrott och individuell idrott,
- d) mellan fortsättare, avhoppare och utanförstående inom konstanthållna kategorier (till exempel inom en och samma utbildningsnivå).

- om dessa jämförelser i huvudsak rör beskrivningar och upptäckter, och inte förklaringar gällande att det i Idrottsstudien är svårt att veta vad som ligger bakom de olika upptäckter som beskrivs.

- om dessa jämförelser läses med en medvetenhet om att de i vissa fall vilar på ett relativt litet material i termer av antalet svarande. Urvalet är riksrepresentativt men rymmer för få individer för att det ska vara möjligt att göra säkra djupare analyser, som till exempel att studera utfallet av relationerna mellan flera olika variabler, såsom mellan pojkar och flickor som är inrikes respektive utrikes födda och som bor i områden med olika befolkningssammansättning, med avseende på deltagande i föreningsidrotten. (Se Inledning under rubriken Datainsamling.)

- om det finns en medvetenhet om att de utfall och effekter som studeras inte kan reduceras till en följd av statens ekonomiska idrottsstöd, då ekonomiskt stöd också kommer från en rad andra olika källor. Därtill går det inte att fastställa i vilken utsträckning just det statliga stödet förklarar föreningsidrottens mervärde, då det skulle kräva möjligheter till jämförelse med en idrottsrörelse utan statligt stöd.

- om analysen och slutsatserna ses som ett försök till en belysning av idrottspolitiska effekter, och som ett underlag för idrottspolitiska diskussioner och fortsatt forskning.

Med hänsyn till dessa ovan redovisade om kan alltså Idrottsstudien ses som *ett försök* att, för att citerar statens uppdrag, göra "en samlad analys av effekter av ungas deltagande i organiserad idrottsverksamhet samt slutsatser om de politiska ambitionerna med stödet till idrotten utifrån en sådan analys".

Idrottsstudiens avslutande del, *Föreningsidrottens mervärden*, är disponerad i två delar. I den första delen, *Idrottspolitiska idealtillstånd och de ungas upplevelser av föreningsidrotten*, jämförs fem idrottspolitiska ambitioner eller teman med de ungas beskrivningar, upplevelser och bedömningar av hur dessa ambitioner, i de ungas egen föreningsidrott, genomförs i praktiken. Dessa jämförelser är Idrottsstudiens svar på den i uppdraget efterfrågade samlade analysen av utfallet av de idrottspolitiska förhoppningarna. Just därför avslutas varje idrottspolitiskt tema med, för att åter citera uppdraget, "slutsatser [vår kursivering] om de politiska ambitionerna med stödet till idrotten utifrån en sådan analys". Mot bakgrund av utfallet av dessa slutsatser görs en samlad bedömning av föreningsidrottens *mervärden* – dess betydelse

för demokrati, medborgerlig anda, välfärd och hälsa. Med mervärde avses således det som idrotten ger utöver det värde den har – liksom konst och kultur – i form av egenvärde. Det är nämligen idrottens mervärde snarare än dess egenvärde som har bedömts i denna studie.

I den andra delen, *Tre idrottspolitiska diskussioner*, görs en mer övergripande analys av tre dilemman som följer av den första delens analys. Analysen är kort och skissartad. Det första dilemmat rör spänningsfältet mellan att se deltagandet i föreningsidrotten som något å ena sidan fritt valt och subjektivt, å andra sidan som något villkorsbestämt och objektivt. Det andra dilemmat gäller spänningsfältet mellan en alltmer tidskrävande och vinnar- och prestationssinriktad idrott – ”idrottens kärnlogik” – (som följer med stigande ålder hos de unga) å ena sidan, och en idrott grundad på lek och rekreation med mindre prestationsallvar å andra sidan. Det tredje dilemmat berör, mot bakgrund av de två första dilemmana, föreningsidrottens möjligheter att växa. För om föreningsidrotten för unga ska växa, och detta är en av Idrottsstudiens viktigaste slutsatser, krävs det att idrottens kärnlogik kompletteras med att föreningsidrott också sker på rekreationens grund. Det innebär att en breddad rekrytering måste innebära det första dilemmats båda motsatser. Det tredje dilemmat är således en lösning i ”teorin” på de två första dilemmana och det synliggör nödvändigheten av nya verksamheter med andra ledare och andra logiker, om fler unga ska vilja börja och stanna kvar i föreningsidrotten.

Slutsatser

Ett första försök till en samlad analys i Idrottsstudien har vi konstruerat som en jämförelse mellan ett *idrottspolitiskt idealtillstånd* och *Idrottsstudiens faktiska empiriska utfall*. Med idrottspolitiskt idealtillstånd avses antagandet att de ungas upplevelser av föreningsidrotten motsvarar de idrottspolitiska ambitioner som här studeras. Med empiriska utfall avses de ungas upplevelser av föreningsidrotten. Utfallen indikerar de idrottspolitiska ambitionerna ur ett folkrörelse- och folkhälsoperspektiv. Utfallen är helt enkelt de empiriska tendenser som sammanfattas sist i varje kapitel i de fyra empiriska delarna. Det idrottspolitiska idealtillståndet – det tänkta förverkligandet av de idrottspolitiska ambitionerna – formuleras i fem teman, vilka även strukturerar dispositionen av den samlade analysens första del. Varje tema är med andra ord att betrakta som just ett idrottspolitiskt ideal – eller, med en mildare innebörd, en idrottspolitisk ambition.

Föreningsidrotten ska vara en bred folkrörelse för alla unga som själva vill delta

I enlighet med statens idrottspolitiska mål ska ”en fri och självständig idrottsrörelse” bygga på ”ett ideellt engagemang” och bedriva ”bred verksamhet” som ”främjar breddidrott” (proposition 1998/99, s. 107). Här betonas särskilt alla ungas möjlighet att delta som själva önskar (ibid., s. 1). Till betoningen på ideellt engagemang och allas deltagande hör också ungas delaktighet och inflytande i föreningsidrotten.

Idrottsstudien visar att idrotten har stor betydelse i många ungas liv. Den har hög status i ungdomskulturen och är en mycket omfattande fritidsaktivitet, både när det gäller antalet deltagare och när det gäller den mängd tid som läggs

ner. Även konsumtion av idrott i medier och vid landets idrottsanläggningar är omfattande. Föreningsidrotten är även populär bland dem som inte föreningsidrottar.

- Knappt sex av tio unga tilldelar idrotten mycket stor eller ganska stor betydelse i sina liv.
- Knappt en av tio unga upplever att idrotten har mycket liten eller ingen betydelse alls i deras liv.
- Nästan sju av tio unga upplever att idrotten – och att vara duktig i idrott – genererar hög status i ungdomskulturen. Endast att ha många vänner tilldelas högre status.
- 86 procent av de unga har någon gång under sin livstid varit med i en idrottsförening. Följaktligen saknar 14 procent erfarenhet av att föreningsidrotta.
- Drygt tre av fyra unga har föreningsidrottat i minst fem år. En av fem har gjort det i minst elva år.
- Föreningsidrotten är en av de fem vanligaste fritidsaktiviteter som de unga ägnar sig åt varje dag eller nästan varje dag. Endast att lyssna på musik, titta på tv och chatta med vänner är vanligare.
- 92 procent av de unga har någon gång under de senaste tolv månaderna besökt en idrottstävling. Drygt var tredje gör det minst en gång varje vecka.

- 85 procent av de unga har någon gång under de senaste tolv månaderna sett sportprogram på tv. Drygt fyra av tio gör det minst en gång varje vecka.

En annan aspekt av föreningsidrotten som en stor och bred folkrörelse berör de ungas delaktighet i idrottsverksamheten, dels i termer av hur de upplever sitt inflytande över den egna tränings- och tävlingsverksamheten, dels i vilken utsträckning de är idrottsledare och ledamöter i styrelser och arbetsgrupper. Idrottsstudien visar att merparten av de unga är nöjda med att ha ett relativt litet inflytande över sin tränings- och tävlingsverksamhet. Fler unga kunde dock tänka sig att vara ledare, men merparten av dem har inte tillfrågats. En liten andel unga sitter i idrottsföreningarnas styrelser och arbetsgrupper. En mycket liten andel av de unga som inte har uppdrag som till exempel ledare har erbjudits möjligheten till sådana uppdrag.

- Knappt var femte ung tycker att de har ett stort inflytande över sin tränings- och tävlingsverksamhet. Drygt fyra av tio tycker att de har ett litet inflytande.
- 57 procent tycker att den inflytandenivå de har är bra, 37 procent vill ha större inflytande (15 procent betydligt större och 22 procent något större).
- 16 procent av de unga är eller har varit ledare.

- Nästan var femte ung som inte har varit ledare svarar att de är intresserade av att bli ledare, 84 procent av dem har aldrig tillfrågats. Endast 1 procent av dem har tillfrågats vid många tillfällen.
- Var tionde ung är eller har varit invald i en idrottsförenings styrelse. Endast 10 procent av dem som saknar erfarenhet av styrelsearbete har tillfrågats om att vara med.
- Drygt var tionde är eller har varit medlem i en arbetsgrupp (eller kommitté). Endast 13 procent av dem som aldrig deltagit i en arbetsgrupp har tillfrågats om att vara med i en sådan.

Mot bakgrund av Idrottsstudiens empiriska utfall är det möjligt att dra tre idrottspolitiska slutsatser med avseende på att föreningsidrotten ska vara en stor och bred folkrörelse för unga i Sverige som själva vill delta. För det första *att föreningsidrotten i termer av dess betydelse och plats otvetydigt indikerar en stor och bred folkrörelse för unga i Sverige som själva vill delta.* Även om denna slutsats, också med hänsyn tagen till just betoningen ”för unga som själva vill delta”, delvis kommer att problematiseras i de analyser som följer nedan går det inte att förbise just föreningsidrottens stora betydelse och plats i de ungas liv. För det andra måste *de ungas inflytande i föreningsidrotten betecknas som relativt svagt.* Deras representation i styrelser och arbetsgrupper är inte särskilt stark. Ännu större problem är att de i så liten utsträckning tillfrågas att vara styrelse- eller arbetsgruppsmedlemmar. Det bör också betonas att de ungas eget intresse av att få ett ökat inflytande över sin tränings- och tävlingsverksamhet inte är särskilt starkt. En tredje idrottspolitisk slutsats är *att de ungas erfarenheter av att vara ledare är*

förhållandevis starka men rymmer stor potential att bli betydligt starkare. Andelen unga som är eller har varit ledare inom idrotten är nästan lika stor som andelen unga som har haft ledaruppdrag i verksamheter eller föreningar som inte är en idrottsförening. Föreningsidrotten har således nästan samma andel unga ledare som alla andra föreningar och verksamheter tillsammans. Samtidigt vill en betydligt större andel unga, än som de som redan är eller har varit ledare, vara ledare. Dessa har dock i mycket liten utsträckning tillfrågats. I detta avseende finns otvetydigt en idrottspolitisk potential med stor betydelse för både de unga själva och idrottsrörelsen och dess framtid.

Föreningsidrotten ska erbjuda alla unga som så vill möjlighet att vara med

I den statliga idrottspolitiken betonas det starkt att pojkar och flickor, unga med olika social bakgrund, svenskar och invandrare, och unga med och utan funktionshinder ska ges lika förutsättningar att vara med i föreningsidrotten. Idrottsstudien ger inga möjligheter att bedöma om idrottsrörelsen har erbjudit dessa olika kategorier lika förutsättningar att vara med. Det kräver en helt annan typ av studie med fokus på hur idrottsföreningar tänker och handlar vid rekrytering och bemötande av unga. Däremot ger den underlag att bedöma i vilken utsträckning dessa olika kategorier av unga är representerade inom föreningsidrotten. Idrottsstudien har emellertid inga uppgifter om de ungas sociala bakgrund men väl om deras föräldrars utbildningsnivå. Studien kan också, vilket kommer att beröras i nästkommande tema, redovisa i vilken utsträckning de kategorier som står utanför föreningsidrotten efterfrågar densamma. Den idrottspolitiska frågan är således

om pojkar och flickor, inrikes och utrikes födda, unga från familjer med olika utbildningsnivåer, och unga med och utan funktionshinder i samma utsträckning är med i föreningsidrotten. Eftersom idrotten är organiserad i pojk- och flickidrott lägger framställningen en större betoning på just kön.

Pojkar har i något större utsträckning erfarenhet av att vara föreningsidrottare och är i något större utsträckning fortsättare än flickor. Pojkar börjar i något större utsträckning idrotta i yngre åldrar än flickor. De är också i något större utsträckning med i fler än en förening. Men skillnaderna i dessa båda avseende är små. Pojkar känner i något större utsträckning de barn de börjar idrotta tillsammans med än flickor. Flickor börjar tävla senare än pojkar och idrottar i större utsträckning än pojkar därför att de tycker att det är roligt. Pojkar anger i högre grad att de idrottar av prestationsskäl. Denna könskillnad är tydligare i de äldre åldersgrupperna. Det finns även likheter. Pojkar och flickor lägger sammantaget ungefär lika många år, dagar och timmar (vid undersökningstillfället) på sitt föreningsidrottande. I stort självskattar de sin prestationsnivå i den egna träningsgruppen på samma sätt – stora andelar anser sig tillhöra de bästa. Könskillnaderna är däremot inte lika påtagliga om hänsyn tas till om pojkarna och flickorna ägnar sig åt lag- eller individuell idrott. Pojkar och flickor som ägnar sig åt lagidrott tilldelar idrotten större betydelse i sina liv och börjar tävla i tidigare ålder än både pojkar och flickor som ägnar sig åt individuell idrott. Flickor kan således vara mer idrottsintresserade och mer idrottsaktiva än pojkar om hänsyn tas till olika typer av idrotter.

- 88 procent av pojkarna och 84 procent av flickorna har erfarenhet av föreningsidrott.
- 51 procent av pojkarna och 41 procent av flickorna är fortsättare.
- 41 procent av pojkarna och 35 procent av flickorna tränar och tävlar (i termer av den tid de lägger ner på föreningsidrott) på elitnivå.
- 24 procent av pojkarna och 23 procent av flickorna lägger ner elva timmar eller mer på föreningsidrott varje vecka.
- 40 procent av pojkarna och 62 procent av flickorna idrottar för att de tycker att det är roligt.
- 32 procent av pojkarna och 19 procent av flickorna idrottar med målet att internationellt eller nationellt tillhöra de allra bästa.
- 47 procent av pojkarna och 46 procent av flickorna anser sig själva tillhöra de allra bästa i den egna träningsgruppen.
- 50 procent av pojkar i lagidrott elittränar. Motsvarande andel för pojkar i individuell idrott är 26 procent. Det är 44 procent av flickor i lagidrott som elittränar. Motsvarande andel för flickor i individuell idrott är 31 procent.

En jämförelse mellan *unga från familjer med olika utbildningsnivåer* visar att unga från familjer med hög utbildningsnivå i något större utsträckning har erfarenhet av föreningsidrott än unga från familjer med lägre utbildningsnivåer. Unga från familjer med hög utbildning är också fortsättare i större utsträckning än unga från familjer med utbildning på låg nivå och medelnivå.

- 90 procent av unga från familjer med hög utbildningsnivå har någon gång föreningsidrottat under sin livstid. Motsvarande andelar för unga från hem med utbildning på låg och medelnivå är 82 respektive 85 procent.

- 50 procent av unga från familjer med hög utbildningsnivå är fortsättare. Motsvarande andelar för unga från hem med medel respektive låg utbildningsnivå är 45 och 39 procent.

- 18 procent av unga från familjer med låg utbildningsnivå är utanförstående. Bland unga med familjer med hög utbildningsnivå är 10 procent utanförstående, och för unga från familjer med medelutbildning är det 15 procent.

Flickor från familjer med låg utbildning är i betydligt mindre utsträckning fortsättare än flickor från familjer med högre utbildningsnivåer. Tendensen bland pojkarna är densamma men med betydligt mindre skillnader mellan utbildningsnivåerna. Det gör att flickor från familjer med låg utbildningsnivå i betydligt lägre utsträckning är fortsättare än pojkar från familjer med samma nivå. Skillnaden mellan flickor och pojkar från familjer med hög utbildningsnivå är betydligt lägre.

- 32 procent av flickorna från familjer med låg utbildningsnivå är fortsättare. Bland flickor med familjer med medel- och hög utbildningsnivå är det 41 respektive 47 procent.

- 46 procent av pojkarna från familjer med låg utbildningsnivå är fortsättare. Motsvarande andelar för pojkar från familjer med medel- och hög utbildningsnivå är 51 respektive 53 procent.

- 22 procent av flickorna från familjer med låg utbildningsnivå är utanförstående. Bland flickor med familjer med medel- och hög utbildningsnivå är det 17 respektive 10 procent.

- 13 procent av pojkarna från familjer med låg utbildningsnivå är utanförstående. Motsvarande andelar för pojkar från familjer med medel- och hög utbildningsnivå är 11 respektive 10 procent.

Unga som är *inrikes* respektive *utrikes födda* är i relativt likartad utsträckning med i föreningsidrotten.

- 87 procent av de unga som är inrikes födda och 83 procent av de unga som är utrikes födda har erfarenhet av föreningsidrott.

- 46 procent av de unga som är inrikes födda och 43 procent av de unga som är utrikes födda är fortsättare.

- 13 procent av unga som är inrikes födda och 17 procent av unga som är utrikes födda är utanförstående.

Könsskillnaderna är dock tydliga. Inrikes födda flickor är i betydligt större utsträckning fortsättare än utrikes födda flickor. Och utrikes födda flickor är i betydligt större utsträckning utanförstående än inrikes födda flickor. Med pojkarna är tendensen annorlunda. Utrikes födda pojkar är i större utsträckning fortsättare än inrikes födda pojkar. De förra är även i mindre utsträckning utanförstående än de senare. Det innebär att utrikes födda pojkar är den kategori som i störst utsträckning är fortsättare och i minst utsträckning är utanförstående.

- 42 procent av flickorna som är inrikes födda och 29 procent av flickorna som är utrikes födda är fortsättare.

- 50 procent av pojkarna som är inrikes födda och 61 procent av pojkarna som är utrikes födda är fortsättare.

- 15 procent av flickorna som är inrikes födda och 26 procent av flickorna som är utrikes födda är utanförstående.

- 12 procent av pojkarna som är inrikes födda och 4 procent av pojkarna som är utrikes födda är utanförstående.

Unga med *funktionshinder* är i betydligt mindre utsträckning med i föreningsidrotten än unga utan funktionshinder. Unga med funktionshinder är också i mycket större utsträckning utanförstående än unga utan funktionshinder. En jämförelse mellan andelen unga med funktionshinder som har erfarenhet av föreningsidrott och andelen som är fortsättare visar att en mycket stor andel av unga funktionshindrade är avhoppare.

- 87 procent av de unga utan funktionshinder och 76 procent av de unga med funktionshinder har erfarenhet av föreningsidrott.

- 47 procent av de unga utan funktionshinder och 23 procent av de unga med funktionshinder är fortsättare.

- 13 procent av de unga utan funktionshinder och 24 procent av de unga med funktionshinder är utanförstående.

Bland unga med funktionshinder står pojkar i större utsträckning utanför föreningsidrotten än flickor.

- 42 procent av flickorna utan funktionshinder och 25 procent av flickorna med funktionshinder är fortsättare.

- 52 procent av pojkarna utan funktionshinder och 21 procent av pojkarna med funktionshinder är fortsättare.

- 15 procent av flickorna utan funktionshinder och 16 procent av flickorna med funktionshinder är utanförstående.

- 10 procent av pojkarna utan funktionshinder och 32 procent av pojkarna med funktionshinder är utanförstående.

Enligt de idrottspolitiska ambitionerna ska föreningsidrotten erbjuda alla unga som så vill möjligheten att vara med. Om detta ideal reduceras till att betyda att pojkar och flickor, unga från familjer med olika utbildningsnivåer, inrikes och utrikes födda, och unga med och utan funktionshinder, i samma utsträckning borde vara med i föreningsidrotten, så nås inte dessa ambitioner för alla kategorier. Det är möjligt att hävda att ambitionerna nås mycket väl för utrikes och inrikes födda pojkar och relativt väl för flickor (som sammanhållen kategori) och unga utan funktionshinder. Skillnaderna är inte heller så särskilt stora mellan unga från familjer med olika utbildningsnivåer. Dock är tre kategorier påtagligt sämre representerade i föreningsidrotten: flickor från familjer med låg utbildningsnivå (32 procent), flickor som är utrikes födda (29 procent) och unga med funktionshinder (23 procent) – och särskilt funk-

tionshindrade pojkar (21 procent). Den fjärde idrottspolitiska slutsatsen är således att föreningsidrotten inte fullt ut når sina ambitioner vad gäller olika kategorier av ungas medverkan i föreningsidrotten. Det är dock viktigt att påpeka att relativt stora minoritetsandelar av de grupper som föreningsidrotten eftersträvar att nå är med. Idrottsstudien har i sin slutsats inte heller tagit hänsyn till de ungas egna intressen och viljor av att vara med. Frågan om efterfrågan på föreningsidrott bland kategorier av unga som står utanför föreningsidrotten berörs dock i flera sammanhang nedan.

Föreningsidrotten ska aktivt bredda rekryteringen

I Idrottsstudiens tredje del, *Utanför föreningsidrotten*, beskrevs de unga som slutat med föreningsidrott, de som aldrig varit med i föreningsidrott och de som idrottar i egen regi, det vill säga avhoppare, utanförstående och spontanidrottare. Studiens intresse för dessa kategorier har tre till varandra relaterade idrottspolitiska utgångspunkter. För det första är det av vikt att veta vilka unga som står utanför föreningsidrotten. För det andra är det av stor betydelse att veta av vilka skäl de står utanför. Inte minst är det idrottspolitiskt viktigt att veta om de som hoppat av gjort det av egen vilja eller till följd av omständigheter över vilka de själva inte råder. För det tredje är det av avgörande betydelse att veta i vilken utsträckning unga i dessa kategorier efterfrågar föreningsidrott. På grund av idrottspolitiska ambitioner om en breddad rekrytering borde det redas ut hur det förhåller sig med dessa utgångspunkters empiriska utfall. Inte minst mot bakgrund av att alla kategorier av unga inte är med i föreningsidrotten i samma utsträckning.

Idrottsstudien erbjuder tre svar på frågan om vilka unga som är *avhoppare* – en kategori som utgör drygt fyra av tio unga. Det första rör de ungas livsvillkor utanför idrotten. Det andra rör ungas villkor inom idrotten. Det tredje gäller de ungas egen förståelse av sina avhopp. Avhopparnas livsvillkor karaktäriseras av följande empiriska tendenser:

- andelen avhopp ökar i de äldre åldersgrupperna.
- andelen avhoppare är högre bland flickor än bland pojkar under de tidiga tonåren.
- andelen avhopp är högre bland barn i familjer som saknar idrottskapital, bland barn till ensamstående, bland barn som är svagt socio geografiskt förankrade och bland unga i invandrartäta, segregerade områden.
- andelen avhopp är högre bland unga med funktionshinder än bland unga utan funktionshinder.

De livsvillkorspräglade avhoppet från föreningsidrotten har med andra ord fyra tänkbara källor: ålder, tidiga tonårsval (främst bland flickor), avsaknad av idrottskapital i hemmet och svagare nätverk och förankring. Därtill hoppar, som tidigare påpekats, funktionshindrade oftare av än unga utan funktionshinder. Det är dock av vikt att påpeka att det inte finns några påtagliga skillnader i andelen avhoppare med avseende på pojkar och flickor (bortsett från att flickor i större utsträckning hoppar av under de tidiga tonåren).

Villkoren inom idrotten (inomidrottsliga villkor) kan beskrivas genom jämförelser mellan fortsättare och avhoppare och sammanfattas i följande punkter:

- fortsättare börjar tävla i idrottsförening i tidigare åldrar än avhoppare.
- fortsättare lägger i betydligt större utsträckning ner fler år, dagar och timmar i föreningsidrotten än avhoppare.
- fortsättare har högre prestationsmål än avhoppare.
- fortsättare idrottar i betydligt mindre utsträckning än avhoppare enbart för att det är roligt.
- fortsättare uppfattar i klart större utsträckning sig själva vara bättre i idrott än avhoppare.
- fortsättare tilldelar ledare större betydelse, både inom och utom idrotten, än avhoppare.

Sammantaget synliggör de inomidrottsliga villkoren att avhoppare i jämförelse med fortsättare på alla punkter är svagare integrerade i vad som i Idrottsstudien kallas *idrottens kärnlogik*, det vill säga att tilldela idrotten mycket stor betydelse, att med prestationsinriktade mål träna och tävla mycket, att starkt identifiera sig med verksamhetens ledare och kultur och att ha stor tilltro till den egna prestationsförmågan och till möjligheten att nå framgångar i idrott. Sett ur idrottens kärnlogik, som får allt större betydelse ju äldre de unga blir, utgör avhopparnas inomidrottsliga villkor en *begränsningarnas logik*. Det innebär att avhopparna på

en och samma gång tenderar att vara begränsade både av de egna livsvillkorens möjligheter att generera idrottsintresse, eller snarare idrotts-habitus, och av de inomidrottsliga begränsningar som går stick i stäv med idrottens dominerande kärnlogik.

Enligt ungdomarna själva hoppar de av föreningsidrotten till följd av att de fick andra intressen eller att de tappade intresset för idrott. Brist på tid är ett annat vanligt svar. De tre dominerande svaren avser således idrottsintresse och tid. Den empiriska analysen visar att sambanden mellan dessa tre dominerande självförståelseformer av avhopp är svaga. Det innebär till exempel att avhoppare får andra intressen utan att därför förlora sitt idrottsintresse. Tre av fyra som har hoppat av föreningsidrotten till följd av att andra intressen tagit över är fortfarande idrottsintresserade. Följaktligen är det ingen orimlig tolkning att anta att en stor andel avhoppare inte lämnar idrotten till följd av ett förlorat intresse för idrott utan därför att de av livsvillkorsmässiga och inomidrottsliga skäl hamnar på alltför stort avstånd från idrottens kärnlogik. Av livsvillkorsmässiga skäl följer inomidrottsliga begränsningar. Följaktligen får de andra intressen därför att de inte är lika idrottsintresserade som de som är kvar och som står kärnlogiken betydligt närmare. Denna tolkning kan också bidra till en förståelse av andra vanliga skäl till avhopp, nämligen att det är roligare att spontanidrotta och att träningstiderna inte passade. Ytterligare ett relativt vanligt skäl till avhopp är att prioritera skola och utbildning. Också detta kan (men behöver inte) stå i strid med kraven på idrottens kärnlogik, nämligen att idrotten tar för mycket tid och att skolarbetet kan bli lidande. Det bör också tilläggas att drygt var tionde avhoppare anger att de har slutat med idrott därför att "de aldrig var riktigt intresserade".

I detta sammanhang är det av vikt att påpeka att avhopparna själva i mycket liten utsträckning upplever sina avhopp i termer av att inte ha råd, av föräldrars överkrav och press, av rädsla för miljön där idrotten utövas eller av ledares beteenden och utslagning (att inte få tävla därför att man inte är tillräckligt duktig).

I Idrottsstudien tar vi också upp frågan om avhoppare förstår sina avhopp som fritt valda – att de slutade därför att de verkligen ville sluta med föreningsidrott – eller som omständighetsbestämda – att de slutade trots att de gärna hade velat fortsätta med föreningsidrott. Utfallet är av stor idrottspolitisk betydelse då föreningsidrotten enligt stat och idrottsrörelse ska vara till för alla som vill vara med. Knappt sex av tio avhoppare anger att de slutade med föreningsidrott trots att de gärna velat fortsätta. Således svarade drygt fyra av tio att de slutade därför att de verkligen ville sluta. De som upplever sina avhopp som fritt valda är ofta yngre, inrikes födda och sociogeografiskt förankrade pojkar. De som upplever att de hoppade av föreningsidrotten av omständigheter de önskade vore annorlunda är ofta de äldre studerade ålderskategorierna med svag geografisk förankring, som bor i invandratäta och segregerade områden, och flickor som är födda utrikes.

I vilken utsträckning kan avhopparna tänka sig att komma tillbaka till föreningsidrotten? Drygt hälften av dem svarar att de absolut (var femte) eller troligen (var tredje) kan tänka sig börja föreningsidrotta igen. Avhoppare som förstår sina avhopp i termer av omständighetsbestämda val är mer benägna att vilja komma tillbaka än de som förstår sina avhopp i termer av egen fri vilja.

Fjorton procent av de unga är *utanförstående*. De har aldrig under sin livstid varit med i en idrottsförening. I jämförelse med fortsattare

och avhoppare tilldelar utanförstående idrotten lägre betydelse, både i sina egna liv och i ungdomskulturen. Knappt var fjärde utanförstående ger dock idrotten stor eller ganska stor betydelse i sina liv, ser sportprogram på tv varje vecka och besöker varje månad en idrottstävling. Utanförstående kan karaktäriseras med följande livsvillkor:

- är i något större utsträckning flickor än pojkar.
- är i större utsträckning unga från familjer med låg utbildningsnivå än unga från familjer med hög utbildningsnivå.
- är i något större utsträckning utrikes än inrikes födda.
- är i betydligt större utsträckning utrikes födda flickor än utrikes födda pojkar och inrikes födda pojkar än inrikes födda flickor.
- är i betydligt större utsträckning boende i invandratäta, segregerade områden.
- är i betydligt större utsträckning flickor än pojkar i invandratäta, segregerade områden.
- är i större utsträckning unga som bor ensamma med sin mamma än unga som bor med båda föräldrarna.
- är i betydligt mindre utsträckning unga som har föräldrar med idrottskapital.
- är i betydligt större utsträckning unga med funktionshinder än unga utan funktionshinder (särskilt pojkar).

Nästan hälften av de utanförstående svarar att de absolut eller troligen kommer att börja föreningsidrotta. Dessa är oftare flickor än pojkar, oftare utrikes än inrikes födda och bor oftare i invandrantäta, segregerade områden. Därtill svarar ungefär var femte utanförstående med funktionshinder att de absolut eller troligen kan tänka sig att börja med föreningsidrott.

Spontanidrott är ett mycket vanligt fenomen i ungas liv – och detta oavsett faktorer som kön, födelseland, ålder och föräldrars utbildningsnivå. Drygt nio av tio unga spontanidrottare åtminstone någon eller några gånger per år. Knappt var tredje ung är aktiv spontanidrottare, det vill säga spontanidrottare minst en gång i veckan. Dessa kan karaktäriseras på följande vis:

- andelen är ungefär densamma i alla typer av kommuner.
- är betydligt oftare pojkar än flickor.
- andelen minskar med stigande ålder, särskilt bland flickor.
- utrikes födda pojkar är den kategori som i störst utsträckning spontanidrottare.
- utrikes födda flickor är den kategori som i minst utsträckning spontanidrottare.
- i invandrantäta, segregerade, områden är andelen pojkar som spontanidrottare hög och andelen flickor som spontanidrottare låg.
- pojkar och flickor som bor tillsammans med två vuxna tenderar oftare att vara aktiva spontanidrottare än dem som bor med en förälder.

- pojkar och flickor från hem med olika utbildningsnivå spontanidrottare i mycket likartad utsträckning.

- unga som tilldelar idrotten stor betydelse i sina liv är betydligt oftare spontanidrottare än unga som tilldelar idrotten liten eller ingen betydelse.

- unga från hem med stort idrottskapital är betydligt oftare spontanidrottare än unga från hem med litet idrottskapital.

Karaktäriseringen ovan visar att de villkor som bestämmer ungas tendens till att aktivt spontanidrotta i stor utsträckning överensstämmer med de villkor som genererar fortsättare. Det visar sig också att drygt var tredje ung som spontanidrottare även idrottare i en förening. Idrottsstudien kallar dessa för *komplementära idrottare*. De flesta spontanidrottare, drygt hälften, svarar dock att de fördrar att endast spontanidrotta. Dessa benämns *renodlade spontanidrottare*. Drygt var tionde (13 procent) anger att de hellre vill idrotta i en förening än spontanidrotta. Dessa utgör kategorin *presumptiva föreningsidrottare*. Den största andelen aktiva spontanidrottare återfinns i kategorin komplementära idrottare. Dessa tilldelar också idrotten större betydelse än de två andra kategorierna av spontanidrottare. De komplementära idrottarna kommer dessutom i betydligt större utsträckning från familjer med stort idrottskapital. Med andra ord, de som i störst utsträckning spontanidrottare är också de som är med i en eller flera idrottsföreningar. Och omvänt, ju mindre betydelse idrotten har i unga spontanidrottarens liv, desto större andel av dem är renodlade spontanidrottare.

En i detta idrottspolitiska sammanhang särskilt intressant kategori är de presumtiva föreningsidrottarna, de som inte är men skulle vilja vara med i föreningsidrotten. Andelen presumtiva föreningsidrottare kommer i större utsträckning från integrerade och invandrartäta områden än andra områden.

Analysen av de olika kategorier som står utanför idrotten visar att de livsvillkor som dessa har ofta skiljer sig från de livsvillkor som fortsättare, och då särskilt unga med idrotts habitus, har. Avhopparna är ytterligare begränsade av de inomidrottsliga villkoren, vilket innebär att de i mindre utsträckning än fortsättare och unga med idrotts habitus är ett med idrottens kärnlogik.

Förståelsen av de unga som står utanför idrotten kan därför inte reduceras till en fråga om idrottsintresse som ett oproblematiskt uttryck för icke kontext- eller villkorsberoende val. Idrottsintresse är inte något de unga bara råkar ha. Ett idrottsintresse har större chans att bli till och att växa under specifika villkor – de villkor som redovisades i kapitel 4 om idrottsintresset sociala grundvalar. Graden av idrottsintresse torde sedan samspela med de ovan berörda inomidrottsliga villkoren och idrottens kärnlogik. Med andra ord måste de ungas avhopp till följd av att de får andra intressen ses i relation till deras ”externa” (livs)villkor såväl som till de inomidrottsliga. Men trots dessa begränsande villkor finns det hos avhoppare, liksom hos utanförstående och spontanidrottare (de presumtiva föreningsidrottarna), en förhållandevis stor efterfrågan på föreningsidrott.

En femte idrottspolitisk slutsats är därför att stora andelar av de kategorier av unga som av livsvillkorsmässiga och inomidrottsliga skäl står utanför föreningsidrotten vill vara med. Och de

som utgör dessa kategorier är i stor utsträckning precis de kategorier av unga som är underrepresenterade i föreningsidrotten och som i enlighet med de idrottspolitiska ambitionerna bör inkluderas. Det gäller främst äldre unga, utrikes födda flickor, flickor från hem med låg utbildning, flickor från invandrartäta och segregerade områden, unga som bor med ensamstående föräldrar, unga med svag sociogeografisk förankring och unga från hem utan idrottskapital. *Efterfrågan på föreningsidrott är således stor bland de unga som efterfrågas av föreningsidrotten. Inte minst efterfrågas den av dem som slutade trots att de inte ville sluta. Den efterfrågas också av dem som aldrig varit med och i viss utsträckning av dem som spontanidrottare och inte föreningsidrottare. I detta avseende har idrotten en minst sagt idrottspolitisk möjlighet. Den idrottspolitiska ambitionen att nå fler och göra föreningsidrotten allt bredare är med andra ord inte endast eftersträvansvärd utan även högst efterfrågad. Föreningsidrotten har, trots att den förlorat stora andelar och inte nått vissa grupper, kvar sin attraktionskraft. Detta om något är en viktig idrottspolitisk poäng – eller, om man så vill, effekt. Vi återkommer till förståelsen av vad denna möjlighet torde kräva i nästa del.*

Föreningsidrotten som socialisationsmiljö för ungdomar

Idrottsstudiens andra del berör föreningsidrotten som socialisationsmiljö. Avsikten är även här idrottspolitisk, inte minst med avseende på folkrörelseperspektivet. Kunskapsintresset är således fokuserat på den socialisations- eller fostransmiljö som idrotten bjuder de unga att vistas i. Hur upplever unga idrottens interna kultur med avseende på just folkrörelseperspektivet och dess betoning på fostran?

Denna interna kultur kan förstås i relation till ledares, föräldrars, andra ungas föreställningar och handlingar. Frågan gäller huruvida föreningsidrottens socialisationsmiljö kan anses leva upp till idrottspolitiska mål om demokratisk fostran, respekt och tolerans samt etik.

För det första visar det samlade empiriska materialet att de ungas ledare i mycket liten utsträckning ger uttryck för *sexism*, *homofobi* och *främlingsfientlighet*. Stödet för flickors idrottande är därtill starkt. Dessa tendenser är mycket starka om de verifieras i termer av den andel unga som instämmer helt i de konstruerade påståendena som mätte dessa preferenser:

- 4 procent av de unga instämmer inte alls i påståendet "att deras ledare är mycket positiv till tjejidrott".
- 3 procent instämmer helt i påståendet "att deras ledare gärna berättar sexskämt".
- 2 procent instämmer helt i påståendet "att vår ledare inte verkar gilla homosexuella".
- 2 procent instämmer helt i påståendet "att vår ledare inte verkar gilla vissa invandrarungdomar".

Denna bild av de ungas ledare som i hög grad exemplariska blir dock inte lika påtagliga om svarsalternativen "instämmer helt" och "instämmer delvis" läggs samman. Då visar det sig att drygt var sjunde föreningsidrottare anser att deras ledare gärna berättar sexskämt, 6 procent ger uttryck för främlingsfientlighet respektive homofobi. Och även om endast 4 procent av ledarna inte ger sitt fulla stöd till flickors idrottande så är det endast 47 procent av de unga som instämmer helt i påståendet "att vår ledare är

mycket positiv till tjejidrott". Därtill är det många unga som svarar att de inte vet vad ledarna har för preferenser. Detta gäller särskilt sexism och homofobi. Det är svårt att veta om de väljer svarsalternativet "vet ej" därför att de faktiskt inte vet vad ledaren har för uppfattning eller om de gör det därför att de vill skydda den föreningsidrott de i så stor utsträckning gillar och finner betydelsefull. Varför vet exempelvis 61 procent inte om ledaren gärna berättar sexskämt när endast 17 procent inte vet vad han eller hon tycker om invandrarungdomar? Om det skulle vara så att de unga väljer att "skydda" föreningsidrotten och sina ledare genom att svara att de inte vet (vilket det dock inte finns några svar på eller information om i denna studie), så betyder det att de vet vad ledarna borde ha för värderingar. Något som kan betecknas som en medvetenhet om innehållet i viktiga idrottspolitiska mål, nämligen att inte vara sexistisk, homofobisk eller främlingsfientlig samt att med kraft och självklarhet stödja flickors idrottande. Om denna analys är rimlig betyder det att de unga vet vad idrotten bör representera i offentlighetens ljus. Att 31 procent av de unga svarar att de inte vet om deras ledare ger sitt fulla stöd till flickidrott är dock inget bra utfall.

Ytterligare några bestämmningar kan vara på sin plats. Flickidrotten har sitt starkaste stöd bland flickor i lagidrott, bland flickor som fritids-tränar och bland flickor som har ledare som är kvinnor. Stödet är svagast bland pojkar i lagidrott och bland pojkar som har ledare som är män. Sexism är i stort helt frånvarande bland flickor i individuell idrott, bland flickor som fritids-tränar och bland flickor med ledare som är kvinnor. Sexism är vanligast bland pojkar i lagidrott och bland pojkar som elittränar. Homofobi är i stort frånvarande i flickidrotten och vanligast bland pojkar som elittränar, bland

pojkar i lag- och individuell idrott och bland pojkar som har ledare som är män. Också främlingsfientligheten är i stort sett frånvarande i flickidrotten och förekommer i större utsträckning i pojkidrotten.

För det andra ser ungdomarnas syn på ledares inställning till *alkohol* avsevärt annorlunda ut:

- 18 procent instämmer helt i påståendet ”att man får festa för vår ledare om man sköter sig på tävlingar/matcher”.

Nästan var femte föreningsidrottare uppfattar det som att deras ledare tycker att det är tillåtet att festa om det inte påverkar tävlingar/matcher. Det kan diskuteras om detta utfall strider mot idrottspolitiska mål eller inte. Idrottsrörelsens alkoholpolitiska ambitioner är inte nykteristiska. Det handlar snarare om att åldersmässigt skjuta upp de ungas alkoholdebut och bidra till att hålla alkoholkonsumtionen nere. De viktigaste medlen är att idrottsrörelsens egna verksamheter för barn och ungdomar är alkoholfria och att information ges om alkoholens effekter på tränings- och tävlingsresultat. Frågorna om *latent alkoholkultur* prövar en annan infallsvinkel, nämligen vilka signaler om alkoholkonsumtion som de unga utläser hos sina ledare. Med andra ord, kan det finnas en upplevelse av tyst stöd för att det är tillåtet att ”festa”, men inte inom idrotten. Svaret på den frågan är att nästan var femte ung föreningsidrottare helt och hållet uppfattar det så. Nästan fyra av tio uppfattar det så om de andelar som ”instämmer helt” och ”instämmer delvis” summeras. Därtill svarar 44 procent att de inte vet hur det ligger till. Den latent alkoholkulturen känns i störst utsträckning igen bland flickor i lagidrotter, följt av flickor och pojkar som elittränar samt bland flickor med manliga ledare.

För det tredje visar Idrottsstudiens empiriska material att *socialisationspraktiker* som rör språkbruk, kulturen i omklädningsrummet, orättfärdig selektion och förlustfostran överensstämmer väl med idrottspolitiska ambitioner. Unga föreningsidrottare bedömer att språkbruket inom idrotten rymmer en mindre mängd svordomar och sexord än språkbruket på skolans raster. Endast 3 procent instämmer helt i att det förekommer tuffa tag i omklädningsrummet. Sex procent instämmer helt i att valen av vilka som får spela kan vara orättfärdiga. Fem procent instämmer helt i att det ofta blir bråk när de möter vissa andra lag eller idrottare. Även om det rör sig om låga procentandelar innebär det att till exempel en av tjugo unga anser att det är vanligt med bråk när de möter vissa lag eller idrottare. Bilden av hur vanligt förekommande dessa praktiker är förändras också om hänsyn tas till de unga som instämmer delvis, vilket framgår av de andelar som redovisas nedan. Knappt var fjärde ung föreningsidrottare instämmer helt eller delvis i orättfärdig selektion och en av fem känner igen sig i definitionen av tävlingsbråk:

- 65 procent av unga föreningsidrottare instämmer helt (45 procent) eller delvis (20 procent) i påståendet ”att det är mer svordomar och sexord på rasten i skolan än inom idrotten”.
- 14 procent av unga föreningsidrottare instämmer helt (3 procent) eller delvis (11 procent) i påståendet att ”det kan vara ganska tuffa tag i vårt omklädningsrum. Man kan få slag av våta handdukar och sådant”.

- 24 procent av unga föreningsidrottare instämmer helt (6 procent) eller delvis (18 procent) i påståendet ”att vissa ungdomar får tävla/spela mycket bara för att de känner ledaren”.
- 20 procent av unga föreningsidrottare instämmer helt (5 procent) eller delvis (15 procent) i påståendet ”att det ofta blir bråk när man tävlar mot vissa lag eller idrottare”.

Bilden kan nyanseras ytterligare. Det är främst pojkar och flickor i individuell idrott som finner språket på skolans raster ovärdat. Det är främst pojkar i lagidrotter som känner igen sig i hård omklädningsrumskultur. Orättfärdig selektion upplevs också som mer vanlig i lagidrott, det gäller både pojkar och flickor. Även tävlingsbråk är vanligast inom lagidrotter, mest bland pojkar. Tävlingsbråk är också vanligare bland dem som elittränar än de som fritids-tränar. Det är därtill vanligare när män är ledare än när kvinnor är det.

För det fjärde är det idrottspolitiskt glädjande att nästan nio av tio unga föreningsidrottare helt eller delvis känner igen sig i förlustfostran. Samtidigt instämmer nästan hälften helt eller delvis i förekomsten av ledarpremierat hårt spel. Idrottsstudien visar i detta avseende att det finns ett påtagligt samband mellan dessa praktiker. De ledare som mest pratar om vikten av att ta en förlust med fattning är också de ledare som i störst utsträckning säger till de unga föreningsidrottarna att spela extra hårt mot bra motstånd:

- 49 procent av de unga föreningsidrottarna instämmer helt (18 procent) eller delvis (31 procent) i påståendet ”att när vi möter bra lag eller bra idrottare tycker vår ledare att vi ska ta dem hårt så att de får respekt för oss”.

- 88 procent av unga föreningsidrottare instämmer helt (55 procent) eller delvis (33 procent) i påståendet ”att vår ledare ofta pratar om att man måste uppträda på ett bra sätt även när man förlorar”.

Förlustfostran är vanligast bland pojkar och flickor som elittränar, i lagidrott och bland unga med manliga ledare. Ledarpremierat hårt spel är vanligast bland pojkar som elittränar och bland pojkar i lagidrott. Således tycks förlustfostran i stor utsträckning vara ett resultat av att hantera viljan att vinna bland dem som har prestationsmål och som förmodligen just därför uppmuntras att spela extra hårt mot bra motstånd.

För det femte visar Idrottsstudien att ledares, föräldrars och de ungas egna *bemötande av domare* inte överensstämmer särskilt väl med det idrottspolitiskt eftersträvarvärda. Förvisso bemöter inte majoriteten av ledare, föräldrar och unga domare illa, men minoritetsandelarna som inte gör det är höga:

- 44 procent av unga föreningsidrottare instämmer helt (13 procent) eller delvis (31 procent) i påståendet ”att vår ledar gillar inte vissa domare”.
- 43 procent av unga föreningsidrottare instämmer helt (11 procent) eller delvis (32 procent) i ”att det är vanligt att föräldrar klagat på domaren”.
- 14 procent av unga föreningsidrottare instämmer helt (5 procent) eller delvis (9 procent) i ”att de varit med när någon idrottare under tävling/match hotat domaren, till exempel genom att säga att han eller hon ska få stryk”.

Om svarsalternativen ”instämmer helt” och ”instämmer delvis” slås samman, gör drygt var fjärde ung föreningsidrottare bedömningen att deras ledare har antipati mot vissa domare och att det är vanligt att föräldrar klagat på domaren. Fjorton procent känner igen sig i att domare har hotats om våld av en ung idrottare. Även om bedömningen av bemötande av domare görs med de andelar som representerar ett helt instämmande från de unga föreningsidrottarnas sida, är utfallen likväl inte idrottspolitiskt önskvärda. Drygt var tionde ung av samtliga föreningsidrottare anser att deras ledare uttrycker antipati mot vissa domare och menar att det är vanligt att föräldrar klagat på domaren. Var tjugonde ung föreningsidrottare har upplevt att domare hotats om våld. Denna bild förstärks av att stora andelar unga föreningsidrottare inte vet vad deras ledare har för uppfattning om domare (32 procent), att de inte vet om det är vanligt att föräldrar klagat på domaren (28 procent), och att de inte vet om domare hotats om våld av unga idrottsutövare (68 procent). Uppfattningen att ledare har antipatier för vissa domare är vanligast bland pojkar som elittränare, inom lagidrotter och bland pojkar med manliga ledare. Minst vanligt är det bland flickor i individuell idrott och bland pojkar och flickor med kvinnliga ledare. Samma tendenser gäller föräldrar som ofta klagat på domaren och för unga som hotar domaren om våld.

För det sjätte visar Idrottsstudien att den idrottspolitiska ambitionen att *alla barn ska ges möjlighet att vara med och tävla* har ett mycket starkt stöd bland de unga. Drygt nio av tio unga föreningsidrottare instämmer helt eller delvis i påståendet att alla barn ska få vara med och tävla i samma utsträckning tills de är 13 år (vilken är den ålder då man enligt RF:s definition

lämnar barnidrotten). I detta avseende finns inte heller några påtagliga skillnader med avseende på kön, lag- eller individuell idrott, elit- eller fritidsträning eller om de unga föreningsidrottarna har män eller kvinnor som ledare.

För det sjunde visar idrottsutredningen att användningen av *dopningspreparat* i stort inte förekommer bland unga föreningsidrottare. Idrottsutredningen prövar också de unga föreningsidrottarnas inställning till dopning med följande påstående ”det är okej att dopa sig om man är säker på att inte bli upptäckt”. Fem procent av de unga instämmer helt (1 procent) eller delvis (4 procent) i påståendet. Det är rimligt att hävda att dopning definitivt *inte* är ett stort problem när unga föreningsidrottare. Endast en på hundra är utan tvekan beredd att dopa sig om det kan ske utan upptäckt.

För det åttonde har Idrottsstudien tagit upp idrottsetik i betydelsen *idrottsfusk*. Att spela rent och följa idrottens regler är ett betonat idrottspolitiskt mål. Det visar sig att drygt en av tre (36 procent) av de unga föreningsidrottarna instämmer helt (10 procent) eller delvis (26 procent) i påståendet ”att det är okej att trilla medvetet, att filma, för att försöka få en straff om det är en avgörande match”. Även om majoriteten av de unga (64 procent) inte alls instämmer i påståendet måste det betecknas som ett idrottspolitiskt bekymmer att ”filmning” för att få en straff i stor utsträckning tycks ha blivit ett med hur (lag)idrott med höga prestationsmål och krav på framgång utövas. De som i störst utsträckning instämmer i att det är okej att filma sig till en straff i en avgörande match är pojkar som elittränare, utövar lagidrott eller har ledare som är män. Hälften av pojkarna i lagidrott och hälften av pojkarna som elittränare kan tänka sig (instämmer helt eller delvis) att filma till sig en straff i en avgörande match.

För det nionde, och slutligen, har Idrottsstudien studerat förekomsten av *mobbning* inom föreningsidrotten. Det visar sig att mobbning i betydelsefulla att anklagas på felaktiga grunder, att bli socialt trakasserad och att ha utsatts för fysiskt och psykiskt våld i stort sett inte förekommer i föreningsidrotten. Tre procent av de unga föreningsidrottarna anger att anklagelser på felaktiga grunder skett inom föreningsidrotten. En procent har upplevt sociala trakasserier respektive fysiskt eller psykiskt våld inom föreningsidrotten. De två första betydelsefulla anses därtill vara betydligt mer vanligt förekommande i skolan på rasterna än inom idrotten. Var fjärde ung föreningsidrottare anger att de på rasten i skolan har anklagats på felaktiga grunder. Knappt var femte föreningsidrottare har upplevt sociala trakasserier på rasten i skolan. Fyra procent av dem anger att de har råkat ut för fysiskt eller psykiskt våld i samma sammanhang. Föreningsidrotten är enligt de ungas bedömningar helt enkelt föredömlig när det gäller frånvaro av mobbning. En relevant discussionsfråga är hur förekomsten av hård omklädningskultur ska uppfattas i relation till de ungas upplevelse av den nästan totala frånvaron av mobbning. En rimlig tolkning torde vara att den absoluta merparten av det som hör den hårda omklädningsrumskulturen till inte uppfattas som mobbning utan snarare som en del av de lagidrottande pojkarnas umgängesform. Detta gäller dessutom både fortsättare och avhoppare eftersom båda dessa kategorier sammanfattas utgör kategorin unga föreningsidrottare. Denna tolkning utesluter inte att de som drabbas kan finna obehag i det som sker. Dock tycks de som drabbas inte beskriva detta obehag som just mobbning. Kanske ska den hårda omklädningsrumskulturen förstås som en ”ge-

menskap” som också kan rymma obehag, medan mobbning är just att med hjälp av anklagelser, trakasserier och fysiskt och psykiskt våld utesluta någon ur en gemenskap. Slutligen är det viktigt att betona att vår tolkning i detta avseende inte är konstruerad med avsikt att skapa acceptans för hård omklädningsrumskultur, utan endast för att antyda hur den skulle kunna förstås i termer av hur de unga uppfattar den. Om mobbning är just trakasserier som exkluderar, kanske den hårda omklädningsrumskulturen i stor utsträckning kännetecknas av ”trakasserier” på inkluderingens grund. Att så är fallet utesluter inte heller att dessa kan gå för långt och rymma pennalism och övergrepp. Sådant tycks, om vi ska tro de unga föreningsidrottarnas själva, höra de mycket ovanliga undantagen till.

Hur kan då idrotten som socialisationsmiljö i relation till idrottspolitikens ideal sammanfattningsvis bedömas? *Den sjätte och mer övergripande slutsatsen är att föreningsidrotten som socialisationsmiljö, med några få undantag, i stor utsträckning lever upp till de idrottspolitiska ambitionerna.* Huvudargumentet är att i stort sett alla studerade indikatorer faller ut så att mycket klara andelsmajoriteter representerar det idrottspolitiskt eftersträvansvärda. *Det är här särskilt viktigt att betona att flickidrotten, med ett undantag, på ett minst sagt föredömligt sätt lever upp till de idrottspolitiska ambitionerna.* Undantaget är latent alkoholkultur. Samma påtagligt positiva tendens gäller genomgående kvinnliga idrottsledare. Denna betoning innebär inte att huvudtendenserna i pojkarnas socialisationsmiljö inte kan anses leva upp till folkrörelsepolitiska ambitioner, det betyder endast *att pojkidrottens lagidrotter inte i samma utsträckning och med samma självklarhet som flickidrotten när*

de idrottspolitiska målen med avseende på idrotten som socialisationsmiljö. Även om den samlade bilden är positiv finns en del för pojk-lag-idrotter att jobba med. Hit hör:

- ett klart och explicit stöd för flickidrott.
- ett klart och explicit verkande mot sexism och homofobi.
- ett undvikande av latent alkoholkultur.
- en vaksamhet mot hård omklädningsrumskultur.
- en vaksamhet på orättfärdig selektion.
- ett aktivt förebyggande arbete mot tävlingsbråk.
- ett undvikande av ledarpremierat hårt spel (som går utanför gränsen för idrottens regler).
- ett aktivt arbete med att försöka förbättra ledares, föräldrars och ungas bemötande av domare.
- ett aktivt arbete med att se till att idrottsfusk inte blir en "naturlig" del i tävlingsmoment.

Det som ovan poängteras är dock inga majoritetsproblem, men det är likväl inte ovanliga inslag i pojklagidrotternas socialisationsmiljö, inslag som inte överensstämmer med de idrottspolitiska ambitionerna, varken statens eller idrottsrörelsens egna.

Föreningsidrotten ska nå folkrorelse- och folkhälsomål

Den nationella idrottspolitiken sätter stora förhoppningar till att den organiserade idrottsverksamheten ska utgöra ett "verkningsfullt medel" (proposition 1998/99, s. 52) för att nå folkhälso- och folkrorelsepolitiska mål. Av denna anledning ägnades den fjärde delen i Idrottsstudien åt jämförelser mellan fortsättare, avhoppare och utanförstående. Dessa jämförelser kan sedan ligga till grund för en bedömning av om de idrottspolitiska ambitionerna med avseende på hälsa och medborgerlig anda kan anses uppnås. Delen rymmer en omfattande empirisk redovisning som av utrymmesskäl inte återges här. Läsaren hänvisas till de i undersökningen uppvisade tendenser som redovisas sist i kapitel 12.

För det första visar Idrottsstudien på en upplevelse av påtagligt bättre *fysisk hälsa* hos fortsättare i jämförelse med avhoppare och utanförstående. Det gäller för både pojkar och flickor men i större utsträckning för pojkar än för flickor. Det gäller också när inrikes och utrikes födda, unga från familjer med olika utbildningsnivåer och unga med funktionshinder konstanthölls. Med andra ord, inom varje sådan analytisk kategori upplever fortsättare sin fysiska hälsa som betydligt bättre än avhoppare och utanförstående. Det är rimligt att anta att det är fysisk aktivitet som leder till bättre fysisk hälsa. Dock kvarstår att förklara varför flickor mår fysiskt sämre än pojkar även när de tränar och tävlar i samma utsträckning. Upplevelsen av fysisk hälsa kan uppenbarligen inte helt och hållet reduceras till fysiska aktiviteter.

För det andra kan Idrottsstudien visa att fortsättares *psykosomatiska hälsa* – studerad med indikatorerna huvudvärk, magont och svårt att somna – genomgående är bättre än avhoppares

och utanförståendes. Även detta utfall gäller för både pojkar och flickor men är mer påtagligt för pojkar än för flickor. Flickor som är fortsättare mår bättre än flickor som är avhoppare och utanförstående, men pojkar som är fortsättare mår bättre än flickor som är detsamma. Precis som i fallet med fysisk hälsa är tendensen densamma inom kategorierna inrikes och utrikes födda, inom familjer med olika utbildningsnivåer och bland unga med funktionshinder. Dock är skillnaden mellan fortsättare och utanförstående med funktionshinder inte särskilt stor. När pojkar och flickor med idrottshabitus jämförs visar det sig att de i ungefär samma utsträckning har besvär med magont och svårt att somna. Flickor med idrottshabitus har däremot i betydligt större utsträckning problem med huvudvärk än pojkar med idrottshabitus. Sammantaget har dock pojkar och flickor med idrottshabitus en betydligt bättre fysisk och psykisk hälsa än alla kategorier av unga som är avhoppare eller utanförstående.

För det tredje kan Idrottsstudien visa att *medborgerlig anda* – studerad i termer av tillit till andra människor, samhällliga institutioner, medborgarkaraktärer, fritidens karaktärer och röstbenägenhet – är genomgående högre bland föreningsidrottare än övriga. Fortsättare har i något större utsträckning *tillit till andra människor* i samhället – de tycker i större utsträckning att de kan lita på andra människor – än avhoppare och utanförstående. Fortsättare uttrycker följaktligen också i lägre grad än avhoppare och utanförstående misstro mot andra människor.

Samma tendens finns inom varje studerad kategori, det vill säga inom kategorierna pojkar och flickor, inrikes och utrikes födda samt inom familjer med olika utbildningsnivå. Utanförstående i familjer med hög utbildning utgör

dock ett undantag. Mest utbredd är misstron bland utanförstående pojkar, utanförstående utrikes födda och bland utanförstående från familjer med låg utbildningsnivå. Detta bland grupper som när de står utanför idrotten också i förhållandevis stor utsträckning kan tänka sig att vara med i föreningsidrotten.

Fortsättare har i större utsträckning än avhoppare och utanförstående *tillit till samhällliga institutioner* som sjukvården, grundskolan, polisen och riksdagen. När det gäller tilliten till sjukvården, som de unga har störst tillit till, är skillnaderna i tillit minst. Skillnaderna i tillit är störst när det gäller riksdagen, som de unga har minst tillit till. Även i detta sammanhang har fortsättare större tillit än avhoppare och utanförstående inom kategorierna kön, inrikes och utrikes födda samt familjer med olika utbildningsnivå. Svagast är tilliten bland pojkar som är utanförstående, utrikes födda som är utanförstående samt utanförstående med familjer med låg utbildning.

Såväl fortsättare, avhoppare som utanförstående identifierar sig i störst utsträckning med en *mångfaldssolidarisk karaktär*. Det vill säga den karaktär som mot bakgrund av de idrottspolitiska ambitionerna är mest eftersträvarvärd, nämligen en person som finner det viktigt att ställa upp och hjälpa andra (olika) människor i samhället fast han eller hon inte tjänar något på det. Fortsättare identifierar sig dock i större utsträckning med denna karaktär än avhoppare och utanförstående. Det finns också skillnader vad gäller identifieringen med den anomiska karaktären – en person som finner att det är bäst att var och en håller sig till sin grupp och som finner att man inte kan lita på någon annan i dagens samhälle och som själv inte känner sig accepterad av andra. Avhoppare och särskilt utanförstående identifierar sig i störst utsträck-

ning med denna karaktär. Identifikationen med en mångfaldssolidarisk karaktär uppvisar i stort samma mönster som de tendenser som uppvisas bland unga gällande fysisk och psykosomatisk hälsa, tillit till andra människor och samhälleliga institutioner. Pojkar och flickor som är fortsättare identifierar sig i större utsträckning med denna karaktär än pojkar och flickor som är avhoppare och utanförstående. Den starkaste identifikationen finns hos flickor som är fortsättare. Med ett undantag gäller det exakt omvända för anomisk karaktär. Undantaget utgörs av utanförstående i familjer med den högsta utbildningsnivån. Ingen ung med familj från den högsta utbildningsnivån identifierar sig med en anomisk karaktär.

Merparten av de unga beskriver sin *fritidskaraktär* i termer av fritidsbaserat lärande (att fritiden används för att lära sig saker som man är intresserad av), kompisintimitet (att vara med kompisar) och att göra ingenting (att slappa och slippa göra något särskilt). Fortsättare beskriver, i påtagligt större utsträckning än avhoppare och utanförstående, sin fritid som ett fritidsbaserat lärande. Avhoppare och utanförstående identifierar sig i påtagligt större utsträckning än fortsättare med en fritid där kompisintimitet respektive att göra ingenting är betydelsefullt. Pojkar som är fortsättare identifierar sig i betydligt större utsträckning än pojkar som är avhoppare och utanförstående med ett fritidsbaserat lärande. Samma tendens gäller för de flickor som är fortsättare respektive för dem som är avhoppare och utanförstående. Därtill upplever de unga, som beskriver sin fritid som ett fritidsbaserat lärande, sin fysiska hälsa som bättre än de unga som beskriver sin fritid med termer som kompisintimitet eller att göra ingenting. Detta gäller dessutom flickor i något större utsträckning än pojkar.

Flickor som karaktäriserar sin fritid som ett fritidsbaserat lärande har dessutom i betydligt mindre utsträckning huvudvärk än flickor som beskriver den med termer som kompisintimitet och att göra ingenting.

Slutligen, när det gäller medborgerlig anda, är fortsättare och avhoppare mer benägna att rösta i riksdagsval än utanförstående. Pojkar som är fortsättare skulle i mindre utsträckning än avhoppare och särskilt utanförstående avstå från att rösta i riksdagsval. Tendensen är densamma för flickor, som dock är mer röstbenägna än pojkarna. Fortsättare som är inrikes födda är mer röstbenägna än inrikes avhoppare och särskilt inrikes utanförstående. För utrikes födda är dock tendensen något annorlunda. Också bland de utrikes födda är de utanförstående minst röstbenägna, men fortsättarna är något mindre röstbenägna än avhopparna. Andelsskillnaderna är dock mycket små. Inom samtliga tre utbildningsnivåer – familjer med låg, medel- och hög utbildning – är fortsättarna genomgående mer röstbenägna än avhoppare och utanförstående.

Därtill visar Idrottsstudien att *unga* som är eller har varit *ledare*, och *unga* som sitter eller har suttit i *styrelser* eller *arbetsgrupper* inom föreningsidrotten, är mer röstbenägna än *unga* som saknar sådana erfarenheter. Detta gäller inom familjer med låg, medel- och hög utbildning.

För det fjärde kan Idrottsstudien i det tolfte kapitlet visa att *konsumtion av alkohol, narkotika, tobak* och *dopningspreparat* var lägre bland fortsättare än bland avhoppare och utanförstående. Utfallet vad gäller konsumtionen av alkohol kan dock problematiseras beroende på om konsumtionen bedöms på vecko- eller månadsbasis och om hänsyn till de ungas ålder tas. Mer om detta ämne blir det längre fram i denna studie.

Dopning är mycket ovanligt bland de unga och merparten av den lilla andel som svarade att de hade använt dopningspreparat hörde inte till föreningsidrotten. Försättare använder inte narkotika och nivåerna bland avhoppare och utanförstående är låga.

Försättare, både pojkar och flickor, röker i mindre utsträckning än avhoppare och utanförstående. Försättande flickor röker dock i något större utsträckning än pojkar. Försättande pojkar snusar dock i större utsträckning än försättande flickor. Dock snusar pojkar och flickor som är försättare i mindre utsträckning än pojkar och flickor som är avhoppare och utanförstående. Den största andelen snusare finns bland pojkar som har hoppat av föreningsidrotten. Flickor som har hoppat av röker i störst utsträckning. Dessutom röker försättare mindre än avhoppare och utanförstående i alla studerade kategorier, det vill säga bland inrikes och utrikes födda, familjer med olika utbildningsnivå och funktionshindrade. Skillnaderna är i detta avseende mycket påtagliga. Även snusandet följer i stora drag samma mönster. Utanförstående från familjer med hög utbildningsnivå snusar dock inte i särskilt hög grad. Utrikes födda försättare snusar däremot i större utsträckning än utrikes födda avhoppare och utanförstående. De senare snusar inte alls. Härvidlag tycks de utrikes föddas integration i idrotten medföra att en mindre andel av dem börjar snusa.

Också konsumtionen av alkohol är lägre bland försättare än bland avhoppare och utanförstående om jämförelsen görs med avseende på att dricka alkohol minst en gång i veckan. Försättande flickor dricker i något större utsträckning än försättande pojkar. Om däremot andelen försättare, avhoppare och utanförstående som dricker alkohol minst en gång i må-

naden jämförs, och hänsyn dessutom tas till ålder, visar det sig att försättare inte dricker mindre ofta än avhoppare och utanförstående. Utfallet är då snarare att utanförstående dricker mindre än försättare och avhoppare. Om hänsyn tas till ålder visar det sig att försättare inte dricker mindre än avhoppare i de yngsta åldrarna. Också unga med idrottshabitus har med månadsbasis som jämförelsegrund, och om hänsyn tas till ålder, en konsumtion som ligger försättare närmare. Två skillnader finns dock – de dricker mindre i yngre åldrar och mer i de äldre åldersgrupperna.

Jämförelserna mellan försättare, avhoppare och utanförstående visar att försättare upplever sin fysiska och psykosomatiska hälsa som bättre än avhoppare och utanförstående. De har också en genomgående större medborgerlig anda och har dessutom en lägre konsumtion av olika former av droger, möjligtvis med undantag från alkohol. Om sådana jämförelser kan ligga till grund för en studie av föreningsidrottens effekter på hälsa och medborgerlig anda är Idrottsstudiens sjunde slutsats *att föreningsidrotten – med få och relativt små undantag – när idrottspolitiska mål för alla kategorier av unga som kommer till föreningsidrotten och stannar kvar och blir försättare*. Därtill måste den sammantagna bedömningen av alla de fem idrottspolitiska ideal som ovan prövats sammanfattas i termer av *att föreningsidrotten – med hänsyn taget till alla de "om" som ovan redovisats – har så många mervärden att den förtjänar sitt statliga stöd*. Detta gäller i synnerhet flickidrotten. Och med avseende på dessa mervärden förtjänar den särskilt stöd i arbetet med att nå fler unga, särskilt de olika kategorier av unga som själva efterfrågar den. Det finns inte heller någon anledning att tvivla på att de unga som inte är med och inte uttrycker någon önskan om att

vara med skulle kunna ändra sin uppfattning om de fann rätt ledare och verksamhet. Viljan att nå fler finns redan uttryckt i såväl statens mål som idrottsrörelsens riktlinjer.

Idrottsstudiens granskning av i vilken utsträckning de idrottspolitiska idealen uppnås har också synliggjort ett behov av att föreningsidrottens arbete med vissa idrottspolitiska ambitioner utvecklas. Hit hör främst frågor om de ungas delaktighet och inflytande, manliga ledares explicita stöd till flickidrotten, vissa aspekter av föreningsidrottens socialisationsmiljö, den latent alkoholkulturen, idrottsetiken (tävlingsfusk) och särskilt domarbemötanden. Det senare är ett stort vuxenproblem enligt de unga föreningsidrottarna! Dessa frågor gäller i hög grad manliga ledare och lagidrott för pojkar. Det bör dock återupprepas att det i dessa båda kategorier gäller minoritets- och inte majoritetsandelar. *Just därför blir den övergripande bedömningen att föreningsidrotten mot bakgrund av de idrottspolitiska ambitionerna otvetydigt förtjänar statens stöd.* Dock är det oroväckande många som inte påstår sig veta hur det står till med avgörande idrottspolitiska aspekter av föreningsidrottens socialisationsmiljö. Kanske är det så, kanske är det inte så.

Tre idrottspolitiska diskussioner

I uppdraget betonas att Idrottsstudien ska vara ett "underlag för att diskutera effekter av det nuvarande stödet till idrotten". Mot bakgrund av de ovan formulerade slutsatserna avslutas rapporten *Unga och föreningsidrotten* med tre korta diskussioner. De berör alla föreningsidrottens möjligheter att i enlighet med sina idrottspolitiska ambitioner växa genom att bli bredare och att nå de kategorier av unga den avser att nå, men inte når i önskvärd omfattning.

Föreningsidrott som uttryck för fri vilja eller för omständigheter och villkor

Analysen av till exempel unga med idrotts-habitus och avhoppare synliggör en rad omständigheter och villkor – eller levda sammanhang – i vilka just idrotts-habitus (kapitel 4) och avhopp (kapitel 9) blir till. Samtidigt tenderar idrottsintresse liksom avhopp ofta att förstås i termer av fri vilja: "jag är intresserad av idrott för att jag är idrottsintresserad" eller "mitt avhopp beror på att jag fick andra intressen". Med andra ord behöver idrottspolitiken förstå men också acceptera två till synes motsatta insikter. Dessa rör sig kring ungas fria val i förhållande till hur detta val är omständighetsberoende. Börjar unga att idrotta därför att de väljer att göra det till följd av att de är idrottsintresserade eller som Heywood och Key med flera uttrycker det i boken *Understanding leisure*: "Människor väljer sina fritidsaktiviteter. Utan detta val skulle fritidens idé sakna mening" (1995 s. 122). Och att, med samma fritidsforskares ordval, "människors fritidsval är omgärdade av ett antal högst påtagliga omständigheter och villkor" (ibid. s. 123). Till dessa omständigheter och villkor hör till exempel det sätt som "samhället är strukturerat av sociala klasser, genus, ålder och etnicitet" (ibid. s. 124). Det är Heywoods och Keys med fleras uppfattning att en förståelse av ungas fritidsval och fritidsmönster måste vara mycket känslig för såväl fri vilja och intresse, som de omständigheter som formar vilja och intresse. Den amerikanska filosofen och pedagogen John Dewey formulerade för snart hundra år sedan i boken *Människans natur och handlingsliv* vad han benämnde som ett tredje alternativ. Detta tar hänsyn till den "inre frihetens" betydelse och betydelsen av "miljöns krafter", nämligen att människors tankar, intresse och handlingar "resulterar ur ett *växelspel* mellan element

i den mänskliga naturen och i omgivningen, såväl naturmiljö som den samhälleliga miljön” (2005 s. 27). Dewey fortsätter

”Vi ska då finna att utvecklingen försiggår längs två vägar och att friheten finns i den form av växelspel där de mänskliga önskningarna och besluten förmår något. Det finns i själva verket krafter såväl inom som utom människan. Ehuru de förra är oerhört svaga i förhållande till de sistnämnda, kan de likväl understödjas av en förutseende och uppfinningsrik intelligens. Betraktar vi uppgiften såsom en fråga om intelligent anpassning, förflyttas den från personlighetens inre till en fråga om de rätta metoderna för uppfostran och samhällelig ledning.” (ibid., s 27–28)

Deweys betoning på omständigheternas dansande kraft får således inte missförstås. Ty ”växelspelet” mellan samhällets villkor och frihetens vilja ”måste bemästras om friheten ska kunna förvärvas” (ibid. s. 28). Med andra ord, målet är den fria viljans ökade tanke- och handlingsutrymme men målet dit går via en medvetenhet om vad som förhindrar och möjliggör detta utrymme. Ett sådant mål rymmer redan från början medvetenheten om valets betydelse i den enskildes upplevelse av sina fritidsval. Fritidsaktivitetens ”väsen” är att bli vald av den som har intresset eller som är beredd att pröva dess bärighet. Men åter, en sådan insikt utesluter inte intresset för hur sådana intressen och val blir till.

Idrottsstudiens analys av avhoppare visar på denna växelverkans komplexitet. För det första tenderar avhoppares livsvillkor att se annorlunda ut än fortsättares och unga med idrotts-habitus. För det andra tenderar detta till att avhoppares internidrottsliga villkor skiljer sig

från fortsättares. För det tredje innebär det att avhoppare i mindre utsträckning identifierar sig med idrottens kärnlogik, vilket i sin tur innebär att ju äldre de blir, desto mer ökar möjligheterna för att de får andra intressen. Men denna process leder inte nödvändigtvis till att de tappar sitt idrottsintresse. Det innebär att de i många fall vill återvända till idrotten. Till följd av föreningsidrottens mervärden på hälsans och den medborgerliga andans område, är det rimligt att anta att det vore bra om de gjorde det. Det gäller således, åter med Deweys ordval, ”att formulera våra problem på ett sådant sätt att de kan frammana ett förnuftigt lett handlande att lösa dem” (ibid. s. 29). Om just detta handlar de två avslutande idrottspolitiska diskussionerna.

Idrottens kärnlogik och idrott som breddidrott

Det idrottspolitiska problem som vi först ska diskutera avser föreningsidrottens möjligheter, att på god folkhälso- och folkrörelsegrund, växa på bredden. Det vill säga att nå de kategorier av unga som till följd av egen vilja eller ”externa” och ”interna” villkor står utanför föreningsidrotten, men som likväl efterfrågar densamma i större eller mindre utsträckning. En fråga är då vad som hindrar unga avhoppare, utanförstående och spontanidrottare att bejaka sin efterfrågan? En annan fråga gäller hur föreningsidrotten i förlängningen ska kunna förstå och hantera denna efterfrågan om den verkligen vill bredda sig? Eftersom föreningsidrotten inte kan förändra de ungas grundläggande livsvillkor gäller det istället att jobba med dem som efterfrågar att delta i föreningsidrotten genom att ta utgångspunkt i vilka de är och vad de vill. Föreningsidrotten måste också dra slutsatser om vilka konsekvenser utfallet av denna utgångspunkt får för verksamhetens organisation, mål

och innehåll. I detta avsnitt hanteras frågor som handlar om vilka de unga är som efterfrågar föreningsidrott, vad de efterfrågar samt vad som hindrar att efterfrågan blir till faktiskt deltagande. Denna mer teoretiska diskussion berör det som benämns *den dubbla begränsningens logik*. I nästföljande avsnitt diskuteras mer praktiskt vad som krävs av idrottsrörelsen för att den ska kunna bredda rekryteringen, det vill säga bryta med denna logik.

Den ena sidan av den dubbla begränsningens logik rör de ungas villkor och intressen, alltså den *efterfrågan* på föreningsidrott som faktiskt finns. Idrottsstudien finner att de som står utanför föreningsidrotten:

- har ett mindre starkt idrottshabitus. De tilldelar idrotten mindre betydelse och är mindre idrottsaktiva än unga som är fortsättare och som har idrottshabitus.
- i mindre utsträckning än fortsättare och unga med idrottshabitus har tillgång till, och stöd av, nätverk bestående av familj och vänner som föreningsidrottar.
- trots allt har ett idrottsintresse och efterfrågar ett deltagande i föreningsidrotten.
- anser att målet med föreningsidrottande snarare är rekreation än prestation.
- ofta har, av högst naturliga skäl, sämre förutsättningar att leverera högkvalitativa idrottsprestationer – de har helt enkelt tränat och tävlat i mindre utsträckning än fortsättare och unga med idrottshabitus.

- har sin tillhörighet i de grupper och levda sammanhang som på goda grunder – inte minst till följd av föreningsidrottens mervärden – prioriteras idrottspolitiskt.

Den andra sidan av den dubbla begränsningens logik rör det som tidigare benämnts *idrottens kärnlogik*, alltså det *utbud* som erbjuds av föreningsidrotten och som har en tendens att med de unga föreningsidrottarnas stigande ålder bli:

- alltmer tränings- och tävlingsintensiv.
- alltmer tidskonsumerande.
- alltmer kravfylld i termer av individuell prestationsutveckling.
- alltmer prestations- och resultatnriktad.
- alltmer selekterande.
- alltmer exkluderande (de unga upplever det även som "utslagning", om än i mycket liten utsträckning).
- alltmer ledd av män som förkroppsligar idrottens kärnlogik.
- alltmer ointresserad av breddad verksamhet.

Avsikten med Idrottsstudien är inte att kritisera idrottens kärnlogik, då det i stor utsträckning är just dess *egen* logik, nämligen att den "sanne" idrottaren eftersträvar att träna mycket och på rätt sätt, för att på sikt kunna bli bättre – helst bäst – och på så sätt nå möjligheten att vinna inom ramen för den specifika idrottens

etiska regelverk och beteendeförväntningar. Samma logik som gäller för Carolina Klüft gäller för den som vill bli erkänd som världens bästa pianist i klassisk musik. *Idrottsstudiens analytiska poäng är således att idrottens kärnlogik inte samspelar särskilt bra med idrottspolitiska breddmål.* Avhoppare har andra förhoppningar med sitt idrottande än unga med idrottshabitus och ju äldre en ung utanförstående är, ju svårare är det för vederbörande att komma till en idrott som blir alltmer kärnlogisk. Kärnlogiken torde också "skrämma bort" många av de unga som är övertygade om att de inte är bra på idrott, fast de ändå tycker att det är eller verkar kul. Samtidigt kan det vara viktigt att påpeka att olika idrotter, liksom olika idrottsföreningar inom en och samma idrott, kan representera olika grader av kärnlogik. Ishockeyn representerar exempelvis en avsevärt starkare kärnlogik än till exempel ridning och kampsport. Ishockeyn är också av strukturella villkor mer begränsad än till exempel fotboll, då det finns fler fotbollsplaner än ishallar och därmed mer tränings-tider för fotboll än för ishockey. Ishockeyn begränsas också av att en strängare kärnlogik gäller för de barn som börjar tidigt och som kommit dit i sällskap med uppmuntrande föräldrar med starkt idrottskapital. Därför är ishockeyn en relativt stor förstavals- och huvudvals-idrott. Relativt sett många börjar tidigt och fortsätter till dess att junioråldern är slut. Till skillnad från många andra lagidrotter torde ishockeyn därmed inte få några nytillskott. Den kan endast jobba med de unga som kom som barn och som blir kvar, vilket avsevärt begränsar ishockeyns breddmöjligheter. Sett ur ett elitperspektiv torde detta också begränsa hela ishockeyn. Det kan inte endast vara barn med aktivt ishockeyintresserade föräldrar som kan

bli bra i ishockey. Andra idrotter, till exempel gymnastik, kan börja som en väldigt öppen och inkluderande förstavals-idrott för barn men snabbt omvandlas till sträng kärnlogik. Just detta gör gymnastiken till en stor förstavals-idrott men liten huvudvals-idrott.

Idrotter kan självklart också begränsas av den betydelse tidens ungdomskulturer tilldelar dem.

Om gymnastiken av många uppfattas som en barnidrott är det få tonåringar, bortsett från dem med starkt idrottshabitus för gymnastik, som ens funderar att ägna sig åt den. Om basket förknippas med att vara till exempel "street wise", invandrare eller tjej, att bo i förorten eller att gilla hiphop, soul och dans, kommer basketen att ha större möjligheter att attrahera unga utrikes födda flickor. Andra idrotter kan vara öppna och stängda på andra vis. Golf erbjuder till exempel alla möjligheten att vara med sett ur kärnlogikens perspektiv. Du kan börja när du vill, spela hur du vill, lägga den tid du vill och till och med i tävling vinna mot en elitpelare fast du själv har en högst begränsad kompetens. Detta gör golfen till en förhållandevis attraktivt flervalssidrott. Det finns därtill gott om golfbanor. I den bemärkelsen är de strukturella villkoren goda. Dock kan ekonomi och inte minst det sociokulturella meningsskapandet kring golfen vara ett hinder. Är den eller är den inte en "snobb- och rikemanssport"? Oavsett om den bedöms vara det eller inte, har denna fråga stor betydelse både för den som kan och den som inte kan identifiera sig med dess svar. En "rik" ung person med kulturellt kapital kan avstå från golfen för att inte framstå som rik på fel sätt. En "fattig" ung person kan lägga alla sina resurser på golf för att på så vis visa att han eller hon är en framgångsrik människa med ekono-

miskt kapital, och så vidare. Denna översiktliga diskussion visar således att föreningsutbud och tillfredsställd (eller inte tillfredsställd) efterfrågan inte kan reduceras till en fråga om kärnlogik. Det handlar även om strukturella möjligheter och om meningsskapande processer, vilka kan stödja respektive begränsa olika idrotters attraktionskraft. Inte minst beroende på hur individer och grupper hanterar växelverkan mellan omständigheter och självförståelseformers viljeinriktningar i samspel med just strukturella möjligheter och livsstilsbaserade preferenser. Idrotts-Sverige behöver mer forskning om sådana betydelsefulla och komplicerade processer. För oavsett om någon är med i eller står utanför idrotten, beror det inte enbart på olika villkor eller olika grader av fri vilja om man är mer eller mindre idrottsintresserad. De unga är också identitets- och meningsskapande individer som både inom och utom idrotten gör livsstilsskapande och markerande val.

Tre rekryteringsstrategier för breddidrott

Om de två diskussionerna ovan är rimliga, och om de kan anses ha god överensstämmelse med statens och idrottsrörelsens idrottspolitiska ambitioner, kvarstår en delvis redan besvarad fråga, nämligen hur föreningsidrotten kan växa på bredden. Svaret på denna fråga diskuteras i denna rapportens resterande del.

Idrottsstudiens utgångspunkt är att idrottsrörelsens barn- och ungdomsidrott, med hänsyn tagen till hur stor den redan är, endast kan växa på tre olika vis som delvis hänger samman. För det första kan den växa genom att försöka *rekrytera fler barn i tidig ålder*, då det blir, inte minst till följd av idrottens kärnlogik, allt

svårare för barn och unga att börja i senare åldrar. En sådan strategi, om den är önskvärd, kan inte förlita sig på de små barnens egen förmåga att välja att börja och själva ta sig till idrottsplatsen. Den kräver nära samarbete mellan föräldrar, grannskap, skola och olika nätverk av barn och unga. Den kräver med all säkerhet också väl utbildade ledare med en förmåga att se och bemöta barn med olika bakgrund, intressen och förväntningar. För det andra kan föreningsidrotten öka bredden genom *att minska avhoppet*, vilket kräver att nya verksamheter och ledarskap utvecklas för verksamheter som helt eller delvis bryter med idrottens kärnlogik. Men självklart bör denna logik med samma kraft och verkningsgrad finnas kvar parallellt. En viktig idrottspolitisk diskussion rör således hur målen för en sådan verksamhet bör se ut, hur en sådan verksamhet kan rymmas inom de existerande idrottsföreningarna, vad en sådan verksamhet ska innehålla och hur och av vem den kan ledas och utvecklas. Härvidlag måste idrottsrörelsen bli bättre på att göra de ungdomar som kan bredda idrotten mer delaktiga i diskussionen om och utvecklingen av nya verksamhetsformer. För det tredje kan föreningsidrotten öka bredden genom *att utanförstående* – de unga som aldrig har varit med i idrotten – som efterfrågar föreningsidrott *nyrekryteras*. Denna kategori kräver i än större utsträckning än återvändande avhoppare verksamhetsformer som inte är ett med idrottens kärnlogik. Därtill kräver de tre berörda rekryteringsstrategierna de analytiska insikter som berördes i avslutningen av den andra diskussionen. Övriga frågor att ta ställning till är hur de strukturella villkoren ser ut för en breddad tillväxt. Finns det idrottslokaler och platser? Vad ska man ha för tider? Finns det rätt ledare? Hur ska dessa re-

kryteras och utbildas? Hur kan rätt verksamheter utvecklas? Hur ser meningsskapandet ut kring olika idrotter som kan svara mot ungas (med olika identiteter och livsstilar) efterfrågan? Hur kan spontanidrottens villkor samspela med föreningsidrottens breddade utveckling? Idrottens breddtillväxt står och faller med svaren på frågor som dessa.

Sammantaget är det vår övertygelse att en föreningsidrott som vill växa på bredden inte endast kan fortsätta med det som gynnar idrottens kärnlogik, den måste också erbjuda andra mer breddade logiker. Inte därför att det i grunden är något fel på kärnlogiken – den utgör tävlingsidrottens och idrottsunderhållningens egenlogik – utan därför att folkhälso- och folkrörelseambitioner också kräver andra verksamheter. Annars blir det som när idrottsundervisningen är som sämst i skolan – en symbios mellan idrottslärares idrottsintresse och de lagidrottande pojkmarnas (och ibland flickornas) förväntningar på att spela boll. De övriga blir ett problem som verkar omöjliga att rätta därför att den ansvarige läraren inte ser symbiosens logik och sin egen idrottsliga "etnocentrism". Just därför får idrott inte endast förstås med idrottslogik – den måste också förstås samhällligt och kulturellt. Precis som i fallet med att satsa på idrottens kärnlogik *och* en ny breddad verksamhet och rekrytering, så kräver även idrottens forskningsfält sitt både och. Det blir inga idrottsskador att studera om ingen idrottar. Inte heller har föreningsidrotten några mervärden för dem som inte är med. Och att vara med eller inte har inte sina fysiska orsaker. Däremot kan förståelsen av mervärden relaterat till fysisk och psykisk hälsa, liksom idrotts-

skador, inte reduceras till något kulturellt betingat. Dock kan man inte utesluta att vissa former av idrottslig maskulinitet avsevärt ökar vålds- och skaderisken. Någon kan invända att det kan vara svårt för överviktiga eller funktionshindrade att vara med. Svaret är att dessa svårigheter inte bestäms av övervikten eller funktionshindret utan av de kärnlogiska verksamheter som inte erbjuder möjligheten för överviktiga och funktionshindrade att delta på egna villkor.

Sett ur Idrottsstudiens perspektiv är *Handslaget* helt rätt tänkt. Om det också blir rätt i praktiken återstår att se. Det står och faller med i vilken utsträckning "gamla" unga kan behållas och "nya" unga kan rekryteras genom att erbjudas en verksamhet som i flera avseenden skiljer sig från idrottens kärnlogik. Också detta är en viktig slutsats. Det är samtidigt en stor förhoppning. Fler unga är värda att vara med i föreningsidrotten och föreningsidrottens mervärden försvarar på goda grunder statens stöd till idrotten. Framförallt om satsningen på idrottens kärnlogik *och* breddad verksamhet fortsätter att utvecklas. Detta inom en idrottsrörelse som faktiskt uppnår det den vill enligt sitt eget idéprogram och tillfredställer det som efterfrågas av såväl staten som idrottspolitikens målgrupper.

Litteratur

Litteratur

Dewey, J. (2005). *Människans natur och handlingsliv*. Göteborg, Daidalos.

Haywood, L., Kew, F., Bramham, P. i samarbete med J. Spink, J. Capenhurst och I. Henry (1995). *Understanding Leisure*. Cheltenham, Stanley Thornes.

Jarvie, G. och Maguire, J. (1994). *Sport and Leisure in Social Thought*. London, Routledge.

Trondman, M. och Bunar, N. (2001). *Varken ung eller vuxen*. Stockholm, Atlas.

UNGA OCH FÖRENINGSIDROTTE

En studie om föreningsidrottens plats, betydelser och konsekvenser i ungas liv

Idrotten är viktig för många unga människor. Drygt åtta av tio unga är aktiva inom någon föreningsidrott under sin uppväxt och sex av tio säger att idrotten har stor betydelse i deras liv. Idrottens status och omfattning bland unga reser frågan om vilka effekter och betydelser som föreningsidrotten har i samhället och för de unga själva.

I *Unga och föreningsidrotten* berörs integration, jämställdhet, ledarskap, utslagning och tävlande utifrån ungas egna upplevelser i idrottsföreningar. Lever den organiserade idrottsverksamheten upp till statens idrottspolitiska mål?

UNGDOMSSTYRELSEN
www.ungdomsstyrelsen.se